

BATÁR LEVENTE

**DISKURZUSOK ELEMZÉSE NYELVI
AGRESSZIÓ SZEMPONTJÁBÓL**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Témavezető:
Dr. habil. Huszár Ágnes

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program

Pécs, 2009.

Köszönetnyilvánítás

Sokaknak tartozom köszönettel. A disszertáció írására való felkészülés időszakában segítséget kaptam tanáraitól, a Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola vezetőjétől dr. Kassai Ilonától, az Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program vezetőjétől, dr. Szépe Györgytől. Szemináriumaimon sok újat és hasznosat tanulhattam. A segítség több formáját kaptam a program referensétől, Deák Péterné Marikától, akihez bármikor, bármivel fordulhattam.

Különleges köszönetem szeretném kifejezni Dr. Huszár Ágnesnek, témavezetőmnek, aki készségesen segített a disszertáció koncepciójának kialakításában, a disszertációt annak elkészítése alatt többször is átolvasta, módosító javaslataival, ötleteivel segítette, hogy ez a dolgozat minél színvonalasabb legyen.

Hasonló köszönet illeti feleségemet, Batár Anikót, hogy éveken át türelmes volt velem, és támogattott engem.

„A nyelv nem csupán az érintkezés, sőt tudás eszköze, hanem hatalmi eszköz is. Az ember nemcsak azért beszél, hogy megértsék, hanem azért is, hogy higgyenek neki, engedelmeskedjenek neki, tiszteljék, megkülönböztessék” (Bourdieu, 1978:6).

TARTALOMJEGYZÉK

Tartalomjegyzék	i
Táblázatok jegyzéke	vi
Ábrák jegyzéke	ix
Diagramok jegyzéke	x
Mellékletek jegyzéke	xi
1. FEJEZET: BEVEZETÉS	1
1.1 A nyelvi agresszió kutatásának tudományos jelentősége	1
1.2 A nyelvi agresszió kutatásának társadalmi jelentősége	2
1.3 A dolgozat célkitűzései	4
1.4 A dolgozat felépítése	4
2. FEJEZET: ELMÉLETI HÁTTÉR	8
2.1 Konverzációelemzés	8
2.1.1 Történeti visszatekintés	8
2.1.2 A társalgáselemzésről általában	8
2.1.3 A konverzációelemzés mint kutatási irányzat	10
2.1.4 A diskurzus kompozicionalitása	12
2.1.5 Együttműködés az interakcióban	12
2.1.6 Jelen kutatások	13
2.2 A társas interakció	14
2.2.1 A társalgás néhány jellegzetessége	14
2.2.2 Célok a társalgásban	16
2.2.3 A beszélgetés struktúrái	17
2.2.4 Az interakciókat felépítő beszélőváltások	17
2.2.5 Társalgási szabályszerűségek	17
2.2.6 Kép és énkép a társas interakcióban	18
2.2.7 Mások észlelése az interakció során	20
2.2.8 A kommunikációs helyzet	20
2.2.9 A választott kód	22

2.2.10	A beszéd típusai	22
2.3	Beszédaktus-elmélet	23
2.3.1	Történeti visszatekintés	23
2.3.2	Elsődleges és explicit performatívumok	25
2.3.3	A beszédaktusok hierarchiája	25
2.3.4	A beszédaktusok előfordulása	26
2.3.5	A sikerülési feltételek	26
2.3.6	A nyelvi szocializáció és a beszédaktusok	28
2.3.7	A beszédaktus-elmélet fontossága kutatásunkban	29
2.4	Goffman munkássága	30
2.4.1	Goffmani előzmények	31
2.4.2	Szerepek	32
2.4.3	Alakítás	32
2.4.4	A goffmani homlokzat / arc (face)	34
2.4.5	A benyomáskeltés	34
2.4.6	Az interakciók területe	35
2.4.7	A színházi keret	36
2.5	A televíziózásról	37
2.5.1	A televízió népszerűségének növekedése	37
2.5.2	A televízió szerepéről	38
2.5.3	A műsorvezető személye	39
2.5.4	A néző elvárásai	39
2.5.5	A kérdező / riporter elvárásai	39
3.	FEJEZET: AGRESSZIÓ	41
3.1	Az agresszió meghatározásai	41
3.2	Agresszió az állatvilágban	42
3.3	Agresszió az ember világában	44
3.4	Az emberi agresszió meghatározói	45
3.5	Az agresszió megközelítései	45
3.6	Az agresszió természete	47

3.7	A jó értelemben vett agresszió	49
3.8	Az agresszió megnyilvánulásai	50
3.9	Az agressziós helyzet	51
3.10	Az agresszió mint vonzerő	51
3.11	Az agresszió felosztása	52
3.12	A fizikai és a nyelvi agresszió kapcsolata	52
4.	FEJEZET: A NYELVI AGRESSZIÓ	53
4.1	A nyelvi agresszió meghatározásai	53
4.2	Eltolódás az agresszió megjelenési formái között	55
4.3	A nemek közötti különbségek a verbális agresszió terén	55
4.4	Az agresszív beszéd néhány jellemzője	55
4.5	A szóbeli bántalmazóról	57
4.6	Agresszió és hatalom	58
4.7	A nyelvi agresszió megítélése	58
4.8	A nyelvi agresszió elszenvetésének lehetséges hatásai	59
4.9	Agresszív tartalom	60
4.10	Agresszív forma	61
4.11	Agresszív nyelvi viselkedés	63
5.	FEJEZET: A HOMLOKZAT FENYEGETÉSÉRE SZOLGÁLÓ BESZÉDAKTUSOK	65
5.1	Brown és Levinson homlokzatfogalma	65
5.2	A beszólás beszédaktus	68
5.2.1	A beszólás a beszédaktusok rendszerében	68
5.2.2	A cselekedetek hármas hierarchiája	69
5.2.3	A sikerülési feltételek a beszólás beszédaktusban	70
5.2.4	A beszédaktusok létrehozásának szabályai	70
5.2.5	A homlokzat szerepe a beszólás beszédaktusban	73
5.2.6	A homlokzatfenyegető és -romboló aktus mértéke	72
5.2.7	Beszólás a szomszédsági párokban, szekvenciákban	72
5.2.8	A jóvátételi szertartások	74

6.1	Aszimmetrikus hatalmi helyzet élő televíziós beszélgetésben	76
6.1.1	A műsorok kiválasztása	77
6.1.2	A műsorokról és a szereplőkről bővebben	77
6.1.3	A résztvevők érdekei	78
6.1.4	A műsor tere	79
6.1.5	A kutatás menete	79
6.1.6	A kutatás céljai	80
6.1.7	Hipotézisek	80
6.1.8	Vizsgálati szempontok	80
6.1.9	Eredmények	87
6.1.10	A hipotézisek értékelése	118
6.2	Szimmetrikus hatalmi helyzet televíziós beszélgetésekben	121
6.2.1	A műsorról bővebben	121
6.2.2	A műsor tere	122
6.2.3	A szerepekről	123
6.2.4	A szereplésről	123
6.2.5	A csoport struktúrája és fejlődése	124
6.2.6	A szereplőkről mint csoporttagokról	125
6.2.7	A kutatás menete	125
6.2.8	A kutatás céljai	126
6.2.9	Hipotézisek	127
6.2.10	Eredmények	127
6.2.11	Az adatok összesítése	143
6.2.12	A karakterek jellemzése a többiek viszonylatában	144
6.2.13	A hipotézisek értékelése	147
6.3	Kérdőíves kutatás	148
6.3.1	A kérdőív összeállítása	148
6.3.2	A reprezentativitás kérdése	149
6.3.3	A kutatás menete	149
6.3.4	A kutatás céljai	150

6.3.5	Hipotézisek	150
6.3.6	Eredmények korosztályok szerint	151
6.3.7	Eredmények nemek szerint	161
6.3.8	A hipotézisek értékelése	169
7.	FEJEZET: A DISSZERTÁCIÓ EREDMÉNYEI	170
7.1	A disszertáció célkitűzéseinek megvalósulása	170
7.2	Az értekezés új tudományos eredményei	180
7.3	További kutatási célok	180
8.	SUMMARY (A dolgozat angol nyelvű összefoglalása)	182
9.	FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK	192
9.1	Felhasznált irodalom	192
9.2	Források	200
	MELLÉKLETEK	201
- 1. sz. melléklet:	A transzkripcióknál alkalmazott átírási jelek	201
- 2. sz. melléklet:	Transzkript - Verebes István interjúja	202
- 3. sz. melléklet:	Transzkript - Lakat T. Károly interjúja	209
- 4. sz. melléklet:	Transzkript - Bánó András interjúja	217
- 5. sz. melléklet:	Transzkript - Aczél Endre interjúja	225
- 6. sz. melléklet:	A felhasznált kérdőív	229

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat	A műsorok főbb adatai	77. oldal
2. táblázat	Az elemzett három vendéggel folytatott interjúk számadatai	87. oldal
3. táblázat	Közbevágások száma Verebes István beszélgetésében	90. oldal
4. táblázat	Közbevágások száma Lakat T. Károly beszélgetésében	100. oldal
5. táblázat	Az elemzett két vendéggel folytatott interjúk számadatai	106. oldal
6. táblázat	Közbevágások száma Bánó András beszélgetésében	107. oldal
7. táblázat	Közbevágások száma Aczél Endre beszélgetésében	114. oldal
8. táblázat	Témaajánlások száma a Nap-kele beszélgetésekben	119. oldal
9. táblázat	Félbeszakítások a Nap-kele beszélgetésekben nemek szerint	120. oldal
10. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Bajor Imre	127. oldal
11. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Farkasházy Tivadar	128. oldal
12. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Gálvölgyi János	129. oldal
13. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Havas Henrik	129. oldal
14. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Hernádi Judit	129. oldal
15. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Jáksó László	130. oldal
16. táblázat	A tartalmi agresszió száma - Verebes István	130. oldal
17. táblázat	A formai agresszió száma - Bajor Imre	131. oldal
18. táblázat	A formai agresszió száma - Farkasházy Tivadar	131. oldal
19. táblázat	A formai agresszió száma - Gálvölgyi János	133. oldal
20. táblázat	A formai agresszió száma - Havas Henrik	133. oldal
21. táblázat	A formai agresszió száma - Hernádi Judit	133. oldal
22. táblázat	A formai agresszió száma - Jáksó László	134. oldal
23. táblázat	A formai agresszió száma - Verebes István	134. oldal
24. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Bajor Imre	134. oldal
25. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Farkasházy Tivadar	135. oldal
26. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Gálvölgyi János	138. oldal
27. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Havas Henrik	138. oldal
28. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Hernádi Judit	140. oldal
29. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Jáksó László	140. oldal

30. táblázat	A tartalmi és formai agresszió száma - Verebes István	142. oldal
31. táblázat	Az agresszió elszenvetésének száma egyénenként	143. oldal
32. táblázat	Az agresszió elkövetésének száma egyénenként	143. oldal
33. táblázat	Az áldozati és agresszori szerepek száma egyénenként	144. oldal
34. táblázat	A válaszok megoszlása a két korosztály esetében	151. oldal
35. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – 13-14 évesek	152. oldal
36. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – 16-17 évesek	153. oldal
37. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – 13-14 évesek	153. oldal
38. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – 16-17 évesek	155. oldal
39.a táblázat	A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 1a-4c	157. oldal
39.b táblázat	A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 5a-8c	157. oldal
39.c táblázat	A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 9a-12c	157. oldal
40.a táblázat	A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 1a-4c	158. oldal
40.b táblázat	A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 5a-8c	159. oldal
40.c táblázat	A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 9a-12c	159. oldal
41. táblázat	A szituációk sorrendje az agresszivitást figyelembe véve – 13-14 éves korosztály	160. oldal
42. táblázat	A szituációk sorrendje az agresszivitást figyelembe véve – 16-17 éves korosztály	160. oldal
43. táblázat	A szituációk sorrendje az udvarias megnyilatkozások számát figyelembe véve – 13-14 éves korosztály	161. oldal
44. táblázat	A szituációk sorrendje az udvarias megnyilatkozások számát figyelembe véve, 16-17 éves korosztály	161. oldal
45. táblázat	A válaszok megoszlása a két nem esetében	162. oldal
46. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – lányok	162. oldal
47. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – fiúk	163. oldal
48. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszor	163. oldal

	személyét figyelembe véve – lányok	
49. táblázat	A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – fiúk	164. oldal
50.a táblázat	A lányok által adott összes válasz 1a-4c	165. oldal
50.b táblázat	A lányok által adott összes válasz 5a-8c	165. oldal
50.c táblázat	A lányok által adott összes válasz 9a-12c	165. oldal
51.a táblázat	A fiúk által adott összes válasz 1a-4c	166. oldal
51.b táblázat	A fiúk által adott összes válasz 5a-8c	166. oldal
51.c táblázat	A fiúk által adott összes válasz 9a-12c	166. oldal
52. táblázat	A szituációk sorrendje az agresszivitások számát figyelembe véve – lányok	167. oldal
53. táblázat	A szituációk sorrendje az agresszivitások számát figyelembe véve – fiúk	167. oldal
54. táblázat	A szituációk sorrendje az udvariasságok számát figyelembe véve – lányok	168. oldal
55. táblázat	A szituációk sorrendje az udvariasságok számát figyelembe véve - fiúk	168. oldal
56. táblázat	A tizenévesek összes válasza	178. oldal
57. táblázat	A tizenévesek összes válasza az agresszor személyét figyelembe véve	179. oldal
58. sz. táblázat	Number of Interruptions in the Talks of Napkelte	185. oldal
59. sz. táblázat	Amount of Aggression in Heti Hetes	187. oldal

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra	A kétszereplős beszéd egyik alapsémája	20. oldal
2. ábra	A kétszereplős beszéd másik alapsémája	21. oldal
3. ábra	A háromszereplős beszélgetés alapsémája	21. oldal
4. ábra	A négy szereplős beszélgetés alapsémája	21. oldal
5. ábra	Balfogások	28. oldal
6. ábra	Az agressziós helyzet	51. oldal
7. ábra	Az agresszió felosztása	52. oldal.
8. ábra	A másik homlokzatának fenyegetése esetén választható stratégiák	67. oldal
9. ábra	Arcrombolásra vonatkozó kontinuum	85. oldal
10. ábra	A hétszereplős beszéd alapsémája	124. oldal

DIAGRAMOK JEGYZÉKE

1. diagram	Áldozati és agresszori alkalmak száma	172. oldal
2. diagram	Degree of Cooperation Coefficient	185. oldal
3. diagram	Number of Events as a Victim and as an Aggressor	188. oldal

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. melléklet	A transzkripcióknál alkalmazott átírási jelek	201. oldal
2. melléklet	Transzkript - Verebes István interjúja	202. oldal
3. melléklet	Transzkript - Lakat T. Károly interjúja	209. oldal
4. melléklet	Transzkript - Bánó András interjúja	217. oldal
5. melléklet	Transzkript - Aczél Endre interjúja	225. oldal
6. melléklet	A felhasznált kérdőív	229. oldal

1. FEJEZET: BEVEZETÉS

„... a nyelvhasználat az emberi viselkedés egyik legfontosabb és legjellegzetesebb vonása. Ezért tanulmányozásával az emberi természetnek és az ember társas viszonyainak megértéséhez kerülhetünk közelebb” (Kálmán-Trón, 2005:9).

Fontos, hogy az agresszió témakörében ne csak a fizikai agresszióra irányuljon a kutatók figyelme, hanem a nyelvire is. Míg a fizikai agresszió kérdésével jelentős szakirodalom foglalkozik, főleg az etológia és a pszichológia területén, jóval kevesebb a szakirodalmi utalás a verbális agresszióra. S ha találunk, akkor is csak érintőlegesen és felszínesen foglalkoznak vele.

1.1 A nyelvi agresszió kutatásának tudományos jelentősége

A verbális agresszió kutatásának elhanyagolása ténynek mondható. Az eddigi főként pszichológiai indíttatású kutatási eredményekhez, amelyekben jóval nagyobb figyelmet kapott a fizikai agresszió, nyelvészeti kutatással és elemzéssel szeretnénk hozzájárulni. A doktori dolgozat középpontjában az agresszív nyelvhasználat szociolingvisztikai megközelítése áll.

A terület kutatásának elhanyagolása nem abból adódhat, hogy a kutatók szerint nem érdemes a témával foglalkozni, mivel a verbális agresszió a mindennapokban elterjedt, gyakori jelenség, valószínűleg az lehet az ok, hogy vizsgálata összetett. Ezt támasztja alá Ranschburg is, mialatt *A meghitt erőszak* című művét készítette, számos könyvet és több tucat tanulmányt elolvasott az erőszak témaköréből, és a következő megállapításra jutott: „Egyszerűen szólva: a fizikai bántalmazás könnyebben meghatározható, egyértelműbben regisztrálható, mint a szándékosan okozott lelki gyötrelém” (Ranschburg, 2006:43).

Az agresszív beszéd mint jelenség egyértelműen nem csupán nyelvi kérdés, hanem egy emberi, társadalmi jelenség nyelvi vetülete, így az agresszió túl a

verbális agresszió vizsgálata a nyelvészetten kívül több tudományághoz (pszichológia, szociológia, szociálpszichológia) is kötődik. „Amit a társalkodók a beszédaktus közben tapasztalnak, az megfelel az emberi lét alapvető társadalmi folyamatának” (Pearce nyomtatás alatt; idézi: Griffin, 2001:68). A kutatás fontossága éppen a téma interdiszciplinaritásában rejlik, mivel az új eredmények fontos adatokkal szolgálhatnak az agresszió területén végzett akár más jellegű kutatások számára is.

A hatalom nyelvi viselkedésben történő jelzésének kulturális szabályrendszere van. Ezt a szabályrendszert a nyelvi elemzés oldaláról leginkább az úgynevezett beszédaktus-elmélet dolgozta ki. A szociálpszichológiában a legnépszerűbbé vált irányzat ugyanezt a nyelvi megnyilatkozásban is kifejező szerepviselkedésként, játzmákként tárgyalja (Goffman, 1981; Berne, 1987; Sundow, 1972), a szociológiából pedig Bourdieu kritikai elméletét emelhetjük ki, aki a nyelvi különbségekben kifejeződő hatalmi viszonyokra hívta fel a figyelmet (Kapitány-Kapitány, 2000:41).

Bár a nyelvhasználat nem azonosítható az agresszió problémakörét, de nagy részét képezi annak.

Mindvégig a tudományos kutatás keretein belül maradunk, szem előtt tartva, hogy a kutatás témáját külsődleges megfontolások ne befolyásolják, mivel a jó ügyek nem helyettesíthetik az ismeretelméleti bizonyításokat (Bourdieu, 2000:121).

1.2 A nyelvi agresszió kutatásának társadalmi jelentősége

A tudományos eredmények mellett a kutatásnak gyakorlati haszna is van, mivel a társadalom összes tagja mindennapjaiban (nemtől, kortól, végzettségtől, lakhelytől stb. függetlenül) érintett a nyelvi agresszió valamely formája által.

A kutatás jelentősége abban is áll, hogy sok ember nagyon nehezen ismeri fel a szóbeli bántalmazást (Evans, 2004:36). Továbbá sokakban nem is tudatosul, hogy nyelvileg agresszív formákat használnak (Batár, 2005:21).

Mivel az agresszió szociális jelentőséggel bír, pontokba szedve rögzítjük, az értekezés elkészítésével mire kívánjuk felhívni a figyelmet:

1) Társadalmi szinten egyetlen agresszív cselekedet katasztrófához vezethet. Az egyén szintjén pedig sok múlik (pl. egészségünk és társas kapcsolataink) azon,

hogyan kezeljük agresszív gondolatainkat és késztetéseinket. Az agresszió továbbá a társas interakciók különböző elméleteinek elsődleges kutatási tárgya (Atkinson et.al., 1994:324).

2) „A felhasznált szavak nem mindig ugyanazt jelentik a kibocsátó és a befogadó szemszögéből. Más és más egyéni tapasztalat és érzés társul a szavakhoz a beszélő és a hallgató részéről” (Németh, 1999:20).

3) Az emberi beszédmegnyilvánulás jellemzi azt, aki megnyilvánul. A megnyilvánuló személynek a megnyilvánulásokban pillanatnyi világa (helyzete, lelkiállapota, az őt foglalkoztató vagy lekötő eszmék, neme, társadalmi rétege, lakóhelye, képzettsége és szakmája) tárul fel (Dienes, 2004:84).

4) A fel nem ismert, félreértett agresszió az emberi fejlődésben, életében sok nehézség, sőt tragédia okozója (Hárdi, 2000:11).

5) Gyakran az emberek nem is tudják, hogy milyen agresszívek. Sokszor észre sem veszik saját hangjuk érdelessé, hangosabbá válását, tapintatlanságukat, a másik ember megbántását. Máskor racionalizálják, magyarázzák magatartásukat: „csak határozottak”, „csak az igazat” mondják meg stb. (Hárdi, 1996:20).

6) Bár a legegyszerűbb állatok is képesek rá, hogy ugyanolyan módon lássa, érezze, érzékelje a külső világot, mint fajtársa, az ember erre nem képes (Breton, 2000:35).

7) A fizikai agresszió megjelenését szinte minden esetben megelőzi, nagyon gyakran kíséri a verbális agresszió (Batár, 2008b:18).

8) A nyelvi megnyilatkozások „mélyebbre hatolnak a kés pengéjénél” (Kegyesné, 2003)

A tudományos kutatás pozitív társadalmi hatásai jól megfigyelhetők Diana Boxer esetében, kutatásainak eredményeként az általa megkérdezett adatközlők az interjúk után másképpen tekintettek a családi nyaggatásra, s az ilyen beszéddel kapcsolatos rejtett és implicit tudásuk számba vétele felnyitotta a szemüket arra vonatkozóan, hogy tulajdonképpen mit is csinálnak, amikor nyaggatnak valakit, vagy amikor őket nyaggatják (Boxer, 2006:23). Az eredmények publikálásával hasonló gondolkodásbeli, szemléletbeli változást szeretnénk mi is elérni a nyelvi agresszió megítélésével kapcsolatban. Nem csak a szűk szakmát kell megszólítani, hanem a nagyközönséget is cikkek és előadások segítségével. (Már

sort kerítettünk rá, hogy megosszuk kutatási eredményeinket, tapasztalatainkat a vizsgálati személyekkel.

1.3 A dolgozat célkitűzései

Egyrészt a nyelvi agresszió eddigi tudományos kutatásainak alacsony száma, másrészt társadalmi elterjedtsége indokolja, hogy a jelenség az eddiginél jóval nagyobb figyelmet kapjon.

Léteznek megválaszolásra váró, korábban csak részben megválaszolt kérdések. A kutatás fő céljai a következők:

- 1) Részletesen leírni a beszólás beszédaktusát mint a kompetitív stratégia legfontosabb eszközét.

- 2) A televízióból rögzített két talk-show elemzése segítségével feltárni, hogy a résztvevők milyen nyelvi eszközök felhasználásával próbálnak meg kompetitív stratégiák révén felülkerekedni a többiekén.

- 3) A televízióból rögzített interjúk elemzése segítségével feltárni, hogy előszóban a műsorvezetők milyen nyelvi eszközök felhasználásával próbálják kézben tartani a beszélgetést.

- 4) A kérdőíves felmérés eredményeiből korcsoportonként és nemenként megtudni, a megkérdezettek hogyan nyilvánulnának meg tizenkét olyan helyzetben, amelyekben valamilyen agresszió éri őket.

- 5) A kérdőíves felmérés eredményeiből feltárni, milyen fokú nyelvi viselkedésbeli sajátosságok és különbségek adódnak abból, hogy más-más személyek (barát / felnőtt idegen / tanár) vesznek részt ugyanabban a szituációban.

1.4 A dolgozat felépítése

E bevezető (első fejezetet) követő **második fejezet** a kutatás elméleti hátterét taglalja, ezen belül a diskurzus- és konverzációelemzés közötti különbséget, a

beszélt nyelvi vizsgálatok történelmi alakulását, a grice-i együttműködési alapelvet, a társalgási maximák követését és megszegésének következményeit.

Utána (egyebek mellett) bemutatásra kerülnek a társas interakció jellegzetességei, a beszélgetés struktúrái és a beszélőváltások. Ezt követi az interakciókban kialakuló képnek és énképnek, majd a kommunikáció három alaphelyzetének (valódi kommunikációs helyzet, ál-kommunikációs helyzet, információs helyzet) ismertetése.

A harmadik alfejezet a beszédaktus-elmélet rövid történeti visszatekintésére, az elsődleges és explicit performatívumokra, beszédaktusok hierarchiájára és a sikerülési feltételekre tér rá.

Majd Goffman munkásságából szó esik annak előzményeiről, az alakításról, a szerepről, a homlokzatra és az interakciós területekre vonatkozó megállapításokról. A fejezet a televíziózás népszerűségének növekedésének bemutatásával, befolyásával és mintaadó voltával zárul.

A **harmadik fejezet** az agresszió témakörét tárgyalja. Miután áttekinti annak különböző meghatározásait, az állatvilágban betöltött szerepét mutatja be. Ezt követően jóval részletesebben foglalkozik az agresszióval az ember világában. Ezen belül szó van annak meghatározóiról, cselekvési szintjeiről, megközelítéseiről, megnyilvánulásairól és felosztásáról. A fejezet az agresszió felosztásával végződik.

A **negyedik** fejezet fő célja a nyelvi agressziónak a tárgyalása. Kezdődik az ismert definíciók egy részével, a fizikai és nyelvi agresszió közötti eltolódással, a nemek közötti különbségekkel, az agresszív beszéd néhány általános jellegzetességével, folytatódik az agresszió és a hatalom kapcsolatával. Kulcskérdés a verbális agresszió megítélése. Végül szó esik a nyelvi agresszió elszenvetésének lehetséges pszichológiai következményeiről. Külön alfejezetek mutatják be az agresszív nyelvi tartalmakat, az agresszív nyelvi formákat és az agresszív nyelvi viselkedés módjait.

Az **ötödik fejezet** Goffman homlokzatfogalmából és Brown és Levinson udvariasságelméletéből indul ki, majd részletesen bemutatja, milyen tevékenységek fenyegetik a negatív és a pozitív homlokzatot.

A fejezet második része a beszólás beszédaktussal foglalkozik, itt található a beszólás beszédaktus helye a beszédaktusok rendszerében, a lokúciós, illokúciós és perlokúciós aktusok, a sikerülési feltételek, a beszédaktus létrehozásának szabályai. Majd látható, hogyan jönnek létre a szomszédsági párok. Végül pedig szó esik arról, hogy a felborult nyilvánosság rendje hogyan kompenzálható a jóvátételi szertartásokkal.

A **hatodik fejezetben** az empirikus kutatások részletes ismertetése következik. Négy műsorvezető által készített egy-egy *Nap-kelte* interjúban elsősorban a párbeszéd-irányítási stratégiákkal és a beszélgetések agresszív elemeinek vizsgálatáról esik szó. Ez azonos vizsgálati szempontok (a beszél lépések száma; az együttműködési együtttható mértéke; a beszédjog megtartása és átadása; a közbevágások és az együttbeszélések; alkalmazott kérdések, homlokzatromboló kérdések; témaajánlás és témaválasztás, a beszéd tartalma; üdvözlés, bemutatás, megszólítás; búcsúforma, a társalgás befejezése) alapján készült el.

A *Heti Hetes* műsorok elemzésével egy már struktúrájában kialakult kis csoport interakciójának sajátosságai tárhatók fel, koncentrálna az agresszori és áldozati szerepek felvállalására.

A tizenévesek körében végzett kérdőíves kutatás eredményei szintén ebben a fejezetben találhatóak. Itt két szempontból vonhatók le a következtetéseket: egyrészt korosztályok szerint, másrészt nemek szerint.

A kutatások számszerű eredményei táblázatokban láthatók.

A dolgozat **hetedik fejezete** összefoglalja a disszertáció eredményeit. Ezen belül kitér a hipotézisekre, a fő kutatási célok megvalósulására, az értekezés új tudományos eredményeire, és beszámol a további kutatási célokról.

A **nyolcadik fejezetben** az angol nyelvű összefoglalót találjuk.

Ezután következik a **kilencedik fejezetben** magyar és angol tételeket tartalmazó **felhasznált szakirodalmak listája** és a **források listája**.

A disszertációt a **melléletek** zárják.

2. FEJEZET   ELMÉLET HÁTTÉR

2.1   Konverzációelemzés

2.1.1   Történeti visszatekintés

Kezdetben a nyelvészek a nyelv vizsgálatakor elkülönített szavakat és mondatokat vizsgáltak, próbálták a szófajokat csoportosítani. Áttörést jelentett Chomsky munkássága az 1950-es években. Azonban a nyelvet, még mindig, elemekből felépülő mondatok halmazának tekintették, a kontextusnak és a szituációnak nem tulajdonítottak lényeges szerepet. A Londoni Nyelvészeti Iskolához tartozó Firth és Halliday más álláspontot képviselt. Bevezették a diskurzus fogalmát, amelyet folyamatnak tekintettek, a szöveget pedig e folyamat eredményének. A nyelvészeti elemzések során hangsúlyozták a szituáció kontextusának fontosságát, hangsúlyozták, hogy a nyelvet inkább társadalmi interakcióként kell szemlélni, mint az egyén tudásaként (Bloor, 1994:2-4).

2.1.2   A társalgáselemzésről általában

„A társalgáselemzés (discourse analysis) a 70-es évektől kezdve megélénkült, és interdiszciplinárisává vált, összekapcsolódott benne a szociolingvisztika, szociálpszichológia és etnográfia módszere” (Pléh, 1990:136; idézi: Szikszainé, 1999:288).

Az angol nyelvű szakirodalomban a tágabb értelemben vett *discourse analysis* (DA) kifejezés az írott és beszélt szöveg vizsgálatát (tehát a szövegnyelvészetet és a beszélgetéselemzést) egyaránt magába foglalja. Különböző irányzataiként említhető 1) az angol discourse analysis olyan képviselőkkel mint Halliday, Coulthard, Sinclair, 2) az amerikai DA (ami *conversation analysis* néven is ismeretes) többek között Goffman, Sudnow, Sacks, Schegloff, Jefferson képviselétével és 3) a Textlinguistics (mely elsősorban szövegnyelvészetet takar) van Dijk, Beaugrande, Dressler és mások munkásságával (vö. McArthur 1992:316, [Crystal 1992:106, 84](#); idézi: Iványi, 2001:76).

A társalgás- vagy diskurzuselemzés általában a tágabb értelmezésből indul ki (vö. Schegloff 1968:109), és mindenféle beszélgetéssel foglalkozik, rendőri

kihallgatástól kezdve baráti csevegésen át a tanórákon vagy az orvosi vizsgálatokon elhangzó párbeszédéig. E beszélgetéseken belül két nagy csoportot szokás megkülönböztetni: az informális és a formális beszélgetéseket. A „társalgás” elnevezés magyarul, a szó szűkebb jelentéséből kiindulva, olykor az informális beszélgetések jelölésére is használatos. A beszélt nyelvi szövegeken belül tehát a „társalgás” (mint *ordinary conversation, mundane talk*) a mindennapi kötetlen beszéd szinonímája is lehet, s így az „intézményes beszéddel” (*institution talk*, vö. Drew-Heritage 1992) szembeállítva is használható (Hámori, 2006:158).

A társalgáselemzés kutatási irányként nem nyelvészeti eredetű, hanem a szociológiai alapozású etnometodológiából származik, középpontjában nem a szöveg fogalma állt és áll, hanem a közösségi viselkedés nyelvi formáinak (is) a kutatása (Tolcsvai, 2001:13). Ezt egészíti ki Beaugrande és Dressler azzal, hogy az etnometodológia a beszélés és a társadalmi szerepek vagy társadalmi csoportok közötti összefüggéseket vizsgálja. Pontosabban azt, hogyan változtatnak az emberek a nyelvi viselkedésükön bizonyos csoportokkal találkozáskor, hogyan alakulnak ki vagy változnak a beszédkonvenciók, hogyan jelentkeznek a társadalmi alá-fölérendeltségi viszonyok a beszédben (Beaugrande-Dressler, 2000:43).

Ha a diskurzus elemzését tudományághoz szeretnénk kötni, akkor „leginkább a szociolingvisztikához kapcsolhatjuk, amennyiben a beszélgetést annak makró- és mikrotársas helyzetével szerves egységként vizsgálja. Ennek megfelelően a diskurzuselemzés két irányban is tágítja a nyelvészeti elemzés körét: egyfelől eleve mondatpárokból (pl. szomszédsági párokból), de gyakran annál jóval nagyobb szövegegységekben gondolkodik (pl. egy narratívum és az a „bevezető” szakasz, amely a beszélgetésbe ágyazza, valamint a beszélgetésbe visszavezető lezáró, vagy ’kivezető’ szakasz); másfelől a beszélgetést magába foglaló társas szituációt is tágabban értelmezi és nagyobb hangsúllyal tárgyalja, mint a nyelvészetben szokásos” (Labov-Fanshel, 2001:393).

A társalgáselemzés a társalgást (interjú, riport) olyan szövegtípusnak tartja, amely az interakcióban dialógusokból épül fel. A beszélő egy megszólalása egy beszédlépés (*turn*), a beszélőváltással a beszédpartner jut szóhoz. Ennek megfelelően a dialógusok párba rendeződnek. Az egymáshoz kötődő, egymást

feltételező párok az ún. szoros párok (Kenesei, 1986:155), esetleg szomszédsági párok (Goffman, 1981:12).

A diskurzus vizsgálata két ellentétes irányból indul ki: 1) a mondatnál vagy megnyilatkozásnál alacsonyabb szintű kifejezések interpretálása felől és abból a hipotézisből kiindulva, hogy ezen kifejezések interpretálása nem oldható meg lokálisan, a mondat vagy a megnyilatkozás szintjén; 2) a diskurzus felől és abból a tényből kiindulva, hogy a diskurzus interpretálása nem redukálható a diskurzust alkotó megnyilatkozások értelmezésének összegére (Reboul-Moeschler, 2000:219-220).

2.1.3 A konverzációelemzés mint kutatási irányzat

A konverzációanalízis a műfajok kulturális beágyazottsága helyett elsősorban a társalgás szerveződésére és szerkezetére koncentrálnak; a társalgás elemi egységeit, a beszélőváltást és annak szabályait vizsgálja, illetve az ezekből létrejövő szekvenciákat, és a szekvenciák alapjául szolgáló mögöttes értelmi szerkezetet, a társalgást építő beszédaktusokat (Hámori, 2006:161).

A párbeszédekben szereplő beszédaktusokat Huszár két csoportba sorolja (Huszár, 1994:102):

- „beszélgetést szervező aktusok. Ide tartoznak az üdvözlés-búcsúzás hagyományos szekvenciái, a témaváltást jelző aktusok, pl. *Akkor beszélgessünk most a családról!* Ezek a beszélgetés gerincét alkotják, lefolyását biztosítják, tartalmi szerepük csekély.
- beszédaktust konstituáló aktusok. Ilyenek a kérdés-felelet, utasítás – utasítás elfogadása/elutasítása szekvenciák. A beszélgetés lényegéhez tartoznak, azt létrehozzák, konstituálják.”

A konverzációanalízis és a diskurzusanalízis különbsége nyelvészeti szempontból úgy definiálható, hogy a konverzációanalízis erősen kontextuális, míg a diskurzuselemzés akár fiktív szövegekkel is dolgozik (Levinson 1983). Egy másik, általunk használt értelemben a diskurzuselemzés a makroszintű, a hatalom befolyása alatt álló társadalmi diskurzust, a tematizációk elemzését célozza (Foucault 1996; Kézdi 2003), míg a konverzációanalízis a személyes kapcsolati történések elemzésének mikromódszere, akkor is, ha ez az elemzés egyben a

személy társadalomhoz való kapcsolatának megjelenítésére fókuszál (pl. Arminen, 1998, Sacks, 1993; idézi Erdős, 2006:33).

A műfaj szempontjából egyrészt fontos az a hármass felosztás, amelyet Hymes javasol: a beszédhelyzet, beszédesemény és beszédaktus-modell. Beszédhelyzetnek nevezi azokat a társas szituációkat, „amelyek a beszéddel kapcsolatosak”: vagyis az olyan kommunikációs eseményeket, amelyekhez jellegzetes szövegek kapcsolódnak (pl. lakoma, temetés). A beszédhelyzetek egyaránt tartalmaznak verbális és nonverbális eseményeket. A beszédhelyzetekben megtörténő „verbális esemény” a beszédesemény, amely „a beszédhasználat szempontjából közvetlenül szabályok és normák irányítása alá vonható” (Hymes, 1974). „A beszédesemények több elemből épülnek fel, tehát tovább tagolhatók, mégpedig beszédcselekvésekre vagy más szóval beszédaktusokra. Ez Hymes-nál nem teljesen azonos az austini és searle-i beszédaktus-fogalommal. Hymes SPEAKING-modelljében összegyűjti a társalgás alapvető összetevőit: az elrendezés, a résztvevők, szándékok, célok és kimenetek, a beszédesemény formája, szerkezete, a benne lévő beszédaktusok; a beszéd értelmezésére szolgáló kulcsok és jelzések, a csatornák és beszédformák, a beszélésre vonatkozó normák és a műfajok (Hymes, 1974; idézi: Hámori, 2006:160-161).

A KE központi vizsgálati tárgya tehát az intézményspecifikus formális jellemzőktől és korlátozottságoktól mentes, szóbeli, hétköznapi beszélgetés. Ennek a beszédhasználat-típusnak az a metodológiai jelentősége, hogy sokkal elterjedtebb, mint más kommunikációs típusok, amelyeknek ez egyébként előfeltétele: ebből a formából juthatunk el más formákhoz, amelyekből aztán visszatérhetünk ehhez (vö. [Bergmann 1988/3:52](#) és [Streeck 1983:74](#)). A beszélgetés fontos, alapvető része az intézményspecifikus beszélgetéstípusoknak is, amelyek mind a beszélgetés bizonyos átalakulása során jönnek létre, s amelyek jellemzői csak a hétköznapi beszélgetéssel egybevetve határozhatók meg. Ezek a rendszerek nemcsak a beszélgetéstől, hanem egymástól is különböznek, mert külön sajátos rendszerük van a beszélők váltakozásának szabályozására (vö. Bergmann uo.), vannak például preferált beszélőik, s olyan, aki kiosztja a „szerepeket”, és meghatározza a beszélők sorrendjét, egyszóval: ezeknek a

rendszereknek a felépítése – szemben a hétköznapi beszélgetésével – polarizált (vö. Sacks-Schegloff-Jefferson, 1978; idézi: Iványi, 2001:77).

2.1.4 A diskurzus kompozicionalitása

Több egymással ellentétes vélemény vehető össze. Egyes nyelvészek a fonémák, a morfémák, és a mondat mintájára új nyelvi egységet vezettek be: a diskurzust. Ez is egy egység, „teljes értékű entitás”, amelynek megvannak a maga jellegzetességei és szerkezete, nem redukálható az őt alkotó egységekre, külön elemzést igényel, amely a diskurzuselemzés feladata. A szintaktikai szerkezetnek két olyan tulajdonsága van, amely nem engedi, hogy a mondatot az őt alkotó morfémákra redukáljuk: a grammatikalitás és a jelentés.

Másfelől Reboul és Moeschler nem gondolják, hogy a diskurzusban nyelvi szabályok működnek, mivel ez nem nyelvi jelenség, ennek megfelelően nem lehet az őt alkotó mondatokra redukálni. A diskurzus pragmatikai jelenség, és az őt alkotó megnyilatkozásokra redukálható. Míg a fonéma, a morféma vagy a mondat nyelvi egységek, addig a megnyilatkozás pragmatikai egység. Álláspontjuk szerint a diskurzus semmivel nem több, mint az őt alkotó megnyilatkozások sora (Reboul-Moeschler, 2000:232).

2.1.5 Együtműködés az interakcióban

Grice azt az általános elvet fogalmazza meg, hogy „amikor beszélgetünk, akkor nem összefüggéstelen megjegyzések egymásutánját produkáljuk, s nem is lenne ésszerű, ha így lenne. Megjegyzéseink legalábbis bizonyos mértékig együttes erőfeszítés eredményei, s bennük mindegyik résztvevő bizonyos fokig közös célt vagy célokat lát, vagy legalábbis egy közösen elfogadott irányt. Megfogalmazott egy durva általános elvet, amit a társalgás résztvevői elvártan követnek: „legyen adalékod a társalgáshoz olyan, amelyet azon a helyen, ahol megjelenik, annak a beszélgetésnek elfogadott célja vagy iránya elvár, melyben éppen részt veszel”. Grice ezt együtműködési alapelvnek nevezte. Megkülönböztet négy olyan kategóriát, melyek hatása alá esnek bizonyos speciális maximák és al-maximák, s ezek követése általában az együtműködési alapelvnek megfelelő eredményekre vezet:

- 1) Mennyiség;
- 2) Minőség;
- 3) Relevancia/Viszony;
- 4) Mód/Modor.

Természetesen számos más (esztétikai, szociális vagy erkölcsi természetű) maxima is létezik, olyanok mint például „Légy udvarias!”, melyeket a társalgók rendszeren követnek, ezek szintén képesek nem konvencionizált implikaturák generálására. A társalgási maximák azonban, s a velük kapcsolatos társalgási implikaturák azzal függenek össze, amire a beszélgetés elsődlegesen szolgál. „Maximáimat úgy fogalmaztam meg, mitha a cél a lehető leghatékonyabb információcsere lenne; ez a jellemzés természetesen túl szűkkeblű, s a sémát általánosítani kell annak érdekében, hogy lehetővé tegye az olyan általános célokat is, mint mások cselekedetének befolyásolása vagy irányítása” (Grice, 1975 és 2001:216-218).

2.1.6 Jelen kutatások

Diskurzusokra épülnek a disszertációban vizsgált műsorok (*Nap-kelte* és *Heti Hetes*), továbbá a kérdőíves kutatásnak is van diskurzuskiegészítő része. A párbeszéd elemzését számos szempont figyelembevételével végeztük (ld. 6.1.8). Ezek legtöbbje (pl. a szóátadási technikák) nem számszerűsíthetők, de törekedtünk egy-egy számszerűsíthető jellemző (pl. a beszéllépések száma és az együttműködési együttható mértéke) beiktatására is. A Huszár Ágnes által kidolgozott együttműködési együttható jól tükrözi az ügyfelek együttműködési készségét a beszélgetés folyamán. Ezt a viszonyszámot úgy kapjuk, hogy a megkérdezett(ek) összes szövegszavának a számát elosztjuk a kérdező(k) által mondott szavak számával (Huszár, 1994:104). A beszélgetésekben elhangzott szavak száma, illetve az, ahogy az egyes résztvevők szószáma egymáshoz aránylik, nagyon jellemző a beszélgetés jellegére, de önmagában mégsem elegendő szempont.

A diskurzuselemzés segítségével rámutatunk a beszéd szerveződésére, és arra, hogy a beszélők a megnyilatkozásaikkal milyen agresszív cselekedeteket valósítottak meg.

2.2 A társas interakció

Mind a két általunk elemzett műsor (*Nap-kele* és *Heti Hetes*) társas interakciókra épül. A társas-társadalmi interakció tudományos vizsgálatát Forgas 1989-ben új jelenségnek nevezte. Természetesen a filozófusok, írók, költők és festők mindig is sok időt szenteltek azoknak a gondolatoknak és érzéseknek a feljegyzésére és kifejezésére, amelyek az emberi érintkezésben lépnek fel. A tényleges folyamat azonban a legutóbbi időkig nem számított rendszeres tanulmányozásra érdemes témának. Az emberi történelem során az emberek mindig társas környezetben éltek: ilyen volt a család, a törzs, a középkori falu, a kisváros, ahol mindenki személyesen ismerte a másikat. Az ipari társadalmakban nap mint nap azt tapasztaljuk, hogy idegenekkel vagyunk körülveve, ismerős arcot látni az utcán inkább kivételnek számít. A kisközösségek felbomlása és a nagyléptékű társadalmak megjelenése nagyon új folyamat. Az elmúlt néhány évszázad feltehetőleg túl rövid időszak volt ahhoz, hogy alkalmazkodjunk azokhoz a gigantikus méretű változásokhoz, amelyek társas kapcsolatainkban végbementek. Erősen specializált és differenciált társas életet élünk, egyes emberekkel a munkában találkozunk, másokkal a szórakozásban, megint másokkal a családban vagy otthon. A legtöbb ember, akivel a mindennapi életben találkozunk, idegenek számunkra (Forgas, 1989:17-19).

2.2.1 A társalgás néhány jellegzetessége

Wardhaugh úgy fogalmaz, hogy a társalgás együttműködést feltételező tevékenység, két vagy több fél szükséges hozzá. Ezek mindegyikének kell hogy legyen lehetősége a részvételre, továbbá kell lenniük olyan elveknek, amelyek meghatározzák, hogy ki veszi át a szót, azaz kell lenniük beszélőcsere (*turn-taking*) elveknek. Egy társalgási egység folyamatosságának biztosításában fontos elem a visszacsatolás is, ami szintén kifejezhet helyeslést egy téma folytatását illetően. A jóváhagyó fejbólintások, a hallgatók egyéb gesztusai, a „hm”-ök, „igenek” és más empatis jelzések azt tudatják a beszélővel, hogy az övé a terep, és hogy a téma érdekes. Ha hiányoznak az ilyen visszacsatolások, akkor a társadalmi egység is, a téma is veszélyben van (Wardhaugh, 1995: 270-273).

Mint a mindennapi interakciók általában, a beszélgetések is szabályszerűségek alapján épülnek fel, struktúrákat követnek. A beszélgetések lehetnek (Huszár, 2006:34-35):

1. intézményekhez, szocio-kulturális konvenciókhoz kötöttek, pl. szóbeli számonkérés, orvosi vizsgálat, szakmai konzultáció,
2. spontán módon létrejöttek, pl. családi beszélgetés az asztalnál, szomszédal folytatott eszmecsere a lépcsőházban.

Jakubinszkij azokat a beszélgetési szabályokat írja le, amelyeket a hat-nyolc tagú beszélgető társaságok is ösztönösen megtartanak, mert ha nem, a társaság anarchikus csoporttá bomlik szét. Például egyszerre csak egy beszél, majd szerepcsere következik. Aki szólni kíván, erre felhívja a többiek figyelmét, többnyire nem verbális eszközökkel (pl. előredől, köszörüli a torkát) (Huszár, 1985:77).

De nemcsak szabályok betartásáról szól beszédünk. Folyton különböző döntéseket kell hoznunk: „mit akarunk mondani, hogyan akarjuk mondani, és meg kell választanunk azokat a speciális mondattípusokat, szavakat és hangokat, amelyek a legjobban egyesítik a mit a hogyannal. Az, hogy hogyan mondunk valamit, legalább olyan fontos, mint az, hogy mit mondunk; a tartalom és a forma elválaszthatatlan, ugyanannak a tárgynak a két oldala (Wardhaugh, 1995:233).

Coulthard hangsúlyozza, hogy el kell fogadnunk, hogy egy beszélő bármikor bármit megtehet. De ugyanakkor észre kell vennünk, hogy amit valóban megtesz, azt a diskurzushoz való hozzájárulásaként osztályozzuk annak fényében, hogy az előző megszólalás milyen szerkezeti előrejelzéseket állított fel – más szóval a cserék számára megadott szerkezet egy többnyire interpretív sablon, amely előrejelzéseket tesz arról, hogy mi a beszélő következő lépése, feltéve, hogy úgy dönt, hogy megmarad ugyanabban a cserében (Coulthard, 1985:206).

A beszélgetési szabályok, a döntések, az együttműködés és a visszacsatolás hangsúlyozásával szemben Forgas a társalgásban más szempontokat helyez előtérbe, ez a hatalom, az ellenőrzés és tekintély iránti igény. Ezek szintén alapként szolgálhatnak a társas interakció valamely egyszerű és egyeduralkodó magyarázatához (Forgas, 1989:25).

Az emberek közötti interakciókra legalább három szinten kereshetünk magyarázatot: 1) Tekintetbe vehetjük a legnagyobb, mindent felölelő társadalmi-gazdasági és politikai rendszert, amely jelentős mértékben befolyásolja attitűdjeinket és személyes viselkedésünket. Az olyan tényezők, mint például a társadalmi osztály, a faj, a jövedelem vagy az uralkodó politikai rendszer valóban befolyásolják interaktív viselkedésünket. 2) A második lehetőség, hogy a társas érintkezés folyamatait az egyén nézőpontjából vizsgáljuk. Ezt pszichológiai megközelítésnek nevezhetjük. A neveltetés, az intelligencia, a külső megjelenés, az egyéni attitűdök vagy kommunikációs jártasságok fontos szerepet játszanak abban, hogy milyen interakciókat folytatunk. 3) A harmadik lehetőség maguknak az interakciós folyamatoknak a tanulmányozása. Ahelyett, hogy feltételeznénk, hogy az emberi interakciók akár társadalmi, akár egyéni változók termékei, megfordíthatjuk az érvelést, és feltételezhetjük, hogy mind a társadalmi rendszer, mind a személyiség valójában a társas-társadalmi interakció folyamán jön létre (Forgas, 1989:21-22).

Azt feltételezzük, hogy az interakció során a résztvevők arra törekednek, hogy egyfelől kialakítsanak egy erősort (elsősorban a *Heti Hetes*ben tapasztalható), másfelől kézben tartásuk a beszélgetés irányítását (főként *Nap-kele* interjúkban).

A társalgást mint fogalmat mi a következőképpen határozzuk meg: két vagy több személy által létrehozott és fenntartott, normák és „szabályok” által irányított, mindig egyéni vagy közös cél(ok) (pl. a másik megszegése, hatalmi pozíció elérése) érdekében tett szóbeli együttműködés.

2.2.2 Célok a társalgásban

Amikor egy mondatot kimondunk, beszélhetünk információátadás céljából, beszélhetünk azért, hogy megtévesszük a hallgatót, hogy kimutassuk barátságunkat, hogy társadalmi feszültséget oldjunk fel, hogy lelkünkön könnyítsünk, együttérzésünket vagy más attitűdünket kimutassuk, és így tovább a végtelenségig (Black, 1998:93). Ugyanígy lehet célunk valaki megbántása, lejáratása, az erősort magunk mögé utasítása. Ezen célok megvalósítására történt törekvéseket részletesen bemutatjuk a 6. fejezetben.

2.2.3 A beszélgetés struktúrái

A beszélgetésnek két központi struktúrája van: a kérések és a narratívumok. Ezek bizonyos értelemben ellentétes strukturális típusok: kéréseket normális körülmények között rövid párbeszédekkel hajtunk végre, védünk ki, vonunk kétségbe. A narratívumok sok hosszabb beszédszakasz központi struktúrái, amikor is egy ember sokkal hosszabb ideig tartja magánál a szót. Mindkettő interaktív esemény, és – ahogy Sacks és Jefferson rámutattak – a narratívumok éppúgy a beszélő és a címzett közötti interakcióban jönnek létre, mint a kérések és a válaszok (Labov-Fanshel, 2001:397).

2.2.4 Az interakciókat felépítő beszélőváltások

A beszélőváltásokat széles körben használják: játékokban a lépések sorrendjének betartására, politikai tisztségek kiosztására, az ügyfelek kiszolgálására üzleti társaságok alapításakor, beszélgetésekben, megbeszéléseken, vitákban, szertartásokon és társalgásokban (Sacks–Schegloff–Jefferson, 1974:696). A beszélők közötti váltást, az egyes beszélők megszólalásainak a hosszát és sorrendjét a társalgási szabályok irányítják (Hámori, 2006:162). Ennek szöges ellentétét vallja Searle, aki szerint a beszélőváltás nem szabályok szerint történik, egyáltalán nincsenek is ilyen szabályok, hanem szabályszerűségek leírásai vannak, amelyek megfigyelhetők a társalgásban (Dascal, 1992:39).

2.2.5 Társalgási szabályszerűségek

Sacks, Schegloff és Jefferson (1974:700-701) tizennégy pontban foglalták össze megfigyeléseiket, amelyek véleményük szerint bármely társalgásban megfigyelhetők:

- 1) A beszélőváltás ismétlődik, vagy legalábbis bekövetkezik.
- 2) Túlnyomórészt egy ember beszél egy időben.
- 3) Gyakori a több mint egy beszélő megjelenése egy időben, de az rövid ideig tart.
- 4) A hézag és átfedések nélküli egyik fordulóból a másikba való átmenet gyakori. A kis hézagos vagy kis átfedésekkel jellemezhető átmenetekkel együtt ők képezik az átmenetek legnagyobb részét.

- 5) A fordulók rendje nincs rögzítve, de változik.
- 6) A fordulók mérete nincs rögzítve, de változik.
- 7) A társalgás hossza előre nem meghatározott.
- 8) Amit a résztvevők mondanak, nincs előre meghatározva.
- 9) A fordulók viszonylagos elosztása nincs előre meghatározva.
- 10) A résztvevők száma változhat.
- 11) A beszéd lehet folyamatos vagy szakaszos.
- 12) A fordulók elosztásának technikáit nyilvánvalóan használják. A jelenlegi beszélő kiválaszthatja a következő beszélőt (mint amikor feltesz egy kérdést egy másik résztvevőnek); vagy a résztvevők kiválaszthatják magukat azzal, hogy elkezd beszélni.
- 13) Különböző fordulószerkezeti-egységeket alkalmaznak; például a fordulót tervezhetik egy szó hosszúságúnak vagy lehetnek mondathosszúságúak is.
- 14) Léteznek jóvátételi mechanizmusok a fordulóhibák és áthágások kezelésére, például ha két résztvevő azon veszi észre magát, hogy egyszerre beszél, az egyik idő előtt meg fog állni, hogy rendbe hozza a zavart.

2.2.6 Kép és énkép a társas interakciókban

Forgas mellett érvel, hogy az én nem valamiféle misztikus egyéni fogalom. A hétköznapi társas interakciók folyamán különböző nyilvános énképeket „próbálunk fel”, és ezek közül a legsikeresebbek végül tartós énképünk részei lesznek. A benyomáskeltés egyfelől a társak rólunk alkotott nézeteit befolyásolja, másfelől azt is meghatározza, hogy mi magunk hogyan gondolkodunk önmagunkról! Valójában tehát mi azok leszünk, aminek a többi ember tart bennünket. Énmegjelenítésünk állandósága minden tartós kapcsolatunkban rendkívül fontos. Nem tűnhetünk nagyvonalúnak egyik nap és zsugorinak a másikon, barátságosnak ma és barátságtalannak holnap. Ha már egyszer kialakítottunk egy „nyilvános személyiséget”, amit a társak elfogadtak, erősen hajlunk arra, hogy hűek maradjunk ehhez a képhez (Forgas, 1989:205-210). Énképünk meglehetősen összetett:

1. *Testi énkép.* A testi énkép a testről és a test mozgatásáról, erejéről kialakított kép, a fizikai tárgyakkal és az emberekkel való testi kontaktusból ered. A testképnek kritikus szerepe van az énkép alakulásában. 7-12 éves korban a negatív testkép még nem épül be az énképbe. A test a serdülőkorban kap nagyobb jelentőséget, amikor a test súlya, formája, magassága és énképe integrálódik. A serdülőkor végére már a testkép jelentősége csökken, de bizonyos emberek, foglalkozási csoportok életében szinte a halál pillanatáig jelentős marad (filmsztárok, modellek, sportolók). Kultúránkban nagyra értékelik a testi szépséget.
2. *Biológiai énkép.* A kor és a nem jelentős énképet alakító tényező. Olyan tapasztalatok, hiedelmek, elképzelések tartoznak ide, mint a fizikai erő, a betegségekre való hajlam, a betegségekkel szembeni ellenállás mértéke stb. Ide sorolhatók még az érzelmi életre, érzékenységre vagy az érzelmi keménységre vonatkozó tapasztalatok és hiedelmek.
3. *Kompetencia énkép.* Az ember számos kompetenciával rendelkezik, amelyek közül vannak, amelyek jól fejlettek, vannak, amelyek gyengébbek. Az ember képet alkot, benyomásokat szerez fizikai ügyességéről, művészi hajlamairól, intelligenciájáról, részképességekről stb.
4. *Szociális énkép.* Az ember csak embertársként létezik, így az interperszonális kapcsolatok, azok jellege, szorossága, a mások általi elfogadás megtapasztalása a személyiség egészét átjárja, ezért az énkép jellegére, pozitív vagy negatív voltára is hatással van. A szociális státusz, a társas és társadalmi rangsorban elfoglalt hely ugyancsak az énkép részét képezi.
5. *Globális énkép.* Az én magja, a belső én tartalma jelenik meg itt, alapvető választások, döntések háttérében lévő célok, értékek, szándékok, a vágyakról, a moralitásról, az Istenhez való viszonyról kialakított kép (Horváth-Vigassyné, 2001:125-126).

Az énkép összetettségét hangsúlyozza Csíkszentmihályi is: „Az ember Énje összessége mindannak, amit magáénak vallhat, nem csupán teste és pszichikus energiái, hanem ruházata és otthona, felesége és gyermekei, felmenői és barátai, hírneve és munkássága, birtoka, jószága, jachtja és bankszámlája mind része az Énjének.” (Csíkszentmihályi, 2007:108).

2.2.7 Mások észlelése az interakció során

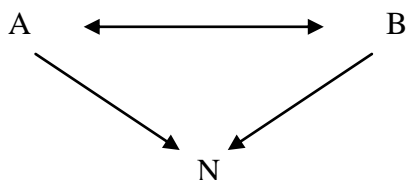
Az interakció során nem csak saját énképünkkel kell foglalkoznunk. Először is észlelnünk és értelmeznünk kell embertársainkat, ez az úgynevezett szociális észlelés, mielőtt értelmes kapcsolatba lépnénk velük, majd az interakció folyamán állandóan figyelemmel kell kísérnünk partnerünket. Mások észlelése tehát végig fontos szerepet játszik a társas interakciók kezdeményezésében, fenntartásában és befejezésében (Forgas, 1989:21).

2.2.8 A kommunikációs helyzet

A kommunikációs helyzetet Wacha három alapsémára vezeti vissza: 1) valódi kommunikációs helyzet, 2) ál-kommunikációs helyzet, 3) információs helyzet. Számunkra ténylegesen csak az első kettő helyzet a fontos.

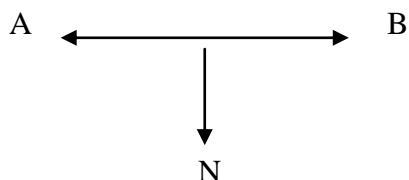
A valódi kommunikációs helyzet, amelybe a *Nap-kelte* beszélgetések is tartoznak, a legegyszerűbb eset, amikor a beszédpartnerek egymással váltanak szót, de mindegyiküknek van közvetlenül a nézőhöz, az igazi címzetthez szóló mondanivalója. (Az alábbi sémákban az A és B a kommunikációs folyamatban aktívan, verbális cselekvéssel is részt vevő beszélgető partnereket jelenti, az N pedig a nézőt, aki passzív résztvevője a kommunikációs folyamatnak.) (Wacha, 1985:56).

1. sz. ábra A kétszereplős beszéd egyik alapsémája

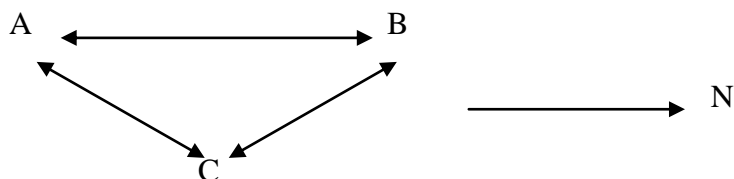
A következő ábra azt az esetet jelzi, amikor a beszélgetőtársak mondanivalója együttesen szól a tévénézőhöz (Wacha, 1985:56).

2. sz. ábra *A kétszereplős beszéd másik alapsémája*

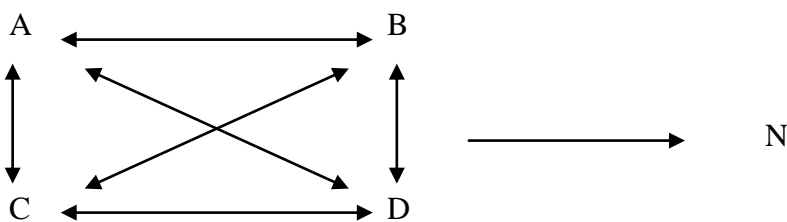

Az általunk rögzített többszereplős *Nap-kele* beszélgetések beszédpartnerek jelenlétében, természetes beszédhelyzetben, élőszőként, spontán beszédként jönnek létre és hangzanak el, alapsémáját így adhatjuk meg: (Wacha, 1985:57).

3. sz. ábra *A háromszereplős beszélgetés alapsémája*

4. sz. ábra *A négy szereplős beszélgetés alapsémája*

Az ál-kommunikációs helyzetben a beszélő és a hallgatója (címtettje), az adó és vevő között nincs közvetlen, oda-vissza verbális, csak közvetett, esetleg nonverbális kapcsolat. Ilyenek a mindennapi életben a különböző tudományos és ismeretterjesztő előadások, a felelés, a vers- és prózamondás, a szónoki beszéd és a társadalmi ünnepek megemlékezései. A televízióban ez a beszédhelyzet viszonylag ritka. Legfeljebb akkor fordul elő, ha egy-egy előadás, műsor eredetileg nyilvánosság előtt hangzik el, s vagy egyenesen közvetítik, vagy úgy

rögzítik, hogy van jelen közönség is. Ilyenek például a rádió vagy a televízió kabaréműsorai (Wacha, 1985:59-60). Ide soroltuk a *Heti Hetes* adásait.

2.2.9 A választott kód

Nagyon sok körülmény befolyásolhatja két ember beszédének külső formáját, a választott kódot. A vizsgálat vezetői primér jelentőségű tényezők közé sorolták a helyzet és a téma hivatalos és nem hivatalos jellegét, a másodlagos jelentőségűek közé pedig a partnerek közötti meghittség fokát és a téma iránti érzelmeket (Huszár, 1985:88-90). Szili megközelítése is ezzel megegyező tartalmú: „A beszélők annak megfelelően tervezik meg nyelvi cselekedeteiket, hogy milyen körülmények között nyilvánulnak meg, vagyis a kontextus erős befolyással lehet a választott nyelvi formákra” (Szili, 2007:1).

2.2.10 A beszéd típusai

A rádióban és a televízióban elhangzó beszéd nyelvileg és akusztikailag is három nagy típusba sorolható: a) élőszóban megfogalmazott (és a megfogalmazással egy időben elmondott) szöveg; b) írásban megalkotott és később (szó szerint) megszólaltatott – reprodukált vagy interpretált szöveg; c) írásban és élőszóban egyaránt megalkotott szöveg, mely írásra épül, de megszólaltatója viszonylag szabadon kezeli: egyes részeit hangosítja, más részeit előadás, megszólaltatás közben megváltoztatja, átfogalmazza (Wacha, 1985:66).

A rádióból és a televízióból felhangzó élőszó létrejöttékor valóságos kommunikációs alapsémának és változatainak felel meg. A kommunikációs folyamat alaphelyzete mindig valóságos beszéd (párbeszéd, interakció), melyben a beszédcselekvés összetevői (gondolkodás, nyelvi forma megalkotása és hangoztatás), sőt a szövegszerkesztés is szimultán folyamatként zajlik le a beszélőkben, a kommunikációs partnerekben: riporterben és riportalanyban (vagy szerkesztőben és szakelőadóban, szakértőben, nyilatkozóban stb.). Más szóval: a riporter nem előre megírt kérdéseket tesz fel, a válaszoló sem megírt szöveget olvas fel. Noha esetleg (vagy rendszerint) a beszélgetést előre el- és megtervezték (megegyeztek a kérdések, válaszok sorrendjében, hozzávetőleges tartalmában), mindketten aktív és alkotó (produktív, nem pedig reproduktív) résztvevői a beszéd folyamatnak: a beszélő és hallgató szerepköre állandóan változik. A

különbség az, hogy egyikük (a riporter) kevesebbet beszél, inkább csak kérdez. De – és ez a fontos – mind a mondanivaló megszerkesztésében, mind a nyelvi- és hangzásforma megalkotásában kölcsönösen hatnak egymásra, s a beszédfolyamatok szinkron, sőt szimultán módon zajlanak le bennük (Wacha, 1985:189-190).

2.3 Beszédaktus-elmélet

„A kommunikáció sajátos jelenség az emberi aktusok között, ugyanis akkor tekinthető sikeresnek, ha létrehozunk egy szándékolt hatást a hallgatóra, mégpedig azzal, hogy elérjük, a hallgató felismeri a szándékot kifejezetten ennek a hatásnak a létrehozására” (Searle, 2000:145).

2.3.1 Történeti visszatekintés

A beszédaktus-elmélet felbukkanása leginkább a strukturális és generatív irányzatok szűk, grammatikus szemléletével szemben jelent alapvető szemléletváltást (Huszár, 1994:99). Austin és Searle nevével fonódott össze, és amely Kiefer szerint pragmatikai jelentéselmélet, hiszen tárgya a megnyilatkozás (Krékits, 2006:190).

A beszédaktusok vizsgálatokor csupán Austin munkásságáig nyúlunk vissza. Két dologra azonban utalunk kell: 1) Austint megelőzően „a joggyakorlat sok száz éve ismeri a valaminek kimondása révén létrejövő állapotváltozást, pl. *szerveződés*, *esküvés*. A joggyakorlat is reflektált rájuk. Példaként említhetjük Adolf Reinach német jogfilozófus munkásságát, aki *Zur Phaenomenologie des Rechts* című, 1913-ban megjelent művében írt az úgynevezett „szociális aktusokról”, amelyek valaminek a kimondása révén hoznak új helyzetet létre. Ezekhez tartozik pl. a beszédaktus-kutatás klasszikusai által is sokszor példának választott *ígéret*. Amint egy ígéret kimondatik, valami új lép be a világba. Elvárás jelenik meg az egyik

oldalon, kötelezettség a másikon (Huszár, 2005:88-89). 2) Austinnál jóval korábban Erwin Koschmieder lengyel nyelvész fejtette meg a performativitás (nála: koincidencia) lényegét. „Koincidencián értem a szó és a cselekvés egybeesését ... olyan formában, hogy a szó, amelyet kiejtünk, maga a jelölt cselekvés” (Koschmieder, 1930:352; idézi: Krékits, 2006:7).

Mégis Austinig megyünk vissza az időben, mert ő vezette be a beszédaktus egységét, amely képesnek látszik magába foglalni a mondatfeletti jelenségeknek némelyikét (Dore, 2001:605). Austin azzal a céllal kezdte el az azóta klasszikussá vált 12 előadásból álló sorozatának megírását, hogy megcáfolja az akkori angolszász analitikus filozófia alaptételét, mely szerint a nyelv célja a világ tárgyainak reprezentálása. Ez a „referenciális felfogás” azon az Arisztotelésztől származó elgondoláson alapul, mely szerint a világ már azelőtt tárgykategóriákba rendeződött, hogy az emberek észlelték volna, s hogy e tárgykategóriák mindegyikét szükségképpen névvel azonosítjuk. Ebben az arisztotelészi felfogásban, a nyelv nem aktív erő az emberek életében, hanem a szavakat és tárgyakat összekötő passzív eszköz (Griffin–Mehan, 2001:541).

Austin saját meglátását ezzel kapcsolatban a következőképpen fogalmazza meg: a filozófusok túlságosan hosszú ideig feltételezték, hogy az „állítás” egyetlen feladata a dolgok pillanatnyi állásának leírása vagy valamilyen „ténymegállapítás”, amely azután igaz vagy hamis lesz. A nyelvtanírók persze már régóta bizonygatták, hogy nem minden „mondat” állítás, ismereteseek még kérdések és felkiáltások, továbbá utasításokat, vágyakat vagy engedményeket kifejező mondatok is (Austin, 1990:29).

Austin figyelmének központjába az ebben az oppozícióban nem értékelhető mondatokat, valamint a kétféle mondattípus eltérő sajátosságait helyezi. A konstatívumnak nevezett első típusba tartozók állítanak, valamit a világról, amely állítások a hagyományos értelmezés szerint igazak vagy hamisak lehetnek. Ezzel szemben a performatívumok semmit sem írnak le, nem igazak vagy hamisak. Ezeket azért használjuk, hogy változtassunk a valóságon. A performatívumok Austin meghatározásában olyan (főként egyes szám) első személyű igék, amelynek kimondása egyben az igékben megnevezett cselekvések végrehajtását is jelenti: köszönöm, megbocsátok, megígérem, büntetlek stb. (Szili, 2004:72). A

performativitás elnevezés a latin *performs* (cselekszem) igéből származik (Krékits, 2006:190).

2.3.2 Elsődleges és explicit performatívumok

Austin azt tapasztalta, hogy sok olyan aktus van (pl. meggyőzés, lebeszélés, riasztás, szórakozás), amelyekre nem létezik megfelelő első személyű performatív formula (Strawson, 1979:112). Austin kijelenti a következőket: „Így erős a csábítás, hogy azt mondjuk: minden olyan megnyilatkozásnak, amely ténylegesen performatívum, visszavezethetőnek, kiterjeszhetőnek vagy elemezhetőnek kell lennie egy olyan forma keretében, ahol nyelvtanilag az ige cselekvő, és kijelentő mód egyes szám első személyben van. Fentebb ezt a próbát alkalmaztuk, ugyanis: a „*Ki(felé)!*” egyenértékű azzal, hogy „*Kiutasítalak, kintlevőnek nyilvánítalak, kintlevőnek ítélek!* ... A „*bűnös*” egyenértékű azzal, hogy „*Bűnösnek találalak, nyilvánítalak, deklarállak!*” (Austin, 1990:76).

Austin a performatív ige nélküli megnyilatkozásokra bevezette az elsődleges performatívum kifejezést, míg a performatív igékkel kifejezettekhez az explicit performatívum kifejezést használja.

2.3.3 A beszédaktusok hierarchiája

Mivel Austin a konstatívumok és performatívumok egyértelműnek tűnő elkülönülése helyett azt tapasztalta, hogy az explicit performatívumokat tartalmazó megnyilatkozásokkal is végezhető állítás (*Állítom, hogy így történt.*), illetve talált olyan performatív mondatokat is, amelyekben nincs performatív ige (*Az ülés kezdetét veszi.*), azt a következtetést vonta le, hogy lényegében minden megnyilatkozásunk cselekedet értékű.

Ez a gondolat azonban egy újabb kérdést von maga után, azt, hogy ha minden mondat kimondása legalább egy beszédaktus végrehajtásának felel meg, van-e különbség a performatívumot tartalmazó és anélküli megnyilatkozások között.

A megoldást Austin abban találta meg, hogy felállította a beszédaktusokkal végrehajtott cselekedetek hármass hierarchiáját: a lokúciós, az illokúciós és a perlokúciós aktusokat.

Lokúciós aktusnak azt nevezzük, amikor a beszélő egy olyan nyelvtanilag azonosítható, felismerhető prozódiajú mondatot alkot, amit az egy nyelvet

beszélők megértene, amely a használatától független jelentéssel bír (Szili, 2004:77). „A beszélő szándékának illokutív hatásától (erejétől) függően megkülönböztetünk feltételes (vagy gyenge) és feltétlen (vagy erős) megengedő performatív megnyilatkozásokat” (Krékits, 2006:194)

A lokúciós aktusban megjelenő szavak mindig ugyanazok, de az illokúciós aktusok, amiket végrehajtanak, eltérnek. Míg a lokúciós aktusok tisztán nyelvészeti, addig az illokúciós aktusok valamivel többek (Petrey, 1990:14).

A megnyilatkozás kimondásával a beszélő csinál is valamit, állít, kérdez, felszólít, azaz a lokúció rendszerint egy illokúciós aktus végrehajtása is: a mondatot valamire használjuk, s ez a használati mód az illokúciós aktus. A *Támadni készül* mondattal például közölhetünk, figyelmeztethetünk, kétkelkedhetünk stb. attól függően, mi a szándékunk a kimondásával. „Általánosságban egy illokúciós aktus egy illokúciós erőből (illocutionary force) *F* és egy propozíciós tartalomból (propositional content) *P* áll” (Searle–Vanderveken, 1985:1).

„Néhány kivételtől eltekintve a beszéd célja az, hogy hatást váltsunk ki vele, valamilyen következménnyel járjon a hallgatóságunk körében, amit mondtunk. A perlokúció tehát az, amit valaminek a mondása révén valósítunk meg, érünk el. Ha kérdezőnk, választ várunk, ha bocsánatot kérünk, el akarjuk nyerni azt, más megnyilatkozásunkkal elrettentjük, meglepjük, félrevezetjük partnerünket (Szili, 2004:77).

2.3.4 A beszédaktusok előfordulása

Azonos típusú beszédaktusok különböző típusú beszédeseeményekben is előfordulhatnak, azonos típusú beszédeseemény pedig különböző helyzeti összefüggésekben is felbukkanhatnak. Így például egy tréfa (beszédaktus) egyaránt része lehet egy magánbeszélgetésnek, egy előadásának vagy egy hivatalos bemutatásnak. Egy magánbeszélgetés ugyanúgy előfordulhat egy összejöveten, mint egy gyászmisén, vagy egy teniszmérkőzés térfélcseré szünetében (Hymes, 2001:480).

2.3.5 A sikerülési feltételek

A performatív szavak kimondása mellett még számos egyéb dolognak is a helyén kell lennie, és megfelelően kell működnie ahhoz, hogy az aktus sikeres legyen:

„A1 Léteznie kell egy hagyományosan elfogadott, konvencionális hatású eljárásnak, melynek során bizonyos személyeknek adott körülmények között meghatározott szavakat kell kimondaniuk, továbbá:

A2 az adott esetben az érintett személyeknek és körülményeknek meg kell felelniük az adott helyzetekben megkívánt eljárás kívánalmainak.

B1 Ezt az eljárást minden résztvevőnek helyesen és

B2 maradéktalanul végre kell hajtania.

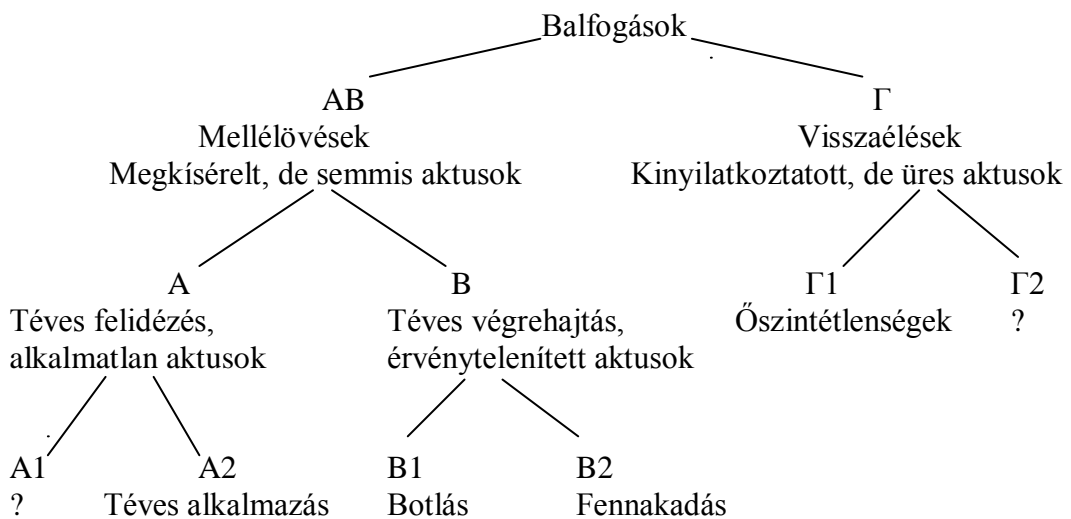
Γ1 Amennyiben, amint az gyakran előfordul, az eljárást végrehajtó személynek bizonyos dolgokat és érzéseket tulajdonítanak, vagy a résztvevőktől meghatározott magatartásformákat várnak el, akkor az eljárás szereplőinek és felhasználóinak valóban gondolniuk, illetve érezniük kell az említett gondolatokat, illetve érzéseket, és a megfelelő magatartást is hajlandóságot kell mutatniuk, továbbá

Γ2 később ténylegesen is így kell viselkedniük” (Austin, 1990:39-40).

Ha e hat szabály bármelyike (vagy közülük több) ellen vétünk, performatív megnyilatkozásunk sikerületlen lesz. Az első nagy különbség az A-ban és a B-ben szereplő négy szabály összessége és a két Γ között van. Ha az A és B szabályok ellen vétünk, például helytelenül mondunk el egy szöveget, vagy házasságot kötünk, holott már házasok vagyunk, vagy a ceremóniát a pénztáros végzi, s nem a hajó kapitánya, akkor a szóban forgó cselekvés, például a házasságkötés, egyáltalán nem valósul meg, nem jön létre. A két Γ esetében azonban az aktus megvalósul, még akkor is, ha lebonyolítása az eljárással való visszaélés. Azokat az A1-től B-ig terjedő balfogásokat, ahol meghiúsul a cselekvés, melynek lebonyolítására vagy lebonyolítása során a kérdéses verbális formula létrejön, mellélövéseknek fogjuk nevezni. Azokat a balfogásokat, ahol az aktus végbemegy, visszaélésnek nevezzük. A mellélövéseken belül is különbséget kell tenni. Mindkét A esetben az eljárás téves felidézéséről van szó. Az A típusú balfogásokat téves felidézésnek nevezhetjük. Ezen belül a második típust elkeresztelhetjük téves alkalmazásnak (A2). A B esetekben sokkal inkább arról

van szó, hogy az eljárással minden rendben van, alkalmasságához nem fér kétség, a rítus végrehajtását azonban elpuskázzuk. Az A esetekkel szembeállítva a B eseteket téves végrehajtásnak fogjuk nevezni. A megkísérelt aktus a szertartás végrehajtása közben botlás vagy fennakadás révén érvénytelenedik A B1 osztály a botlások, a B2 a fennakadások osztálya (Austin, 1990:40-42).

5. sz. ábra Balfogások (Austin, 1990:42)

Habermas filozófiai szempontból foglalja össze a sikeresség feltételeit: „Egy beszédaktus akkor mondható sikeresnek, ha létrejön egy kapcsolat a beszélő és hallgató között – mégpedig épp az a kapcsolat, amit a beszélő szándékol –, s ha a hallgató képes megérteni és elfogadni a beszélő által kimondott tartalmat az érintett értelemben (pl. mint ígéretet, javaslatot és így tovább)” (Habermas, 2001:235).

2.3.6 A nyelvi szocializáció és a beszédaktusok

A gyerekek beszédre, kommunikációra való nevelése nagyon korán, már a születés utáni percekben megkezdődik. A nyelvi szocializáció ennek során kétféle szerepet játszik:

1. A gyermeket példamutatással és hibáinak javításával megtanítják beszélni.
2. A nyelv közvetítésével tanítják meg a viselkedésre: *Csukd be az ajtót magad után!*

A családban sajátítják el a gyerekeket az olyan fontos beszédaktusok használatát, mint üdvözlés, üdvözlés elfogadása, kérdés, válasz, kérés, kérés nyugtázása vagy elutasítása. A családban alakulnak ki olyan bonyolultabb nyelvi játékok, mint a nyaggatás (kérés, kérésre való emlékeztetés, panaszkodás).

A serdülőkorban viszonylag tartós baráti és érdekcsoportok alakulnak ki. Ezekre jellemző az, hogy a tagok sűrű kommunikációs kapcsolatban állnak egymással, sok időt töltenek el együtt, kölcsönösen formálják egymást. A többnyire külön szerveződő fiú és lánycsoportok más-más kommunikációs sémát követnek. A fiúknál gyakori az egymással való tréfás viccelődés 'cukkolás' (*teasing*), ez a szociális kontroll egy formája. Ez egy agresszív, nem ritkán trágár interakció-sorozat, amelynek során mindenki igyekszik minél viccesebben és keményebben „beszólni” a másoknak. A 'beszólás' az, amikor valakiről, külsejéről, tulajdonságairól, szokásairól, családtagjairól lebecsülőt mondanak. Egyértelműen a szociális homlokzatot fenyegető beszédaktus. A csoport „díjazza” a beszólás szellemességét, találó voltát. A csoporttagnak a beszólást hasonlóval kell viszonznia, aki megsértődik, kihull a csapatból. Az agresszió verbális kiélése éppoly fontos eszköz a csoporthierarchia kialakításában, mint a verekedés, vagy a fizikai erő bármely más összemérése. Amikor a csoporthierarchia megszilárdul, az interakciók is szabályozottá válnak: a „főnöknek” nem nagyon szólnak be, ő viszont beszélhet bárkinek.

A lányok szintén baráti csoportokba tömörülnek. Sétálgatnak a barátnőikkel, figyelik a terepet. Megtanulnak nőiesen viselkedni. Ekkor tanulnak meg bókolni, komolyan és viccesen dicséretet mondani egymás külsejéről, teljesítményéről. A bók támogatja, sőt létrehozza a szociális kapcsolatot. A lányok ekkor szoknak hozzá, hogy homlokzatvédelmi munkát végezzenek, egyszerűen szólva: kedvesen, empátiákkal, együttműködésre törekedve kommunikáljanak (Huszár, 2008a).

2.3.7 A beszédaktus-elmélet fontossága kutatásunkban

„Aki a beszédaktusok elemzésével foglalkozik, annak akarva-akaratlanul rá kell döbennie, hogy a beszédaktusok szerkezeti összetétele a nyelv mérhetetlen

gazdagságáról árulkodik: kimeríthetetlen formai gazdagságuk lenyűgözi a kutatót” (Krékits, 2006:7).

Ahogy az iménti fejezetből kiderült, „a beszédaktus-elmélet értelmében a nyelvi tevékenység, a kommunikáció nem merül ki abban, hogy nyelvtanilag szerkesztett hangsorokat mondunk ki, hanem az is beletartozik, hogy ezeknek kimondásában valamilyen aktust hajtunk végre. A kommunikációnak nem a morfémák, szavak, mondatok, hanem a beszédaktusok az egységei” (Searle, 1971; idézi: Pléh–Terestyéni, 2001:13).

A beszédaktusok végrehajtására alkalmas formákat kutatja mind a társadalomnyelvészet, mind a pragmatika. A különbség abból adódik, hogy a társadalomnyelvészet a számbavételükkel, a szituációs társadalmi tényezőkkel, a beszélők szociális hátterével, korával, iskolázottságával és az adott formák használatának összehasonlításával foglalkozik. A pragmatika annak meghatározását állítja középpontba, hogy a beszélők hogyan, milyen stratégiákkal valósítják meg szándékaikat, és hogy a stratégiákat milyen formák jelenítik meg (Szili, 2007:5).

Hozzá tartozik, hogy egy diskurzus résztvevője nemcsak lokális kommunikatív szándékokkal rendelkezik, hanem van egy globális kommunikációs szándéka is, amely a diskurzus egészére vonatkozik (Reboul-Moeschler, 2000:222).

2.4 Goffman munkássága

„Goffman írásainak újdonsága tehát voltaképpen nem abban van amit mond, hanem abban, ahogyan mondja” (Csepeli, 1978:5).

A társalgás szekvenciáinak szempontjából kiemelten kezeljük a társas interakció résztvevőinek homlokzatának fenyegetését, az én kivetített képének veszélyeztetését, ezekhez Goffman munkái szolgálnak alapul. Minthogy Goffman művei széles körben elérhetők magyar nyelven is, ezért kellő mélységgel, ugyanakkor megfelelő önmérséklettel tárgyaljuk elméleteit.

2.4.1 Goffmani előzmények

A szemiotikai kutatások az Amerikai Egyesült Államokban a 60-as évek elején lendültek fel, amelyben nagy szerepe volt az 1962-ben Bloomingtonban tartott kongresszusnak, ami jelentősen kitágította a szemiotikai horizontot. „A jeltudományi érdeklődés tárgyává vált a proxemika által vizsgált térközszabályozás, a kinezika által tanulmányozott testmozgások vagy a paralingvisztika vokális jelzései. Ezek a törekvések összhangban álltak Goffmannak a társas interakcióban a szimbolikus aktivitást hangsúlyozó megközelítésével, és támogatást is kaptak attól, hiszen a különböző jelek funkciójának megismeréséhez a Goffman által kidolgozott fogalomrendszer használható vezérfonalat kínált" (László, 1981:767-768).

Ez azonban nem lett volna elegendő a goffmani életmű, „az amerikai hétköznapi élet néprajza” létrejöttéhez. Goffman forrásait a Mead-féle szimbolikus interakcionalizmus, a Schütz-féle fenomenológia és a Simmel-féle formális interakció-tanban lelhetjük meg. Goffman analízise azzal hoz újat, hogy a szociálpszichológiát visszavezeti a köznapi világba, az „én” és a „másik” viszontagságos viszonylatába. A sokszor Goffman nevéhez kötött *szerep* terminus őt megelőzően már létezett, a színpad világában gyökerezik. Moreno magára vállalta a szerepviselkedés spontán összetevőinek elméleti leírását, de képtelen volt arra, hogy a személyek egymásközi, spontán módon jelentkező szerepeit ne csak az ellenszenv és a rokonszenv alapján jellemezze. Goffman e szerepeket mint társas szerveződéseket és mint szabályokat rendező integrált, és ugyanakkor hallatlanul verbális egyéni teljesítményekre módot nyújtó rendszert jellemezte (Csepeli, 1978:6-16).

Amíg Mead és követői a szerepeket és a társadalmi jellemzőket szimbolizáló interakciót elsősorban a társadalmi én (self) kialakulása és felépítése szempontjából vizsgálják, Goffman ezt az én-t kiviszi a hétköznapi életbe, s dramaturgiai csapatmunkává, a társakkal való közmegegyezés tárgyává teszi (László, 1981:747).

Goffman a megfigyelést helyezte előtérbe, méghozzá annak megfigyelését, hogy az emberek hogyan viselkednek nyilvánosság előtt. A szemtől szembeni interakciót és a mögötte meghúzódó kontextust kutatta.

2.4.2 Szerepek

A valóság sokrétű, különböző, egymással összefüggő, de nem azonosítható vonatkozásait kísérlik meg a „szerep” fogalmának összefoglalni. Egyesek szerepnek értelmezik az ember társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyét, az ebben foglalt jogok és kötelességek rendszerét, mások az életkori sajátságokat, a fiziológiai funkciók gyakorlását, az ember egész társadalmi tevékenységét, megint mások a temperamentumot, a relatív stabil karaktert, minden társadalmi viszonyt, mi több, magát az egyéniséget is (Heller, 1966:7-8).

Goffman ezt a következőképpen látja: „A szerep tehát a szocializáció alapegysége. A feladatokat szerepeken keresztül osztja ki a társadalom, s szerepeken keresztül gondoskodik arról is, hogy teljesüljenek a feladatok” (Goffman, 1981:12).

Goffman három döntő fontosságú szerepet különböztet meg: 1) akik szerepet játszanak, 2) akiknek szerepet játszanak, 3) a kívülállók, akik nem játszanak szerepet az előadásban és nem is figyelik meg azt. Másik felosztást tesz lehetővé, ha a szerepeket a rendelkezésre álló információk alapján különböztetjük meg egymástól:

- 1) A szerepjátékosok tudják, milyen benyomást keltenek, és rendszerint a mutatvány szempontjából romboló információknak a birtokában vannak.
- 2) A közönségnek tudomása van arról, aminek észlelését lehetővé teszik számára, amit némileg módosíthat az, amit nem hivatalosan, közelebbi megtekintéssel vehet észre.
- 3) A kívülállók nem ismerik sem a szerepjáték titkait, sem a valóság által keltett látszatát (Goffman, 1999:119-120).

2.4.3 Alakítás

Az interakciókban kulcsszerepet kap az alakítás, ezért a meghatározást szó szerint idézzük: „Az „alakítás” kifejezéssel az egyén valamennyi olyan tevékenységére utalok, amelynek időhatárai a megfigyelők adott csoportjának állandó jelenlétéhez

kapcsolódnak, s amelyek bizonyos befolyást gyakorolnak a megfigyelőkre. Célszerű „homlokzatnak” nevezni az egyén alakításának azt a részét, amely rendszerint általános és rögzített formában határozza meg a helyzetet azok számára, akik megfigyelik az előadást. A homlokzat tehát állandó jellegű kifejezőkészlet, amelyet az egyén az alakítás idején szándékosan vagy akaratlanul használ fel”. A személyes homlokzat részeinek tekintjük: a hivatal vagy a poszt jelvényeit; ruházati jellegzetességeket; nemi, életkori és faji jellegzetességeket; testméretet és külső kinézetet; testtartást; beszédsmákat; arckifejezéseket; testmozdulatokat stb. Ezek közül néhány, például a faji jellegzetességek viszonylag rögzítettek, miközben az egyén az egyik helyzetből a másikba kerül. Néhány jelhordozó, például az arckifejezés, elég mozgékony, illetve átmeneti jellegű, s megváltozhat egyetlen alakítás közben is, egyik pillanatról a másikra (Goffman, 1999:28-30).

Ugyanazon csapathoz tartozó egyének két alapvető összetevő miatt kerülnek fontos kapcsolatba egymással. Először, míg folyik a szerepjáték a csapat bármely tagja képes arra, hogy elrontsa a mutatványt. Valamennyi csapattag kénytelen jó magatartására és viselkedésére támaszkodni, nekik viszont órá kell támaszkodniuk. Kényszer jön tehát létre, a csapat tagjait egymáshoz láncoló kölcsönös függőségek köteléke. Másodszor nyilvánvaló, hogyha valamely csapat tagjainak adott helyzet-meghatározásnak közönségük előtti fenntartása érdekében együtt kell működniük, akkor aligha lesznek képesek arra, hogy egymás előtt is fenntartsák ezt a benyomást. Mint cinkosok kénytelenek „beavatott” személyként meghatározni egymást, azaz olyan személyként, aki előtt bizonyos homlokzat nem tartható fenn (Goffman, 1999:73-74).

Ha a csoport egyik tagja közönség jelenlétében hibát követ el, a többi csoporttagnak gyakran el kell fojtania közvetlen vágyát arra, hogy megbüntesse, amire csak közönség távollétében kerülhet sor. Az azonnali javító célzatú szankcionálás gyakran tovább bomlasztaná az interakciót, és a közönséggel olyan álláspontot ismertetne meg, amelyet csak a csapattagok számára kellene fenntartani (Goffman, 1999:79).

Nemcsak a csapattagok hibázhatnak. Ingatag a szerepjátszóknak a helyzete, mert az alakítás bármely pillanatában előadódhat olyan esemény is, amely kizökkenti

őket, s éles ellentmondásban áll azzal, amit nyíltan vállalnak; ily módon rögtön megalázást kell elszenvedniük, s néha örökre elvesztik tekintélyüket (Goffman, 1999:56).

2.4.4 A goffmani homlokzat / arc (face)

(A *face* angol szót homlokzatnak és arcnak is fordítják.) Maga a fogalom a kínai filozófiában gyökeredzik, s a múlt század közepén Hu (1944) tanulmánya irányította a figyelmet ismételten rá, de Goffman volt az, aki koherens elméletet épített köré.

Az arc sérthetlenségének megtartása rituális rendet követel, a szereplő kimutatja, mennyire méltó a tiszteletre, illetve mit gondol arról, hogy mások mennyit érdemelnek. A társadalmi találkozásait ebből következően úgy alakítja, hogy mind saját arca, mind partnere arcának önbecsülése megmaradjon. A goffmani arc nem egyoldalúan egocentrikus, valójában a másik fél reakcióinak, érzelmeinek felfogását is magába foglalja (Szili, 2007:8-9).

Amikor az egyén mások jelenlétében mutatkozik, tudatosan és akaratlanul is valamilyen helyzet-meghatározást érvényesít, amelynek fontos része az önmagáról alkotott elképzelése. Ha olyan esemény következik be, amely összeegyeztethetetlen az általa érvényre juttatni szándékozott benyomással, a társadalmi interakció megakadhat, megszűnik a helyzet-meghatározás. Ilyenkor általában valami hamisságot érzékelnek a helyzetben, ügyetlennek, nyugtalanak érzik magukat, szó szerint elvesztik az arcukat. A rendes társadalmi interakció által teremtett és fenntartott, részletekig pontos társadalmi rendszer felbomlik (Goffman, 1999:193).

A társalgás abban az értelemben is együttműködés, hogy a beszélők és a hallgatók annak fogadják el egymást, aminek a másik állítja magát; vagyis elfogadják a másik által felkínált „arcot”, amely változhat a körülményekkel. Azon dolgozunk, hogy arcokat mutassunk egymásnak, megvédjük saját arcunkat és megvédjük a másik arcát is. Egy kis drámát adunk elő, és összedolgozunk, hogy biztosítsuk: semmi se tegye tönkre az előadást. Ez a norma (Wardhaugh, 1995:266). (Látni fogjuk az 5.2. fejezetben, hogy a beszólás beszédaktus esetében a beszélők ezt a „normát” sértik meg.)

2.4.5 A benyomáskeltés

Kulcsfontosságú tisztázni a benyomáskeltés fogalmát is. A kifejezésnek negatív felhangjai lehetnek. Úgy hangzik, mintha valaki megpróbálná az őszinte interakciót manipulatív taktikákkal felcserélni. A szociálpszichológusok nem feltétlenül így értik a benyomáskeltést. Az emberi társas élet lényegéhez tartozik, hogy vannak bizonyos elképzeléseink önmagunkról, interakciós partnereinkről és a világról, és ezeket megpróbáljuk kifejezni a társakkal folytatott érintkezés során. A benyomáskeltés tehát nem az őszintétlen interakció szinonimája, sokkal inkább arra az alapvető emberi hajlamra vonatkozik, hogy úgy tervezzük meg és szabályozzuk társas viselkedésünket, hogy a benyomás, amit keltünk, kifejezze saját magunkról és társainkról alkotott képünket. A benyomáskeltés kifejezéssel azoknak a terveknek, gondolatoknak, motivációknak és jártasságoknak az összességét írjuk le, amelyek befolyásolják másnak szánt közléseinket. A kommunikációnak ez a megtervezett, stratégiai aspektusa természetesen nagyon fontos. Kereskedelmi hasonlattal élve, reklámozzuk és ajánljuk önmagunkat, hogy a társakkal folytatott interakcióban a lehető legmagasabb csereértéket kapjuk. Ha benyomáskeltési stratégiánk sikeres, és a társak pozitívan kezdenek gondolkodni rólunk, ez visszahat énképünkre, kedvesebbé teszi azt, és javítja önértékelésünket (Forgas, 1989:199-200).

2.4.6 Az interakciók területe

Az egyes interakciók valamilyen területen zajlanak. Területként határozható meg bármely hely, amelyet észlelhető korlátok határolnak. A területek természetesen különbözőek aszerint, hogy mennyire körülhatároltak és hogy melyik az a kommunikációs közeg, amelyben az észlelhető korlátok jelentkeznek. Például a vastag üvegfalak, amelyek a rádiós vezérlőtermet körülveszik, auditív szempontból elszigetelhetnek valamely területet, de vizuálisan nem, míg a deszka válaszfalal körülhatárolt iroda pont fordított értelemben van lezárva.

Ha valakinek a tevékenysége mások jelenlétében folyik, a tevékenység bizonyos oldalait expresszíve hangsúlyozzák, más oldalakat viszont, amelyek hiteltelenné tehetnék a kiváltott benyomást, háttérbe szorítanak. Előzőt homlokzati területnek, utóbbit hátsó területnek vagy színfalak mögötti területnek nevezzük. A

homlokzati és a hátsó terület általában egymás szomszédságában vannak, a szerepjátszó az előadás alatt is kaphat hátulról támogatást, és rövid lazítás céljából időről időre abbahagyhatja a szerepjátékot. A hátsó területről persze a szerepjátszó általában bizvást feltételezheti, hogy a közönség egyetlen tagja sem tolokodhat be oda (Goffman, 1999:91-96).

A homlokzati területen a formális, a hátsó területeken az informális hangnem uralkodik. Az informálisra jellemző, hogy keresztneveken szólítják egymást, profán beszédmódot használnak, nyílt szexuális megjegyzéseket tesznek, panaszkodnak, dohányoznak, egyszerű öltözetet viselnek, „hanyagul” ülnek és állnak, nyelvjárásokat és nem szabályos beszédmódot használnak, morognak, kiabálnak, játékosan agresszívek és tréfálkozóak, különböző testi megnyilvánulásokat produkálnak: krákognak, füttyörésznek, rágógumit rágnak, majszolnak, büfögnek, szellentenek (Goffman, 1999:106-107).

2.4.7 A színházi keret

Goffman a színházat alkalmazta mint fogalmi keretet, még hozzá olyan gyakorisággal, hogy az olvasó teljesen azonosítja a mindennapi életét a színház világával. Előadóról, közönségről, rutinról, szerepekről, szerepjátékról, végszavakról, színpadi díszletekről, kulisszákról, dramaturgiai igényekről, készségekről, stratégiákról, drámáról, darabról, drámaíróról, nézőtérről, szereptávolításról, alakításról, díszletről, színpadról, bútorzatról, forgatókönyvről beszél. Így vall erről: „Most el kell ismernem, részben szónoki fogás és manőver volt, hogy a puszta analógiát ennyire eltúloztam” (Goffman, 1999:202).

2.5 A televíziózásról

„Mivel a televízió alakítja ki azokat az ízléseket, értékeket és hajlamokat, amelyek később az egyéb médiaválasztásokat befolyásolják, óriási hatással van arra, hogy milyen filmek, magazinok, újságok és könyvek adhatók el leginkább az új kulturális környezetben” (Gerbner, 2000:84).

2.5.1 A televízió népszerűségének növekedése

Az 1930-as évek közepére a rádiózás számtalan formája honosodott meg az Atlanti-óceán mindkét partján és számos más országban, a televíziózásról csak a „kísérleti” jelző hozzáadásával beszéltek. Bár egy kisebbség igen lelkesen üdvözölte a televízió megjelenését, a világméretű gazdasági problémák sehol sem kedveztek gyors fejlesztésének. Az 1939-es New York-i Világkiállításon nyilvánosan bemutatták a televíziót. A második világháború után a rádió és filmipar prominensei még mindig kevés érdeklődést mutattak a televíziózás iránt. Úgy gondolták, csupán a leggazdagabbak fognak érdeklődni a készülék iránt. A szegényes műsorkínálat ellenére 1947 és 1952 között 178 ezerről 15 millióra nőtt az eladott készülékek száma. Valódi tömegközönség volt kialakulóban, a nézők száma hétről hétre robbanásszerűen nőtt, míg a mozilátogatók száma folyamatosan csökkent (Briggs-Burke, 2004:224-226).

A második világháború utáni korszak televíziózására hatással volt a hidegháború, amely ösztönözte a propagandát, és a szórakoztatást is formálta. A vietnami háború volt az első olyan nemzetek közötti összetűzés, amely – jóllehet gondosan megvágva – megjelenhetett a képernyőkön. Az USA-ban a polgárjogi mozgalmak is átformálódtak a televízió adta nyilvánosság következtében. A kezdeti rossz

fogadtatás után a NASA vezetői is örültek a róluk szóló híradásoknak, mert így a média népszerűsítette tevékenységeiket. Egyesek a szórakoztatást, mások az oktatást tartották elsődleges szempontnak (Briggs-Burke, 2004 244-245).

A televízió kiveszi a részét a szocializáció folyamatából is. A szocializációnak azt a folyamatát, ami a családban zajlik, a szociológusok és szociálpszichológusok elsődleges szocializációnak nevezik. Másodlagos szocializáció az összefoglaló neve annak a szocializációs folyamatnak, amely különféle családon kívüli intézményekben formál; ilyen az óvoda, a napközi otthon, az iskola, a sportegyesületek, az egyházi gyülekezetek, a munkahelyek és hasonlóak. Mindezekben a közösségekben belül tudatnak velünk valamit arról, hogy kik vagyunk és mit várnak el tőlünk. Hasonló információkat közvetítenek felénk a tömegkommunikációs eszközök is, amelyek az idők folyamán a másodlagos szocializáció legfontosabb eszközévé váltak. Befogadóként rákényszerülünk, hogy véleményt formáljunk a világról, arról kik vagyunk mi magunk, kik és mik akarunk lenni, kikké és mikké akarunk válni (Gripsrud, 2007:13-14).

A televíziózásról Gerbner általánosságban azt állítja, hogy az nem több rituálénál, mivel az emberek nagy része az órája szerint, nem pedig a kiválasztott műsorra kapcsolja be a tévét. Egy elmélet szerint a televízió népszerűsége abból ered, hogy amíg a többi médium írni-olvasni tudást feltételez, vagy arra készítet, hogy otthonról kimozduljunk, ha meg akarjuk venni a különböző újságokat, amely ráadásul olyan választani tudást igényel, mely bizonyos előzőleg megszerzett ismeretekre, értékekre, ízlésre és hajlamra épül, addig a képek sodrása van. A televízió kevés figyelmet és elmélyülést igényel. Vonzását növeli, hogy a kép- és hanghatás együttesen azt az érzetet kelti, hogy nem vagyunk egyedül (Gerbner, 2002:84).

2.5.2 A televízió szerepéről

A televízió minden eddigi tömegkommunikációs eszköznél nagyobb befolyással van az emberek gondolkodására, véleményalkotására, érzelmi- és értékorientációjára, a személyiség fejlődésére, a megértési folyamatokra. Jelentősége azért szárnyalhatja túl a könyv, újság, rádió hatásait, mert rendszeres napi találkozása van a társadalom legszélesebb tömegeivel (Vetró-Csapó, 1991:5).

A tömegkommunikáció a modern társadalmak egyik alapvető szabályozó eszközének tekinthető. De emellett vannak más funkciói is. Némi túlzással azt mondhatjuk, hogy a tömegkommunikáció a mai társadalmak növekvő jelentőségű szórakoztató rendszere (Buda, 1985:7).

2.5.3 A műsorvezető személye

A televíziós műsorokban megjelenő, elemzésünk alanyainak választott emberek közszereplők, mivel a kommunikátorok egyszerre, egyidőben nagyszámú befogadóval kommunikálnak. Kiemelkedő jellegzetessége a nyilvános szereplésnek, hogy a kommunikátorok nem érzékelik egyenként a befogadókat. Például a *Heti Hetes* esetében a nézők töredéke található meg a stúdióban, így a vevőktől érkező visszajelzések nem vagy csupán részben jutnak el a szereplőkhöz (Németh, 1999:7).

2.5.4 A néző elvárásai

A jó televíziós riporter/műsorvezető az interjúalany tudásán belül mozog, csak akkor lép ki onnan, ha beszélgetőtársát meg akarja zavarni, vagy szándékosan humoros helyzetet akar teremteni. A riporter közvetítő, akin keresztül a hírek, események értelmet nyerhetnek. Ehhez előzetes információra, tudásanyagra van szüksége. A közönséget képviseli, elsősorban a közönségnek tartozik felelősséggel, feladata, hogy információt közvetítsen a vendég és a nézők között. A riporternek tanácsos megtervezni a beszélgetés fonalát, két-három kérdést előre kigondolni, de a többinek ott kell születnie a beszélgetésből fakadóan. A jó kérdés az egyik legnehezebb televíziós újságírói feladat. Kerülni kell, hogy általános válasz szülessék, vagy az alany mellébeszéljen, de ezt nem sértő, agresszív módon kell elérni (Horváth).

2.5.5 A kérdező / riporter elvárásai

Németh hat pontba gyűjtötte össze, mit vár el egy riporter a megkérdezettől:

- A kérdező / riporter elvárja, hogy a kérdést megválaszolják anélkül, hogy messzire elkalandoznának.
- A kérdező / riporter elvárja, hogy az interjúalanytól információt kapjon.

- Szereti, ha az interjúalany érdekesen, értelmesen el tudja mondani a mondanivalóját.
- Szereti, ha az interjúalany meggyőzően, humorral, személyesen (átéléssel) beszél, függetlenül az interjú témájától.
- Szereti, ha az interjúalany úgy kezeli a közszereplést, mint egyfajta diszkrét színházi lehetőséget.
- Szereti, ha az alany jól vágható. Nincsenek túl hosszú mondatai. A mondat vége jól érzékelhető. Egy kérdés megválaszolása vagy egy téma kifejtése nem hosszabb 60, és nem rövidebb 30 másodpercnél (Németh, 1999:148).

3. FEJEZET: AZ AGRESSZIÓ

„...illúzió arra számítani, hogy az agresszió számúzhető lenne a világból, melyben ily módon csak a jó számára maradna hely” (Csepeli, 2001:336)

3.1 Az agresszió meghatározásai

Az agresszió mint fogalom meghatározásával szükséges kezdeni.

Értelmezési lehetőséget nyújtanak az egyes szótárak, lássunk belőlük hármat. A Pszichológiai értelmező szótár így fogalmaz (Bartha, 1981:10):

- 1) „támadó, erőszakos fellépés más személlyel szemben;
- 2) az analitikus irányzatok értelmezésében, más ember feletti hatalomra törő akarat, illetve a halálöszton megnyilvánulása.”

Az Etimológiai szótár természetesen másra helyezi a hangsúlyt (Zaicz, 2006:9): „agresszió [1657-1658] Latin jövevényszó, vö. latin *agressio* 'támadás', mely a latin *agredi* '(oda-)megy, (neki-) megy, támad' befejezett melléknévi igenévi *agressus* alakjára vezethető vissza”.

Magyar értelmező kéziszótár (Juhász-Szöke-O. Nagy-Kovalovszky, 2003:10):

- 1) „fn (*Pol*) Veszély állam (területi épsége és függetlensége) ellen irányuló (fegyveres) támadás
- 2) (*vál*) Erőszakosság”.

Mivel ezek (a szótárak jellegéből adódóan) túl tömörek, lássunk néhány más definíciót is. Kezdetnek Hárدي összefoglaló művéből emelünk ki néhányat. Nolting meghatározása szűk és szűkszavú: „Agresszióról beszélünk, ha valaki a másik embert károsítani vagy bántani akarja.” Hoffmann definíciója (1992:7) bővebb: „Az agresszió gyűjtőfogalom, amely bizonyos motivációkat, gondolattartalmakat, érzelmeket és viselkedést ír körül, amely meghatározott személyekre és dolgokra irányul, és legtöbbször ártó hatással jár”. Részletes Laplanche és Pontalis (1973) definíciója: „Valóságos és fantáziált magatartásformában megjelenő tendenciák vagy tendenciák összessége, amelynek célja mást károsítani, megsemmisíteni, kényszeríteni, megalázni stb. Nem csupán

mozgásos cselekvéssel járó, heves és romboló magatartást ismerünk. Nincs egyetlen olyan viselkedés, akár negatív (például a segítség elmulasztása), akár pozitív, szimbolikus (például irónia) vagy bármilyen más hatékony magatartásforma, amely ne lehetne agresszív. A pszichoanalízis az agresszió fokozódó jelentőséget tulajdonított s kimutatta az egyén korai fejlődésében szereplő hatását, és hangsúlyozta a szexualitással való vegyülését és szétválását”. Hárدي maga is megkísérli az agresszió fogalmi meghatározását: „Agresszióról beszélünk támadó jellegű magatartás, ellenséges – legtöbbször feszültséggel járó – belső rezdülések, élmények jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a kívüllagra, személyre vagy befelé az átélőre magára; lehetnek tudatosak vagy tudattalanok, megmutatkozhatnak közvetlenül vagy közvetve (például bosszúságot okozó ajándék küldése), akár átalakult formában is (például elfojtott agresszióból származó szorongásban, testi tünetekben).” (Hárدي, 2000:24).

Ez utóbbiban sok közös van Bjorkqvist és Niemela definíciójával, akik szokásos módon a konfliktust azonosítják az agresszióval, és úgy határozzák meg mint „tevékenységet, amit azzal a szándékkal hajtanak végre, hogy ártsanak egy másik személynek, önmagának vagy egy tárgynak” (Bjorkqvist–Niemela, 1992:4; idézi: Goodwin 2003:230).

Bár Aronson egyszerűnek nevezi saját meghatározását, mégis idézzük őt, mivel az agresszív aktust nem köti annak sikerességéhez: „az agresszió olyan szándékos cselekvés, amely másoknak kárt vagy fájdalmat okoz. A cselekvés lehet fizikai és lehet verbális. Akkor is agresszió minősül, ha szándékolt célját nem éri el” (Aronson, 2002:256).

3.2 Agresszió az állatvilágban

Hogy közelebb jussunk az emberi agresszióhoz, dióhéjban áttekintjük annak állati vonatkozásait. Az agresszió mértékének döntő meghatározói genetikai tényezők, a hímek agresszívebbek, mint a nőstények, de megjelenésének valószínűségét szituatív körülmények is befolyásolják (zsúfoltság, stressz, fájdalom, területi veszélyeztetettség). Az állatok agressziója kiszámíthatóan, néhány jól meghatározott dimenzióban jelentkezik (hatalmi pozíciók elérése és biztosítása,

szexuális előnyök elnyerése, territórium megtartása, fiatalok fegyelmezése, utódok elválasztása). (Csepeli, 2001:147).

Továbbá védekező agresszió jelenik meg önvédelemkor és a nőstényeknél az utódok védelmekor. Érdekes módon ezeket menekülési kísérlet előzi meg, amely csak akkor tör át agresszióba, hogyha az idegen támadó annyira közel van, hogy a védekező megítélése szerint már csak a támadás segíthet (Ranschburg–Popper, 1978:182).

Lorenz kiemeli az állatok közötti rangsort mint rendező elvet. E nélkül magasabbrendű állatok szervezett együttélése nyilvánvalóan ki sem alakulhat. Az adott közösségben élő egyedek mindegyike tudja, ki erősebb és ki gyengébb nála, s hogy neki magának az erősebb elől minden további nélkül meg kell hátrálnia, s ugyanígy elvárja a gyengébbtől, hogy az adott esetben harc nélkül kitérjen az útjából. Minden egyed arra törekszik, hogy a rangsorban előrébb jusson, s így elsősorban a közvetlen egymás felett, illetve alatt álló individuumok között jellemző a feszültség, az ellenségesség, minél távolabb helyezkedik el két állat a ranglistán, annál feszültségmentesebb a légkör (Lorenz, 1994:45-46). Schjelderup-Ebbe házityúkcsoportokat figyelt meg. Azt tapasztalta, hogy a tyúkok felismerik egymást, és csoportjuk lineáris rendbe szerveződik. (Mivel ezt a rendet főleg csőrívágásokkal tartják fenn, csípéssorrendnek nevezték el.) Később megállapították, hogy a szabadon élő gerincesek körében is létezik szociális rangsor, amit madaraknál továbbra is csípéssorrendnek, más állatoknál dominancia-sorrendnek neveznek. Ha a csoport szerkezete már előzőleg stabilizálódott, egy szabadban élő állatcsoportban esetleg hónapokig nem adódik agresszív összetűzés. Ha azonban a csoport összetétele megváltozik vagy például új egyedek kerülnek egy csoportba, nyomon követhetjük a rangsor kialakulását. Ha egy egyedet egy időre ki is vesznek a csoportból, ha visszatér, visszakapja eredeti helyét (Altbäcker, 1986:77-79).

Az evolúciós elmélet szerint az állatok egyedei születésüktől halálukig folyamatosan versengenek egymással a különböző erőforrásokért, táplálékért, alvóhelyért, vízért, nőstényekért, területért stb. (Csányi, 2005:110). Ráadásul, ha azonos nemzetséghez tartozó fajok kerülnek versenybe egymással, a küzdelem közöttük erősebb lesz, mint a különböző nemzetségek fajai esetén. Azoknak az

egyedeknek lesz a legjobb esélye a túlélésre és saját fajtájuk továbbzaporítására, amelyek valamilyen előnnyel rendelkeznek, másfelől biztosak lehetünk abban is, hogy a legkisebb mértékben is hátrányos változat kérérlhetetlenül elpusztul (Darwin, 2000:70-74).

3.3 Agresszió az ember világában

Mint láttuk, az állatoknál viszonylag egyszerű a rangsor mint rendező elv. Az emberi rangsor, eltér ettől: „a katonai szervezeteket leszámítva, sokkal szelídebb, és a rangsor egyes pozíciói szorosan kötődnek a közösséghez, a kultúrához, hiszen a domináns személyiségek kultúráját közvetítik a generációk között” (Csányi, 2005:75). (A *Heti Hetesben* figyelemmel követjük, hogyan törekednek a résztvevők között már korábban létrejött erőrangor fenntartására.)

Az agresszió ösztöne ősz-eredeti, elsődleges, fajfenntartó elemünk. Spontán mivolta az, amiben a legnagyobb veszély rejlik. Mert ha csak reakció volna bizonyos körülményekre, ahogy sok szociológus és pszichológus feltételezi, az emberiség nem volna olyan veszélyes helyzetben, mint a valóságban. Ebben az esetben az ember alaposan megvizsgálná, majd pedig kiiktatná a kiváltó tényezőket (Lorenz, 1994:50).

Szélsőséges az emberi agresszió mértékének megítélése. Egyes vélemények szerint az emberi faj feltűnően kerüli az erőszakot, a csimpánzok között 100-szor, 1000-szer gyakoribb a közösségen belül (National Geographic Channel), mások szerint az emberek tágabb összefüggésben is különlegesen agresszív lények. Egyes rágcsálók kivételével egyetlen más gerinces sem öli meg a fajtabelit olyan elszántsággal, és annyira készakarva, mint az ember (Aronson, 2002:256).

A kutatási eredmények a férfiak és a nők biológiai adottságait tekintve nem elhanyagolható eltéréseket mutatnak. A nemek különböznek anatómiai felépítésükben, hormonjaik összetételében és hatásmechanizmusában, az agyi lateralizáció mértékében, továbbá bizonyos viselkedési hajlamok és készségek (pl. agresszió stb.) fokában és intenzitásában (Bereczkei, 1992:72).

3.4 Az emberi agresszió meghatározói

Az egyik olyan tényező, amely az emberi hímek esetén kapcsolatba hozható az agresszióval, a tesztoszteron szintje. A tesztoszteron egy hím nemi hormon, amely a férfias testi jellemzőkért felelős, és amely a majmok agressziójához is kötődik. A magasabb tesztoszteronszint az emberek esetén is nagyobb agresszióval jár együtt. Ez az emberi agresszió biológiai alapjára utal, tehát azt a nézetet támogatja, hogy az agresszió egy drive. De a kutatásokban a tesztoszteron és az agresszió közötti kapcsolat nagyon halvány volt, ami arra utal, hogy az agresszió meghatározóit máshol is kell keresnünk. Az agresszió gyakori kiváltó okait Atkinson és munkatársai például a következő tényezőkben látják: 1) az önértékelés elvesztése, 2) annak az észlelése, hogy a másik személy becsúszott viselkedett, 3) a társadalmi tényezők közül a szegénység, a túlnépesedés, a rendőri intézkedések és kulturális csoportok sajátos értékei (Atkinson et.al., 1994:326-330). Aronson elméletében egyéb kiváltó okokat találunk: 1) maga az erőszak, 2) idegrendszeri és kémiai okok (tesztoszteron, alkohol, fájdalom és diszkomfort), 3) frusztráció, 4) a társas tanulás, 5) a média (Aronson, 2002:270-290).

Ezek közül többet már kísérleti úton igazoltak, például hogy az akadályoztatás feszültsége – a frusztráció – agressziót, dacot, rebelliót vált ki (Méreil-Binet, 1993:231).

3.5 Az agresszió megközelítései

Nehéz lenne felsorolni, hogy az agresszió kérdését milyen sokféle irányból tanulmányozták már. A pszichoterápia az agressziót az egész ember szemléletében, élményvilágában és társadalmi beilleszkedésében tanulmányozza. A lélekelemzés bemutatta, hogy az agresszió és az ezzel kapcsolatos lelki jelenségek milyen sokféle alakban és átalakulásban részesei az emberi pszichikus tevékenységnek. Szociológusok, szociálpszichológusok a társadalmi helyzetek, rétegek hatásával, életkörülmények megfigyelésével, statisztikai kutatással közelítenek a kérdéshez. A kriminológusok a különféle erőszakos bűncselekmények tanulmányozásával és a bűnmegelőzés kérdésével foglalkoznak. Tovább folytathatjuk a felsorolást az antropológia, a történettudomány, sőt a

művészet oldaláról, nem is szólva az egyes határterületekről, s kapcsolódásaikról (Hárdi, 2000:12).

Lássuk részletesebben néhány megközelítést. A pszichológia öt fő megközelítési módot különböztet meg, amelyek nem zárják ki egymást, sokkal inkább ugyanannak a komplex jelenségnek a különböző szempontjaira világítanak rá (Atkinson et.al., 1994:21-23):

1) A biológiai megközelítés a viselkedést a testen belül, elsősorban az agyban és az idegrendszerben zajló elektromos és vegyi eseményekhez kíséri meg csatolni. Tudjuk a patkányokkal, macskákkal és majmokkal végzett kutatásokból, hogy vannak olyan agyterületek, amelyeket elektromosan ingerelve túltáplálkozás és agresszív viselkedés váltható ki. Bár az emberi agresszióban sokkal több tényező játszik szerepet, mint egy-egy agyterület ingerlése, az állatvizsgálatok szolgáltatnak némi benyomást arról, hogy a biológia maga hogyan járul hozzá az emberi motívumok és érzelmek megértéséhez.

2) A behaviorista nézőponttal közeledő pszichológusok az egyént viselkedésének, nem pedig belső működéseinek figyelemmel kísérésével tanulmányozza. A behaviorizmus egyik folyamánya az inger-válasz pszichológia.

3) A kognitív megközelítés szerint az emberi cselekedeteknek pusztán ingerekre adott válaszokként való felfogása megfelelő lehet a viselkedés egyszerű formáinak tanulmányozásához, de ez a megközelítés az ember „működésének” túl sok fontos területét hagyja figyelmen kívül. A bonyolultabb jelenségek (következtetés, tervezés, döntéshozatal, nyelvhasználat) kívül maradnak a behaviorista nézőpont látókörén. Az agresszióra vonatkozóan a megismerés és a tudás fontossága nyilvánvaló.

4) Az emberi viselkedés pszichoanalitikus elméletét Sigmund Freud dolgozta ki. Elméletének alapfeltevése, hogy viselkedésünk nagy része tudattalan folyamatokból ered. Azt gondolta, hogy ugyanazok az alapösztönök (elsősorban a szexualitás és az agresszió) vezérelnek minket, mint az állatokat, és hogy folyamatosan harcolunk a társadalom ellen, amely nyomást gyakorol, hogy tartsuk kordában ezeket a késztetéseinket.

Freud az agresszióról azt állította, hogy az ösztön, ami azt jelenti, hogy az emberek azért agresszívak, mert egy velük született vágyat fejeznek ki.

5) A fenomenológiai megközelítés a szubjektív tapasztalásra alapoz. Azzal foglalkozik, hogy milyen elképzelése van az egyénnek a világról, s hogyan értelmezi az eseményeket. A belső élet és az egyéni élmények leírásával törődnek, nem elméletek kifejtésével vagy a viselkedés előrejelzésével.

A pszichológiai elméletekkel versengve jelentek meg a tanuláseméleti felfogások. Ezek egyik változata (Millet és Dollard) szerint az agresszív viselkedés a kudarcra adott emberi reakciók egyik formája. Az, hogy a kudarcra agresszióval válaszolunk-e, s hogy hajlunk-e arra, hogy áthelyezzük agresszióinkat másokra, az tanulási tapasztalatok függvénye, főként, hogy gyermekkorunkban mennyire jutalmazták, ha agresszíven viselkedtünk. Az agresszió formái is a gyermekkor élményeitől függenek, nagy szerepe van a mintakövetésnek. A „jutalmazott” minták (szülői viselkedés, krimihősök) agresszív viselkedéshez vezetnek (Subosits, 1996: 101).

Ide kívánczik még az etológiai megközelítés, amely az agresszió keletkezését az egoisztikus ösztönökre (birtoklási, hatalmi és harci ösztön) vezeti vissza. A birtoklás ösztönös örömét az az élmény váltja ki, hogy valami egyedül csak az övé, s abból senki más nem részesül, akinek azt nem engedi meg. Ha ezt valami akadályozza, a birtoklásra törekvő egyénből agresszív viselkedést válthat ki. A hatalmi ösztön azon az érzésen alapul, hogy az illetőt büszkeség tölti el, ha mások fölé kerekedhet, ha tisztelettel veszik körül, ha az emberek neki alárendelik magukat. Ez az ösztön akkor válhat az agresszív viselkedés kiváltójává, ha az egyén nem a saját érdemei töltik el büszkeséggel, hanem annak élménye, hogy mások fölé emelkedik. A harmadik egoisztikus emberi ösztön a harc ösztöne. Ha a célhoz vezető utat elzáró akadály egy másik ember, akkor őt ellenségnek érzi, súlyosabb esetben gyűlöli azt, aki akadályozza őt céljai elérésében (Subosits, 1996:100-101).

3.6 Az agresszió természete

Két fő vélekedés létezik az agresszió természetével kapcsolatban, ezeket járjuk most körbe. Egyik szerint az agresszió egy drive, másik szerint tanult válasz.

Atkinson és munkatársai előbbi úgy fogalmazzák meg, hogy ha az agresszió tartós energia, akkor az agresszió kifejezése katartikus lehet, a katarzis pedig az agresszív érzések és cselekedetek intenzitásának csökkenését eredményezheti. Másrészt pedig, ha az agresszió tanult válasz, akkor az agresszió kifejezése az ilyen cselekedetek növekedését eredményezheti (ha az agressziót megerősítik). Az eddigi eredmények a tanult válasz mellett szólnak (Atkinson et al., 1994:328-329).

Gyermekekkel és felnőttekkel végzett kísérletek kimutatják, hogy az agresszív tevékenységben való részvétel vagy növeli az agresszív viselkedést, vagy azonos szinten tartja. Ha az agresszió katartikus lenne, a dühös személyeket vezérlő agresszív hajtóerőnek csökkennie kellene. Elbocsátott dolgozókat kérdeztek ki arról, hogy milyen érzéseik vannak cégükkel és feletteseikkel szemben. Ezt követően arra kérték őket, hogy írásban jellemezzék érzéseiket. Azok az emberek, akik szabadjára engedték haragjukat a beszélgetésben, még többet fejeztek ki a beszámolóikban. A beszélgetésbeli füstölés „gerjeszthette” az agressziót, tehát az agresszió nem volt katartikus. Egy másik kutatás kimutatta, hogy a hadviselő kultúrákban több harcias játékot játszanak. Ismét úgy tűnik, hogy az agresszió inkább szüli az agressziót, mint eloszlatja azt (Ebbesen-Duncan-Konecni, 1975; idézi: Atkinson et al., 1994:329).

Több elismert kutató véleményét vetjük össze. Thomas Hobbes klasszikus művében, a Leviathánban (amely 1651-ben jelent meg először) azt vallja, hogy mi emberek természetes állapotunkban vadállatok vagyunk, és csak a társadalom adta rend és törvény tudja megfékezni azt. Ezzel szemben Jean-Jacques Rousseau, aki 1762-ben felállította a „nemes vademberről” szóló elméletét, úgy gondolja, hogy az ember természetes állapotában jóindulatú lény, csak a korlátokat állító társadalom kényszeríti ki belőle az agressziót és az aljasságot. Hobbes felfogását a huszadik században Sigmund Freud fejlesztette tovább. Freud elmélete szerint az emberrel vele születik az életre irányuló ösztön (Erósz), de vele születik egy hatalmas erejű halálösztön (Thanatosz) is, amely nem más, mint ösztönös késztetés a halálra, és amely agresszív cselekedetekhez vezet. A halálösztön – írta Freud – minden élőlénynél jelen van és arra törekszik, hogy lerombolja az életet, és visszavezesse az élettelen anyag eredeti állapotába. Freud szerint a

társadalomnak egyik lényeges funkciója, hogy ezt az ösztönt szabályozza, és hozzásegítse az embereket ahhoz, hogy a pusztító energiákat szublimálják, azaz elfogadható, sőt hasznos viselkedés formájában vezessék le (Aronson, 2002:257-258).

3.7 A jó értelemben vett agresszió

Ebben a fejezetben arra vállalkozunk, hogy számos szakember vélekedésének segítségével azt a véleményt próbáljuk alátámasztani, hogy az agresszió önmagában nem egyértelműen rossz, akkor válik veszélyessé, ha rosszul használjuk.

Az agresszió nem csupán káros – destruktív – jelenség, hisz az élet s önmagunk védelme bizonyos mértékig ezt minden egészséges embertől megkívánja. Konstruktív agressziót kívánhat egy-egy nemes ügyért folytatott harc, az elnyomottak, az árvák és szegények védelme, vagy a felfedezők, úttörők küzdelme az elemekkel a fehér foltok térképről való letörléséért (Hárdi, 2000:18). Ismeretesek még a konstruktív agresszió kifejezői: az erkölcsi vagy nevelő célú korholások és „fejmosások”. Tudományos kritikákban sok érték rejlik, ha a művészt, a tudóst színvonalasabb és eredményesebb munkához segítik. Ezek közé nem tartoznak bele a sértő hatású személyeskedő megjegyzések (Hárdi, 2000:25). Mindez arra utal, hogy az agresszió önmagában nem rossz, sőt én- és önvédelemként kell az élethez. Ezért nem elfogadható az Amerikai Pszichológiai Társaság volt elnökének javaslata, hogy az erőszak ellen ki kell fejleszteni egy gyógyszert, és ezt kell beadni az embereknek, hogy egyetemes szinten csökkentsék az agresszió mértékét. Ezekkel a gyógyszerekkel azonban az alkotó energiát, a bátorságot és a találékonyságot is kiirtanánk (Aronson, 2002:290-299). Ugyanezen véleményen van Adler, aki „az agressziós ösztönt nem csak ártani tudó jellegében írja le, hanem az aktiváló – a fejlődést szolgáló – hajtóerő lehetőségét is megmutatja benne” (Arató–Kiss, 1991:17).

Anthony Burgess a *Gépnarancs (A Clockwork Orange)* című könyvében azt szemlélteti, hogy az agresszióra való képtelenség, ugyanúgy mint az agresszió túltengése, veszélyes állapot. A műben egy utópista történetet látunk, amelyben Axel, egy huligánbanda vezére, a brutális fiatalok mintapéldánya, aki a könyv

elején rablásokból él, rombolásban leli örömét, hogyan lesz „derék, törvénytisztelő polgár” a Bűnözői Hajlamúak Megjavítását Szolgáló Állami Intézetben eltöltött két hét alatt. Az állam célja egy olyan bűnözésmentes jövő elérése, „amelyben nem kell többé félni a gyáva, hátulról támadó fiatal huligánoktól, perverzektől és betörőktől”. Az állam célja az, hogy Axel bűnözőösztöneit kiirtsa, ám azzal, hogy a fiatalember erőszakra képtelenné válik, önmagát sem tudja megvédeni. Például miután felismerik a Közkönyvtárban, ahol korábban „tönkretette a kristálytanról szóló könyveket”, összeverik, rugdossák és püfölik, levetkőztetik, fogsorát kirántják.

„A nevelés feladta tehát nem az, hogy a gyermek valamennyi agresszív megnyilvánulását leállítsa, hanem az, hogy azokat antiszociális irányból proszociális irányba fordítsa, az agresszióknak olyan formáit hozza létre, amely a társadalom számára elfogadhatóak” (Ranschburg, 1998:163).

3.8 Az agresszió megnyilvánulásai

Az agresszió megnyilvánulási lehetőségeinek bemutatását három forrásból láthatjuk:

- rejtett formában: támadó gondolatok, rejtőzködő fantáziák, vágyak és érzelmek,
- nyílt formában: verbalításban (valakit szavakkal támadnak, durván beszélnek hozzá, gorombán leszidják, megszégyenítik), magatartásban (támadó viselkedés),
- passzív-agresszív magatartásban: a harag nyílt, egyenes és szóbeli kifejezésének az ellenkezője,
- hatalmi törekvésekben: mások fölé kerekedés,
- birtoklásban, becsvágyban,
- másnak okozott kínban, fájdalomban, kegyetlenkedésben, gyilkosságban: inkvizíció, terror, börtönök, nemi erőszak, szadizmus, kéjgyilkosság,
- testi vonatkozásban: kipirult arc, felgyorsult szív működés, gyorsabb légzés, feszülő izomzat, fokozott szekréciós működés (Horváth-Vigassyné, 2001:24-26),

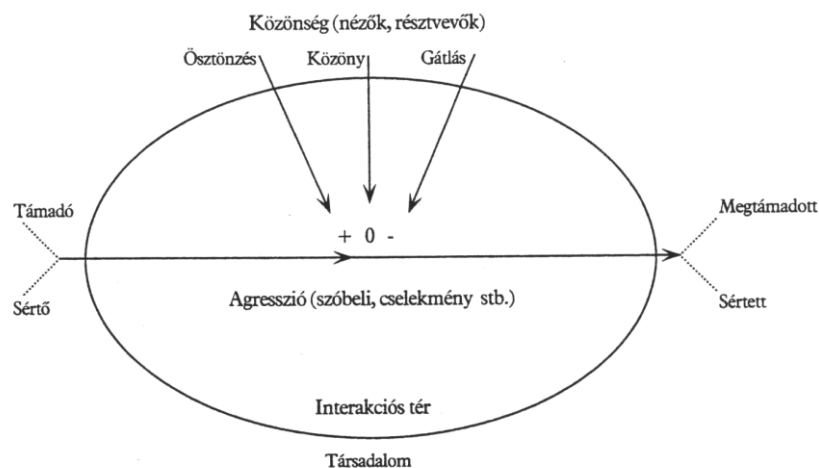

- a sportban: ritualizált formában, békésebb mederbe terelve a társadalomra káros agressziót, kiváló terepet biztosítva a bizonyításra, (Lorenz, 1994:214),
- az érzelmi világban: feszültség, ingerlékenység, támadó impulzus, indulat formájában is jelentkezhet (Hárdi, 2000:22).

3.9 Az agressziós helyzet

Breakwell (1998) a következőképpen ábrázolja az agressziós helyzetet (idézi Hárdi, 2000:23):

6. sz. ábra Az agressziós helyzet

3.10 Az agresszió mint vonzerő

Minden kornak megvoltak a maga agresszív, szórakoztatónak szánt programjai. A „Panem et circenses”- „Kenyeret és cirkuszt” római mondás azt jelentette, hogy az emberek a megélhetés mellett szórakozást is igényeltek, ami az ókorban véres, gyakran halálhoz vezető gladiátorjátékokat jelentett. Az inkvizíció korában nagyszámú nézőközönsége volt a boszorkányégetéseknek, miként a francia forradalomban a kivégzéseknek.

Érdemes továbbiakat is megemlíteni: harci játékok, gladiátorjátékok, lovagi játékok, tengeri csatajátékok, kivégzések és köztéri kíntások. Ezek az emberek mindennapjainak részei voltak, nyilvános helyeken összegyűlve tekintették meg őket. Azon túl, hogy nyilvánosság előtt zajlottak, további közös vonásuk, hogy az

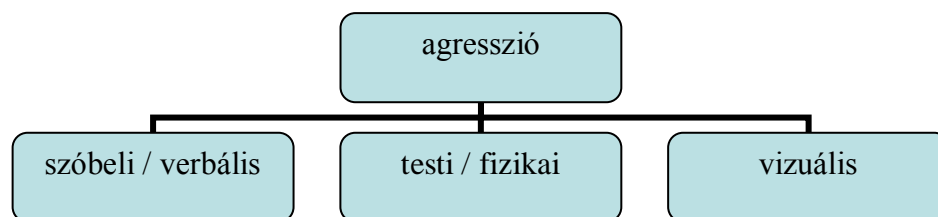
esemény végén valaki győzött, valaki veszített. A vereség olykor egyet jelentett az élet elvesztésével.

A fizikai agresszió látványa iránti igény és érdeklődés a mai napig fennmaradt. Népszerű maradt a test-test elleni harc, megjelenési formája szinte egyáltalán nem, csak elnevezése változott meg mostanra, a harci játékokat és gladiátorjátékokat felváltotta a pankráció, az utcai harcosok viadala és a ktrecharc. Hozzájuk sorolható némely sportág, amelyekben a kemény fizikai kontaktusok kulcsszerepet játszanak, a teljesség igénye nélkül: bokszt, rögbi és amerikai futball. Az agresszív műsorok a modern technika (televízió, Internet, videó, DVD) segítségével könnyen hozzáférhetővé váltak. Akár otthon, tetszőleges időben, kényelmes körülmények között, olcsón, különleges tárgyi feltételek nélkül nézhetők.

3.11 Az agresszió felosztása

A 7. számú ábra Hárdi felosztását mutatja: szóbeli vagy verbális, testi vagy fizikai és a vizuális agresszió, melyek közül hétköznapijainkban leggyakoribb a szóbeli vagy verbális agresszió (Hárdi, 2000:19-30).

7. sz. ábra Az agresszió felosztása

3.12 A fizikai és a nyelvi agresszió kapcsolata

A pszichológiai erőszak (amely magába foglalja a verbális erőszakot) előzményei vagy kísérői is lehetnek a fizikai erőszaknak, de önállóan, testi bántalmazás nélkül is teljesítik a „feladatukat”, szenvedést okoznak áldozatuknak. A pszichológiai erőszak az emberi gyűlöletnek és leleményességnek rendkívül változatos és sokszínű keveréke (Ranschburg, 2006:44).

4. FEJEZET: A NYELVI AGRESSZIÓ

„...kezdetben volt a tett, s később jött a szó, amely bizonyos feltételek közepette kulturális haladást jelentett, s a cselekvést szóvá szelídítette. A szó eredetileg varázslat, mágikus aktus volt, de még sokat megőrzött eredeti erejéből”
(Freud, 1948:214).

A nyelv mágikus hatása világszerte az irodalom és a legendák gyakran felbukkanó témája. A nyelv által gyógyíthatunk betegséget, távol tarthatjuk a gonoszt, szerencsét hozhatunk magunkra, és árthatunk ellenségeinknek - írja Crystal (Crystal, 1998:8).

Ha megvizsgálunk egyes nyelvterületről eredő szólásokat és közmondásokat, találunk olyanokat, amelyek a nyelv erejéről, a szavak lehetséges romboló hatásáról tanúskodnak (Vasvári, 1993:640-641):

A szavakat mérlegelni, nem számlálni kell (lengyel).

Vannak szavak, melyek ölnek (kurd).

A szavak többet sebesítenek, mint a kardok (német).

A szóval való ölés szintén gyilkosság (német).

A szó nem nyíl, de át tudja szűrni a szívet (bolgár).

Természetesen találunk a szavak erejével kapcsolatban pozitív vélekedéseket is:

Kemény szavak nem törnek csontot (német).

A szavak kihúzzák a szívből a szegeket (örmény).

A szavak olyanok, mint a méhek, van mézük és fullánkjuk (svájci).

4.1 A nyelvi agresszió meghatározásai

Ugyanaz igaz a nyelvi agresszió definíciójára, mint az agresszióéra: egyrészt ezt idáig többen definiálták, másrészt egyik sem mindenki által elfogadott. Tekintsünk most meg ezekből néhányat:

1) „A verbális agresszió a nyelvi viselkedésnek az a fajtája, amely sérti a másik embert vagy mások önérzetét, belőlük a megbántottság érzését váltja ki, mind tartalmilag, mind alakilag deminutív jellegű közlés. A verbális agresszióknak széles skálája van: beletartoznak a durva szidalmazásoktól kezdve az enyhébb szóbeli fenyegetésig. a lekicsinylő ajakbiggyesztésig mindazok a formák, amelyek sértik a másik személyiségét. A verbális agresszió meghatározásában sok a szubjektív elem; a megnyilatkozások a személy érzelmi szférájában idéznek elő változásokat, a sérelmet szenvedett egyén reakciója a passzív visszavonulás, az elhidegülés, a bezárkózottság lesz, vagy az illető aktív ellentámadásba megy át” (Subosits, 1996:101).

2) Huszár Ágnes (szóbeli közlés) így határozza meg ugyanezt: „Olyan kijelentés, amely negatív értékítéletet tartalmaz valakinek személyével, ill. tevékenységével kapcsolatban, ill. negatív értékítélettel asszociációs kapcsolatba hozza.”

3) „Agresszió, ha szavakkal támadnak meg valakit, ha „gorombán beszélnek vele”, „durván leszidják” vagy „megszégyenítik”, „megalázó helyzetbe hozzák” stb., stb. Ilyen például, ha a kórházi viziten a főorvos a beosztottjait, az orvost vagy a nővért megrója, nyilvánosan letolja. Ez nem csupán a megszidottnak árt, hanem a betegekkel való kapcsolatnak is.” (Hárdi, 2000:17-18).

4) Ranschburg a pszichológiai erőszak részeként említi a nyelvi agressziót. Ennek formái a rendszeresen ismétlődő kötekedés, fenyegetés, megalázás és becsmérlés (Ranschburg, 2006:21-22).

Ezen definíciók mindegyike, ugyan különböző mértékben, de általánosan fogalmaz, hogy mozgásteret, hogy ennek a szerteágazó jelenségnek változatos megjelenési formái beleférjenek.

5) Saját magunk is megalkottunk egy nyelvi agresszió definíciót: A nyelvi agresszió a sértett homlokzatát akarattal vagy akaratlanul, közvetlenül vagy közvetve romboló beszédaktus vagy nyelvi magatartás.

A legtöbb korábbi definícióval ellentétben mi agresszióknak tekintjük a nem szándékos verbális bántalmazást is, mivel a beszólás hatására fektetjük a hangsúlyt, nem a szándékra.

4.2 Eltolódás az agresszió megjelenési formái között

Leroy-Boussion francia pszichológus 4-14 éves gyermekek emocionális reakcióit tanulmányozta film nézése közben. Megállapította, hogy az életkorral változnak az emocionális érintkezés eszközei is. Az óvodás gyerekek agressziói többnyire nem verbális formában jelentkeznek: elveszik a másik játékát, ha nem tetszik, lökdösődnek. A nagyobb gyerekek agresszióhoz vezető negatív érzéseiket többnyire már szavakkal fejezik ki (Subosits, 1996:107 idézi Leroy-Boussiont 1954).

Mi magunk úgy gondoljuk, hogy az agresszió mindkét megjelenési formája a maga módján ugyanolyan pusztító lehet. Azonfelül a fizikai bántalmazás elkövetése komolyabb következményekkel járhat, mint a nyelvi, az előbbit a törvények is szigorúbban büntetik.

4.3 A nemek közötti különbségek a verbális agresszió terén

A nemek közötti különbségek szemléltetésére egy hazai és egy nemzetközi kutatási eredményt is bemutatunk. (A kérdőíves kutatás elemzése szintén kitér erre, ld. 6.3.7).

Ranschburg különbséget tesz az erőszak hagyományosan férfias és a hagyományosan nőies formái között. Előzőbe a nyílt agresszivitást sorolja, utóbbiba a pszichológiai eszközök alkalmazását. Napjainkban a nőies erőszak eszköztárát felhasználják a férfiak is, és a hagyományosan férfias erőszak módszereivel egyre gyakrabban élnek a nők (Ranschburg, 2006:176-177).

Bjorkqvist et al. (1992:55) a finn gyerekekkel végzett tanulmányban megállapítják, hogy míg a fiúk fizikailag agresszívebbek a lányoknál, és hogy a fiúk és lányok kevésben különböznek a nyelvi agresszió használatában. Lagerspatz, Bjorkqvist és Peltonen (1988) az elsők között voltak, akik megállapították, hogy a kerülő úton történő agresszió, inkább mint a szemtől szembeni, gyakrabban előfordul lányok, mint fiúk között (Goodwin 2003:230).

4.4 Az agresszív beszéd néhány jellemzője

Bár az agresszió nyelvi vonásairól Hárدي alig ír, egy hisztérikus személyiségzavaros nőbetegről készült feljegyzés alapján három pontban jellemzi

az agresszív beszédet: 1) Szinte minden mondatban érvényesül a devalváló, mindennel ellentétes agresszió. 2) Agresszív neofráziák gyártása: „ökölbe szorul a talpa” és „epegörcsös magánszám”. 3) Oda nem illő keretben, negatív összefüggésben jelennek meg dolgok: az emberi születésre állatokra használatos kifejezést alkalmaz: „leellett”, a nemi aktust „szaporodásnak” nevezi (Hárdi, 2000:29).

Evans ennél jóval bővebben jellemzi a szóbeli erőszakot: 1) A szóbeli erőszak bántó. Különösen akkor bántó, ha letagadják. 2) A szóbeli erőszak az áldozat természetét és képességeit támadja. Az áldozat kezdi azt hinni, hogy a személyiségével van valami baj, és a képességei tulajdonképpen a hiányosságai. 3) A szóbeli erőszak lehet nyílt (dühkitörések és szidalmazás) vagy rejtett (rafinált, agy mosás jellegű). A nyílt szóbeli erőszak többnyire vádló és hibáztató, összezavarja az áldozatot. 4) A szóbeli bántalmazó az áldozat lekicsinylését olykor rendkívül őszinte és aggodalmaskodó hangnemben adja elő. 5) A szóbeli erőszak manipulálja és ellenőrzés alatt tartja az áldozatot. Ugyanakkor az áldozat általában nincs tudatában annak, hogy manipulálják és ellenőrzés alatt tartják, bár azt talán észreveszi, hogy merőben másképp éli az életét, mint ahogyan régen képzelte. 6) A szóbeli erőszak alattomos. Nem tiszteli, lekezeli vagy lebecsüli az áldozatot, aki fokozatosan elveszti önbecsülését, elveszti önbizalmát, finom agy mosáson megy keresztül, tudatosan vagy öntudatlanul próbálja megváltoztatni viselkedését, nehogy felidegesítse a bántalmazót, mert nem akar több bántást. 7) A szóbeli erőszak kiszámíthatatlan. Az áldozatot társa szarkazmusa, dühös szurkolódása, lekezelő vagy bántó megjegyzései megdöbbennek, sokkolják és kibillentik egyensúlyából. Bármennyire intelligens, tisztánlátó vagy óvatos is az ember, soha nem számít a támadásra igazán, illetve az esetek többségében azt sem érti, miért történnek az őt felzaklató incidensek, és hogyan előzhetné meg őket. 8) Egy szóbelileg bántalmazó kapcsolatban nincs semmilyen konkrét konfliktus. A kapcsolatban maga a bántalmazás a téma. Amikor egy pár valós vitát folytat egy valós témáról, olykor mindkét fél dühös lehet, és ezt ki is mondja: „*Dühös vagyok, mert ...*” vagy „*Azt akarom, hogy ...*” Ha mindkét fél részéről megvan a jóakarata, a kérdés előbb-utóbb csakugyan megoldódik. 9) A szóbeli erőszak kettős üzenetet hordoz. A bántalmazó beszédmódja és valódi érzései nem egyeznek. Például

őszinte és becsületes hangot üt meg, miközben arról beszél a partnerének, hogy mi a baj vele. Vagy azt mondja: „*Nem vagyok dühös*”, miközben a hangja dühösnek tűnik. Vagy elhívja a partnerét vacsorázni, majd a vacsora alatt távolságtartó, hideg közönyt tanúsít iránta. 10) A szóbeli erőszak rendszerint eszkalálódik mind intenzitásában, gyakoriságában, mind megnyilvánulási formáiban. A kapcsolat korai szakaszában például a szóbeli bántalmazó viccekkel és álcázott lekezelésekkel és érzelmeinek/gondolatainak eltitkolásával bántja partnerét, idővel azonban a szóbeli erőszak súlyosabb formái is megjelennek. A szóbeli bántalmazás különösen sok esetben eszkalálódik fizikai bántalmazássá (Evans, 2004:87-90).

4.5 A szóbeli bántalmazóról

Egy általános megállapítással érdemes kezdeni. A másik ember lelki terrorizálása, önmagáról alkotott képének verbális megsemmisítése, önértékelése alapjául szolgáló vonatkozásainak és attribútumainak szisztematikusan negatív verbalizálása pszichikai bántalmazásnak minősül (Kegyessé, 2003). Szinte mindegy, hogy a bántalmazásnak van-e alapja vagy alap nélküli, mert célja a rombolás vagy a becsmérlés (Ranschburg, 2006:44).

Evans a nők bántalmazásával kapcsolatban bővebb megállapításokat hoz, amelyek az egész jelenségre általánosságban is érvényesek: 1) hatalomérzetét a másik feletti hatalomból eredezteti, belülről valójában hatalomvesztettnek érzi magát, ezt elterelő hadműveletekkel, vagyis manipulációval próbálja egyensúlyozni, 2) tudatosan vagy öntudatlanul, ellenségnek vagy legalábbis fenyegetésnek tekinti partnerét, aki felett úgy érzi, uralkodnia kell, 3) egyfajta háborút folytat, amelyről az áldozat többnyire nem tud, és nem is érti, e háborúban a szavak a fegyverek (Evans, 2004:44, 92).

Evans a szóbeli bántalmazás tíz sémáját is megadja: 1) Az interakció szinte sohasem fordulnak elő a nyilvánosság előtt. 2) A bántalmazás az áldozatot teljesen váratlanul és felkészületlenül éri. 3) Az interakció mindig olyankor történik, amikor az áldozat boldog, lelkes vagy sikereket ér el. 4) A bántalmazások egyre ismerősebbnek tűnnek az áldozat számára. 5) A bántások gyakran az áldozat érdekeinek vagy érdeklődési körének semmibe vételét fejezik

ki. 6) A bántalmazó nem keresi a békülést, sőt, láthatóan nem is zavartatja magát az incidens miatt. 7) Az interakciók között eltérő időben a kapcsolat működőképessnek tűnik. 8) Az áldozat bizonyos szempontból elszigetelődik az emberektől. 9) A bántalmazó az áldozat benyomásaival ellentétesen minősíti az áldozatot, a kapcsolatukat, önmagát és főként a felkavaró interakciót. 10) Az áldozat nem szokott olyasmiket mondani a bántalmazónak, amit az rendszeresen mond neki (Evans, 2004:75-80).

4.6 Agresszió és hatalom

A verbális agresszió intenzitása általában korrelál a verbálisan bántalmazott fél felett gyakorolt hatalommal, azaz a verbális agresszió a mások fölötti uralom gyakorlásának egyik formája és kifejezőeszköze is egyben. Előfordulhat azonban az is, hogy éppen a hatalomnélküliség ill. a hatalomért folytatott harc váltja ki az agresszív viselkedés egyik legszembetűnőbb módozatát, a verbális agressziót, aminek segítségével az egyén vagy emberek egy csoportja a hatalom birtokosa kíván lenni (Kegyesné, 2003).

4.7 A nyelvi agresszió megítélése

A kimondott szó sorsa, a sértés mértéke több tényezőtől függ: 1) a társadalmi normáktól és konvencióktól, 2) az egyéni érzékenységtől, 3) a sértés tartalmától, 4) a helyzettől, 5) a személyes kapcsolatoktól, 6) a környezeti tényezőktől.

Ezeket szemlélteti, hogy az eredetileg társadalomellenes egyének, bűnözők névadása például a „Bicska Maxi”, „Hasfelmetsző Jack” név alvilági környezetben esetleg „jól cseng”, gúnyos megszólítások – pl. „apafej”, „tökfej” – baráti környezetben évődésként tűnnek, pozitívnek hallatszanak, miként a „ne hülyéskedj velem” – szólás sem sértő megfelelő környezetben (Hárdi, 2000:22-27).

Ugyanide tartoznak azon közlések, amelyek tartalmi szempontokat figyelembe véve agresszívek, de a hangnem és a keret megmutathatja, hogy valójában viccelődésről, kedveskedésről, elismerésről, imponálási vágy kifejeződéséről van szó. Erre lehet példa a *Te kis disznó!* mondat, amit ha kedveskedően mondanak, senki nem érzi bántónak.

Más esetekről is beszámolhatunk. Előzőekben láttuk, hogy az agresszióval kapcsolatban szinte mindig a szándékosságra és az okozott kárra helyezik a hangsúlyt. A helyzet és a hangnem pontos megítélésével kell kezelni az erkölcsi vagy nevelő célú korholást és „fejmosást”, valamint a tudományos kritikát.

Van szép számmal olyan eset is, amikor valaki szándéka ellenére kárt okoz. Például kihallgatják a beszélőt, a fültanú olyan területre téved, ahol nem számítanak rá stb. A kár létrejön, de nincs szándékosság, véleményünk szerint agresszióról beszélhetünk.

A nyaggatás presztízsromboló aktus, Boxer (2006:23) azonban feljegyzett olyan esetet, amelyből megtudjuk, hogy ezt valamikor mégis elfogadják, sőt hasznosnak tartják. Egy cégvezető arról számol be, hogy senki nem elég szervezett a cégen belül, ezért engedik az alacsonyabb beosztású titkárnőnek, hogy zsémbeskedjen, mert ő tartja össze az irodát. Mivel a cég nem működne az ő erőfeszítése nélkül, joga van nyaggatni a többieket (Boxer, 2006:18).

4.8 A nyelvi agresszió elszenvedésének lehetséges hatásai

A nyelvhasználat következtében keletkezett sebek külső személy részére láthatatlanok, de attól még léteznek. Kardok, szablyák, buzogányok vagy lándzsák helyett a beszéd tekintendő fegyvernek, a rombolás eszközének.

Egy szóbelileg bántalmazó kapcsolatban az áldozat észrevétlenül megtanulja tolerálni az erőszakot, lassan elveszíti önbizalmát, önbecsülését és vitalitását, kibillen az egyensúlyából, elveszti belső erejét, harcolnia kell önbecsüléséért. Nehézséget okoz számára, hogy objektíven és világosan lássa társát. A szóbeli bántalmazás lehetetlenné teszi a valódi kommunikációt és a meghittséget. Különböző tévhitek alakulnak ki benne önmagáról és párkapcsolatáról. Gyakorlatilag képtelen felfogni, hogy társával azért nem értik meg egymást, mert elnyomó hatalmi játszmával legyőzi őt. Ám ha ezt nem ismeri fel, továbbra is egy értelmezhetetlen világban kell élnie (Evans, 2004: 27-57).

A fölényes, lekezelő modor, a kigúnyolás, a mellőzés, a semmibe vétel rendszerint alapjaiban rendíti meg az áldozat énképét, önértékelését. A támadás szinte mindig a célszemély intellektuális vagy fizikai képességei felé irányul: az elkövető

folyamatosan leértékeli az áldozat értelmi vagy fizikai erejét, felkészültségét, ügyességét (Ranschburg, 2006:46).

A következő fejezetekben (4.9, 4.10 és 4.11) alaposan megvizsgáljuk, hogy mit értünk agresszív (szemantikai) tartalom, formán (a megnyilatkozás fizikai tulajdonságai) és viselkedésen. Előrebocsátjuk, hogy tisztában vagyunk vele, hogy nem csupán a beszéd lehet agresszív, hanem annak kísérő elemei is: a mimika, a testbeszéd, az öltözködés és a viselkedés (Batár, 2005:30), ezek azonban további, más jellegű kutatásokat igényelnek.

4.9 Az agresszív tartalom

A következőkben láthatjuk, mi minden tartozik az agresszív nyelvi tartalomhoz.

Tisztában vagyunk vele, hogy a felsorolás biztosan nem teljes:

- szexista nyelvhasználat,
- rasszista nyelvhasználat,
- rasszista, faji hovatartozásra utaló megszólítás,
- átkozódás,
- letolás,
- lenézés,
- bántás,
- fenyegetés,
- sértegetés,
- lekicsinylés, semmibe vétel,
- kioktatás,
- szidalmazás,
- kritizálás,
- megfélemlítés,
- becsmérlés,
- önteltség,
- cáfolás,
- megalázás,
- panasz,
- hamis vagy negatív hír terjesztése,

- elégedetlenkedés,
- negatív minősítések / értékelések,
- megvetés,
- szemrehányás,
- vádaskodás,
- jó tulajdonságok és készségek kétségbevonása, rossz tulajdonság említése,
- istenkáromlás,
- káromkodás, trágár nyelvhasználat,
- diszfemisztikus nyelvhasználat,
- tabutémák, tabuszavak,
- gúnyolás, gúnynév használata,
- nyelvi hiba,
- negatív konnotációjú szavak használata,
- kibeszélés,
- megbélyegzés.

4.10 Agresszív forma

Az alábbiakban megtekinthetjük, mi minden tartozik az agresszív nyelvi formához. Mivel a tényezőket később újra nem részletezzük, nem csupán felsorolást végzünk:

- a hangerő szintje

A hang fizikai ereje (erős, közepes, gyenge) hangosságként jelenik meg az észleletben (Kassai, 1998:221).

- a hangerő változása

A hangerőváltozás irányát (gyengülő, szinttartó, erősödő), valamint ezek kombinációit (gyengülő-erősödő, szinttartó-gyengülő, erősödő-gyengülő stb.) is le szokták írni. A változás időbeli lefolyása szerint beszélünk hirtelen és enyhe változásról (Kassai, 1998:221-222).

➤ a hangmagasság változása

A hangmagasság-változás három lehetséges iránya az ereszkedés, a szinttartás és az emelkedés, illetőleg ezek gyorsabb időbeli lefutású változatai, a szökés és az esés egymással kombinálódva különböző dallamsémákat hoznak létre, amelyek lehetnek emelkedő-esők, emelkedő-ereszkedők, szinttartó-ereszkedők, ereszkedő-emelkedők stb. (Kassai, 1998:211).

➤ hangszín

A hangszín sokféle lehet, érces, pattogó, esetleg érzelemtelen, cérnahang, jelleg nélküli, préselő, mesterkéltnek ható. Nemek szerint is változhat, mélyülhet, magasodhat, nőknél pl. magasabbá válhat, sipító, sikoltozó jellegű lehet (Fónagy-Magdics, 1967; idézi: Hárdi, 1996:21).

➤ beszédtempó

A beszédtempónak általában három fokozatát különböztetjük meg: a lassú, a közepes és a gyors tempót. A tempó időbeli váltása tekintetében pedig beszélünk gyorsuló és lassuló tempóról (Kassai, 1998:226).

➤ ritmus és hangsúly

A ritmus is elárulja a mögötte álló indulatokat. Felgyorsult, néha változó tempójú, máskor hadaró beszédmóddal is találkozunk (Fónagy-Magdics, 1967; idézi: Hárdi, 1996:21). Lehet még pattogó (a nyomaték és a hangsúly nagysága szerint); helyenként megtorpanó, egyenetlen (Subosits, 1996:108).

➤ szünet és hanglejtés

A szünet alapvetően biológiai funkcióhoz kapcsolódik, a belégzéshez, amellyel a szervezet oxigénellátását biztosítjuk. A szünetnek lényegi jegye, hogy két elem viszonyában létezik, tehát a közlés indítását és befejezését nem szünet, hanem csend előzi meg, illetőleg követi (Kassai, 1998:227).

➤ dallamvezetés

Ez lehet szabálytalan, ugrásszerű; a dallamot a dinamikus jegyek elnyomják (Subosits, 1996:108).

➤ hangterjedelem

Az egyéni középérték alsó és felső határait gyakran átlépő hangterjedelem (Subosits, 1996:108).

- a beszédhangok rövidítése és nyújtása

Egyrészt a fenyegető magatartással, másrészt az ideges feszültséggel hozható kapcsolatba (Subosits, 1996:108).

A szupraszegmentális elemeknek összetett szerepük van. A szupraszegmentális elemek segítségével ismerjük fel például az iróniát, az intrikát, a célzásokat, a rejtett sértéseket. Egyrészt ezek összjátékára hárul annak biztosítása, hogy a közlemény tartalmilag egyértelmű legyen. Másrészt nem kevésbé fontosak azok az információk, amelyeket ugyanezeknek az elemeknek mint meghatározó jegyeknek a révén a közlőről, a közlőnek a közölt tartalomhoz, a közléshelyzethez és a közlőtárhoz való viszonyáról kapunk, s amelyek javítják a közlemény vételének hatásfokát. Ezeken túl azt is jelzik, hogy mennyire kell „szó szerint” venni a közleményt, azaz milyen viszonyban van annak jelentése értelmével (Kassai, 1998:206-208).

„A szaknyelven, de különösen a tudományos nyelven kívül – mely definíció szerint kívül van a hétköznapi életen – soha, egyetlen eszme kifejezése sem mentes bizonyos érzelmi színezettől. Az érzelmi skálán nincsen megfelelő jel arra, hogy nincs jelen az érzelem, csak különböző érzelmek jelei találhatók rajta” (Vendryes, 1925:138; idézi: Black, 1998:106).

4.11 Agresszív nyelvi viselkedés

Manapság egyre nagyobb teret hódítanak azok a nézetek, amelyek a kommunikáció pragmatikai oldalát emelik ki. Abból indulnak ki, hogy nem lehet nem viselkedni, nincs olyan helyzet, dolog, folyamat, hogy „nemviselkedés”, „nemmagatartás”. Ha elfogadjuk, hogy az interakció folyamatában minden viselkedésnek van üzenetértéke, vagyis minden viselkedés kommunikáció, ebből következik az, hogy minden különösebb szándék vagy próbálkozás ellenére lehetetlen nem kommunikálni (Subosits, 1996:103).

A következő nyelvi viselkedések tűnhetnek agresszívnek, bár a lista nem teljes:

- szexista szókincs használata,
- a T és V formák helytelen használata,
- nem reciprok T és V formák használata,
- téves vagy bántó megszólítás, elköszönés használata,

- a felszólító mondatok alkalmazása oda nem illő szövegkörnyezetben, pl. kijelentő és feltételes módban,
- a kijelentő és feltételes mód használata felszólításra,
- a beszédlépés elutasítása,
- a beszélőtől való elfordulás,
- a beszélőtől való eltávolodás,
- az elvárások, normák figyelmen kívül hagyása,
- belső és külső kontextus figyelembe nem vétele,
- a tranzakciós szempont figyelmen kívül hagyása,
- a kommunikáció médiumának (pl. újság, rádió, televízió) téves használata,
- beszédjogért való versengés,
- közbevágás,
- a beszélgetés témájától eltérő téma szóba hozása, erőltetése,
- a témaajánlások egy kézben tartása interjú esetén,
- kérdés válaszra nem méltatása, érdeklődés nem viszonzása,
- mondandó kijavítása társaságban, nyilvánosság előtt,
- összeugrasztás,
- veszekedés,
- aránytalanság a kérdező és a beszélgetőtárs beszédmennyisége között,
- helyeslés, bók kiprovokálása,
- kioktató nyelvhasználat,
- a beszélő kellemetlen helyzetbe hozása nyelvi hátránya miatt,
- leereszkedés,
- lekezelő modor.

5. FEJEZET: A HOMLOKZAT FENYEGETÉSÉRE SZOLGÁLÓ BESZÉDAKTUSOK

„Általánosságban az emberek együttműködnek, és számítanak egymás együttműködésére, hogy megvédjék a homlokzatot az interakcióban, ez az együttműködés a homlokzat kölcsönös sebezhetőségén alapul” (Brown–Levinson, 1987:61)

5.1 Brown és Levinson homlokzatfogalma

A 2.4 fejezetben már megismerhettük a homlokzat goffmani értelmezését, most Brown és Levinson homlokzatfogalmának számunkra fontos vonatkozásait tekintjük át. A homlokzat egy nyilvános önkép, amit minden ember követel magának, ezt el lehet veszíteni, meg lehet tartani vagy erősíteni lehet, interakcióban azonban állandóan ápolni kell.

A homlokzat két kapcsolódó nézőpontból áll: 1) „negatív homlokzat: az alapvető igény a területekre és a személyes vadászterületekre, jog a figyelem el nem vonására – azaz a tevékenység szabadságához és a büntetéstől való mentességhez”, 2) „pozitív homlokzat: az interakcióban résztvevők által követelt pozitív, következetes énkép vagy „személyiség” (döntően tartalmazva a vágyat, hogy ez az önképet értékeljék és elismerjék)”.

A homlokzatot figyelmen kívül lehet hagyni, szokták is, nem csak társadalmi üzemzavarok esetében, de sürgős együttműködés esetén is vagy a hatékonyság érdekében (Brown–Levinson, 1987:61-62).

Bizonyos fajta tevékenységek homlokzatfenyegetőek. Tevékenység alatt azt értjük, hogy mit szándékozik valaki elérni a verbális vagy nonverbális kommunikációval.

A szerzők két megkülönböztetést tesznek. Az elsőben a fenyegetett homlokzat fajtáját, másodikban a címzett és a beszélő homlokzatát veszélyeztető fenyegetéseket különböztetik meg:

1) Különbséget tesznek azok között az aktusok között, amelyek a negatív homlokzatot és a pozitív homlokzatot fenyegetik. Elsősorban a címzett negatív homlokzatát fenyegeti a parancs, a kérés, a javaslat, a tanács, az emlékeztetés, a fenyegetés, a figyelmeztetés, a kihívás, az ajánlat, a kívánság, a panasz, az irigység, a csodálat, a címzettet érő (negatív) érzelmek mint a gyűlölet, a harag, az epekedés. A pozitív homlokzati igényeket fenyegeti a helytelenítés kifejezései, a kritika, a megvetés vagy a nevetségesség, a panasz, a dorgálás, a vád, az inzultus, az ellentmondás, az egyet nem értés, a felelősségre vonás, az erőszakos (kontrollálatlan) érzések kifejezései, a tiszteletlenség, a tabutémák említése – beleértve azokat, amelyek nem helyénvalóak a kontextusban, a rossz hír a címzetről vagy a dicsérő hír a beszélőről, a veszélyesen érzelmes vagy megosztó témák felhozása (mint például politika, rasszok, vallás, nők liberalizációja), az égbekiáltó együtt nem működés egy tevékenységben (például félbeszakítani a címzettet), a rossz következtetés, a figyelem hiányának mutatása, a megszólítások és más státuszjelölő azonosítások használata. Van átfedés a homlokzatfenyegető aktusok osztályozásában, mert néhány aktus (panaszok, félbeszakítások, fenyegetések, az érzelmek erős kifejezései, személyes információkra vonatkozó kérések) lényegesen fenyegeti mind a negatív, mind a pozitív homlokzatot.

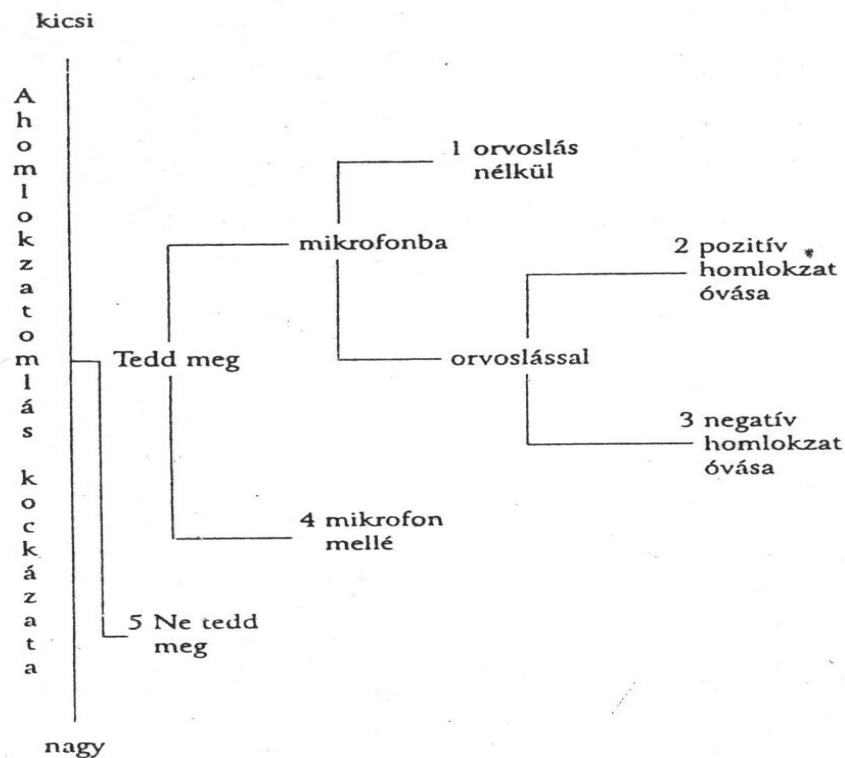
2) Megkülönböztetik a címzett homlokzatának fenyegetéseit a beszélő homlokzatának fenyegetéseivel szemben. A beszélő homlokzatát fenyegeti a köszönet kifejezése, a címzett köszönetének vagy bocsánatkérésének elfogadása, a mentegetőzés, az ajánlatok elfogadása, a válasz a címzett nyelvi vagy viselkedésbeli ügyetlenségére, a vonakodó ígéret és az ajánlat. Amelyek közvetlenül lerombolják a beszélő pozitív képét azok a bocsánatkérés, a bók elfogadása, a test fölötti fizikai irányítás összeomlása, a megbotlás vagy az elesés, az önmegalázás, a kertelés vagy a rettegés, a bután viselkedés, az önellentmondás, a bűn és a felelősség beismerése, az érzelmek kifejezése, a kontrollálatlan nevetés vagy a könnyek.

„Az egyes beszédaktusok természetesen eltérő mértékben veszélyeztetik a beszélő vagy a hallgató arcát” (Szili, 2007:10). Lehet szó például kérésről, üdvözlésről, óhajról. A beszélő minden egyes szituációban több lehetséges aktus közül választ.

A választási lehetőségeket jól szemlélteti a 8. sz. ábra (Brown–Levinson, 1987:60, ugyanez magyarul Síklaki, 1998:50).

8. sz. ábra A másik homlokzatának fenyegetése esetén választható stratégiák

A homlokzat kölcsönösen sebezhető kontextusában minden józan ember kerülni fogja a homlokzatromboló aktusokat, vagy alkalmaz bizonyos stratégiákat, hogy minimalizálja a fenyegetést. Más szavakkal, fontolóra veszi a (legalább) három szükséglet viszonylagos súlyát: a) annak a szükségét, hogy kommunikálja a homlokzatfenyegető aktus tartalmát, b) a szükségét, hogy hatékony és gyors legyen, c) a szükségét, hogy bármilyen fokon fenntartsa a címzett homlokzatát. Hacsaknem „b” nagyobb, mint „c”, a beszélő minimalizálni akarja homlokzatfenyegető aktusát (Brown–Levinson, 1987:65-68).

Az egyik legtöbbet kutatott beszédaktus a kérés. A kérés is könnyen homlokzatfenyegető lehet, azonban közvetettsége azzal javítható, hogy elkerüljük a közvetett követelést és helyette megkérdezzük a címzettet, hogy milyen

lehetőségei vannak annak, hogy homlokzatvesztés nélkül kivitelezzi a burkolt kérést. Így a *Would you pass the salt? Odaadná(d) a sót?* vagy a *Can you pass the salt? Oda tudná(d) adni a sót?* mondatok udvariasabbak, mint a *Give me the salt. Add(ja) ide a sót!* (Sadock, 2006, 53–73).

5.2 A beszólás beszédaktus

„... az emberi agresszió nem a test és az élet ellen irányul a legtöbbször és a legáltalánosabban, hanem a másik ember énképe, ön-definíciója, identitása ellen”
(Buda, 1986: 191).

A beszélgetések feloszthatók beszédaktusokra. Vannak jellegzetesek, amelyek gyakran megjelennek, ilyenek például a kérdés, válasz, engedélyezés, tiltás, figyelmeztetés, ígérés, kérés, felszólítás, bocsánatkérés, elfogadás, utasítás.

A beszédaktus-kutatás témájában megjelent munkák sora ezúttal egy eddig ki nem dolgozott, bár jellegzetes beszédaktussal bővül, a beszólás beszédaktussal (Batár, 2007b:451-464). A szociolingvisztikai szakirodalomban már jelentek meg cikkek a beszólással rokon beszédmagatartásokról, ezek közé tartoznak a nyaggatás (Boxer, 2006), az elégedetlenkedés (Boxer, 1993), a panaszkodás (DeCapua, 1989; Olshtain és Weinbach, 1993), a szidás vagy helytelenítés (D’Amico-Reisner, 1986) (Boxter, 2006:13).

A pragmatika művelői elsősorban az együttműködés verbális és nem verbális eszközeire koncentrálnak (Szili, 2007:1). Bár mi is az együttműködést tartjuk az emberi közösség elérendő, normális állapotának, nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak hiányát sem (Huszár-Batár, 2006:33). Az együttműködés ellentéte a partner – szimbolikus – kiiktatására, megalázására irányuló agresszivitás.

5.2.1 A beszólás a beszédaktusok rendszerében

A beszólás beszédaktus egyértelműen a beszélő partnerére irányuló agresszív szándékának megnyilvánulása, amikor nem veszi figyelembe vagy szándékosan

megszegi a társadalmi normákat és az elfogadott én-képet. Ilyen értelemben ellentétbe állítható a bókka, mint az együttműködésre, mások homlokzatának védelmére irányuló beszédaktussal. A beszólás a beszédpartner pozitív homlokzatának verbális fenyegetése. Amikor valaki „beszól” valakinek, tudatosan nem alkalmazza a Brown és Levinson által leírt negatív és pozitív udvariassági stratégiákat. A beszólással az egyén a partner fölé helyezi magát. Aki ezt a negatív beszédaktust megengedi magának, felrúgja az együttműködést másokkal, sérthetetlennek tételezve magát. Tudatosan sérti meg a leechi Udvariassági Elvet (Szili, 2007:7).

5.2.2 A cselekedetek hármass hierarchiája

Bármilyen agresszív megnyilatkozás elhangzása, leírása maga a lokúciós aktus. Az illokúciós aktus pedig az, amire a megnyilatkozást használjuk, vagyis a használati mód. Hogy mire használjuk, az a beszédszándéktól függ.

A beszólás a beszédpartnerre vagy jelen nem lévő személyre vonatkoztatott negatívan értékelő elemet tartalmazó aktus. Valami olyannak az állítása, amelyet az összeegyeztethetetlennek tarthat a saját pozitív énképével. A partner homlokzatát veszélyeztető aktus. Tartalmazhat állítás vagy kérdés formájában negatívan értékelő melléknevet, pl. Te *hülye* vagy. *Hülye* vagy?, főnevet: *Kurva*. Beszólásnak minősíthető a negatív képet implikáló bók, pl. *Önmagadhoz képest elég jó volt*. A beszólások a beszélőnek arra irányuló szándékát jelenítik meg, hogy a hallgatóban / címzettben kárt tegyen, lejáratás, megsértés, megbántás útján.

A perlokúció az, amit valaminek a mondása révén érünk el. A beszólás beszédaktusban a perlokúció tehát az, ha a partnerünk mások előtt lejáratódik, pozitív énképe, homlokzata sérül.

A beszólás beszédaktusban a perlokúciós aktusnak nem feltétlenül előfeltétele, hogy a hallgató azonnal megértse a lokúciót, felismerje az illokúciós szándékot. A hallgatóság körében hatást tudunk kiváltani ezek nélkül is. A beszédpartner ilyen esetben késleltetve – a hallgatóság reakciói alapján – érzi homlokzatának sérülését.

A perlokúciós hatáshoz tartozik a beszélő énképének pozitív megerősítése is. Hiszen aki másokat negatívan minősíthet, nyilván olyan, akire ezek a szavak nem vonatkozhatnak. A beszélő pozitív énképét megerősíti, minél többször, minél többeknek szól be, ill. mások beszólását minél hatásosabban torolja meg.

A beszólás cselekvési ereje olyan esetekben lehet akár nulla is, amikor nem valós felszólításról, nem érvényes cselevéskérésről van szó, hanem beszólásról, vagy inzultusról, ahogy Labovék hívják, mint például: *Dögölj meg* (Labov-Fanshel, 2001:401)! Ezekről tudjuk, hogy nem fognak bekövetkezni, de ennek ellenére nem sikertelen aktusok, mert valódi céljuk nem a másik fizikai megsemmisítése, hanem annak kinyilvánítása, hogy valaki nem kívánatos személy.

5.2.3 A sikerülési feltételek a beszólás beszédaktusban

Austin hat pontban foglalja össze a feltételeket (ld. 2.3.2 fejezet.) amelyek minden beszédaktusra vonatkoznak. Abból a tényből indul ki, hogy a performatív igék kimondása még nem azonos az aktus sikeres lebonyolításával (Austin, 1990:39-40).

Érdemes sorban áttekinteni a sikerülési feltételeket ezen beszédaktusra vonatkozóan. Az A1 és A2 feltételeknek nem kell teljesülniük, mert a beszólás esetében nincs konvencionális hatású eljárás, nem meghatározott szavakat kell kimondanunk, nincsenek a helyzetekben megkívánt eljárásnak kívánalmái. Továbbá az eljárásban nem kell minden résztvevőnek részt vennie, csak a beszélőnek kell helyesen és maradéktalanul végrehajtania az eljárást, így a B2 feltételnek sem kell teljesülnie. A résztvevőktől nem várnak el meghatározott magatartásformákat, ezért $\Gamma 1$ és $\Gamma 2$ esetek is figyelmen kívül hagyhatók. Egyedül a B1 feltételre van szükség, az eljárást helyesen kell végrehajtani, hogy a beszólás aktusa létrejöjjön, igaz, azt is csak a beszélőre vonatkoztatva.

5.2.4 A beszédaktusok létrehozásának szabályai

Searle szerint egy illokúciós aktus létrehozásakor - ideális esetben - a beszélők az adott aktusra érvényes, társadalmilag determinált konvencionált szabályokat követik, a nyelv használata tehát szándékos, szabályok által irányított tevékenység. Meg is kísérelte e szabályok felállítását. Searle arra keresi a választ,

miképpen jelenítődik meg a hallgató számára a beszélő szándéka, vagyis milyen szabályok követése tesz valamely illokúciós aktust bocsánatkérésé, állítássá, tagadássá stb. (Szili, 2004:87-88). A searle-i irányító szabályok alapján a beszólás beszédaktus létrehozásához például az alábbi szabályokat kell követnünk:

1. A proposíciós tartalom szabálya azt írja elő, hogy valamely esemény folytán a beszélő (B) nyelvi agressziót követ el a sértetten (S), (aki akár maga B is lehet).
2. Az előkészületi szabályok
  - 2.1 A cselekvés (megnyilatkozás) árt S-nek, s B ennek tudatában van/lehet.
  - 2.2 S akarata és esetleges távolléte ellenére is megtörténik a megnyilatkozás.
3. Az őszinteségi szabály nem alkalmazható, a proposíciós tartalom akkor is kinyilatkoztatható, ha
  - 3.1 B tudatában van annak, hogy nem biztos, hogy a cselekedet megtörténik.
  - 3.2 B tudatában van annak is, hogy S számára nyilvánvaló, hogy a cselekedet nem történik meg.
4. A lényegi szabály szerint B a szavak kiejtésével kifejezi pl. S iránti ellenszenvét, semmibe vételét, lekicsinylését.

5.2.5 A homlokzat szerepe a beszólás beszédaktusban

Amikor a nyilvánosság számára mutatjuk meg önmagunkat, maszkot vagy „homlokzatot” használunk. Goffman „homlokzatnak” nevezte azokat a pozitív társadalmi értékeket, amelyekről egy személy sikerrel hirdeti, hogy képviseli őket. A homlokzat az én kivetített képe, amelyet elismert társadalmi tulajdonságok alkotnak (Forgas, 1989:201).

Síklaki a homlokzatot egy konkrét társas helyzetbe felmutatott, aktuális énképnek nevezi, melyhez ragaszkodunk, s amelyhez erős érzelmi szálak fűznek bennünket. A társas interakció résztvevői homlokzatának épsége - legtöbb esetben - minden fél kölcsönös érdeke. A szereplők mindegyike függ a többiektől homlokzatuk épsége tekintetében. Ebből az igényből a beszédviselkedés fontos rendezőelve következik, s a mások méltóságának tiszteletben tartását szolgáló szóbeli

stratégiáknak, röviden az udvariasság szóbeli stratégiáinak egész univerzális rendszere építhető rá. Bizonyos esetekben a beszélő annak ellenére végrehajtja cselekedetét, hogy tisztában van annak a másik fél homlokzatát vagy saját homlokzatát fenyegető voltával. A homlokzat veszélybe kerülhet nem szándékos ügyetlenség, szándékos, rosszindulatú viselkedés, vagy cselekedet eredményeként. A beszélőnek ilyen esetekben fontolóra kell vennie, milyen kiigazító eljárással tudja kompenzálni az okozott homlokzatsérülést. Ahhoz, hogy konkrét homlokzatózó stratégiákat alkalmazzunk, finomítani kell az eddigi homlokzatófogalmon. Ezt a finomítást Brown és Levinson végezték el (ld. 5. fejezetben) (Brown-Levinson 1987).

5.2.6 A homlokzatófenyegető és -romboló aktus mértéke

A beszólás egyértelműen homlokzatófenyegető aktus. Fontos szem előtt tartani a beszólás romboló hatásának mértékét. 60 nyelvi agresszió akár egy, de gyakrabban több tényező együttes megjelenésével jön létre. Az agresszió mértékének meghatározásakor mindig figyelembe kell venni a következőket: a beszélő szándékát, a beszédhelyzetet, a beszédeseményt, a belső és külső kontextust, a személyes érzékenységet, az egyéni fogadtatást, a személyes érintettséget, az esetleges előzményt, a pillanatnyi hangulati, a lelki és fizikai állapotot. Biztosan csak az érintett tudja megítélni, hogy a megnyilatkozást milyen mértékű agresszióként érzi. Külső megfigyelő esetében fenn áll a lehetőség, hogy téved annak eldöntésében, történt-e homlokzatófenyegető, homlokzatóromboló aktus, és ha történt, akkor az milyen fokú volt. Ám az esetek többségében biztosan meg tudjuk ítélni a homlokzatórombolást.

5.2.7 Beszólás a szomszédsági párokban, szekvenciákban

A társalgásban „egyed fordulók gyakran egy másikat vonzanak magukkal és ún. „szoros” vagy „szomszédsági párokká” (adjacency pairs) kapcsolódhatnak. Ezek olyan egységek, amelyeknek az első tagja kötelező jelleggel megkívánja a második tagot. Ilyen jellegzetes pár például a kezdeményezés-válasz, kérdés-válasz, üdvözlés-viszontüdvözlés stb. (Schlegloff, 1984:440). Wardhaugh további párokat is felsorol: felszólítás-válasz, kívánság-ajánlat elfogadása / ajánlat

elutasítása, reklamáció-bocsánatkérés / visszautasítás, állítás-megerősítés / elismerés, bók-bók elfogadása / elutasítása, búcsú-búcsú. Ezek nem szerep nélküliek, ezek teremtik meg mind a folyamatosságot, mind a csere lehetőségét, mindkét fél számára lehetővé teszik, hogy mondjon valamit, és hogy ezek a valamik kapcsolódjanak egymáshoz (Wardhaugh, 1995:269).

A kérdőívek segítségével lehetőség nyílt megvizsgálni a szomszédsági párokat és szekvenciákat a beszélők esetében. A 7., 8., 9., 10., 11. és 12. kérdésben a beszélés a szomszédsági pár kezdő elemében jelent meg. Tapasztalhattuk, hogy a szomszédsági pár második elemére vonatkozó egyértelmű követelmény nincs. Ez vélhetően kultúrafüggő, mindenesetre az bizonyos, hogy a magyar kultúrában nem kötelező a beszélést beszélésnek követnie. A statisztika azt mutatja, hogy a beszélőket 46,5%-ban követi viszontbeszólás (enyhe vagy nagyfokú agresszió). A sértett az őt ért atrocitás mértékétől vezérelve választ a rendelkezésére álló, az adott nyelv sajátosságai által megszabott nyelvi formák közül. A válasz agresszív mértéke változatos. Például a válasz lehet közel azonos mértékűen durva:

- *Volna pofád ezért az ócskaságért pénzt kérni?*

- *Ne fikázd. Kell vagy nem?*

Lehet a reakció a beszélésnél durvább, tehát fokozó:

- *Volna pofád ezért az ócskaságért pénzt kérni?*

- *Mi közöd hozzá, te fasz?*

Ha az ember válaszol, akkor általában figyelembe veszi a beszédhelyzetet, a beszédeseményt, a belső és külső kontextust, a személyes érzékenységet, az egyéni fogadtatást, a személyes érintettséget, az esetleges előzményt, a pillanatnyi hangulati, a lelki és fizikai állapotot. Hymes gyakori jelenségnek nevezi, amikor a sértett nem válaszol, hanem passzívan visszahúzódik (Hymes, 1974; idézi: Goffman, 1981:463).

A szomszédsági párok egymással is összekapcsolódhatnak, vagy egymásba is ágyazódhatnak, s ezáltal hosszabb szekvenciákat hoznak létre (Clarke-Argyle, 1997:580). Erre a *Heti Hetes*ből hozunk példát:

Farkasházy (05.08.): *Hősök terén remek koncert volt.*

Gálvölgyi: *Ott is voltál?*

Verebes: *Hogyhogy ott is volt? Ne tegyél már fel hülye kérdéseket. Hát tömeg volt.*

Farkasházy: *... A Ghymes volt, utána meg Román Sándor.*

Verebes: *Ezeket én DVD-n és CD-n szoktam hallgatni.*

Farkasházy: *Nőket is csak úgy. Mindent másodkézből.*

Verebes: *Nincs az az isten, hogy tömegbe menjek.*

Havas: *Miért kellett elmenned Pécsre például a kosárlabdameccsre, és föltenni a pécsi csapat sálját? Mi közöd Pécshez? Nekem ez olyan intim dolog.*

Hernádi: *Ráadásul meleg volt, érthetetlen.*

Havas: *Miért te el tudod képzelni, hogy egy idegen csapat sálját magamra tegyem pusztán azért, mert győzelem előtt áll? ... Mi közöd Pécshez?*

Farkasházy: *Idefigyelj, te elmebeteg!*

Gálvölgyi: *Jól van, ez a beszéd!*

Havas: *Drukkol mindenkinek.*

5.2.8 A jóvátételi szertartások

Ha a nyilvánosság rendjét biztosító szabályokat sérelem éri, az ún. „jóvátételi szertartásokkal” (például a mentegetőzéseknek és elnézést kéréseknek) orvosolják a helyzetet. A szabálysértő sokszor már akciója bevezetőjeként valamilyen rituális mentegetőzéssel él (például: „Bocsánat, meg tudná mondani a pontos időt?” (László, 2001:758).

Goffman erősebben fogalmaz: „A megsértett feleknek rendszerint kötelességük jóvátételt követelni, amennyiben ilyen nincsen már folyamatban, vagy valamilyen más módon értésre kell adniuk, hogy olyan állapot következett be, amely nem fogadható el; ha ez nem történik meg, akkor – azon a minősítésen kívül, amit a korábbi állítás a megsértett felekről érzékeltet – az utóbbiakat még olyanoknak is fogják ítélni, akik könnyen, alázatosan belenyugodnak abba, hogy mások a rituális előírásokat alkalmanként nem tartják be (Goffman, 1981:455).

6. FEJEZET: EMPIRIKUS VIZSGÁLATOK

„Amint két ember kapcsolatba lép egymással, amint létrejön egy kommunikációs helyzet, azonnal megkezdődik a résztvevők között valamiféle erőrangsor kialakulása, s ez a kommunikációban is jelzésre kerül” (Kapitány-Kapitány, 2000:27).

Empirikus vizsgálatainkat két területen végeztük: egyfelől televíziós beszélgetéseket elemeztünk, másfelől kérdőíves kutatást végeztünk.

Előbbire azért esett választásunk, mert a televíziós műsorok mércéül szolgálnak a tekintetben, meddig mehet el a közszereplő nyilvánosan a verbális agresszió tekintetében. Ennek eredményeit egy kérdőíves kutatással egészültek ki.

A televíziós műsorok öt nagy típusát különböztethetjük meg:

- információs műsorok (híradók, háttérműsorok, beszélgetések, riportok stb.),
- filmműsorok (saját készítésűek és vásároltak),
- kulturális és oktatási műsorok (pl. iskolatévék, zenei műsorok, színházi közvetítések),
- sportműsorok,
- szórakoztató műsorok (show-műsorok, vetélkedők, szórakoztató magazinok) (Horváth).

A népszerűbb műsorfajtákból kettőt választottunk, első műsortípusba a *Nap-kelte*, utolsóba a *Heti Hetes* tartozik. Más-más vizsgálati módszert alkalmaztunk: a *Nap-keltében* elhangzó interjúkat a konverzációelemzés módszereivel elemeztük (ld.6.1 fejezet), a *Heti Hetes* adásaiban a beszólás beszédaktust tanulmányoztuk (ld. 6.2 fejezet). Mindvégig szem előtt tartottuk, hogy „a nyelvi forma tehát önmagában még nem jelöli egyértelműen a vele végrehajtott beszédaktus udvarias vagy udvariatlan voltát: erre csak a nyelvi forma, a megnyilatkozás kontextusa és a beszélő, valamint a hallgató viszonya együttesen képesek (Szili, 2007:5).

A beszélgetésben részt vevők közti szimbolikus hatalmi viszonyok megoszlása alapján megkülönböztethetők szimmetrikus és aszimmetrikus beszélgetések. Az előadói beszéd, a tanári előadás aszimmetrikus szituációban zajlik le, a mindennapi társalgás, a particevegés a szimmetrikus helyzet terméke. A bírósági tárgyaláson, a vizsgaszituációban szigorúan ki vannak osztva a szerepek, a beszéléshez való jogok és kötelességek, a lépcsőházi beszélgetésekben ezek esetlegesen alakulnak (Huszár, 2006:36-37). Figyeltünk rá, hogy a vizsgált beszélgetések között legyen olyan, ahol a műsorvezető és a meghívottak aszimmetrikus hatalmi helyzetben vannak (*Nap-kelte*), és legyen olyan is, ahol szimmetrikus a hatalmi helyzet (*Heti Hetes*). Ezeket követően (6.3 alatt) térünk ki a kérdőíves felmérésre, amelynek eredményeit mind korosztályok, mind pedig nemek szerint elemeztük.

6.1 Aszimmetrikus hatalmi helyzet élő televíziós beszélgetésben

„Állítom, hogy minden párbeszéd a közös szándékosság megjelenési formája” (Searle et al. 1992b:138).

Az információs műsorok alkotják a televíziózás legdinamikusabban fejlődő részét. A világon mindenütt a lakosság ezekből a televíziós műsorokból szerzi be információinak döntő többségét, nem pedig az írott sajtóból. Egyre nagyobb műsoridőt foglalnak el, és egyre változatosabb formát öltenek. Egyre inkább e műsorok adják egy-egy televíziós állomás karakterét (Horváth). Az információs műsorokhoz sorolhatók a *Nap-kelte* adásai. A két résztvevő között egyenlőtlenül oszlik meg a szimbolikus hatalom. „A kérdező kezében van ennek nagyobb része, ő kezdeményezi a beszélgetést, határozza meg időtartamát, és tematikus lefolyását is a kérdések megfogalmazásával. A beszélgetés vezetése során egy többé-kevésbé tudatos stratégiát követ azzal, hogy meghatározott beszédaktusokat valósít meg bizonyos sorrendben (Burger 1991). Elsősorban kérdésfeltevéseivel határozza meg a beszélgetés tematikus felépítését, de információközléseivel, valamint közbevágásaival is hozzájárul annak kialakításához (Huszár, 2008b).

6.1.1 A műsorok kiválasztása

Az egyik legnézettebb televíziós csatornán, az m1-en választottuk a *Nap-kelte* műsorait. A választást befolyásolta, hogy élő diskurzusokat akartunk elemezni. Hogy melyik adást rögzítettük, az teljesen véletlenszerűen alakult.

6.1.2 A műsorokról és a szereplőkről bővebben

Ahogy fent említettük, a *Nap-kelte* adásaiból rögzítettünk felvételeket. E műsort szolgáltató műsornak nevezik, mivel a nézőket informálják, hasznos tudnivalókkal látják el, bár ők fizikailag nincsenek jelen. Ezért úgynevezett közvetett nyilvános szereplésről beszélünk.

A műsoroknak csak bizonyos szeleteire összpontosítottunk, a kiválasztott élő beszélgetésekre. Négy műsorvezető (Aczél Endre, Bánó András, Lakat T. Károly és Verebes István) egy-egy beszélgetését rögzítettük, elemeztük, hasonlítottuk össze.

1. sz. táblázat A műsorok főbb adatai

Műsorvezetők	A felvételek időpontjai	A beszélgetések időtartama
Verebes István	2005.12.17.	15:34 perc
Lakat T. Károly	2008.03.30.	16:27 perc
Bánó András	2006.06.20	13:53 perc
Aczél Endre	2006.07.13.	10:03 perc

Közös vonás, hogy mindegyikben két vagy három vitapartner hallható, látható. Verebes István Szalai Annamáriával, Kovács Györggyel és Ladvánszky Györggyel, Lakat T. Károly Géger Terézzel, Tóth Imrével és Fodor Tamással, azaz mindketten három vendéggel beszélgettek. Míg Bánó András Dr. Kiss Attilával és Dr. Kamarás Gézával, Aczél Endre pedig Zalán Eszterrel és Dr. Rostoványi Zsolttal, azaz utóbbiak két személlyel készítettek interjút.

Mindegyik adás élő volt, bár biztosra vehetjük, hogy a témák preorganizáltak. Igazából ez az a műsortípus, melyben egyrészt a műsorvezető teljes tudáskészletét folyamatosan mobilizálja, másrészt a szerkesztő-riporter, a műsorvezetői, a moderátori és a kérdezői szerepköröket egy ember tölti be. Mindennek ott, és mindennek pontosan kell történnie. Ha a műsorvezető mégis hibázik, a hibákat

rögtön vagy még az adott adásban ki kell javítani, és ez nem mindig kellemes feladat.

Nem lehet leállni, újratekenni, megvágni az elhangzottakat. Eleve úgy kell készülni, hogy elsőre és élesben mindjárt a legérdekesebb, legizgalmasabb változat kerüljön a képernyőre. A nézőket oda kell csalni adásról adásra, ott kell marasztalni őket. Az élő műsor nagy előnye, hogy olcsóbb, mivel nincsenek drága utómunkálatok (pl. montírozás, feliratozás). Az élő műsornak hangulata van, melyet a néző megérez. Sokkal természetesebb, mert óhatatlanul bele kerülnek hibák, elszólások, köhécselések, krákogások, olyan mozzanatok, amelyek a mindennapi beszélgetésben is mindig jelen vannak.

A szövegalkotást valamilyen terv előzi meg, amely nem feltétlenül jelenti a tudatos előzetes tervezést, mivel sok szövegtípus, illetve beszédhelyzet erre nem is ad lehetőséget. Ilyen az élő adás is. „A spontán beszéd esetében a terv a szövegtípus-ismeretekből eredő séma, amelyhez részben hozzájárul a közölni szándékozottak egy része is. Azonban a szövegtípus mint séma és az előzetesen közölni szándékozottak elméleti reprezentációja között nem jön létre a beszédet megelőző összhang” (Tolcsvai, 2001:339).

6.1.3 A résztvevők érdekei

Két fontos diskurzus-szerep van: a csere kezdeményezőjéé (általában az interjú készítője) és a kérdéses információ elsődleges ismerőjéé (interjúalany) (Nassaji-Wells). Az interjú készítőjének és az interjú alanyának érdekei látszólag különböznek egymástól. A műsorvezető abban érdekelt, hogy minél érdekesebb műsort készítsen. Ha ügyes, olyan hangulatot teremt, amelyben a kérdezett megnyílik, és olyan dolgokról beszél, amelyekről eredetileg nem volt szándékában. A nyilatkozó viszont abban érdekelt, hogy a nyilvános szereplést saját pozitív üzeneteinek továbbítására használja föl. Célja az, hogy ezek minél többször elhangozzanak, valamint minél konzisztensebbek legyenek, hiszen ez a redundancia erősíti az üzenetet, segíti elterjedését és elfogadtatását (Lang, 1995; idézi: Németh, 1999:147). Különösen a kellemetlen ügyek kapcsán a riporter / műsorvezető nem egyszerűen láttatni akar valamit, hanem egy bizonyos szempontból akar láttatni, a saját szája íze szerint. A nyilatkozónak természetesen

ez ellen védekeznie kell, hiszen ő is a saját szempontjait szeretné érvényre juttatni. Azonban a fenti érdekellentét többnyire látszólagos, hiszen mindkét fél érdeke alapvetően azt kívánja, hogy hallgatható, nézhető műsorok, olvasható újságcikkek szülessenek (Németh, 1999:147).

6.1.4 A műsor tere

A közönség fizikailag nincs jelen, visszajelzést telefonon vagy levélben adhat, de ezek nem feltétlenül jutnak el a műsorvezetőhöz.

A beszélgetés résztvevői egymással szemben ülnek a stúdióban, a kérdező ül az egyik oldalt, a meghívottak egymás mellett a másikon. Minden szereplőt külön kamera vesz.

6.1.5 A kutatás menete

A kutatásra szánt műsorokat rögzítettük. Ezt követően célszerű volt gondosan elkészítettük a beszélgetések átiratait. A felvételekre azért volt szükség, mert csak számos megállítás és visszajátszás mellett lehet pontos átiratot készíteni a megszólalási sorrend és a vokális gesztusok apróbb jelzéseivel. Az előszóbeli szöveg kapcsán a hangzásnak, a szuprasegmentális eszközhasználatnak jelentős szerep jut, így az elemzés sem tekinthet el tőle (Szikszainé,1999:398). Leggyakrabban a beszélők közti átfedéseket, a rácsatlakozásokat, a néma szüneteket, a hangos szüneteket, az érthetetlen beszédszakaszokat, az intonációs egységek végeit, az átlagosnál gyorsabb beszédszakaszokat, átlagosnál lassabb beszédszakaszokat, a megnövelt hangerőt, az erőteljes hangsúlyt, a beszélő és hallható nevetését jelöltük. Az írásnál szokásos központosági jegyeket nem használtuk.

Az átirat a beszélgetést tartósabb, stabilabb állapotába transzformálja. Egy sor átirási jelet alkalmaztunk (ld. 1. sz. Melléklet), hogy ne csak annak valódi folyamatát és tartalmát, hanem a lehető legpontosabb és legrészletesebb realizációs formáját is megtartsa a szöveg (Iványi, 2001:74-93.).

Az így elkészült átiratokat (ld. 2. sz., 3. sz., 4. sz. és 5. sz. Mellékletek) először külön-külön vizsgáltuk a kibővített diskurzuselemzés módszereivel. Végül az

elemzések alapján összehasonlítottuk egymással azokat a beszélgetéseket, amelyekben azonos számú vendég szerepelt.

6.1.6 A kutatás céljai

Azért foglalkozunk médiainterjúkkal, mert sok néző ezekből tanul. A szereplők szociális mintaként szolgálnak, a nézők nagy része úgy gondolja, ami ezekben a műsorokban elhangzik, azt szabad mondani, úgy szabad viselkedni. Az elemzések célja annak bemutatása, milyen műsorvezetői stratégiák és milyen nyelvi tényezők tehetik agresszívvé a beszédet. Elsősorban a párbeszéd-irányítási stratégiákkal, ellenstratégiák érvényesítésével és a beszélgetések agresszív elemeinek vizsgálatával foglalkozunk. Ezek segítségével pedig arra mutatunk rá, hogy a műsorvezetők milyen (interakciós) mintával szolgálnak nap mint nap a nézőknek.

6.1.7 Hipotézisek

Korábbi tapasztalataink alapján a következő hipotéziseket állítottuk fel a kutatást megelőzően, melyeket később próbáltunk igazolni vagy megcáfolni:

1. Találunk olyan beszélgetést, amelyben az együttműködési együtttható mértéke 1 alatt lesz, azaz a kérdező szószáma magasabb, mint a kérdezetteké összesen.
2. A témaajánlások többsége a kérdezőtől származik, ők ragaszkodnak a témaajánlásokhoz.
3. Több közbevágás fűződik a kérdezőkhöz, mint a meghívottakhoz.
4. Több alkalommal szakítják félbe a férfiak a nőket, mint a nők a férfiakat.

6.1.8 Vizsgálati szempontok

Külön kezeltük a két és a három vendéggel folytatott interjúkat, ám ugyanazt a szempontsört követjük elemzésük során:

1. A beszédlépések száma

Fontos összehasonlítani egymással az egyes beszélők megszólalásainak számát, ez (főleg három vagy több beszélő esetén) megmutatja, mekkora mértékben van az irányítás a műsorvezető kezében.

2. Az együttműködési együtttható mértéke

Ahogy a 2.1.8 alatt már írtuk, az együttműködési együtttható önmagában is sokat elárul az elemzett beszélgetésről.

3. A beszédjog megtartása és átadása

A műsorvezető a beszélgetés elején felvezeti a fő témát. Később, a beszélgetés során rövid információközlő szövegeket iktat be az elhangzott válaszok után, saját, újabb kérdésfeltevését indokolandó. Ezek tartalma, hosszúsága, az információkérés grammatikai formájának megválasztása nemcsak egy tudatos stratégia része, de jellemző a médiaszereplő személyiségére is (Huszár, 2008b).

Több eljárás áll a beszélő rendelkezésére, hogy magánál tartsa a szót: „kerüli a szemkontaktust a hallgatóval; elvarratlanul fűzi egymáshoz a megnyilatkozásokat; kerüli azokat a szomszédsági párokat, amelyek azt követelnék, hogy a másik beszéljen; olyan gesztusokat és testtartásokat alkalmaz, amelyek meggátolják a másikat a beszédben és így tovább. Ha a beszélő túl messze megy ebben a kisajátításban, egész a társalgás „felhabszólásáig”, akkor szónoklattá, monológgá változtatja azt (Wardhaugh, 1995:270).

A beszélőket időnként félbeszakítják, vagy maguk szakítják félbe magukat. Egy gyakorlott beszélő úgy struktúrája megjegyzéseit, hogy csökkentse a félbeszakítás lehetőségeit, irányítja, hogy hányszor és milyen módon vált másokkal pillantásokat, vigyáz arra, hogy a beszédegység végét jelző szignálok ne forduljanak elő véletlenül (Wardhaugh, 1995:273).

A kérdező fő feladata, hogy tényfeltárással, információszerzéssel kiszolgálja a nézőket / hallgatókat. E cél elérése érdekében a kérdező átadja a beszédjogot partnerének, ha az szóban kéri, vagy testbeszéddel, köhéccseléssel, előrehajolással jelzi, hogy beszélni szeretne. Általában nem mondja, hogy: „Téged választalak, hogy beszélj legközelebb.” Vagy „Te beszélsz legközelebb”. Általában az történik, hogy a beszélő feltesz valakinek egy kérdést, vagy felajánlja neki, hogy beszélhet (Searle, 1992a:18).

Vannak bizonyos nyelvi és más jelzések, amelyek a szóátadást kísérik. Megnyújthatják egy megnyilatkozás utolsó szótagját vagy utolsó hangsúlyos szótagját. A hangmagasság szintje is jelezhet lezárást, például ha az utolsó szótag

hangmagassága esik. Szándékosan le lehet szintaktikailag zárni egy megnyilatkozást úgy, hogy a befejezettség érzetét keltse. A „tudja”, a „most mondd meg!” és a hasonló szavak vagy kifejezések szintén alkalmasak annak jelzésére, hogy szóátadáshoz érkeztünk. Végül pedig a test, vagy annak valamely része is jelezheti a lezárást: ilyen a testtartás ellazulása, egy kézmozdulat, vagy az, ha az ember a hallgatóra néz. Ha több hallgató van, akkor a beszélő megpróbálhatja valamelyiküknek címezni ezeket a támpontokat, mintegy következő beszélőnek választva az illetőt (Wardhaugh, 1995:271).

4. A közbevágások és az együttbeszélések

A közbevágások a beszélgetések sajátosságának tekinthetők. Ezeknek számos célja lehet, lássunk néhány alapvetőt, melyek közül a beszélgetésvezető részéről leginkább csak az utolsó öt fogadható el: 1) a megkezdett beszédlépés elutasítása, 2) a témaajánlás elutasítása, 3) a beszédjog korlátozása, 4) a beszélgetőtárs mondanivalójának szándékos félbeszakítása, 5) a beszédjog megszerzése, 6) a beszélő félbeszakítása, hogy a kívánt mértéknél mélyebben elmélyüljön a témában, 7) új témára való áttérés, 8) a témától való eltérés megakadályozása, 9) a téves információ kijavítása, 10) a beszélő támogatása, megerősítése.

Az „egyszerre egy beszél” szabály az udvarias emberek által ösztönösen követett szabály, amit tudományos egzaktsággal az etnometodológiai iskolához tartozó kutatók fogalmaztak meg. Úgy hangzik, hogy ugyanabban az időben csak a beszélgetőtársak egyikének „van joga” a beszédhez, a többiek csak akkor jutnak szóhoz, amikor az éppen beszélő befejezi a mondatát, vagy legalábbis jelzi (intonációval, hangja elhalkulásával), hogy mondanivalója végéhez érkezett.

A beszélőváltást átfedés és hézag nélkül (vagy minimális hézaggal) valósítjuk meg, tekintettel arra, hogy rendesen tiszteletben tartjuk a beszélő jogát, hogy ha már belefogott egy megnyilatkozásba, a lehetséges befejezés pontjáig vigye azt (Schlegloff, 2001:437).

Ha törés van egy beszélgetés menetében, akkor bárki elkezdhet beszélni. Ez a valóságban úgy történik, ha valaki beszél, de te nagyon akarsz valamit mondani, de nem akarsz a beszélőt félbeszakítani, akkor addig vársz, míg nincs esély

megszólalni, és gyorsan elkezdesz beszélni, mindenki más előtt (Searle, 1992a:18).

E szabálynak a megsértését, az együttbeszélést az emberek többsége normasértésnek, udvariatlanságnak, súlyosabb esetben személye ellen irányuló nyelvi agresszióknak érzi. „Valakit félbeszakítani többé-kevésbé ugyanannyit jelent, mint belékötni; mindkét aktust olyanként észlelhetjük, amely a másik ember iránt elégtelen tapintat esete” (Goffman, 1981:481).

5. Az alkalmazott kérdések fajtái

Az információkérés beszédaktusa során az aktust végrehajtó beszélgetőtárs feltárja egy bizonyos dologra vonatkoztatott információhiányát és felszólítja partnerét, szüntesse meg a hiányt. Az információkérés tipikus módja a kérdő mondat. A hagyományos grammatikák kétféle kérdéstípust különítenek el: az eldöntendő és a kiegészítendő kérdést. Azonban „az információkérés megvalósulhat kérdés formájában, beszélést jelentő ige felszólító módú igealakját tartalmazó felszólítás alakjában, valamint a kettő kontaminációjaként értékelhető összetett mondatban, amelyben a felszólító főmondathoz alárendelő helyzetben kérdés csatlakozik” (Huszár, 1994:104-105).

Herwig és Lempp (2002) zárt kérdésnek tekintik mindazokat a formákat, ahol a lehetséges válaszok köre erősen behatárolt: tehát a feleletválasztós változatok mellett az adatokra vonatkozó kérdéseket is. Az ilyen típusú kérdések egyrészt segítik az információszerzést, másrészt a témára való fókuszálást, és bizonyos esetekben megkönnyítik a beszélgetés indítását, amennyiben gyors, rutinszerű válasz adható rájuk (Fekete 1999).

A kérdések pragmatikai jellegzetességeiről az iménti csoportosítások nagyon keveset mondanak (Schirm, 2007a:160). Schirm az elemi kérdések elkülönítésénél tapasztalta, hogy azok nem mindig tiszta formájukban jelennek meg, hanem sokszor keverednek egymással, azaz komplex kérdést alkotnak. Az elemzés megmutatta, hogy a komplex kérdésekhez meghatározott nyelvhasználati stratégia kötődik, a kérdésfajták összefüggésben vannak az arc megóvásának és lerombolásának szándékával. A vitában előforduló kérdésfajták ugyanis különböző mértékben arcfenyegetőek. A vitapartnerek akkor használnak komplex

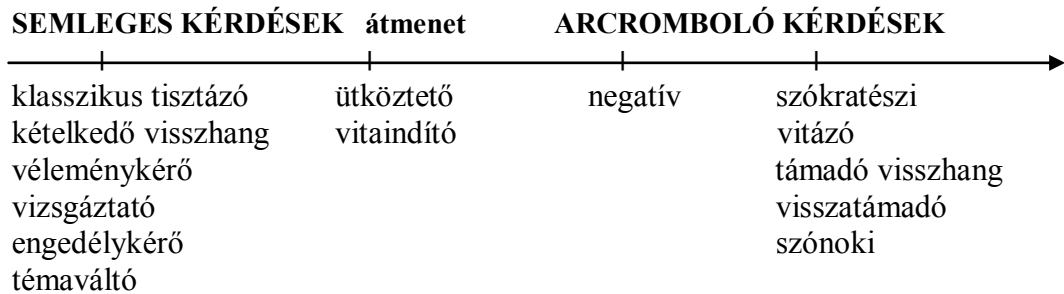
kérdést, azaz olyanokat, amelyben „szimultán jelenik meg több kérdés jellegzetessége”, ha az arcfenyegetést szeretnék mérsékelni, s indirektebbé tenni a kérdést.

A semleges kérdések közé azok a kérdések tartoznak, amelyek nem változtatják meg a megkérdezett arcát. Legtipikusabb formái: a klasszikus tisztázó kérdés, kételkedő visszhangkérdés, véleménykérő kérdés és vizsgáztató kérdés, az engedélykérő kérdések és a témaváltó kérdés. „Ezekhez a kérdésekhez semmilyen provokatív vagy argumentatív szándék nem kapcsolódik, így nem is tekinthetők arcfenyegetőeknek”. A semleges és az arcromboló kérdések között van egy átmeneti sáv. Az átmeneti kérdések közé két moderátori kérdés, az ütköztető és a vitaindító kérdés sorolható. Ezek ugyanis elég provokálóak és bántóak is lehetnek, viszont a moderátor szerepéből fakadnak, abból, hogy valahogy el kell indítania a vitát, és be kell mutatnia a különböző álláspontokat.

A verbális konfliktusban szereplő kérdések arcviszonyai eddig a pontig adhatók meg egyértelműen. Az arcfenyegető kérdésekkel kapcsolatban azonban már problémák merülnek fel. Az arcrombolást ugyanis résztvevő szinten regisztrálni lehet, de analízáló szinten az arcrombolás mértéke nem adható meg objektíven, ugyanis egy romboló kérdés arcviszonyát eltérő módon ítélik meg a konfliktus résztvevői és a kívülálló felek. Valamint az arcfenyegetés mértékét befolyásolja a kontextus és a kérdés tartalma is.

Az arcromboló kérdések közül a gyengébben arcrombolók közé a negatív kérdés tartozik, a mondanivalónak állítás helyett kérdés formájában való megfogalmazása ugyanis egy udvariassági stratégia. A többi arcromboló kérdéstípus (szókratészi kérdés, vitázó kérdés, támadó visszhangkérdés, visszatámadó kérdés, szónoki kérdés) a kérdések tartalmától és a kontextustól függően lehet gyengébben vagy erősebben arcromboló is. Erősebben arcrombolóvá akkor válik egy kérdés, ha az agresszivitása nem a propozicionális tartalomtól adódik, hanem a társalgásra vonatkozó külső szabályok megsértéséből. Ilyen például a párszekvencia felbomlása a visszatámadó kérdésnél, vagy a kérdés illetéktelenné válása. A leginkább arcfenyegető aktusok pedig a kompetencia- és relevancia-megkérdőjelező megnyilatkozások (vö. Muntigl–Turnbull 1998; Schirm, 2007b:269-271).

9. sz. ábra Arcrombolásra vonatkozó kontinuum

A komplex kérdésben mindig egy gyengébben és egy erősebben arcromboló kérdés keveredik. Ennek oka egyrészt a kérdező, másrészt a megkérdezett arcának a védelme, a kérdés direktségének a mérséklése. A komplex kérdések használata a szinkrón korpusz alapján tehát egy udvariassági stratégiának tekinthető (Schirm, 2007b:268-269).

6. Témaajánlás és témaválasztás

Amint elkezdődött egy társalgás és kicserélték a nyitó formákat, témát vagy témákat kell választani a beszélgetéshez. Kezdődhet a versengés két vagy több téma és beszélő között, aminek következtében lesz némi átfedés egészen addig, amíg az egyik témát elfogadják, a többit pedig elejtik, vagy félreteszik. Ha egy témát elfogadnak a beszélők, nagyjából ugyanazokkal az eljárásokkal tarthatják fenn, mint a társalgási egységükhöz ragaszkodó egyének. A téma változtatása csak akkor sikerül, ha az azt erőszakoló személy speciális „hatalommal” rendelkezik a csoportban, azaz ha vezető, főnök vagy például tanár (Wardhaugh, 1995:272-273).

Bár elsősorban a kérdező feladata a témák kiválasztása, a kérdezetteknek is vannak lehetőségei. Javarást a kérdező határozza meg a témákat, így agresszívvá teheti beszédét, ha teljesen kézben tartja az ajánlásokat, és a vendég(ek)ét teljesen elutasítja. Minél kevesebb témával járul hozzá a beszélgetőtárs a tematikus felépítés alakításához, annál aktívabbnak kell a kérdezőnek lennie e tekintetben (Huszár, 2006:40-42)

7. A beszélgetés tartalma

A beszélgetés előtt a téma általában már körvonalazódott, ritkábban pontosan meghatározott. Célszerű azt a feltételezett célközönség igényeihez igazítani, attól nagy mértékben el nem térni.

8. Üdvözlés, bemutatás, megszólítás

A társalgások első lépése a partner megszólítása, amely a bemutatkozással / bemutatással együtt fatikus funkciójúak (Szikszainé, 1999:289-290). A megszólítások explicit szabályokat követnek. Wardhaugh felsorolja, hogy mi minden játszik szerepet egy másik ember megszólításakor: „az alkalom jellege; a másik társadalmi rangja vagy státusa; neme; kora; a családi kapcsolat; a foglalkozási hierarchia; a tranzakcionális státus (például valamilyen szolgáltatásban való részvétel, orvos-beteg, vagy pap-gyónó viszony); a faj; az intimitás foka” (Wardhaugh, 1995:244). Ezekhez kell igazodnia a műsorvezetőnek is. Szili a pragmatikai szempontot emeli ki, amikor a beszélő a megszólítással le- és felértékel, amikor a megnyilatkozó nem a társadalomban elfoglalt helyének, korának, nemének megfelelően szólítja meg partnerét. A leértékelést sértő célzattal tesszük, de az sem ritka, hogy a beszélő alárendelt szerepét a partnere magasabbra helyezésével palástolja (Szili, 2007:3-4).

9. Búcsúformula, a társalgás befejezése

A társalgásoknak véget is kell vetni. A befejezések nem előzmények nélküliek: gyakran világos jelzések előzik meg őket, amelyek arra utalnak, hogy közeledik a befejezés. A tényleges lezárás több különböző lépésből állhat: a hallottak összefoglalása, egy téma lezárása, elismerés a tranzakció természetével kapcsolatban vagy valamilyen személyes közlemény is. Végül következik az elköszönés (Wardhaugh, 1995:274-275). A búcsú legfőbb funkciója, hogy a társas kapcsolatok alapvető normáihoz való hűséget, a partnerek egymás iránti kölcsönös megbecsülését, együttérzését és tiszteletét kifejezzék, s ezáltal támogassák a partnerek közötti társas viszony stabilitását. Ezek a „támogató” rituálék a helyzettől és a kapcsolat jellegétől függően igen változatosak lehetnek (László, 1981:757-758).

6.1.9 Eredmények

Két három vendéggel folytatott interjút elemeztünk. Az elsőben Verebes István a Magyar Rádió helyzetéről beszélgetett három vendégével. A másodikban Lakat T. Károly a pedagógusverések ürügyén hívott három gyakorló pedagógust, az „átlagembert”, a „nép gyermekét”, hogy megjelenjék, szót kapjon a média csatornáin. Valljon mindennapi élete nehézségeiről és örömeiről, megélhetési gondjairól és apró furfangjairól, amelyekkel úrrá tud lenni a nehézségeken (Kapitány-Kapitány, 2000:187).

Az alábbi táblázatban megtalálhatók az interjúkra vonatkozó egyes adatok, amelyek értelmezésére részletesebben alább térünk ki.

2. sz. táblázat *Az elemzett három vendéggel folytatott interjúk számadatai*

Műsorvezetők	Beszédlépések száma össz.	Beszédlépések száma egyénenként	Szavak száma össz.	Szavak száma egyénenként
Verebes I.	78	Verebes I. 37	2029	Verebes I. 903
		Szalai A. 17		Szalai A. 546
		Kovács Gy. 14		Kovács Gy. 271
		Ladvánszky Gy. 10		Ladvánszky Gy. 309
Lakat T. K.	78	Lakat T. K. 34	2452	Lakat T. K. 1000
		Géger T. 19		Géger T. 789
		Tóth I. 21		Tóth I. 383
		Fodor T. 4		Fodor T. 280

Verebes István interjúja

1. A beszéldeések számának megtekintésekor láthatjuk, hogy Verebes szinte ugyanannyiszor (37 alkalommal) szólalt meg, mint a vele szemben ülök (41 alkalommal), azaz egyfelől teljes mértékben a kezében tartotta a beszélgetést (Huszár-Batár, 2006:4).

2. Nem tapasztalható műsorvezetői fölény a szószámot tekintve, a három megkérdezett együttesen többet beszélt, mint Verebes: Szalai Annamária 546 db

szó, Kovács György 271 db szó, Ladvánszky György 309 db szó, Verebes 903 db szó. Az együttműködési együtttható értéke így 1 fölött van: 1,25.

3. A beszédjog átadásának egyik fontos jelzése a szintaktikai lezárás. Verebes kusza szófüzése nem ad támpontot a partnerének arra, hogy mikor is fejezi be a mondandóját. Verebes talán tudatosan, talán tudat alatt nem zárja le szintaktikailag a mondanivalóját, így jó esélye van rá, hogy nem veszik el tőle a beszédjogot (Huszár-Batár, 2006:4):

Verebes: ... most akkor (.) hol tartunk egy olyan pár hónap előtt vagyunk, amikor a Magyar Rádióknak fontos, informatív (.) feladatai vannak. ő úgy kéne tájékoztatni bennünket, (.) hogy (.) ez is az is amaz is elégedett legyen ő zűrzavart látok.

Verebes gyakran a szokásosnál több és hosszabb szüneteket tart, nem megfelelő légzéstechnikája következtében kifogy a levegőből (N. Horváth, 2006:71), de ahogy a következő példa is szemlélteti, a szemben ülők várnak, Verebes pedig tovább beszél:

Verebes: / valakiről, akivel együtt dolgozott iksz évig. ő aminek egyáltalán nem örülök, nem örülök. tehát ez nem egy ez nem egy öröm, öröm, hogy hogy hogy egy egy ő (1.5) nem nem merem azt állítani, hogy egy bizonyos pártállásúak (.) mert ez nekem nem lehet tisztem, de hát önt is megvádolták, hogy (.) lement a Magyar Rádióba és ...

A beszédjog átadásának másik jele az, hogy a kérdező intonációs szempontból lezárja a közlést. Verebes intonációs szempontból lezáratlanul hagyja a közlést. Gyakran él az úgynevezett kitöltött szünetekkel (mmmm, aaaa, őőőő) is. Így éri el, hogy még akkor is „magánál tartja a beszédjogot”, amikor nem beszél, csak nyögésekkel jelzi, hogy nem hajlandó szóhoz juttatni meghívott vendégét:

Verebes: / igen ebből megvádoljuk az (.) egyes műsorokat, (.) többek között a Nap-keltét, akkor a a a vádaknak is van valamifajta súlya és nyomatéka, és a védelemnek is, statisztikával bebizonyítjuk, ...

Verebes rendszeresen belevág vendégei szavába, néha egymás után többször is, a következő példában például addig teszi ezt, amíg meg nem szerzi a beszédjogot:

Kovács: [ezért mondom], egyszerűen legitimálja azt az állapotot, hogy ! a ! választások előtt nem lehet elnököt választani a Magyar Rádióban [(...)]

Verebes: [(...)] alelnök az a az a gondolom a gazdasági ő [részért] felel.

Verebes Istvántól nehéz megszerezni a beszédjogot, akkor sem adja át azt, ha erre kéri. A műsorvezető annak ellenére nem hagyja abba a beszédet, hogy két vendége is megpróbál szóhoz jutni, Kovács György torokköszörüléssel jelzi szándékát, Ladvánszky György pedig szóban kéri, hogy reagálhasson a műsorvezető szavaira. Verebes nem reagál, zavartalanul beszél tovább:

Verebes: úgy gondolom, hogy a rádióban 15 éve sem mondják kiegyensúlyozottan a híreket, mert mindig úgy mondják a híreket, ahogy éppen az adott kurzus (.) sugallja azt. tehát nem várom el, akkor várnám el, hogyha egy olyan vezetése lenne, és politikai felügyeletől mentes (.) vezetése lenne, amely impakt mind a jobb mind a bal oldaltól, szakemberekről van szó, és ő azt hallanám, hogy jelenségeket és és tényeket ő ő tesz közzé illetve elemez.

Kovács: [ezt]

Ladvánszky: [bo]csánatot kérek, (.) elnézést, hogy (.) erre kénytelen vagyok reagálni. [a magyar]

4. Ahogy az a 3. számú táblázatból kiderül, nagy számban vágott vendégei szavába Verebes, így rendszeresen megakadályozza vendégeit a témák kifejtésében. A női vendégét messze a legnagyobb arányban (nyolcszor) szakította félbe, míg egyik férfi vendégének 6, másiknak 3 alkalommal nem hagyta befejezni mondandóját.

3. sz. táblázat

Közbevágások száma Verebes István beszélgetésében

Beszélők	Sikeres közbevágások száma
Verebes István	17 db
Szalai Annamária	3 db
Kovács György	1 db
Ladvánszky György	-

Verebes akkor is közbeszól, amikor egyáltalán nem tekinthető befejezettnek az előtte szóló mondanivalója, lássunk erre néhány példát:

Ladvánszky: erre a nyilatkozat azért is volt szükség és ezt egységesen hoztuk meg, ő mivel a rádió függetlenségéért elsősorban a kuratórium felel és a kuratórium elnöke egy levélben fordult az ORTT-hez, amelyben ezt a beavatkozást sérelmezte. amennyiben ez igaz ez a beavatkozás és ez egy egységes folyamat, és jogászként azt mondom ilyen oksági összefüggésben szépen összerakható az egész, akkor meg kellett szólalni az ORTT-nek, mert **azért bizony itt a függetlenség nagyon** problematikus. és [azért gondol]

Verebes:[mit értünk] függetlenségen? hallgatok egy rádióműsort, egyértelműen konzervatív jobboldali, hallgatok egy másikat, egyértelműen baloldali. ettől független a Magyar Televízió?

Ladvánszky: a Magyar Rádióknak nincs elnöke, akkor különböző események tudnak történni, választások, intézkedések, § intézkedések visszavonása, és az nagyon egészségtelen [helyzet].

Verebes: [önök megítélése] szerint mért nem sikerül (.) a politikai ~~delegáltaknak~~ megegyezniük abban **a (.) közös (.) érdekű témában**, hogy LEGYEN elnöke a Magyar Rádióknak. olyan RETTENETESEN nehéz dolog ez?

Kovács: még egy mondat. júniusra tenni (.) a következő elnökválasztási fordulót, az annak a legitimációja, hogy az a jogellenes állapot a választások [végéig tart.]

Verebes: [ez júliusra van] kiírva a [következő (.) pályázat]

Téves információt is javít Verebes:

Ladvánszky: igen, jól, és lényegébe, ahogy az elnök úr mondta ha nincs elnöke a Magyar Televíziónak, akkor különböző tör[ténetek]

Verebes: [a Magyar] Televíziónak van elnöke.

Verebes nem kívánja, hogy a beszélő tovább folytasson egy témát:

Szalai: én szerintem alapvetően rossz ez a struktúra, tehát amikor kiegyezésre kényszerítenek politikai erőket egy vezetéválasztásban, sokkal egyszerűbb lenne, ahogy más országokban is létezik, hogy akár egy miniszterelnök, [akár egy köztársasági elnök]

Verebes: [tudjuk, ezt tudjuk.] mármint nem tudom, mióta van Médiatörvény kilencven?

Szalai: / azért beszélek róla, mert ezeket eddig megoldották a keleti URH-n, tehát én is sokkal fontosabbnak tartom azt hogy a közszolgálati jellege megmaradjon a Magyar Rádióknak most ünnepli a 80. évet, és legyen századik és százhuszadik születésnap[ja is.]

Verebes: [mit] mondanak önök arról, hogy hogy ez a politikai harc, egy-egy médiumért, ez mennyiben értelmes a tekintetben, hogy ~~a választások sorsát az eddigi tapasztalatok szerint~~ semmiképpen sem a Magyar Televízió illetve a Magyar Rádió döntötte el.

Verebes megerősíti a beszélőt:

Ladvánszky: / tehát a Magyar Rá[dióról beszélünk.]

Verebes: [a Magyar Rádió]nak igen.

Ladvánszky-val fordult elő egyszer, hogy ugyanabban a pillanatban kezdett el beszélni, mint Kovács, ekkor a beszédjogot magánál tartva elnézést kér kollégájától. Verebes nem nagyon foglalkozik ezzel, közbevág:

Verebes: ... és ő azt hallanám, hogy jelenségeket és és tényeket ő ő tesz közzé illetve eleméz.

Kovács: [ezt]

Ladvánszky: [bo]csánatot kérek, (.) elnézést, hogy (.) erre kénytelen vagyok reagálni. [a magyar]

Verebes: [igen a] négy évben, a volt négy évében ő (.) nem mindig így volt, (.) mert önök egy kicsit el el elszabták akkor.

5. Kevés valódi kérdést tesz fel, inkább kommentárokat fűz az elhangzottakhoz, saját elképzeléseire támaszkodik, vagy véleményt nyilvánít, például:

Verebes: aaa az sincs attól rendben, mert van van elnöke, azért ott is mindig azért van téma.

Verebes: / jómagam nem voltam politikai delegált sohasem, de (.) mint (.) egyszerű, mezei értelmiségi elképzeltetlennék tartom, hogy ne tudjam a hátam mögött lévő **párt (.) nak ő arra hivatott jeleseit és az ellenfeleimet rávenni**, hogy olyan kompromisszumot kötni, amely (.) amely megszüntet egy lehetetlen helyzetet.

Verebes: / ~~nézze maga is a parlament közvetítésekről és a nemzetiségi műsorokról beszél~~, arról soha nincs vita például, hogy ő Déry Tibor vagy Szabó Magda, vagy Móricz Zsigmond vagy ő Karithy Frigyesnek a műveit milyen arányban játsszák a Magyar Rádióban, hát a politika egy ilyen pici része a Magyar Rádiónak, egyébként van egy műsorfolyam.

Verebes: úgy gondolom, hogy a rádióban 15 éve sem mondják kiegyensúlyozottan a híreket, mert mindig úgy mondják a híreket, ahogy éppen az adott kurzus (.) sugallja azt. tehát nem várom el, akkor várnám el, hogyha egy olyan vezetése lenne, és politikai felügyeletől mentes (.) vezetése lenne, amely impakt mind a jobb mind a bal oldaltól, szakemberekről van szó, és ő azt hallanám, hogy jelenségeket és és tényeket ő ő tesz közzé illetve elemez.

Verebes: [a keres] kereskedelmi televízió azt csinál, amit akar.

Verebes szájából gyakran hangzik el eldöntendő kérdés. Erre pragmatikailag csak igen/nem, esetleg nem tudom típusú válasz adható, de hosszabb fejtegetésre, véleménykifejtésre nem adnak lehetőséget:

Verebes: [önök megítélése] szerint mért nem sikerül (.) a politikai ~~delegáltaknak~~ megegyezniük abban **a (.) közös (.) érdekű témában**, hogy LEGYEN elnöke a Magyar Rádiónak. olyan RETTENETESEN nehéz dolog ez?

Verebes nemcsak eldöntendő, hanem szónoki kérdést is alkalmaz, ekkor nem hagy időt a válaszra, viszont kifejti saját véleményét:

Verebes: hat ugye a Horn-kormán alatt, ezt tudjuk (.) erről a rossz Médiatörvényről ezen belül. felnőtt, (.) értelmes, (1.3) komoly emberek nem képesek, ebben az ügyben egyezsége jutni? ezt nekem nem [lehet elmondani.]

Verebes: Hollós János aki a a szellemi vezetője ebben a pillanatban a rádiónak. igaz? egy **olyan alelnök vezet**i, akit az előző elnök nyilvánosan ő leárusított. (.) most akkor (.) hol tartunk egy olyan pár hónap előtt vagyunk, amikor a Magyar Rádiónak fontos, informatív (.) feladatai vannak. ő úgy kéne tájékoztatni bennünket, (.) hogy (.) ~~ez is az is amaz is~~ elégedett legyen ő zűrzavart látok.

Más típusú arcromboló kérdésre is van példa, ilyen a negatív kérdés, amely szerkezetileg tagadószavas, és állításként értelmezhető:

Verebes: attól független, hogy az egyik ilyen pártállású, a másik olyan pártállású? nem attól független, hogy van egy műsor, amely helyet ad mind a (.) két (.) oldalnak és hajlandó kommunikálni és az érveket meghallgatni?

Verebes: [nem akarja azt mondani,] hogy a Hír TV az balliberális beállítódottságú?

Vélemény kifejtésére alkalmas kérdésekkel is találkozunk:

Verebes: [mit] mondanak önök arról, hogy hogy ez a politikai harc, egy-egy médiumért, ez mennyiben értelmes a tekintetben, hogy ~~a választások sorsát az eddigi tapasztalatok szerint~~ semmiképpen sem a magyar Televízió illetve a Magyar Rádió döntötte el.

Verebes: [mit értünk] függetlenségen? hallgatok egy rádióműsort, egyértelműen konzervatív jobboldali, hallgatok egy másikat, egyértelműen baloldali. ettől független a Magyar Televízió?

6. A témaajánlások vizsgálatánál különös dolgot tapasztalhatunk, Verebes a témaajánlás lehetőségét átadja vendégeinek, de mindvégi érezhetjük, hogy vannak olyan témák, amelyeket mindenképpen szóba akar hozni:

Verebes: jelesül (.) a Magyar Rádióról (.) szeretnénk beszélgetni Szalai Annamáriával aki az ORTT testületi tagja a FIDESZ részéről, (.) Kovács Györggyel aki (.) a testületnek az elnöke, és Ladvánszky György (.) aki a testület tagja Szocialista Párt részéről, hol kezdjük? kérdezem önöktől.

Kovács: hát ott kezdjük, hogy egyáltalán (.) miért kell erről beszélni 15 évvel a rendszerváltás után, (.) hogy a Magyar Rádió milyen helyzetben van.

Verebes nem fogadja el a témát, úgy érzi, nem érdemes erről beszélni, ezért maga fogalmazza meg a helyzetet, maga adja meg a választ:

Verebes: hát, hogy milyen helyzetben van, (.) azt ő ő ő tényszerűen (.) úgy lehetett regisztrálni hogy, van (.) ő ő hiánya. (.) milliárdos hiánya. ilyen helyzetben van egy 8 milliárdos költségvetésből 5,5 a bérköltség, voltam intézményvezető, ez eléggé rossz arány.

Kovács a következő beszédlépésben megpróbálja saját témaválasztását érvényesíteni, nem fogadja el a műsorvezetőjét. Végre egyezsége jutnak, és Verebes beleegyezik, hogy a rádió vezetőjének hiányáról beszéljenek:

Kovács: / én nem erre a helyzetre gondoltam, hanem arra a helyzetre, hogy hosszú idő óta (.) illegitim módon (.) megválasztott vezető nélkül működik a Magyar Rádió.

Verebes: két alelnök (.) kapott megbízást arra, hogy vezesse ezt az intézményt, de most kifogás érte az intézkedésüket, ketten döntöttek úgy, hogy nyugdíjaznak (.) arra (.) már (.) korban (.) jogosul ő jeles rádiósokat, ez sem jött létre, mert a civil kuratórium ezt (.) megvétózta. jól tudom én ezt?

Szalai udvariasan de határozottan elutasítja a műsorvezető témaajánlását:

Szalai: / egy dolog abszurditása miatt nem is nagyon kívántam reagálni ezekre a ! felvetésekre és nem is szeretnék ebbe a személyeskedő mocsárba belemenni. szerintem nekünk ez nem is dolgunk, az ORTT-nek az a dolga, hogy valóban felügyelje, hogy a tájékoztatás, ahogy ő is mondja, kiegyensúlyozott legyen, lehetőség szerint informatív legyen és a közszolgálatiágnak megfeleljen ebben kell nekünk ő tenni egymást, hogy ha tudunk amennyi eszközünk van azzal, de csak közvetett eszközeink vannak erre nézve.

Témaajánlások személyenként:

Kovács: 5 téma (pl. politikai delegáltak)

Ladvánszky: 2 téma (pl. a Magyar Rádió függetlensége)

Szalai: 3 téma (pl. konfliktus a Magyar Rádióban)

Verebes: 12 téma (pl. Médiatörvény, közlemény, a kereskedelmi televíziók függetlensége)

7. Amikor Verebes a rádió pénzügyi helyzetéről kíván beszélni, explicit módon hangoztatja saját hozzáértését, túllép saját szerepén:

Verebes: hát, hogy milyen helyzetben van, (.) azt ő ő ő tényszerűen (.) úgy lehetett regisztrálni hogy, van (.) ő ő hiánya. (.) milliárdos hiánya. ilyen helyzetben van egy 8 milliárdos költségvetésből 5,5 a bérköltség, voltam intézményvezető, ez eléggé rossz arány.

Más alkalmakkor Verebes információkat közöl, jólértesültségét hangsúlyozza, azt erősítetteti meg:

Verebes: két alelnök (.) kapott megbízást arra, hogy vezesse ezt az intézményt, de most kifogás érte az intézkedésüket, ketten döntöttek úgy, hogy nyugdíjaznak (.)

arra (.) már (.) korban (.) jogosul ő jeles rádiósokat, ez sem jött létre, mert a civil kuratórium ezt (.) megvétózta. jól tudom én ezt?

Ladvánszky: igen, jól, és lényegébe, ahogy az elnök úr mondta ha nincs elnöke a Magyar Televíziónak, akkor különböző tör[ténetek]

Verebes: Hollós János aki a a szellemi vezetője ebben a pillanatban a rádiónak. igaz?

Megint máskor Verebes saját feltételezett képességét hangsúlyozza:

Verebes: / jómagam nem voltam politikai delegált sohasem, de (.) mint (.) egyszerű, mezei értelmiségi elképzelhetetlenek tartom, hogy ne tudjam a hátam mögött lévő **párt (.) nak ő arra hivatott jeleseit és az ellenfeleimet rávenni**, hogy olyan kompromisszumot kötni, amely (.) amely megszüntet egy lehetetlen helyzetet.

A témától való eltérés is zavarhatja a beszélgetést. Verebes nem veszi figyelembe, hogy a beszélgetés témája a Magyar Rádió, ő a *Nap-keltére* utal:

Verebes: / igen ebből megvádoljuk az (.) egyes műsorokat, (.) többek között a *Nap-keltét*, akkor a a a vádaknak is van valamifajta súlya és nyomatéka, és a védelemnek is, statisztikával bebizonyítjuk, mi egyként fideszeseket is, szocccialistákat vendégül látunk, de közben valaki azt mondja, hogy de ott akkor maga hunyorított és akkor nem úgy kérdezte meg, azt nem kérdezte meg, meg akkor nevetgélt, szóval ezeket nem lehet ezeket nem lehet igazolni.

Valaki mondandójának kijavítása nyilvánosság előtt homlokzatromboló cselekedet, ezért kerülendő:

Ladvánszky: igen, jól, és lényegébe, ahogy az elnök úr mondta ha nincs elnöke a Magyar Televíziónak, akkor különböző tör[ténetek]

Verebes: [a Magyar] Televíziónak van elnöke.

Szalai többször javítja Verebest:

Verebes: [a keres] kereskedelmi televízió azt csinál, amit akar.

Szalai: / ez nem így van ez egy nagyon komoly tévedés amit ön mond,

Verebes: [ha enyém egy akkor én (...) televízió a tájékoztatás. nem mondhatom azt]

Szalai: [a kiegyensúlyozott nem ez ez tévedés, ez egy tévedés a Médiatörvény]

A kérdező nem találja kifejtésre érdemesnek a másik mondandóját, ezért nem reagál rá. Verebes egy alkalommal durván leinti Szalait:

Szalai: én szerintem alapvetően rossz ez a struktúra, tehát amikor kiegyezésre kényszerítenek politikai erőket egy vezetőválasztásban, sokkal egyszerűbb lenne, ahogy más országokban is létezik, hogy akár egy miniszterelnök, [akár egy köztársasági elnök]

Verebes: [tudjuk, ezt tudjuk.] mármint nem tudom, mióta van Médiatörvény kilencven?

Ahogy eddig tapasztaltuk, a kérdező nem maradt semleges az interjú során, minősítéseire bemutatunk egy további példát:

Verebes: szóval (.) mért ilyen sanda az az egész történet (.) ilyen ilyen! letapogathatatlanul homályos?

8. Verebes az üdvözlésnél a vezetéknev, keresztnév megoldást, a bemutatásnál azt említi, milyen minőségben vannak ott a vendégek:

Verebes: jelesül (.) a Magyar Rádióról (.) szeretnénk beszélgetni Szalai Annamáriával aki az ORTT testületi tagja a FIDESZ részéről, (.) Kovács Györggyel aki (.) a testületnek az elnöke, és Ladvánszky György (.) aki a testület tagja Szocialista Párt részéről, hol kezdjük? kérdezem önöktől.

A későbbi megszólalások is udvariasak:

Verebes: [önök megítélése] szerint mért nem sikerül (.) a politikai ~~delegáltaknak~~ megegyezniük abban **a (.) közös (.) érdekű témában**, hogy LEGYEN elnöke a Magyar Rádiónak. olyan RETTENETESEN nehéz dolog ez?

Verebes: [mit] mondanak önök arról, hogy hogy ez a politikai harc, egy-egy médiumért, ez mennyiben értelmes a tekintetben, ...

A „maga” kevésbé udvarias, egyszer mégis használja:

Verebes: / ~~nézzé maga is a parlament közvetítésekről és a nemzetiségi műsorokról beszél~~, arról soha nincs vita például, ...

9. A búcsúzás sorrendje nem megfelelő, a búcsúformula udvarias bár egyszerű:

Verebes: [igen.] hát ő a kérdést nem oldottuk meg csak jeleztük, hogy a káosz (.) tart tovább. (.) remélem hogy eljön egy olyan kormányzat, vagy egy olyan konstelláció amikor (.) a Médiatörvény (...) mert tudniillik kétharmados ez is. uraim, hölgyem, köszönöm, hogy itt voltak.

Lakat T. Károly interjúja

1. A Lakat T. irányította beszélgetésben a vendégek összességében 10 alkalommal többször (44-szer) szólaltak meg, mint a szerkesztő-műsorvezető. Ez mutatja, hogy Lakat T. néha hagyta vendégeit, hogy egymás után szólaljanak meg az ő közbevágása nélkül.

2. A szavak aránya és száma a következő: Lakat T. Károly 1000 db, Géger Teréz 789 db, Tóth Imre 383 db és Fodor Tamás 280 db. Az együttműködési együttható: 1,45.

3. Hatalmi helyzetet fejez ki, hogy egy beszélgetés során, hogy ki és mikor szólalhat meg. Lakat T. igazodik ehhez, a beszélgetést a vendégek részéről az igazgatóval kezdi, őt szólítja meg elsőként:

Lakat T.: de most hogy egy lány csinálta azt amit csinált, egyszerre (.) mi is érdeklődünk hogy (.) akkor hogy is vannak ezek a tanárverések?

Egyszer fordult elő, hogy valaki kijelöli az utána szólaló személyét:

Tóth: nem. nem, az is, de ami inspirált, az a jéghegy csúcsa volt a gyerek viselkedésében, negatív irányú, és erről erről (.) hadd beszéljen a két kollégám, mert hiszen velük történt meg ez az eset.

A mondandó intonációs lezárására sok pozitív példát lehetne hozni. A beszédjog átadása szintaktikai lezárással:

Lakat T.: / kiváltképp gondolom az osztályfőnök asszonyt ő nyomasztja legjobban hiszen hát legtöbbet önnek kellett evvel a ° hölgygel együtt dolgoznia.

Géger: hát, legnagyobb óraszámom én tanítok a (.) z osztályban és, ő azért hogy mi ketten vagyunk itt az osztályból, ...

Ám negatív példát is hozhatunk rá:

Tóth: így van, ezek ilyen szőnyeg alá söprött söpört, nagyon régóta szunnyadó dolgok hát mi is visszük ezt a ~~boesánat a kifejezésért~~ koloncot körülbelül másfél éve, és most (.) robban ki midőn [a kollégáim]

Lakat T.: [ne hara]gudjon Hadnagy tanár úr története inspirálta arra hogy jöjjünk elő a

Géger: teljesen jogos, L < Tóth > de huszonhárom [gyerek esetén,]

Tóth: [igen itt van] a probléma.

Géger: [van, (.) amilyenre] csináljuk ezt. (.) van. én úgy érzem, hogy van. én mondtam a kollegáknak, hogy azzal mi ezt felvállaltuk, és utána szépen jelentkeznek az iskolák hogy (.) nálunk is van. telefonon megkerestek bennünket,

Tóth: / igen.

Lakat T.: [ezért mon]dtam a csontvázat.

Tóth: így van, ezek ilyen szőnyeg alá söprött söpört, nagyon régóta szunnyadó dolgok hát mi is visszük ezt a ~~boesánat a kifejezésért~~ koloncot körülbelül másfél éve, és most (.) robban ki midőn [a kollégáim]

4. A közbevágások száma meglehetősen magas, összesen 28, és minden vendég esetében előfordult legalább egyszer.

4. sz. táblázat

Közbevágások száma Lakat T. Károly beszélgetésében

Beszélők	Sikeres közbevágások száma
Lakat T. Károly	16 db
Géger Teréz	4 db
Tóth Imre	6 db
Fodor Tamás	2 db

A vendégek, akik egyébként kollégák voltak, többszörösen figyeltek egymásra, ügyeltek, nehogy félbeszakítsák a másikat, ez a 16 perc 27 másodperc alatt csupán egy alkalommal fordult elő:

Géger: én is azt csi[nálnám].

Fodor: [nem nem] nem beszélve arról hogy tizennégy év volt a tankötelezettség, és hogyha nem jól tanult, akkor el kellett neki menni dolgozni. mert dolgozni muszáj volt, tehát [(...)]

A műsorvezető és a vendégek viszonylatában a közbevágás jóval gyakoribb. Egyébként „a legnagyobb fokú illetlenség öregebb embernek vagy hölgynek a szavába vágni, vagy velük együtt beszélni” (Szabó, 1923:41-42; idézi: Fercsik–Raátz, 2006:43-45):

Géger: ... minden iskolába (.) megvannak ezek a problémák, el a pedagóguspályáról. ha nincs, ha elvesztem a hitemet [akkor]

Lakat T.: [ne mon]dja, hogy egy lány miatt feladná?

Lakat T. beszédlépésébe is közbevágnak, például:

Lakat T.: / [akkor] mi a megoldás? most már csak ezt tudom * <Lakat T.> kérdezni [kétségbeesetten].

Géger: [van, (.) amilyenre] csináljuk ezt. (.) van. én úgy érzem, hogy van. én mondtam a kollegáknak, hogy azzal mi ezt felvállaltuk, és utána szépen jelentkeznek az iskolák hogy (.) nálunk is van. telefonon megkerestek bennünket,

Lakat T.: nem teszik fel ilyenkor maguknak a kérdést hogy alkalmas vagyok én akkor erre a pályára hogyha EGYETLEN hát igaz hogy most tetszett mondani [hogy, de nem hiszem hogy a feladás] a probléma szóval vagy vagy vagy a megoldás.

Géger: [én fölvettem ezt a kérdést magamnak]

Lakat T. is belevág a teljesen befejezetlen mondatokba, mint a következőkben:

Tóth: így van, ezek ilyen szőnyeg alá söprött söpört, nagyon régóta szunnyadó dolgok hát mi is visszük ezt a ~~beesését a kifejezésért~~ koloncot körülbelül másfél éve, és most (.) robban ki midőn [a kollégáim]

Lakat T.: [ne hara]gudjon Hadnagy tanár úr története inspirálta arra hogy jöjjünk elő a?

Géger: ... minden iskolába (.) megvannak ezek a problémák, el a pedagóguspályáról. ha nincs, ha elvesztem a hitemet [akkor]

Lakat T.: [ne mon]dja, hogy egy lány miatt feladná?

Lakat T. megerősítően szólal meg:

Tóth: úgy ahogy mondja szerkesztő úr, ez egy ez egy nagyon cifra nyomorúság (.) illetve, kétes népszerűség, szívesebben beszéltünk volna itt az iskola eredményeiről, szép szakmai sikereinkről, dehát sajnos az élet ezt hozta, amit ő itt mond a az újpesti dologról, ő meg fogja látni, nem kívánom, hogy a szőnyeg alól ~~egymás után jönnek [elő a dolgok,]~~

Lakat T.: [ezért mon]tam a csontvázat.

Géger: ... na most akkor én most nem megyek el, én akkor [ha eddig fölvettem a kesztyűt, akkor erre a két] hónapra nem

Lakat T.: [igen ez ez ez nagyon becsületes.]

Tóth is támogatja megszólalásaival a műsorvezetőt:

Lakat T.: hát akkor akkor nem [tudom] akkor [nem tudom] mert nem is hiszem el ezt a [számot] most [idézőjel]ben mondom

Tóth: [ugye] [szóval]

[pontosan] [pontosan]

Az is előfordul, hogy többen egyszerre beszélnek:

Géger: hát jelenléti ívet írunk szülői [értekezleten]

Lakat T.: [persze (.) de ez valahol döbbenetes dolog.]

Tóth: [szóval] [persze]

A közbevágások magas szám mellett meg kell jegyezni, hogy a tanárok viszonylag lassan beszéltek, sok szünetet tartottak, sok lehetőséget kínáltak fel a közbevágásra.

5. A beszélgetés kezdetén van egy 244 szavas felvezető, amit csak a vendégek köszönése szakítja félbe. Lakat T. nehezen adja át a szót, a beszédlepet a következő kérdéssel zárja:

Lakat T.: ... még soha nem kérdezték meg hogy jól tanítunk-e, rosszul, mi a pedagógiai pedagógusi hitvallásuk, de most hogy egy lány csinálta azt amit csinált, egyszerre (.) mi is érdeklődünk hogy (.) akkor hogy is vannak ezek a tanárverések?

A kérdések érthetők, találunk közöttük eldöntendő vagy zárt kérdéseket, amelyek (általában) szűkítik a válaszoló lehetőségeit:

Lakat T.: [ne hara]gudjon Hadnagy tanár úr története inspirálta arra hogy jöjjünk elő a?

Lakat T.: önt is érik mint osztályfőnököt?

Lakat T.: [ezt komolyan mondja?]

Lakat T.: hány hány hány tanárral dolgoznak?

Nem eldöntendő kérdésből, amelyet bővebben ki lehet fejteni, több is volt:

Lakat T.: / azt mondja meg tudják nekem pedagógiailag azt magyarázni, amit én legkevésbé értek a történetből, hogy a többi gyerekek ~~MÉRT TETSZENEK~~ ezek a fajta magatartások tehát a többi ~~mért nem mondja, hogy te figyelj ide üljél már~~

~~le nagyon szépen megkérlek, elég volt a bohóckodásból, TANULJUNK, azért vagyunk itt.~~

Lakat T.: ... akkor hogy is vannak ezek a tanárverések?

Lakat T.: / hogy éri ő ezt el?

Lakat T.: / [akkor] mi a megoldás? most már csak ezt tudom * <Lakat T.> kérdezni [kétségbeesetten].

Három nagy mértékben homlokzathfenyegető kérdést tesz fel a szerkesztő, amelyek közül az első kettő negatív kérdés:

Lakat T.: nem teszik fel ilyenkor maguknak a kérdést hogy alkalmas vagyok én akkor erre a pályára hogyha EGYETLEN hát igaz hogy most tetszett mondani [hogy, de nem hiszem hogy a feladás] a probléma szóval vagy vagy vagy a megoldás.

Lakat T.: osztályfőnök asszony. (.) mindenkinek megvan, szóval minden gyereknek megvan a maga hobbija, mániája, kedvenc ő témái, amivel meg lehet fogni. nem ő nem nem soha nem lett rá arra hogy ezt a lányt **evvel fogom megfogni?** mert ez a ez a gyenge pontja ~~idézőjelben mondom a gyenge pontját mert szereti a filmeket~~ vagy vagy nem tudom. ő és és akkor ezen a vonalon próbálok menni, (.) és és hatni rá.

Lakat T.: és ezt komolyan mondják nekem, hogy azt mondják egymásnak hogy hetvennégyen itt vagyunk, és nem bírunk el egy gyerekkel?

Van, amikor kérdés helyett véleményt formál, minősít:

Lakat T.: nem ezt a lehetőséget, valamelyik ő ő rengeteg beszélgetés volt a televízióban is ezekről a témákról és valaki egyszer egy szakértő azt mondta hogy pontosan ezekkel a foglalkozásokkal, ezekkel a tárgyalásokkal, ezekkel adjuk meg a lehetőségét az ilyen típusú gyerekeknek arra, hogy szerepelhessen.

Lakat T.: [persze (.) de ez valahol döbbenetes dolog.]

Lakat T.: [igen ez ez ez nagyon becsületes.]

Információközléssel is találkozunk:

Lakat T.: ... rengeteg beszélgetés volt a televízióban is ezekről a témákról és valaki egyszer egy szakértő azt mondta hogy pontosan ezekkel a foglalkozásokkal, ezekkel a tárgyalásokkal, ezekkel adjuk meg a lehetőségét az ilyen típusú gyerekeknek arra, hogy szerepelhessen.

6. A résztvevők elfogadják egymás témaajánlását. Minden résztvevő hoz fel új témát, tekintsünk át ezekből néhányat:

Lakat T.: 12 téma (pl. tanárverések, tanári alkalmasság, szakértői vélemények, saját élmény, osztályfőnökcseré)

Géger: 10 téma (pl. inzultusok, pályaelhagyás, törvényi változás, saját élmény)

Fodor: 3 téma (pl. a lány viselkedése, egyéb fegyelmeztetlenségek)

Tóth: 6 téma (pl. szegregáció, szülőértekezlet)

A műsorvezető nem tartja egy kézben az irányítást, a beszélgetés irányát mindnyájan alakítják. Néhány alkalommal azonban túllép szerepén, a interjúalanyokkal megosztja a probléma egyik lehetséges megoldását:

Lakat T.: / egy osztályfőnökcserével isten ments hogy a pozí[ció]ját veszélyeztessem] de egy osztályfőnökcserével nem megoldható a de gondolom ez már eszükbe jutott.

7. A kérdező megnyilatkozásai során több alkalommal említi személyes élményét, tapasztalatát:

Lakat T.: de de hát hát hát a a a nem volt nap, hogy nem kérdezték meg tőlem otthon hogy nincs még nem kell menni? véletlenül szülői értekezletre? úgy tagadtuk le, [hogyha van]. ne az hogy ne menjenek el.

Lakat T.: [na most] ő ő nevelésügyi ő ő a saját (.) diákkoromból a példát hozni, hiszen olyan régen volt hogy már nem is emlékszem rá 13[02-ben],

Lakat T.: ... azért én ismerek ma gyakorló (.) minden áldott nap hat hét nyolc órát tartó (.) gimn ő budapesti ő középiskolai tanárt, akit a teljes osztály (.) a húszas harmincas létszámú osztálya az AJTÓBAN VÁR (.) hogy jön e már? Mert annyira várja hogy kezdődjön az óra. ~~Szóval ez valahol pedagógus kérdés is.~~

Lakat T.: [a szüleim szerint a tanárnak akkor is igaza] volt velem szembe, hogyha a szüleim tudták hogy nekem van igazam.

A műsorvezető a témát mindig szem előtt tartja, nem tér el tőle.

8. A bemutatást udvariatlanul a két férfivel kezdi, a női vendéggel fejezi, minden esetben említi a vezetéknevet, a keresztnévet és a beosztást. Az üdvözlés udvarias, a napszaknak megfelelő:

Lakat T.: ... köszöntöm nagyon nagy szeretettel, itt a stúdióban, a **Széchenyi István** Kereskedelmi és ~~Vendéglátóipari Szakközépiskola~~ igazgatóját, ő Tóth Imrét, Fodor Imre ő ~~Fodor Tamás~~ tanár urat és **Géger Teréz osztályfőnök asszonyt**. jó reggelt kívánok kezit csókolom,

Egyszer kerül sor Lakat T. megszólítására, akkor az egyik vendég „szerkesztő urat” használ.

9. A búcsúzás nagyon udvarias és helyénvaló, ráadásul Lakat T. méltatja a vendégeket, hogy az interjú kedvéért hajlandóak voltak Budapestre utazni:

Lakat T.: [nagyon nagyon] sajnálom, de hát látják hogy vége, nagyon szépen köszönöm hogy Kaposvárról (.) eljöttek és ez is mutatja azt hogy mennyire (.) fontos (.) a történet és azt hiszem hogy ~~nem utoljára találkoztunk~~ (.) sajnos.

A két vendéggel folytatott interjúk

Az alábbi táblázat (5.sz.) adatok segítségével mutatja be az interjúkat.

5. sz. táblázat *Az elemzett két vendéggel folytatott interjúk számadatai*

Műsorvezetők	Beszédlép. száma össz.	Beszédlépések száma egyénenként	Szavak száma össz.	Szavak száma egyénenként
Bánó A.	90	Bánó A. 43	2200	Bánó A. 901
		Dr. Kiss A. 26		Dr. Kiss A. 354
		Dr. Kamarás G. 21		Dr. Kamarás G. 945
Aczél E.	33	Aczél E. 17	1464	Aczél E. 664
		Zalán E. 7		Zalán E. 383
		Dr. Rostoványi Zs. 9		Dr. Rostoványi Zs. 417

Bánó András interjúja

1. A vendégek beszédlépéseinek száma (összesen 47) meghaladja a műsorvezetőjét (43), mivel a vendégek egymást követően, közbevágás nélkül is megszólaltak (Batár, 2007a:24).

2. A szavak aránya és száma azt mutatja, hogy bár Dr. Kamarás Géza 21 alkalommal szólalt meg, az általa mondott szavak aránya és száma magas: 945 db. Bánó András a második legtöbbet beszélő 901 db szóval, Dr. Kiss Attila alig jutott szóhoz 354 szóval járult hozzá a beszélgetéshez.

Az együttműködési együttható mértéke: 1,44, azaz a meghívottak együtt 44%-kal több szóban nyilvánultak meg, mint Bánó (Batár, 2007a:23).

3. A beszédjog átadásának legfontosabb jele az, hogy a beszélő szintaktikailag lezárja beszédlépését, erre egy pozitív példa:

Bánó: ... a bírók (.) többet tudnak (.) a dologról mint amennyit az Ügyészség korábban tudott, és most már az Ügyészség is rájött arra, hogyha megvádolja majd Hajdú Lászlót azzal hogy nyolc embert megölt, akkor majd a bírák is másképpen fognak ítélni.

Egyszer az egyik ügyvéd udvariasan átadja a másiknak a szót, mivel a beszélgetés első részében ügyvédtársa nem jutott szóhoz:

Kiss: a kollegám elmondja.

4. Nagy különbség fedezhető fel a közbevágások egyénekenkénti számában.

6. sz. táblázat *Közbevágások száma Bánó András beszélgetésében*

Beszélők	Sikeres közbevágások száma
Bánó András	16 db
Dr. Kiss Attila	3 db
Dr. Kamarás Géza	1 db

A műsorvezető ritkán hagyja, hogy partnerei szintaktikai-intonációs szempontból befejezzék közléseiket, gyakran belevág a szavukba:

Kiss: ő az Ügyészség magyarázata erre az, hogy átértékelték (.) a bizonyítékokat. tehát semmi, semmi nóvum (.) nincs az anyagban, mi [megnéztük (...)]

Bánó: [tehát a meglévő] bizonyítékokat [most úgy gondolják, hogy nem így kellett értékelni akkor, ezért most átértékelték]

Bánó: ... Hajdú (.) László volt az, aki evvel a Skorpió géppisztollyal mind a nyolc embert (.) kivégezte.

Kiss: / így van. többé-kevésbé ez a lényeg, ugye hozzá hozzá [kell tegyük],

Bánó: [mert hogy,]

Kiss: mert, mert nincsen mert hogy, gyakorlatilag azt mondja, az Ügyészség, hogy a korábbi álláspontját elveti, és a (.) ugyanazon bizonyítékokat ő [értékelve,]

A dadogó beszélőt, Kisst, Bánó nem bírja kivárni, így párhuzamosan beszélnek egy ideig:

Kiss: ... az Ügyészség képviselőitől kellene megkérdezni, mi csak találga, találgatunk, de [~~nagyon, de nagyon, de nagyon~~ (1.2) nagyon nagyon nagy]

Bánó: [na találgassunk egy kicsit, a nézőket is vonjuk be a találgatásba]

Szintén Bánótól hozok egy olyan példát, amikor szintaktikailag lezárja kérdését / megerősítését, az intonáció is erre utal, de amikor Kamarás belekezd válaszába, mégis félbeszakítja:

Bánó: öhöm. mert hát ugye az az általában szokás hogy úgynevezett (.) beépített embert vagy vamzert betesznek a zárkába és az ott próbál vele beszélgetni, bár hát bármennyit is próbálhat egy vamzer beszélgetni az semmiképpen nem lehet perdöntő.(.) nem?

Kamarás: hát [ő]

Bánó: [vagy] valamikor a bíróság perdöntőnek fog el, fogad el egy vamzernek tett cellában elejtett megjegyzést?

Bánó vendégei sem mindig várják meg a beszélő lépés végét:

Bánó: akkor miért miért (.) lehetett (.) arra következtetni most, hogy át kell értékelni [és egy új változatot].

Kiss: [hát ezt azt gondolom], azt gondolom, az Ügyészség képviselőitől kellene megkérdezni, ...

Bánó: ... egyikük sem volt ott Móron vagy mindketten ott voltak de nem voltak a bankba? mi várható ön [szerint]?

Kiss: [azt] gondolom hogy (.) nagyon nagy ő tippelés ehhez nem kell, ő szinte száz hogy ő fenn fogja tartani ...

Bánó megerősítés gyanánt is közbeszól:

Kamarás: / bűnsegédi maga[tartással],

Bánó: [igen]

A sikeres közbevetéseket érdemes olyan szempontból megnézni, hogy ki, kit, milyen számban szakított félbe. Bánó e tekintetben nem tett különbséget vendégei között, mindkettőt 8-8 alkalommal szakította félbe, míg Kiss őt csak háromszor, Kamarás pedig mindössze egyszer. A vendégek egymást egyszer sem szakították félbe.

5. A kérdésfeltevés módja más, mint a többi interjúban. Erőszakosan kérdez, kellemetlen kérdések tesz fel, szerepén túllépve nyomoz, célját mégsem éri el, nem csal elő váratlan információt az ügyvédekéből. Amikor egyik vendége nem akarnak válaszolni a feltett kérdésre, kitaróan ragaszkodik ahhoz, azáltal tartja fenn kérdését, hogy szinte szó szerint megismétli azokat. Nem fogadja el se a kitérő választ, se a visszautasítást, konkrét információkat szeretne hallani:

Bánó: mi a taktikájuk?

Bánó: [mi is] volt az a mondat? ott a zárkába? hogy elintéztem? vagy mi volt egész pontosan?

Kiss: / nyilván több (.) több terhelő terhelőnek értékelhető adat is elhangzott a zárka zárkainformációra, amire egyébként, ő Hajdú László a tárgyaláson magyarázatot adott, nyilvánvalóan, a feszült ő idegállapotára, illetve egyéb ő körülményekre hivatkozott, ami hozzá kell tennem **önmagában lehetne egy terhelő adat** Hajdú Lászlóval kapcsolatban, viszont a az őt mentő ő adatok ő fényében én azt gondolom ezt nem [lehet terhére]

Bánó: [de mi] volt ez a mondat?

Kiss: én (.) [hadd hadd hadd ne idézzek]

Bánó: [hadd mondja már meg], na de hát úgyis elhangzott ez a nyilvánosság előtt, csak én most nem tudom ezt idézni, mert nincs itt a

Kiss: / tudom én meg nem szeretném idézni.

Bánó: jó ~ (1.2) de azért valami valamitől itt gyengeséget érez ha ön nem akarja idézni.

Kiss: / nem én azt gondolom nem gyengeség

Bánó: / hátha úgysem számít, akkor miért nem idézi?

Kiss: / én azt gondolom ő erre erre ne térjünk most ki (.) a jelen jelen interjúban, nyilván ez a kellő helyen el fog hangozni

Kétkedését fejezi ki, kétségbe vonja a vendége szavát:

Bánó: / és az is biztos, hogy ezen a telefonon maga Hajdú beszélt?

Bánó: [ezt ezt] rekonstruálni lehet, tehát pontosabban meg van ez a telefonbeszélgetés hangszalagon?

Bánó az ügyvel kapcsolatos várakozásait közli:

Bánó: [mivel] eddig is volt (.) már a bíróság előtt Kaiser Ede ebbe az ügyben most meg azt várja a bíróság hogy, azt fogja mondani tanúként, hogy hogy ja hát a Hajdú bent volt aztán lelőtt nyolc embert.

Kamarás: az teljesen reális, hogy nem fog ilyet mondani, az ember nem tud ilyet mondani, [viszont]

Bánó: [tudni tud].

Kamarás: tudni tudna, csak a mi megítélésünk szerint (.) nem ez az események nem így [történtek]

Bánó: [mon]dani mondhat, csak nem fog mondani. (1.2) várhatóan.

Kamarás: igen várhatóan nem fogja azt mondani, de de tényleg az a helyzet, hogy tanúként őt viszont meg kell hallgatni az adott ügyben mivel most azt fogják elbírálni, ...

Túlzott elvárást támaszt vendégeivel szemben, nevezetesen: mondják meg meddig tart a bírósági ügy:

Bánó: ő meddig fog tartani majd ez az egész ügy. most újra?

Kamarás: hát ebben tippelni én nagyon nem szeretnék hogy meddig fog tartani, hát ugye most még azt sem tudjuk hogy az Ügyészség akar-e egyéb bizonyítékot betervezni bár a mi megítélésünk szerint újabb bizonyítékok nem kerültek elő az hogy az Ügyészség kiknek a meghallgatását indítványozza majd a tárgyalás során az majd még ezután következik úgyszintén a védelem részéről is a bizonyítási indítványok hogy kiknek a meghallgatását fogjuk indítványozni a tárgyaláson, az is ezután következik, tehát erre én most tippelni hogy ez meddig fog tartani [nem szeretnék].

Bánó: [na de azért] van jogi gyakorlatuk, mondjuk egy ilyen elsőfokú eljárás eltart (.) több hónapig, [gondolom],

Kiss: [azt gondolom], azt gondolom, ő év vége környékéig egészen biztosan el fog tartani.

Bánó: / akkor lesz elsőfokú ítélet, azt majd meg fogják fellebbezni, (.) minden bizonnyal, akkor megindul egy másod[fokú eljárás],

Kiss: [másodfokú]

Bánó: és akkor még mindig az Ítéletábla újra visszadobhatja az egészet,

Kiss: ad abszurdum igen.

Bánó: ad abszurdum. (1.2) Tehát akkor még gyakorlatilag egy évtizedig (~ Kamarás) nem lesz döntés ebben az egészben, az meg hogy (.) megtudjuk-e valaha is, hogy ki gyilkolt meg nyolc embert, arra meg már végképp kevés az esély.

Eldöntendő kérdés Bánó szájából is elhangzik:

Bánó: [na de] milyen bizonyítékokról van itt szó? a géppisztoly megvan?

Bánó: / és az is biztos, hogy ezen a telefonon maga Hajdú beszélt?

Bánó: [ezt ezt] rekonstruálni lehet, tehát pontosabban meg van ez a telefonbeszélgetés hangszalagon?

Ahogy azt korábban említettük, a „Miért” kezdetű kérdések arcrombolók, mivel a mögöttes tartalmuk a felelősségre vonás, a sürgetés lehet:

Bánó: ... a megismételt elsőfokú büntetőper a Fővárosi Bíróságon holnap (.) kezdődik. miér lesz újabb (.) tárgyalás?

Bánó: akkor miért miért (.) lehetett (.) arra következtetni most, hogy át kell értékelni [és egy új változatot].

Arcromboló még a támadó visszhang kérdés:

Kiss: / a géppisztoly, (.) az elkövet az elkövetésre ő használt géppisztoly nincsen meg.

Bánó: / nincsen meg ugye. ez volt az amit a Dunában kerestek nem tudom [mennyi ideig]

Kiss: / ez lényegében egy ingatlan eladásával kapcsolatos (.) személyesen illetve telefonon történő beszélgetés.

Bánó: ingatlan [eladásával kapcsolatos],

Kamarás: az teljesen reális, hogy nem fog ilyet mondani, az ember nem tud ilyet mondani, [viszont]

Bánó: [tudni tud].

Előrevivó kérdésnek minősül a következő:

Bánó: / öhm. na most önök mit tippelnek, hogy mit fog mondani Kaiser Ede ebbe a? hogy ő ott se volt Móron, vagy Hajdú László ott se volt Móron, egyikük sem volt ott móron vagy mindketten ott voltak de nem voltak a bankba? mi várható ön [szerint]?

Bánó: Bánó: [na de] milyen bizonyítékokról van itt szó? a géppisztoly megvan?

Információközléseket is alkalmaz:

Bánó: [na most ez csak azért érdekes ugye], mert éppen a tegnapi Népszabadságban van egy olyan cikk, hát biztos olvasták, hogy Kaiser alibije, ugye akit társtettesként ő aposztrofálnak ebben a bűnügyben, ...

Bánó: ugyanakkor, azt lehetett olvasni a (.) per újrafelvétellel kapcsolatban az új eljárással kapcsolatban, hogy mind Varga Zoltán, aki a Fővárosi Bíróság, mind pedig Tóth Éva a Fővárosi Ítéltábla eljáróbírája rámutatott arra, hogy Hajdú bűnösségének alátámasztására benyújtott bizonyítékok súlyosabb bűncselekmények lehetőségét is felvetik, ...

6. A témaajánlások, ugyan nem egyenlő arányban, de megoszlanak.

Bánó: 12 téma (pl. új tárgyalás, új bizonyíték, vád, Népszabadság cikkje, zárkainformációk);

Kis: 1 téma (mobiltelefonos alibi);

Kamarás: 4 téma (pl. vád módosítása, cellainformáció, mentő körülmények).

A vendégek egyetlen témát nem fogadnak el, azt nem fejtették ki többszöri kérésre sem:

Bánó: [de mi] volt ez a mondat?

Kiss: én (.) [hadd hadd hadd ne idézzek].

7. A riport készítője személyes vonatkozásokat nem tesz, szorosan a témánál marad, bár az ügyvel kapcsolatos erős érzéseit nem tudja, nem akarja leplezni.

8. Kezdetben Bánó a vezetéknev és a keresztnév előtt említi a vendégek címét (Dr.), ezt megelőzően meghívotti minőségüket hangsúlyozza:

Bánó: stúdióink vendégei (.) a móri bankrablás gyanúsítottjának egyik gyanúsítottjának Hajdú Lászlónak a jogi képviselői, Dr. Kis Attila és Dr. Kamarás Géza, ...

Később a megfelelő önöző formát tartják:

Bánó: mi a taktikájuk? (.) egy ilyen megismételt tárgyaláson, különösen tekintettel arra már valahol olvastam, nem tudom melyik cikkben, hogy azt hiszem pont ön mondta azt, hogy semmiféle új bizonyíték (.) ot nem lát se égen, se földön, tehát ~~igazából nem is nagyon érti, hogy~~ (.) mit akarnak a védencétől.

Bánó: / öhöm. na most önök mit tippelnek, hogy mit fog mondani Kaiser Ede ebbe a? hogy ő ott se volt Móron, vagy Hajdú László ott se volt Móron, egyikük sem volt ott móron vagy mindketten ott voltak de nem voltak a bankba? mi várható ön [szerint]?

Bánó: ... mi várható ön [szerint]?

Bánó: [azt] még önök sem tudják.

9. A búcsú rövid, egyszerű de helyénvaló:

Bánó: / meg senki. hát, itt állunk, köszönöm szépen.

Aczél Endre beszélgetése

1. Aczél majdnem ugyanannyiszor (17 alkalommal) szólalt meg, mint a meghívottak (16 alkalommal), azaz végig kezében tartotta az interjút. A szakértők megnyilatkozásának aránya is meglehetősen kiegyensúlyozott 7:9.

2. A szavak aránya és száma a következő volt: Aczél Endre 664 db, Zalán Eszter 383 db és Dr. Rostoványi Zsolt 417 db. Itt messze Aczélé a legmagasabb szószám, de a két vendégét szinte ugyanolyan mértékben beszéltette. Az együttműködési együttható mértéke 1,20.

3. A beszédjog átadását segíti, hogy Aczél olykor a mondandójába fűzi, hogy kitől szeretné hallani a választ:

Aczél: a helyszínen járt tudósító élmény és kommentár.

Aczél: Aczél: [akkor] viszont maga ugye elég sokat járt Gázában, hadd kérdezzem meg, hogy ő mért van az, hogy tulajdonképpen a Hamás az egyetlen olyan általam ismert szervezet amely főntartás nélkül Hezbollah-párti.

Egyéb esetekben odafordulással jelzi, kinek szánja a kérdést.

4. Aczél közbevágásainak száma Rostoványi irányában éppen kétszerese annak, mint amennyi Zalán irányába. Zalán egy alkalommal sem vágott mások szavába.

7. sz. táblázat *Közbevágások száma Aczél Endre beszélgetésében*

Beszélők	Sikeres közbevágások száma
Aczél Endre	8 db
Zalán Eszter	-
Dr. Rostoványi Zsolt	1 db

Lássunk néhány közbevágást Aczéltől. A beszédlépések szintaktikailag lezáratlanok, ráadásul intonáció sem jelzi, hogy a megkérdezettek befejezték mondanivalójukat:

Rostoványi: ő még az se biztos, hogy 50 százalékát megsemmisítették, tehát [ezt nem lehet]

Aczél: [ezt mondják].

Rostoványi: / hát itt két motivációt említenék meg az egyik az hogy a Hezbollah siíta szervezet és Szaúd-Arábia volt az amelyik meghatá[rozóan]

Aczél: [ezt elő is elő is akartam csinálni.]

Zalán: / igen és talán az arab világ nem (.) ő annyira (.) hogy mondjam. támogatja azt a gondolatot, hogy egy perzsa-siíta ország legyen a palesztin ügy és egyáltalán az Izrael szembeni dzsihad (.) fő har[cosa,]

Aczél: [akkor] viszont maga ugye elég sokat járt Gázában, hadd kérdezzem meg, hogy ő mért van az, hogy tulajdonképpen a Hamas az egyetlen olyan általam ismert szervezet amely fönntartás nélkül Hezbollah-párti.

Összesen egy alkalommal Aczél is félbeszakítják:

Aczél: az iráni kapcsolat nagyon kétélű az ara[bok szemében]

Rostoványi: [így van], meg a siíta-szunnita ellentét is és ugye tudjuk hogy Szaúd-Arábiának egyébként is vannak bajai a siitákkal meg Iránnal

5. Aczél összesen néhány valódi kérdést tesz fel. Ezek közül a legutolsó negatív kérdés:

Aczél: [gondolja hogy ezt a B(...) ffffúrta meg Damaszkuszból?]

hát kérdem azt hogy a Hamasra nézve **ebből ugyan mi jó** származhat. (.) érzékeli valamennyire azt a közhangulatot, a Hamas is kénytelen támaszkodni az arab testvérekre?

Aczél: [akkor] viszont maga ugye elég sokat járt Gázában, hadd kérdezzem meg, hogy ő mért van az, hogy tulajdonképpen a Hamas az egyetlen olyan általam ismert szervezet amely fönntartás nélkül Hezbollah-párti.

Aczél: / nem tekinthető-e közönséges katonai hetvenkedésnek amivel már találkoztunk, hogy (.) az első hat nap alatta a Hezbollah ő katonai erejének, hát ami elsősorban a fegyverarzenált értik, (.) 50 százalékát megsemmisítették. maradék 50 százalékra pont úgy ahogy mondja, hetekre van szükség, ezt is hozzáteszik egy nyúlfarknyi megjegyzés erejéig.

Egy szónoki kérdés is megjelenik, ami Schirm osztályozása szerint erősen arcromboló:

Aczél: / tudja mi jut erről az egészről eszembe? Az hogy Jasszer Arafat akkor követte el élete legnagyobb tévedését, mikor

Más esetekben szakértelmét bizonygatja.

- Véleményt mond:

Aczél: ... ő tényleg nem kevés könnyet lehet hull hullajtani a szerencsétlen libanoniakért akik épp csak magukhoz tértek egy polgárháborúból ugye itt az idegenforgalmi szezon, szépen ki vannak festve, puff itt a vég.

Aczél: [finoman szólva sem.]

- A helyzetet elemzi, értékeli:

Aczél: az iráni kapcsolat nagyon kétélű az ara[bok szemében]

Aczél: [nem] mint politikai párt hozzá kell tennem, hanem mint hanem, mint állam az államban, tehát fegyveres erő, önálló fegyveres erő Libanon belül.

- Prognosztizál:

Aczél: ... szerintem én körülbelül arra ilyesmit tudok prognosztizálni. de (.) az hogy Izrael (.) elszánta magát a Hezbollah megsemmisítésére, afelől gondolom nincs kétségük..

Aczél: ... még annyit ehhez hogy ő természetesen minden jel az eszkaláció irányába mutat, minden jel azt mondanám, és ehhez Izrael nem kevés bátorítást kapott a Nemzetek Közösségétől azzal, hogy se a G8, ~~tehát a világ vezető gazdasági hatalmai~~, se az Európai Unió külügyminiszterei **nem szőlították fel tűzszünetre**. (1.2) a helyszínen járt tudósító élmény és kommentár.

- Információközléseket is alkalmaz, például:

Aczél: jó reggelt kívánok, [mondok] egy újat, ha esetleg (.) nem hallották volna, ma hajnalban az izraeli (.) ő szárazföldi haderő átlépte a libanoni határt, (.) először, (.) a konfliktus történetében, ...

6. A témákat egy kivétellel Aczél és Rostoványi vetik fel. Érezhető egy „harc” a férfiak között, ami itt feltehetően nem a hatalomról, hanem a szakértelem kihangsúlyozásáról szól.

Aczél: 5 téma (pl. hajnali történések, a Hezbollah megsemmisítése)

Rostoványi: 5 téma (pl. a Hezbollah fegyveres ereje, civil áldozatok)

Zalán: 1 téma (a Hezbollah emberei)

Mindössze egyszer fordul elő, hogy Aczél nem érzi, hogy a közvetlen előtte szóló (Rostoványi) által felhozott témát érdemes részletesen kifejteni, ezért visszautal egy korábbira:

Rostoványi: ... tehát nem olyan könnyű még a szárazföldi bentlét ellenére sem én azt gondolom, ezt a célt elérni semmi esetre sem.

Aczél: hát hogy könnyű volna, nem könnyű, (.) azt gondolom (.) ő kár vitatni, de (.) amit a kolléganő mondott abban kétség kívül van racionalitás, mert ...

7. Aczél megmutatja hozzáértését, tájékozottságát, naprakészségét, ezt a helyzetek összefoglalásával, prognózisok felállításával teszi:

Aczél: jó reggelt kívánok, [mondok] egy újat, ha esetleg (.) nem hallották volna, ma hajnalban az izraeli (.) ő szárazföldi haderő átlépte a libanoni határt, (.) először, (.) a konfliktus történetében,

Aczél: ... szóval aztán még egy kilométerrel arrébb, még két kilométerrel arrébb, és így tovább, amíg csak föl nem mennek a Lítáni folyóig. szerintem én körülbelül arra ilyesmit tudok prognosztizálni. ...

Aczél udvariatlanul a beszélgetőpartnerek közül Zalán tapasztalatát kiemelten dicséri, míg a Rostoványiét nem:

Aczél: hát hogy könnyű volna, nem könnyű, (.) azt gondolom (.) ő kár vitatni, de (.) amit a kolléganő mondott abban kétség kívül van racionalitás, mert ...

8. Udvariasan először a hölgy, majd a férfi vendéget mutatja be viszonylag hosszan, mindkét vendégénél a vezetéknev, keresztnév, beosztás sorrendet választja. Rostoványi esetében valamilyen okból kifolyólag nem említi tudományos címét:

Aczél: ° Libanonról, a háborúról lesz szó, ma először vendégünk Zalán Eszter a Népszabadság munkatársa, aki (.) helyszínen járt, ha nem is Libanonban ő Gázába [elsősorban], és Rostoványi Zsolt egyetemi tanár, közel-keleti szakértő, jó reggelt kívánok, ...

Aczél: egyszer sem szólítják meg.

9. Nagyon udvariasan, formális búcsúformulával, a vendégek státuszát ismét említve búcsúzik el vendégeitől:

Aczél: / köszönöm szépen szakértő vendégeimnek, hogy befáradtak hozzánk.

A kilenc szempont (pl a beszédlépések száma, az együttműködési együttműködési mértéke, a szó megtartása és átadása, a közbevágások, együttbeszélések és a beszédjog átadás, az alkalmazott kérdések) alapján elemezve az interjúkat megállapítható, hogy a négy műsorvezetőre különböző mértékben jellemző, hogy munkavégzésük egy olyan hatalmi harcot tükröz, amelyet a nyelv eszközeivel folytatnak saját vendégeik ellen. Bár nyilván nem tudatosan, de Bourdieu szellemében győzik le vendégeiket.

6.1.10 A hipotézisek értékelése

1. Az együttműködési együtttható mértéke mind a négy beszélgetésben (Verebes-1,25; Lakat T.-1,45; Bánó-1,44; Aczél-1,20) magasabb volt egynél, tehát nem igazolódott be várakozásunk. (Ezek az eredmények úgy jöttek létre, hogy minden esetben nyilvánvalónak látszik a vendégek együttműködési készsége.)
2. A számokat áttekintve egyértelműnek látszik, hogy minden résztvevő felhozott legalább egy témát a saját beszélgetésében, amit a többiek elfogadtak, tehát mindannyian hozzájárultak a beszélgetés alakításához. A műsorvezetők kitűnnek témaajánlásaik magas számával, de várakozásainkon felül hagyták megjelenni vendégeik témáit.

8. sz. táblázat *Témaajánlások száma a Nap-kelte beszélgetésekben*

1. beszélgetés	2. beszélgetés	3. beszélgetés	4. beszélgetés
Verebes 12 téma	Lakat T. 12 téma	Bánó 12 téma	Aczél 5 téma
Kovács 5 téma	Géger 10 téma	Kamarás 4 téma	Rostoványi 5 téma
Szalai 3 téma	Tóth 6 téma	Kis 1 téma	Zalán 1 téma
Ladvánszky 2 téma	Fodor 3 téma		

3. Összeadva a közbevágások számát megkapjuk, hogy a kérdezők 57 alkalommal vágtek válaszolóik szavába, míg 21 alkalommal fordul elő, hogy a vendégek vagy a műsorvezető (19 alkalommal), vagy egymás szavába vágtek (2 alkalommal). Tehát bebizonyosodott, hogy helyes volt előfeltevésünk. Ráadásul a közbevágások nagy része szakmailag indokolatlan volt, ezek fő célja a beszédjog korlátozása vagy megszerzése, és a beszélgetőtárs mondanivalójának szándékos félbeszakítása voltak.

4. Pontosán kétszer annyi (18) alkalommal szakítják félbe a férfiak a nőket, mint viszont (9 alkalommal). Ez a várakozásunk is beigazolódott.

9. sz. táblázat *Félbeszakítások a Nap-kelte beszélgetésekben nemek szerint*

	férfi szakít félbe nőt	nő szakít félbe férfit
Verebes	8	5
Lakat T.	9	4
Aczél	1	0
Összesen:	18	9

(Bánó interjújában három férfi vett részt, míg nő egy sem, így a megadott szempont alapján azt nem elemezhetjük.)

6.2 Szimmetrikus hatalmi helyzet élő televíziós beszélgetésekben

„Ha egyszer a társalgási állapot megalapozódott, a résztvevőknek kötelessége, hogy a létrejött különleges körülmények felhasználásában mérsékletet tanúsítsanak, sem túl sokszor, sem túl kevésszer ne igényeljék önmaguknak a szót, ne magasztalják túlzottan saját erényeiket, s ne vonják kétségbe közvetlenül másokét, valamint - magától értetődően - zabolázzák meg ellenségüket, és figyeljenek a mindenkori beszélőre” (Goffman, 1981:450-451).

A beszélgetős műsoroktól eltérően ezúttal olyan helyzeteket vizsgálunk, amelyekben a szereplők hatalmi helyzetét szimmetrikusnak lehet nevezni, mivel mindannyian ugyanannyi joggal rendelkeznek a megszólaláshoz/beszédhez. Ehhez Magyarország egyik legnépszerűbb talk-showjának, a *Heti Hetesnek* véletlenszerűen kiválasztott adásait elemeztük.

6.2.1 A műsorról bővebben

A 90-es évek képernyőjén az információs műsorok mellett a szórakoztató műsorok kéri a legnagyobb „szeletet” a televíziós tortából. Ennek oka, hogy a szórakoztató műsorokhoz kapcsolódik a legtöbb reklám. Itt költ legtöbbet és legszívesebben a hirdető, hiszen ezek azok a műsorok, amelyeket a legtöbben néznek. Sokféle műsor tartozik ebbe a kalapba, például a gyermekműsorok nagy része, a show-műsorok, a közkezdvelt vetélkedők, kabarék, „csevegős” műsorok, a táncdalfesztiválok stb (Horváth).

A *Heti Hetes* egy „csevegős” műsor, melyet kisebb közönség előtt vesznek fel, és ennek szerkesztett változatát mutatják be pár nappal később. Hírek

kommentálásán és párbeszédén alapul. A kereskedelmi csatorna hivatalos megfogalmazása szerint a vidám, aktuális talk-showban „hetente tizenöt-húsz hírt beszélnek meg a szereplők, ki-ki saját vérmérséklete szerint, törekedve a műsor alapkoncepciójára, hogy görbe tükröt állítsanak az élet számos területén, de talán leginkább a politika területén elburjánzó hülyeség elé” (RTL Klub honlapja). A megjelenő témáik mégis gyakran magántémák. Nagy szerepet kap egyrészt a megszólalásért való versengés, másrészt a résztvevők egymás közötti szurkálódása, élcélődése. „Hogy az adott esetben mit és hogyan lehet mondani, az attól függ, hogy milyen az objektív viszonyulás a leadó és a felvevő helyzete között, amelyet a nyelvi tőke és másfajta tőkék elosztásának struktúrájában foglalnak el (Bourdieu, 1978:20).

Véleményünk szerint a műsor legfontosabb funkciója, hogy néhány ismert ember lehetőséget kap arra, hogy megnyilvánuljon, elmondja saját véleményét az országban történekről, a hatalmat gyakorlókról, egyéb közéleti és ismert személyiségekről, hogy beszéljen nekik. Remélik, hogy az a tény, hogy nyilvánosan megvitatnak, kielemeznék és értékelnek egyes eseményeket, bizonyos alulról jövő kontrollként működik a későbbiekben.

Malinowski (1923) mutatott rá, hogy van olyan kommunikációs helyzet, amelyben nem annyira információkat, elgondolásokat osztanak meg egymással a beszélők, hanem ebben a fatikus kommunikációban inkább a személyközi kötelékek, maga a társas lét válik hangsúlyossá (Erdős, 2006:28). Itt is ugyanezzel állunk szemben.

6.2.2 A műsor tere

Bizonyos terek és bútorrendezések segítik a társas interakciót, míg másoknak pontosan ellenkező hatásuk van. Az előbbi típust gyakran „szociopetális” térnek nevezik, mivel vonzza az embereket, az utóbbit pedig „szociofugálisnak”, mivel taszítóan hat az emberekre (Forgas, 1989:341-343). A műsor környezetét helyszínét pozitívnak ítéljük: az asztalok félkörívben vannak elhelyezve, nincsenek egymástól távol a szélsők sem, a szereplők jól látják egymást, így könnyebben tudnak társalogni. A közönség látó- és hallótávolságában van,

mégsem elegyednek beszédbe velük. A díszítmények és a berendezések hosszú ideig állandóak.

6.2.3 A szerepekről

A szereplők nyelvi viselkedése természetesen nagy különbségeket mutat. A résztvevőket két csoportba lehet sorolni kialakult szerepeik alapján:

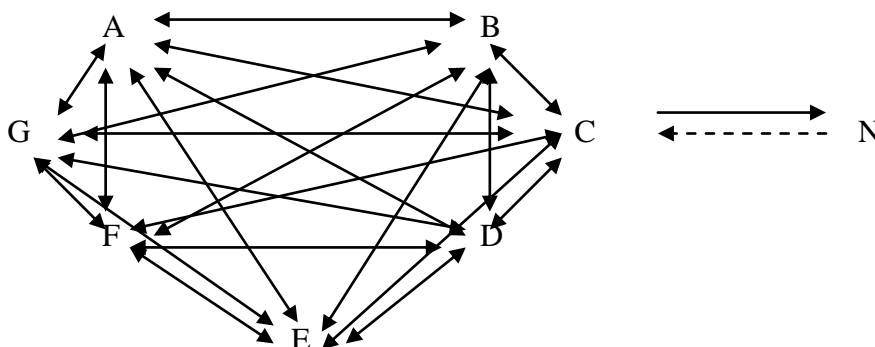
- agresszorok - egy vagy több személlyel szemben (a),
- az agresszió áldozatai (á),
- semleges szereplők.

A fenti szerepek nem kizárólagosak, mindenki magára öltheti bármelyiket a három közül, tetszőleges időközönként váltogathatja azokat. Az, hogy a műsorok során kinek milyen szerep jut, függ az egyén csoportban betöltött szerepétől, attól, hogy a szereplőtársak a műsor kedvéért felvett magatartást erősítik vagy támadják. A „semleges szereplő” elnevezés arra a személyre vonatkozik, aki egy-egy hír kommentálására nem vállalkozik, átmenetileg nem szólal meg. Ugyan ez is hozzátartozik a szerephez, de ezzel dolgozatomban bővebben nem foglalkozom.

6.2.4 A szereplésről

A nyilvános szereplésnek két alapvető típusa lehetséges: a közvetlen és a közvetett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyre gyakoribb a nyilvános szereplések esetén a kettő keveréke, amikor a közszereplő egy újságíróval vagy a stúdióban helyet foglaló közönséggel, betelefonáló hallgatóval közvetlenül kommunikál, míg az üzenet valódi címzettjéhez: a nézőhöz, a hallgatóhoz vagy a újságolvasóhoz az információ közvetett formában jut el (Németh, 1999:7). Ilyen a *Heti Hetes* műsora is, amelyben a kommunikáció irányait az alábbi ábra mutatja be.

10. sz. ábra A hétszereplős beszéd alapsémája

Egyidőben többnyire csak egy személy, a beszélő kerül a színpadra irányuló figyelem gyújtópontjába. A színpadon lévő többi személy — különösen azok, akik az adott pillanatban középpontba vont személlyel nem elegendnek beszélgetésbe — tevékenysége „lehalkított” (Goffman, 1981:715).

A beszélők (tréfálkozó) interakcióba bocsátkoznak, miközben a többi résztvevő mindvégig csak figyel és készül arra a pillanatra, amikor egy nevetéssel „beléphet a játékba”, és ezzel megerősítve őket abban, hogy „darabjuk” sikeres (Goffman, 1981:508).

6.2.5 A csoport struktúrája és fejlődése

A csoportalakulás következtében minden tag egy-egy viszonylag állandó és bejósolható pozíciót foglal el egymással szemben a csoporton belül. Ezeket a különböző pozíciókat a személyek státusának, sajátos szerepeiknek, rangjuknak vagy az olyan klikkeknek vagy alcsoportoknak megfelelően írhatjuk le, amelyekhez a tagok tartoznak. Az emberi csoportokat nagyjából két osztályba soroljuk: kis intim és nagyobb formális csoportok (pl. munkahelyi brigádok, egyetemi szemináriumi csoportok stb.). Előbbit gyakori interakció és személyes kötődés jellemez, utóbbit a csoporttagok közötti formálisabb és személytelenebb szabályok vagy szerződések szabályozzák (Forgas, 1989:317-321).

Az elfoglalható pozíciók közül az egyik legfontosabb, hogy ki a domináns személyiség, melyre később visszatérünk.

Tuckman és mások feltételezték, hogy a csoportoknak négy fejlődési szakaszon kell keresztülmenni, mielőtt véglegesen megerősödnek. Ezeket a szakaszokat a következőképpen nevezhetjük: alakulás, viharzás (az egyéni különbségek és konfliktusok felszínre kerülnek, a státusokért és különböző szerepekért folyó versengés megjelenik), normázás (a közös csoportnormák, attitűdök és szerepmeghatározások kialakítása és elfogadása révén ezek a konfliktusok megoldódnak), végül működés (Tuckman, 1965; idézi: Forgas, 1989:320). A *Heti Hetes* szereplőgárdája megfigyeléseink szerint a negyedik fázisban jutott a korábbi műsorok ideje alatt. A csoportkohéziót csupán összetartónak lehet nevezni, nem nagyon összetartónak, mivel Farkasházy egy alkalommal kilépett szerepéből.

6.2.6 A szereplőkről mint csoporttagokról

A közszereplő nem feltétlenül hivatásos kommunikátor, televíziós személyiség vagy sajtószóvivő, lehet közéleti szerepet betöltő politikus, valamelyik szakma (elismert) képviselője, a gazdaság vagy nonprofit szféra vezető személyisége (Németh, 1999:7).

A csoporttagok nem egyformán érdekeltek a csoportban, és nem egyformán elkötelezettek iránta. A csoportkohéziót nagyjából azzal határozhatjuk meg, hogy mennyire elkötelezettek a tagok a csoport közös normái és céljai iránt, és mennyire pozitív érzelmek fűzik őket egymáshoz és a csoporthoz. A csoportlét a tagoknak az érzelmi biztonság és elkötelezettség érzését adja (Forgas, 1989:324-325).

Minden alkalommal hét vendéget hívnak, akik közül a törzstagok színészek, újságírók, mellettük feltűnik néha 1-1 humorista, sportoló és egyéb szakmák képviselői is. A műsorok mindegyikében komoly különbség figyelhető meg a nemek arányát tekintve. Az utóbbi évek adataiból tizenegyben figyeltük a nő-férfi arányt. Ezek közül négyben egyáltalán nem volt női meghívott, a további hétben is minden alkalommal csak egy-egy, azaz a megoszlás 90%-10% a férfiak javára.

6.2.7 A kutatás menete

Kezdetben meghatároztuk a *Heti Hetes* műsoraiban fellelhető verbális agresszió négy lehetséges irányát (Batár, 2004:72):

1. A szereplők egymás felé irányuló (közvetlen) szóbeli agressziói.
2. A jelenlévő és jelen nem lévő nézőket érő (közvetlen) szóbeli agresszió.
3. A szereplőket a nézői leveleken keresztül érő (közvetlen vagy közvetett) szóbeli agresszió.
4. A jelen nem levő közéleti személyiségeket, hírességeket, a társadalom különböző csoportjait érő (közvetett) szóbeli agresszió a szereplők részéről.

A lehetséges szempontok közül ezúttal csak az első szempontot vizsgáljuk részletesen. A nézők szempontjából feltehetően a vendégek közötti adók kapok, az esetlegesen kialakuló szócsata képezi a műsor fő vonzerejét.

A kutatási módszer a célzott leírás. Ez közvetlen, részletekbe menő adatelemzést jelent, amely Károly meghatározása szerint félúton helyezkedik el a kvantitatív és kvalitatív kutatások között (Károly, 2002:78).

A mintavétel, azaz az elemzésre szánt adások kiválasztása véletlenszerű volt. Két talk-show-t (2004.05.08. és 2004.05.29.) rögzítettünk videomagnóra. A felvételekre szükség volt ahhoz, hogy le tudjuk írni az elhangzottakat szó szerint.

6.2.8 A kutatás céljai

Az elemzés egy kis csoport (hat férfi és egy nő) interakcióját kívánja feltárni. A műsor nyelvhasználatáról teljes képet csak az eddigi összes adás elemzése alapján lehet kialakítani, aminek az elkészítése szinte kivitelezhetetlen feladat. Célunk egy esettanulmány elkészítése, két adás nyelvhasználati elemzését végzzük el. A tartalom, a forma és a nyelvi viselkedés mint agresszív elemek közül ezúttal csak az első kettőt vizsgáljuk, mivel a *Nap-kelte* műsorban elhangzó beszélgetéseknél a nyelvi viselkedés került előtérbe.

Fel kívánjuk tárni:

1. Kinek a szájából, milyen formában és mennyiségben jelenik meg nyelvi agresszió?
2. Kít, milyen formában és mennyiségben ér a nyelvi agresszió?

6.2.9 Hipotézisek

Mielőtt elkezdtük a kutatásokat, több *Heti Hetes* adást láttunk. Természetesen akkor még nem kutatói szemmel figyeltük a műsort. A kutatást megelőzően a következő hipotéziseket állítottuk fel addigi tapasztalataink alapján, melyeket később próbáltunk igazolni vagy megcáfolni:

5. Az adásokban főként formai agresszióval fogunk találkozni.
6. Elsősorban a jelenlévők képességei szolgálnak a beszólások alapjául.
7. Tartalmi különbség van a nőnek és a férfiaknak szóló beszólások között.
8. Fordított arányosság áll fenn az agresszori és az áldozati alkalmak száma között.

6.2.10 Eredmények

A tartalmi agresszió, a formai agresszió és ezek együttes megjelenését külön kezeltük. A könnyebb áttekinthetőség érdekében kisméretű táblázatokat készítettünk külön-külön minden szereplőről.

Fontos megállapítani, hogy az egyes személyek esetében mi szolgált a beszólás, a heccelődés, a piszkálódás alapjául. (Alfabetikus sorrendben található a szereplőcsapat tagjai.)

A tartalmi agresszió megjelenése

A tartalmi agresszió megjelenésével kezdjük az elemzést. Az alábbi kisméretű táblázatok azt árulják el, ki, hány alkalommal használt és szenvedett el tartalmi agressziót.

10. sz. táblázat *A tartalmi agresszió száma - Bajor Imre*

Bajor Imre	
agresszor	áldozat
4	5

- Alkoholfogyasztása miatt éri kritika:

Gálvölgyi (05.29.): *Amikor odamentél megnyalni az üveget.*

Gálvölgyi (05.08.): *Itt (Budapesten) este nyolckor találkozol három részeggel. Vagy lehánynak, vagy nem.*

Verebes: *Abból is az egyik az Imre.*

- Gálvölgyi Jánossal verseng szakmai téren, erre utal Verebes:

Verebes (05.29.): *Csak azért csináltam egy stand up ovationt (Gálvölgyinek), hogy a Bajort megüsse a guta.*

- Egyéb:

Farkasházy (05.29.): *Mert a Bajor egyszer ült metrón, azt mondta a metrósnek, hogy fiam, hajtson a Deák térre.*

Hernádi (05.08.): *Te hülye vagy!*

11. sz. táblázat *A tartalmi agresszió száma - Farkasházy Tivadar*

Farkasházy Tivadar	
agresszor	áldozat
2	5

- Sugallják, hogy nehéz vele élni:

Farkasházy (05.08.): *Mimi kiabált, hogy ez (karambol) is csak veled fordulhat elő, mert nem vigyáztál.*

Bajor: *Amiben sok igazság van egyébként.*

- Sok rendezvényre, eseményre elmegy, mindenhol ott akar lenni:

Verebes (05.29.): *Valakinek tömegiszonya van, valaki tömegfüggő. ... Kicsit lezsidozzák, kicsit elküldik az anyjába.*

- Egyéb:

Verebes (05.08.): *Az, hogy egy anya lehajol, és kavicssal elszórakoztatja a gyereket, és abból lesz egy szenvedély, abban van poézis. Az, hogy te lemész Pécsre, az egy baromság.*

Gálvölgyi (05.29.): *Teddy, ilyenkor azt látom, hogy azt is bánja, hogy megszületett.*

Bajor (05.08.): *Ezt tényleg meséld el, mert én tudom. Engem már azért nem érdekel, mert ismerem.*

12. sz. táblázat A tartalmi agresszió száma - Gálvölgyi János

Gálvölgyi János	
agresszor	áldozat
3	2

Farkasházy (05.29.): *Kölcsönadja neked (falábát)?*

Verebes: *Nem kell, van neki sajátja.*

Verebes (05.29.): *Érdekes, máskor nem szokta a WC-ről behozni a papírt. Ma valami különlegeset szarhatott.*

13. sz. táblázat A tartalmi agresszió száma - Havas Henrik

Havas Henrik	
agresszor	áldozat
1	1

Havas (05.29.): *Ezt nem így kellett volna csinálni, bármelyikünk jobban előadta volna.*

Verebes: *Kivéve téged.*

14. sz. táblázat A tartalmi agresszió száma - Hernádi Judit

Hernádi Judit	
agresszor	áldozat
1	4

- Szexuális utalások:

Bajor (05.08.): *Az volt a kérdése a Pistának, hogy voltál-e már csikosmellényessel.*

Hernádi (05.08.): *Az ipari tanulók általában a mester keze alá dolgoznak.*

Verebes: *Juci, mutasd meg hogyan! Hogy dolgozzon az inas a mester keze alá?*

A kétértelműséggel itt Verebes a minőség maximáját sérti meg, a beszélő elvárja, hogy a hallgató felismerje a kétértelműséget (Grice, 2001:225).

- Ami nem szexuális tartalmú, az (kettő kivétellel) a korát feszegeti:

Havas (05.08.): *Oda akart kilyukadni, hogy öreg kancának se nézd a fogát.*

- Egyéb:

Farkasházy (05.29.): *A Jucinak az egyik lába és az egyik keze fából van (színdarabban).*

Gálvölgyi: *De különben, de most behoztad?*

15. sz. táblázat *A tartalmi agresszió száma - Jáksó László*

Jáksó László	
agresszor	áldozat
-	1

Bajor (05.29.): *És ez már úgy hülye, ahogy van.*

16. sz. táblázat *A tartalmi agresszió száma - Verebes István*

Verebes István	
agresszor	áldozat
8	1

Verebes (05.08.): *Ezeket én DVD-n és CD-n szoktam hallgatni.*

Farkasházy: *Nőket is csak úgy. Mindent másodkézből.*

Pusztán tartalmi agresszióval Farkasházyt és Bajort támadták a legtöbbször, Verebest, Jáksót és Havast a legritkábban. Hangsúlyozni kell, hogy Farkasházy,

Jáksó és Hernádi a visszavágás eszközének használták a tartalmi agressziót, Verebes használta a leggyakrabban, Havas és Gálvölgyi pedig egy alkalommal sem.

Az egész csoportra és nézőkre vonatkozó tartalmi agressziót nem jegyeztünk fel.

A formai agresszió megjelenése

A tartalmi agresszió után tekintsük át a formai agresszió megjelenését. A táblázatok második sorában látható, hogy a szereplők összesen hány alkalommal estek ilyenfajta agresszió áldozatául. A támadás alapjául szolgáló különböző tényezőket egyenként tekintjük végig.

Mint a táblázatból is látszik, Bajort nem érte ilyen típusú támadás.

17. sz. táblázat A formai agresszió száma -Bajor Imre

Bajor Imre	
agresszor	áldozat
3	-

18. sz. táblázat A formai agresszió száma - Farkasházy Tivadar

Farkasházy Tivadar	
agresszor	áldozat
-	19

- Sok rendezvényre, eseményre elmegy, mindenhol ott akar lenni:

Farkasházy (05.08.): *Elmentem az ízek utcájára.*

Gálvölgyi: *Miért?*

Verebes: *Hogyhogy miért? Mindenhova elmegy.*

Gálvölgyi: *Ingyen volt a kaja?*

Farkasházy (05.08.): *Hősök terén remek koncert volt.*

Gálvölgyi: *Ott is voltál?*

Verebes: *Hogyhogy ott is volt? Ne tegyél már fel hülye kérdéseket. Hát tömeg volt.*

Havas: *Miért kellett elmenned Pécsre például a kosárlabdameccsre, és föltenni a pécsi csapat sálját? Mi közöd Pécshez? Nekem ez olyan intim dolog.*

Hernádi: *Ráadásul meleg volt, érthetetlen.*

Havas: *Miért te el tudod képzelni, hogy egy idegen csapat sálját magamra tegyem pusztán azért, mert győzelem előtt áll? ... Mi közöd Pécshez?*

Havas (05.29.): *Hogy ott (Pécsen) ugráljak?*

Farkasházy: *Voltam Kínában, Hong Kongban, 80 ezer ember között.*

Gálvölgyi: *Ez a döfi hely, Kína, ó!*

- Sok mindenről tud, tudni akar:

Farkasházy (05.08.): *Felhívtam a Kállait, a Sakkszövetség főtitkárát, hogy mondja el nekem, mi történt.*

Verebes (05.08.): *Mi van akkor, ha nem tudod?*

Farkasházy (05.29.): *A Damjanich kiváló sakkozó volt és Aradon a kivégzésük előtt sakkoztak.*

Gálvölgyi: *Erre lépjen, tábornok úr!*

- Történeteit lassan, részletesen meséli:

Bajor (05.08.): *A horvát parasztról mondj még valamit!*

Verebes (05.08.): *Várjál még, hátha valami volt a kocsival!*

Farkasházy (05.29.): *Olvastátok, hogy a metrót meghosszabbítják a Boráros térig?*

Gálvölgyi: *Most nagy poén jön.*

Hernádi: *Nem a Boráros térig.*

Hernádi nyilvánosan kijavítja, pontosítja mondanivalóját, ez is homlokzatromboló aktus.

- Ismer közéleti személyiségeket, találkozik híres emberekkel:

Verebes (05.08.): *Ott volt szembe vele a Karpov, azt mondja, hogy lépj. Nem lehet, a Farkasházy hív.*

Farkasházy (05.08.): *Én odamentem a Plaza Mayoron Madridban az óvárosnak a közepén egy csodálatos rajzolóhoz, két órája néztük a Mimivel, hogy rajzol.*

Gálvölgyi: *Úgy hívták, Salvador Dali.*

- Egyéb:

Havas (05.08.): *Csak azt nem értem, miért vettél Dáciát? Nekem Volkswagen Bogaram volt.*

19. sz. táblázat *A formai agresszió száma - Gálvölgyi János*

Gálvölgyi János	
agresszor	áldozat
11	1

- Nem való neki a sakk mint szellemi sport:

Farkasházy (05.29.): *Akinek videója van és érdekli a sakk, az most gyorsan kapcsolja be.*

20. sz. táblázat *A formai agresszió száma - Havas Henrik*

Havas Henrik	
agresszor	áldozat
4	2

- Egyéb:

Bajor (05.29.): *Mi a Janival így (rendőrségi kísérettel) megyünk előadásra. Kicsit kimaszkoljuk magunkat Havasra.*

Gálvölgyi: *Henriktől tanultuk.*

21. sz. táblázat *A formai agresszió száma - Hernádi Judit*

Hernádi Judit	
agresszor	áldozat
2	2

- Szexuális megjegyzésekkel illetik:

Hernádi (05.08.): *Ennyi a 4 centi így. (Mutatja a hüvelyk és a mutató ujjával)*

Gálvölgyi: *Honnan tudod te, Juci?* (A férfi nemi szerv hosszát szokták így mutatni.)

Bajor (05.29.): *Hát én már láttam a Jucit két pasassal, de nem volt életveszélyben.*

22. sz. táblázat *A formai agresszió száma - Jáksó László*

Jáksó László	
agresszor	áldozat
-	1

- Vicceit nem mindenki tartja jónak:

Gálvölgyi (05.08.): *Ez már Jáksó volt* (rossz vicc hangzott el).

23. sz. táblázat *A formai agresszió száma - Verebes István*

Verebes István	
agresszor	áldozat
5	-

Az egész csoportra és nézőkre vonatkozó formai agresszió nem hangzott el a műsorok során.

A tartalmi és formai agresszió együttes megjelenése

A következőkben azt szemléltetjük, milyen esetekben jelent meg együtt a tartalmi és a formai agresszió.

24. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Bajor Imre*

Bajor Imre	
agresszor	áldozat
18	4

- Lekicsinylő, alárendeltséget sugalló megszólítást használnak vele szemben, egyben tájékozottságát is kétségbe vonják:

Havas (05.29.): *Na, kicsi huszár, meddig hosszabbítják meg a 4-es metrót?*

Egy alkalommal Bajor és Gálvölgyi nem érkezett vissza a szünetről időben, azaz az alakításuk nem megfelelő dramaturgiai irányt követett, Farkasházy gúnynevet használva nevezte meg őket a hátuk mögött:

Farkasházy (05.29.): *Hol van a két segédszínész?*

„A különböző gúnynevek hatása megsemmisítő erejű lehet, mert ezek a jelzők egy torzított tükröt helyeznek elénk. Az ilyen képeken nehezen teszi túl magát az ember” (Griffin, 2001:62-63).

- Alacsony az értelmi szintje:

Verebes: *Az miért nem szórakoztató, ha valaminek van értelme. Annyira elkésérít.*

Farkasházy: *Azért nem szórakoztató, mert ismerni kell hozzá a lépéseket.*

25. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Farkasházy Tivadar*

Farkasházy Tivadar	
agresszor	áldozat
6	27

- Sok rendezvényre, eseményre elmegy:

Farkasházy (05.29.): *Koncerten voltam pár napja, a Portis Lajos énekelt.*

Bajor: *Igazi mazochista ember! Pavarottira nem mész ki, csak a Portis Lajosra?*

Verebes: *Érdekes, ha a Pavarotti sakkozik, nem megyek oda, speciel ha a Portis énekel, meggondolom.*

Gálvölgyi: *A Portis Lajos a Mimi románcát énekl.*

- Történeteit lassan, részletesen meséli:

Verebes (05.29.): *Mi van odáírva? Olvasd már föl! Én idegrohamot kapok. Csodálkoztok, hogy a Mimi ilyen állapotban van 30 év után? ... Ezt kellett volna mondani, hogy Bosnyák és nem Boráros. És ezért szórakozik velünk itt.*

- Hihetetlennek tűnő történeteket mesél:

Havas (05.08.): *De azért az is érdekes, hogy honnan ismerted te Puskás Öcsit. Nexus, hogy szerezzon hűtőt (autóhoz)! Felhívtad, hogy jó napot kívánok, F. T. magyar állampolgár vagyok. Megint egy olyan dolog, hogy...*

- Érdekli a kultúra, a sakk:

Havas (05.08.): *Te értesz a zenéhez is, vagy mi a fene? Egy Wagner-nyitással kezdesz, bayreuthi védelemmel szemben.*

(Ennio Morricone sakkozott Lékó Péterrel az egyik hír szerint.)

Gálvölgyi (05.08.): *Én odaírtam: Teddy.*

Bajor: *Persze, óriási dolog (a pápa a feladványszerkesztő), csak hát ez egy szórakoztató műsor.*

Bajor (05.29.): *Teddy, én boldogan leülök veled, de meg fogsz lepődni, hogy milyen állapotba kerülsz. Már a nyitásnál gondjaid lesznek. ... Ha a táblát megtalálod, az is nagy dolog lesz.*

- Ismer közéleti személyiségeket, találkozik híres emberekkel:

Verebes (05.08.): *A családoból, ismeretségi körödből mondj egy egyszerű, jelentéktelen szürke embert. ... Akinek se rangja, se címe, nem alapított semmit, csak úgy jött, meg ment, meg aludt, meg olyan mindegy volt, hogy ő kicsoda. Olyan nincs?*

Bajor (raccsolva): *János király.*

- Semmibe vételét hangsúlyozzák:

Verebes (05.29.): *De nem figyelünk arra, amit te mondasz.*

Havas (05.29.): *Azt hiszed, hogy engem érdekel, hogy te mit mondasz? Teljesen mindegy!*

- Feltételezik, hogy nehéz vele élni:

Gálvölgyi (05.08.): *Én a Mimit eddig is nagyon tiszteltem, de én egyre jobban tiszteltem.*

- Beszédhibás:

Farkasházy (05.29.): *A pápa a feladványszerkesztő volt. ...*

Bajor (raccsolva): *Így ült mellettem a pápa.*

Bajor (raccsolva) (05.29.): *Mikor szaladt el veled utoljára a ló?*

Bajor (raccsolva) (05.08.): *Az egész életedet kívülről-belülről tudom. ... A Farkasházy összeszt olvasgattam.*

Bajor (raccsolva) (05.08.): *János király.*

Bajor (05.29.): *Kabil Bedi isteni szó neked, egy kurva „r” sincs benne.*

- Egyéb:

Farkasházy (05.08.): *Nevetni fogsz, én azt gondoltam, hogy mint a cigányzenészek, megyek a vendéglőbe és mindenkinek a kedvenc viccét elmesélem.*

Hernádi: *Előbb megkérdezed, hogy mi a kedvenc vicce, meghallgatod, és utána elmeséled?*

Farkasházy (05.08.): *Kinézel egy csikót, amikor kicsi...*

Verebes: *Nálam a történet már ott sántít... Mi a túrónak néznék ki magamnak egy csikót?*

Gálvölgyi: *Hátha lesz belőle valami. Hátha annak is tetszik. Hát van ilyen.*

Verebes (05.29.): *Ne firtassátok! Arról jut eszébe, akkor arról jut eszébe. Ne menjünk bele, mert elmagyarázza, hogy miért.*

Farkasházy (05.29.): *Én a múltkor nem voltam itt a 201-edik adáson.*

Gálvölgyi: *Csodálatos volt.*

Verebes (05.08.): *Ez egy hülyeség első pillantásra.*

Farkasházy (05.29.): *Azt mondanám, a felállás szélén vagyok, ha nem lenne ennek is két értelme.*

Gálvölgyi: *Úgyse hinnénk el.*

26. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Gálvölgyi János*

Gálvölgyi János	
agresszor	áldozat
19	1

- Lekicsinylő, alárendeltséget sugalló megszólítást használnak vele szemben: Egy alkalommal Gálvölgyi és Bajor nem érkezett vissza a szünetről időben, azaz az alakításuk nem megfelelő dramaturgiai irányt követett.

Farkasházy (05.29.): *Hol van a két segédszínész?*

27. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Havas Henrik*

Havas Henrik	
agresszor	áldozat
5	23

- Sok munkahelye, sok beosztása volt életében:

Bajor (05.08.): *Ló már voltál, Henrik?*

- Jogi végzettségével különösképpen viccelődnek:

Gálvölgyi (05.29.): *Próbáltam jogilag megközelíteni a dolgot, megtehetném bármikor (idézi Havast).*

- Nagyképűen, felsőbbrendűen viselkedik:

Verebes (05.29.): *Már fönny a VIP szobában is hallatlan magasztosan viselkedett, úgyhogy ma legyetek kedvesek, csak felségnek szólítsátok!*

Bajor: *Elnézést, felség, csak azt akartam mondani, hogy ismét nagyszerűen néz ki.*

Verebes: *És lám, milyen nagy dolog a pozíció, ha nyálnak neki, elmosolyodik.*

Gálvölgyi: *Mert olyan jó csiklandós.*

Egyik leggyakoribb eszköz az irónia, aminek segítségével a beszélő úgy próbálja meg a másikat nevetségessé tenni, hogy az ellenkezőjét mondja annak, mint amit értetni akar. Ilyenkor a hangsúly mutatja, hogy az elhangzottak ellentétére kell gondolni. A beszélő ezzel egyébként a minőség maximáját sérti meg (Grice, 2001:223).

Farkasházy (05.29.): *Egy ilyen magas rangú szaktekintéllyel nem vitatkozom.*

A túlzás a hatás kedvéért a jelenségek mértékét a lehetetlenségig felnagyítja (Szikszainé, 1994:137):

Havas (05.29.): *Például homokozóban nem homokoztam. Elképzelttem, hogy kell, aztán úgy döntöttem, hogy...*

Gálvölgyi: *Felépített egy piramist Egyiptomban.*

- Azt gondolják róla, túlzottan nem érdekli az interakció és az elvárható viselkedés betartása:

Gálvölgyi (05.08.): *Henrik nem szól?*

Verebes: *Henrik, te a második részben szoktál felébredni.*

Gálvölgyi: *Henrik rendbe hozta a kosztümjét, azt mondja, mi van?*

Hernádi: *Mekkora sikere van, ha nem ért valamit!*

Gálvölgyi: *Nagyon ritkán van ilyen, tegyük hozzá.*

Bajor (05.29.): *Anyukád mondta, hogy nem mindig úgy jelensz meg öltözékileg, ahogy ő elvárná...*

Verebes: *Ez lenne a legkevesebb.*

Bajor: *Azóta mindig ilyen gyönyörű öltönyökben és fehér ingben vagy jelen.*

Verebes: *Most nagyon szépen nézel, ezt ne bontsd meg.*

Hernádi: *Nem jól látod, én látom a másik felét is, az így össze van menve. Csak az egyik szeme volt nyitva.*

Gálvölgyi: *Mikor fog megszólalni, istenem?*

- Egyéb:

Havas: *Miért te el tudod képzelni, hogy egy idegen csapat sálját magamra tegyem pusztán azért, mert győzelem előtt áll? ... Mi közöd Pécshez?*

Farkasházy: *Idefigyelj, te elmebeteg!*

A felkiáltó mondat a változatos érzelmi állapotról árulkodik, mint csodálat, lelkesültség, meglepetés, keserűség, gúny, nagy öröm és mély bánat (Szathmári, 2004:48):

Hernádi (05.08.): *Te hülye vagy komolyan mondom!*

Gálvölgyi (05.08.): *Olyan szép felsőteste volt (nem kellett neki mez).*

Havas: *Hiszel te annak, amit a legolvasottabb magyar napilap ír?*

Bajor: *Nagy uram, hiszek, hiszek én.*

28. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Hernádi Judit*

Hernádi Judit	
agresszor	áldozat
5	5

- Szexuális megjegyzések érik:

Verebes (05.08.): *Neked nincs ilyen mezed, címeres mezed?*

Hernádi: *Nekem mitől lenne?*

Verebes: *Nincs, jó, akkor te gyere meztelenül!*

- Ami nem szexuális tartalmú, az kettő kivétellel a korát fészegeti:

Verebes (05.08.): *Hát az már egy meglett csikó.*

Gálvölgyi: *Azért nincs még betörve rendesen.*

Gálvölgyi (05.29.): *De szépen csináltad, Juci.* (megemelte a hangját)

Bajor: *Szindarabokat lehetne rád építeni, mama, remek.*

29. sz. táblázat A tartalmi és formai agresszió száma - Jáksó László

Jáksó László	
agresszor	áldozat
1	12

- Nem tartják vonzónak:

Nézői levél (05.08.): volt idő, amikor nem tudtam archoz kötni a neved

Gálvölgyi: *Jézus, már tudja? Hát ez borzasztó!*

Verebes: *Alte schöne Zeit!*

- Gondja akad az idegen szavak kiejtésével, a hírek felolvasásával:

Gálvölgyi (05.29.): *Minden hülye szappanoperában megjegyzik a magyarok, csak te nem tudod kiolvasni* (spanyol nevet).

Bajor: *Megőrülök, már tényleg az én időmre megy a játék.*

Bajor itt fontosságát, hatalmi helyzetét fejezhetik ki. Aki fontos, jelentős ember, annak az ideje is drága, az erre való utalások félreérthetetlen hatalmi jelzéseként szolgálnak (Kapitány-Kapitány, 2000:50).

- Értelmi képességét kritizálják:

Verebes (05.29.): *Tudod, mi az a last minute? Utolsó percben.*

Farkasházy: *Az (minute) franciául van?*

Bajor: *Tudod, Villon, a híres francia futballista.*

Verebes (05.29.): *Abban a pillanatban, bármi értelmeset kell mondani, már bakizik, rögtön, figyeld meg. Te ezt próbáld meg, bármit mondasz, ne terheld meg gondolattal, így fog menni a dolog.*

Hernádi: *Miről van szó, szívem? Ne gondolkodj, az neked használ.*

Bajor: *A valóság-showkban erre azt szokták mondani, hogy add magad, Laci!*

- Egyéb:

Farkasházy (05.08.): *Egy kimutatás szerint minden hatodik ember rokon a világon.*

Verebes: *Valaki itt ezek közül is rokonunk, mert mi heten vagyunk.*

Gálvölgyi: *Jáksót nem vállalom.*

Verebes (05.29.): *Egy nagyon fontos eseménytől eljutottunk a Jáksóig, ez a lényeg.*

Verebes (05.29.): *Jól van, te is kinyalhatod a seggemet! 35 perc múlva elkezdődik a két bajnoki.*

30. sz. táblázat *A tartalmi és formai agresszió száma - Verebes István*

Verebes István	
agresszor	áldozat
21	3

Farkasházy (05.08.): *Én már nagyon öreg ember vagyok, és nem akarom impotenseknek megmagyarázni, hogy az (lóverseny) jó.*

Jáksó (05.29.): *Te is kinyalhatod!*

Gálvölgyi (05.29.): *És azóta írt vagy valami (elefánt, amivel korábban találkozott)?*

Az egymáshoz intézett megjegyzésekből kiderült, hogy a szereplőkkel a több év alatt párosult egy-egy jellegzetes tulajdonság, szokás, tevékenység, ezek szolgálnak alapul a verbális agresszióhoz.

Verebes az egyetlen, aki megengedte magának, hogy durván megsértse a szereplőtársait és a közönséget is.

Verebes a többieknek (05.29.): *Nem nagyon szeretek állatokkal érintkezni, ide is nem tudom, miért jövök.*

Verebes a nézőknek (05.08.): *Vagy én vagyok beteg, vagy ők (közönség), akik röhögnek ezen (viccen).*

6.2.11 Az adatok összesítése

Az alábbi táblázat összefoglalja, ki hány alkalommal szenvedett el agressziót.

31. sz. táblázat Az agresszió elszenvedésének száma egyénenként

	Tartalmi agresszió	Formai agresszió	Tartalmi és formai agresszió együtt	Összesen
Bajor Imre	5	-	4	9
Farkasházy Tivadar	5	19	27	51
Gálvölgyi János	2	1	1	4
Havas Henrik	1	2	23	26
Hernádi Judit	4	2	5	11
Jáksó László	1	1	12	14
Verebes István	1	-	3	4
Összes:	19	25	75	119

Arról árulkodik a táblázat, hogy toronymagasan Farkasházyt és Havast érte a legtöbb támadás. Őket követi Jáksó, Hernádi, Bajor és Verebes. Legritkábban Gálvölgyi jelent meg sértettként.

A következő táblázatból megtudjuk, ki hány alkalommal követett el agressziót.

32. sz. táblázat Az agresszió elkövetésének száma egyénenként

	Tartalmi agresszió	Formai agresszió	Tartalmi és formai agresszió együtt	Összesen
Bajor Imre	4	3	18	25
Farkasházy Tivadar	2	-	6	8
Gálvölgyi János	3	11	19	33
Havas Henrik	1	4	5	10
Hernádi Judit	1	2	5	8
Jáksó László	-	-	1	1
Verebes István	8	5	21	34
Összes:	19	25	75	119

Látható, hogy Verebes és Gálvölgyi kiemelkednek mint szóbeli bántalmazók, Bajor követi őket kicsit lemaradva. A sor végén Havas, Hernádi és Farkasházy és Jáksó állnak, ők voltak a legkevésbé agresszívak.

Érdeemes egybevetni az elkövetett és az elszenvedett agresszió számát. Az alábbi táblázat segít nekünk ebben.

33. sz. táblázat *Az áldozati és agresszori szerepek száma egyénenként*

	Áldozat	Agresszor
Bajor Imre	9	25
Farkasházy Tivadar	51	8
Gálvölgyi János	4	33
Havas Henrik	26	10
Hernádi Judit	11	8
Jáksó László	14	1
Verebes István	4	34
Összesen:	119	119

Hernádit leszámítva, akinél az elkövetői és sértetti szerepek megoszlása kiegyenlített, levonhatjuk azt a következtetést, hogy a két szerep mennyisége fordítottan arányos. Tehát e csoportban minél többször támad valaki, például Verebes, Gálvölgyi és Bajor, annál kevesebbszer támadták őt vissza, ezzel szemben minél kevesebbszer támad valaki, mint Jáksó és Farkasházy, ő annál többször kerül a sértett szerepébe.

6.2.12 A karakterek jellemzése a többiek viszonylatában

Bajor kifigurázza, parodizálja, utánozza az embereket, saját szakmájának keretei között marad, itt otthon érzi magát. Az őt érő kritikát és támadást látszólag könnyen tűri. Színészként elfogadja a ráosztott szerepet, kivételnek tekinthető Aronson azon megállapítása alól, amely szerint igyekszünk magunknak tulajdonítani a jót, és tagadni a rosszat (Aronson, 2002:181). Nem harcol a róla kialakult kép ellen, elfogadja, sőt táplálja azt: Bajor (05.29.): *Ez nekem is nagy dilemmám volt gyerekkoromban, pohár.* Bajor (05.08.): *Nyolckor még nem jövök ki az utcára, ébredezünk, ébredezünk.*

Farkasházyt támadták legnagyobb számban, sokszor egyszerre többen is. Rendszeresen jár rendezvényekre, komolyzenei koncertekre, hangoztatja

tájékozottságát, műveltségét, olvasottságát, sokoldalúságát. Egyedül vele szemben hangsúlyozták többször személyiségének semmibe vételét. Havas (05.29.): *Azt hiszed, hogy engem érdekel, hogy te mit mondasz? Teljesen mindegy!* Előfordult, hogy láthatóan elégedetlen a neki szánt szereppel, ilyen alkalmakkor kitör, felborítja a szerepjátékot. Két alkalommal elveszti el a fejét, kilépett szerepéből, és nem a kommentárokkal foglalkozott: *Idefigyelj, te elmebeteg! és Elolvasok ötven újságot, amíg ő (Verebes) nézegeti a nem tudom micsodáját egész héten, akkor találok egy hatalmas sajtóhibát.* Bergvall és Remlinger (1996:455) osztálytermi kutatásaik során nevezték ezt a fajta társalgási gyakorlatot feladatelhagyásnak.

Az ő esetében figyelhető meg a legnagyobb különbség az agresszori és áldozati alkalmak száma között. Beszédhibája miatt gúnyolja Bajor Imre, megismétli a szavait, utánozza azokat, nevetségessé téve a kimondás stílusát (Goffman, 1981:492). Pedig „a beszédhibás ember különösen tapintatra, empátiára szorul. Nyugodt odafigyeléssel, biztató visszajelzéssel segíthetjük közlését, tolmácsolva, hogy nem zavar bennünket a beszédhiba, hallgatjuk mondanivalóját” (N. Horváth, 2006:71). Rendszeresen használják rá a *Teddy* becenevet, ami közvetlenül is jelzi a familiáris viszonyt, személyközeli, esendő, becézhető mivoltában mutatják őt be (Kapitány-Kapitány, 2000:47).

Gálvölgyi száját nem hagyja el tartalmi agresszió, szinte észrevétlenül bánt meg másokat, mondandóját „szépen becsomagolja”. Támadás alig éri. Ennek lehetséges magyarázata, hogy a résztvevők valószínűleg észre sem veszik agresszivitásának rendszerességét. Talán ő a csoport „vezetője”. Ahogy Goffman is leírta, a csapat egyik tagjából lesz a sztár, a vezető, ő kerül a figyelem középpontjába, az együttes gyakran köré formálódik (Goffman, 1999:86).

Havas - várakozásainkkal ellentétben – kevésbé volt támadó a jelen lévőkkel szemben, annak ellenére is, hogy gyakran érte verbális támadás. Ugyan nem ez volt a kutatás fő irányvonala, de meg kell jegyezzük, a jelen nem lévő személyekkel szemben jóval kritikusabb, mint a jelenlévőkkel szemben.

Hernádi a nők számát tekintve erősen kisebbségi helyzetben van, szinte mindig ő az egyedüli női meghívott a műsorban. A szereplők az illetet félretéve hozzák szóba Hernádi korát, sok szexuális tartalmú megjegyzést is tesznek. Ő nem igazán tiltakozik ezek ellen, ugyan néha a tartalmi agresszió eszközével él. Hernádi nagyon csendes, szerényen viselkedik szakmai elismertsége és népszerűsége ellenére. Ha szóhoz jut, harcot kell vívnia a beszédporond megtartásáért, jelentős beszédporond-időt nem tud szerezni. Gal (2001:163-164) részletesen kifejtette, hogy a hallgatás intézményes helyzetekben (pl. munkahelyi interjú, rendőrségi kihallgatás) nem az elnyomottságot tükrözi, hanem a hatalom gyakorlását, azonban véleményünk szerint egy televíziós talk-show-ban mégis a szóhoz jutásért való „küzdelemről” van szó.

Természetesen nem tudjuk viselkedésének valódi okát, de az biztos, hogy belemegy a hatalmi viszonyokba, lehetséges, hogy szándékosan hagyja férfitársait érvényesülni. Ez nem egyedi eset: „a kabil nők számára kötelező alázat szélsőséges változata annak, amit mindmáig megkövetelnek a nőktől az Amerikai Egyesült Államokban éppúgy, mint Európában, s a megfigyelők tanúsága szerint néhány parancsban összefoglalhatók: mosolyogj, süsd le a szemed, törd, ha a szavadba vágnak stb.” (Bourdieu, 2000:28).

Jáksó feladata speciális. Néha szinte statisztaként működik közre, ő mutatja be a szereplőket, olvassa fel a híreket, amelyekre a többiek reagálnak. Agressziót a két adás alatt egyszer követ el, annak ellenére, hogy őt sok támadás éri. A többi szereplőnél pár évvel fiatalabb. „Hálátlan” szerepét ellensúlyozandó elmesél egy-egy rövid viccet, amelyet nem minden szereplőtársa értékel.

Verebest nyelvi agresszió a két adás során csupán négyszer érte, viszont támadói szerepkört harmincnégyszer töltött be. A legtöbb tartalmi agresszió az ő nevéhez fűződik. Egy alkalommal a nézőket belső információkkal látja el, titkot árul el, ami nem szokás, mert zavart okozhat: *Már fönn a VIP szobában is hallatlan magasztosan viselkedett* (Havas Henrik), *úgyhogy ma legyetek kedvesek, csak felségnek szólítsátok!*

E szereplőgárda esetében a kisebb zavarok ellenére az összjáték olajozottan működik, a nézők elfogadják az egyes alakoknak tulajdonított szerepeket.

6.2.13 A hipotézisek értékelése

1. A 31. és a 32. számú táblázatokból kiderül, hogy bár a formai agresszió (25 alkalom) a tartalmi (19 alkalom) mennyiségben megelőzi, csak töredéke ezek együttes megjelenésnek (75 alkalom). Tisztán tartalmi vagy tisztán formai agressziót kevésszer használtak. Így a hipotézis hamisnak bizonyult.
2. A második hipotézis igazolódott, mert a beszólás alapjául elsősorban valóban a képességek szolgálnak, főként Bajor, Havas, Jáksó és Farkasházy esetében. Ezt követi a szokások, a kinézet és a tulajdonság említése.
3. Az elemzés alátámasztotta hipotézisünket: míg a férfiaknak szóló beszólások azok képességeivel, szokásaikkal és személyiségükkel kapcsolatosak, addig Hernádi Juditnak szinte kizárólag szexuális tartalmú és a korára utaló megjegyzéseket tesznek.
4. A 33. sz. összesítő táblázat adatai részben igazolják előzetes várakozásainkat. Bár Jáksó és Hernádi esetében nem igazolódott be a hipotézis, a másik öt szereplőre igaz, hogy aki minél többször követett el agressziót, őt annál kevesebbszer támadták.

6.3 Kérdőíves kutatás

„A beszélő és hallgatójának szociális távolsága, kapcsolatuk jellemzői nagymértékben kihatnak arra, hogy a felek egy adott kultúrában mit mondanak ki, és hallgatnak el, illetve amit mondanak, azt mennyire közvetlenül teszik/tehetik” (Szili, 2007:1).

A beszélgetéseket kérdőíves kutatással, azon belül felderítéssel egészítettük ki. Részben azért választottuk ezt a módszert, mert az önkéntesen szolgáltatott adatok alapján megállapíthatjuk, hogy az emberek hogyan gondolkoznak és éreznek, vagy mit szándékoznak tenni (Griffin, 2001:16). Azaz leírják, hogyan viselkednének egy adott helyzetben, ebből következtetni lehet valódi viselkedésükre.

6.3.1 A kérdőív összeállítása

A megkérdezettek összesen tizenkét kérdést kaptak (ld. 6. sz. melléklet). A szituációkban egyetlen változó volt: az agresszor személye. Figyeltünk rá továbbá, hogy a kérdések világosak legyenek, ne álljanak távol a diákok valós élethelyzeteitől. Törekedtünk a gyorsan olvasható és gyorsan megválaszolható itemek megalkotására, kerültük a tagadó formájú, rövidítéseket tartalmazó, sugalmazó megfogalmazásokat (Babbie, 1998:179).

Az első hat a hagyományos kérdőív kérdéseivel hasonlított. Ezek felében (1., 3. és 4.) egyfajta fizikai agressziót írtunk le, amit az adatközlőkkel szemben követtek el. A 2., 5. és 6. az agresszió egyéb formáját tartalmazza. A megkérdezetteknek azt kellett beírniuk, hogyan nyilvánulnának meg azokban. A kérdőív második felében (7-12. kérdés) nyelvi agresszió érte a fiatalokat. Ezek diskurzuskiegészítősek volt, tehát meg volt adva a szituáció és a szomszédsági párkezdő eleme, ezt kellett saját reakciókkal kiegészíteniük.

Valós helyzeteket fogalmaztunk meg, a megkérdezetteknek ezekre saját szavaikkal kellett felelniük. Bár a zárt kérdések könnyen feldolgozhatóak lettek volna, azért a nyitottakat alkalmaztuk, mert így nemcsak a megadott lehetőségek közül lehetett választani, így nem maradtak ki előzetesen nem várt válaszlehetőségek (Babbie, 1998:176).

A megkérdezetteket ért atrocitások súlyuknál fogva – saját megítélésünk alapján – három megegyező darabszámú csoportba oszthatók: enyhe (1., 5., 7., és 10. szituációk), közepes (2., 4., 8. és 12. szituációk) és durva (3., 6., 9. és 11. szituációk).

6.3.2 A reprezentativitás kérdése

A felmérésben 13-14 és 16-17 éves diákok voltak az adatközlők. Mivel a minket érdeklő populáció összes tagját nincs lehetőségünk megkérdezni, így mintát kellett közülük vennünk.

A kérdőív nem reprezentatív, nem vonhatunk le következtetéseket a teljes sokaságra vonatkozóan, mivel nem ugyanaz a mintának az összetétele, mint az alapsokaságnak. A választás véletlenszerű volt, két tényező azonban érvényesült: 1) mindkét korosztályból ugyanannyi (40-40 fő) volt az adatközlők száma, 2) egyensúlyban volt a férfi-nő arány (40-40 fő).

6.3.3 A kutatás menete

Kérdőíves kutatást végeztünk iskolás diákok körében. Az egyik csoport tagjai 13-14 évesek, a másiké 16-17 évesek voltak, összesen 80 kérdőívet dolgoztunk fel.

A kérdőívet egy az iskolások számára ismeretlen személy osztotta ki, azt a megkérdezettek maguk töltötték ki, névtelenül, tanár vagy más iskolai dolgozó nem volt a helyszínen, így segítve elő az őszintébb válaszadást. A megbízott röviden ismertette a megkérdezettek feladatát, kiosztotta, beszédte a kérdőíveket.

A nyert adatokat kódoltuk: A - agresszív (pl.: „*A kurva anyádat!*” „*Fogd be a pofád, és húzz a sor végére!*” „*Csendben egyél, mert kibaszlak a moziból!*”), S - semleges, beismerő, belátó (pl.: „*Miért, hogy kéne kinézniem?*” „*Hagyd abba!*” „*Semmi baj.*”), U - udvarias (pl.: „*Légy szíves, egyél halkabban!*” „*Legyen szíves kikapcsolni a mobilját!*” „*Bocsánat, legyen szíves!*”), NNy - nem nyilvánul meg,

azaz a beszédaktus hiányáról van szó („*Nem válaszolnék.*” „*Nem mondok semmit.*” „*Kussba maradnék.*”), M - hallhatóan nem nyilvánul meg, csak magában (pl.: „*És még ő magyaráz illemről - magamban.*”), Cs - verbalitás helyett a cselekvés valamilyen formáját választja (pl.: „*Megfordulok és visszalököm.*” „*Adok neki egy taslit.*” „*Megfogom a kanalat, és feldugom a seggébe.*”). Kérdőjel (?) jelöli azokat a válaszokat, amelyekre valamely oknál fogva nem feleltek a megkérdezettek, vagy ha a szituációt nem tudták értelmezni az ismeretlen helyzet miatt (pl.: „*Nem az iskolában ebédelek.*” „*Nem járok könyvtárba.*” „*Nem mennék el moziba az osztályfőnökkel.*”). Három csoportban (A, U és Cs) két további fokozati kategóriát is érdemesnek találtunk bevezetni: a kislevelet (K) és a nagylevelet (N), hogy még árnyaltabb képet kapjunk. A kérdőívek begyűjtése után, egyszerre készült a kódolás, hogy az minél egységesebben sikerüljön. Nincsenek átfedések az egyes kategóriák között, egy felelet csak egy kategóriába került. Hogy mérsékeljük a szubjektivitás mértékét, három eltérő jellegű könyvben (Deme, Grétsy, Wacha 1987; Kiss 1995; Hegedűs 2005) áttekintettük a nyelvi udvariasságra, udvariatlanságra vonatkozó elméleteket és a felsorolt példákat.

6.3.4 A kutatás céljai

Több kérdésre kerestük a választ:

1. Milyen megnyilvánulási, nyelvi viselkedésbeli különbségek adódnak abból, hogy más-más személyek (barát, idegen felnőtt, tanár) vesznek részt ugyanabban a szituációban?
2. A kontextuális tényezők hogyan befolyásolják a nyelvileg agresszív cselekedeteket és az agresszió elszenvedését?
3. A fizikai vagy a verbális agresszió elszenvedésekor jelenik meg nagyobb fokú agresszió a reakciókban?

6.3.5 Hipotézisek

1. Minél nagyobb a felek közötti társadalmi távolság, annál kisebb az alkalmazott nyelvi agresszió mértéke.
2. Minél nagyobb a felek közötti korkülönbség, annál kisebb az alkalmazott nyelvi agresszió mértéke.

3. A sértettekből nagyobb fokú agressziót vált ki a verbális, mint a fizikai agresszió.

6.3.6 Eredmények korosztályok szerint

A kérdőívek eredményeit először korosztályok szerint elemezzük (Batár, 2008b:18-19). Ezeket táblázatokba foglaltuk, ahol a feleletek darabszámait és a százalékos arányokat is láthatjuk.

34. sz. táblázat *A válaszok megoszlása a két korosztály esetében*

	13-14 évesek		16-17 évesek	
AK	291 (20,21%)	539 (37,43%)	325 (22,57%)	531 (36,87%)
AN	248 (17,22%)		206 (14,30%)	
S	373 (25,90%)		390 (27,09%)	
UK	116 (8,05%)	154 (10,69%)	99 (6,88%)	134 (9,30%)
UN	38 (2,64%)		35 (2,43%)	
NNY	245 (17,01%)		281 (19,51%)	
M	2 (0,14%)		6 (0,42%)	
CsK	11 (0,76%)	32 (2,22%)	21 (1,46%)	30 (2,09%)
CsN	21 (1,46%)		9 (0,63%)	
?	95 (6,59%)		68 (4,72%)	

A 34. sz. táblázat a két korosztály összes feleletét tárja elénk. Az M-mel, CSK-val, CsN-nel és kérdőjellel jelölt válaszok aránya mindkét korosztálynál nagyon csekély. Ez azért szerencsés, mert valójában a diákok nyelvhasználatáról való saját vélekedésüket, azon belül elsősorban a nyelvileg agresszív, másodsorban az udvarias és semleges megnyilatkozásokat kívántuk vizsgálni.

Első látásra a csoportok nyelvhasználata közötti különbségek elhanyagolhatók. Az összes agresszió az egyik oldalon 37,43%, a másikon 36,87%, tehát a megkérdezett 13-14 évesek használtak csekély mértékkel többet. Ám ezek a majdnem megegyező számok eltérő módon jöttek létre. A fiatalabbak 34-gyel kevesebb enyhe agressziót használnak, de 42-vel több nagyfokút, mint az idősebbek. Az ifjabbaknál az enyhe és a nagyfokú agresszió között kicsi a számbeli különbség (2,99 %), míg az idősebbeknél ez jelentősebb (8,27 %). Mindent összevetve a csoportok nyelvhasználata között a nagyfokú agressziók számában van a legnagyobb eltérés (2,92%).

Semleges megjegyzést az adatközlő 16-17 évesek valamivel többször tettek, de azok is ők, akik az esetek 19,51%-ában nem szólaltak meg.

Az udvarias reakciók használatában a 13-14 évesek jártak elől, mind enyhe, mind nagyfokú udvariassággal ők éltek többször.

Az agresszív fizikai cselekvések száma (32-30 alkalom) között kicsi különbség van, de megoszlásában mégis jelentős. A fiatalabbak nagyfokú agressziója megegyezik az idősebbek kisfokújával, enyhe agressziót a fiatalabbak kettővel többször követnek el, mint az idősebbek nagyfokút.

Azok az esetek (M), ahol a megkérdozettek magukban, azaz némán reagálnak, elenyészők, mindössze 8 darab. A nem válaszolók vagy értelmezhetetlen választ adók aránya viszonylag nagy, összesen 11,24%.

További eredmények érdekében tekintsük át az adatokat az elszenvedett agresszió fajtájának szempontjából. Kezdjük a 13-14 éves korosztály adataival.

35. sz. táblázat *A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – 13-14 évesek*

	szituációk 1a-6c-ig		szituációk 7a-12c-ig	
AK	91 (6,32%)	204 (14,17%)	200 (13,89%)	335 (23,26%)
AN	113 (7,85%)		135 (9,37%)	
S	166 (11,53%)		206 (14,30%)	
UK	65 (4,51%)	98 (6,8%)	52 (3,61%)	57 (3,99%)
UN	33 (2,29%)		5 (0,38%)	
NNY	173 (12,01%)		72 (5%)	
M	-		2 (0,13%)	
CsK	11 (0,76%)		-	
CsN	13 (0,9%)		8 (0,55%)	
?	55 (3,82%)		40 (2,77%)	

Az agressziók száma (539) a következőképpen alakult: a fizikai agresszióra 204, a verbális agresszióra 335 agresszív felelet érkezett, utóbbira 164%-kal több, mint az előbbire. Tehát a nyelvi agresszióra jóval keményebben reagáltak, kevésbé tolerálták azt. A nagyobb mennyiségű agresszió mellett sokkal kevesebb az udvarias reakciók és a meg nem szólalások száma.

A semleges megjegyzések száma a fentiekkel nincs összhangban, ennek is nő a száma a nyelvi agresszió elszenvedésekor.

Az iméntihez hasonlóan az adatokat most a 16-17 éves korosztálynál vizsgáljuk.

36. sz. táblázat A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – 16-17 évesek

	szituációk 1a-6c-ig		szituációk 7a-12c-ig	
AK	90 (6,25%)	191 (13,26%)	235 (16,32%)	340 (23,61%)
AN	101 (7,01%)		105 (7,29%)	
S	194 (13,47%)		196 (13,61%)	
UK	52 (3,61%)	77 (5,34%)	47 (3,27%)	57 (3,96%)
UN	25 (1,73%)		10 (0,69%)	
NNY	178 (12,36%)		103 (7,15%)	
M	6 (0,41%)		-	
CsK	20 (1,38%)		1 (0,07%)	
CsN	8 (0,55%)		1 (0,07%)	
?	46 (3,19%)		22 (1,53%)	

Az egész csoport általi összes agresszió (531 db) az első hat helyzetre adott 191-ből és a második hat helyzetre adott 340-ből adódott össze. A verbális agresszióra 178%-kal több erőszakos válasz érkezett, mint a fizikai agresszióra, következésképpen a nyelvi agresszióra hevesebben reagáltak. Ezzel összhangban, ahol az agresszió komolyabb volt, ott kevesebb volt az udvarias reakciók és a meg nem szólalások száma.

Váratlan módon alakult azonban a semleges megjegyzések száma, mivel ez az idősebbeknél kiegyenlített, az agresszió fajtájától függetlennek mondható, míg a fiatalabbaknál jóval több a második hat kérdés esetében.

A következőkben a megnyilatkozásokat a szerint tekintjük át, hogy ki a szóbeli bántalmazó, és hogy a bántalmazotti szerepet betöltő megkérdezett az ő jelenlétében hogyan reagál a történetekre.

37. sz. táblázat A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – 13-14 évesek

	a (barát)	b (idegen felnőtt)	c (tanár)
AK	121 (8,4%)	126 (8,75%)	44 (3,05%)
AN	133 (9,23%)	95 (6,59%)	20 (1,38%)
S	135 (9,37%)	118 (8,19%)	120 (8,33%)
UK	12 (0,83%)	39 (2,7%)	65 (4,51%)
UN	2 (0,13%)	6 (0,41%)	30 (2,08%)
NNY	40 (2,77%)	55 (3,82%)	150 (10,42%)
M	2 (0,13%)	-	-
CsK	5 (0,34%)	4 (0,27%)	2 (0,13%)
CsN	7 (0,48%)	11 (0,76%)	3 (0,2%)
?	23 (1,59%)	26 (1,8%)	46 (3,19%)

A 13-14 évesek az ismeretlennel szemben enyhe fokú agressziót csaknem ugyanannyiszor alkalmaznak, mint baráttal szemben, ám tanárral szemben jóval ritkábban.

Baráttal szemben könnyebben megengedik a nagyfokú agressziót, mint az ismeretlennel szemben. Egyértelműen itt is másként kezelik azokat a szituációkat, amelyekben egy tekintélyes felnőtt (a mi esetünkben tanár) vesz részt, mivel alig jelenik meg agresszió.

Összesítve: a tanárokkal szemben a feleletek 4,43%-a agresszív, ismeretlennel szemben 15,34%, míg baráttal szemben 17,63%. A tanárokkal szembeni 4,43%-on belül pedig csak 1,38% a nagyfokú agresszió, ez hatoda annak az agressziónak, amit a fiatalok a barátaiknak mondanak.

A semleges megjegyzések száma kiegyensúlyozott. A három csoport között összesen 1,18%-nyi az eltérés. Az azonban kiemelendő, hogy legnagyobb a számuk a barátokkal szemben.

Ha az udvarias feleleteket (UK és UN) együtt vizsgáljuk meg, barátokkal szembeni arányuk csekély, még az egy százalékot sem éri el (0,96%), ismeretlenekkel szemben 3,11%, tanárral szemben ennek kétszeresét is meghaladja, 6,59%. A nagyon udvarias reakciónál kitűnik, hogy a tanárokkal szemben ezeket tizenötször gyakrabban használják, mint közelálló társaikkal szemben. Bár ehhez képest az idegen felnőttekkel szembeni háromszoros arány is jelentős.

A fiatalok 40 esetben baráttal szemben, 55 esetben idegennel szemben és 150 esetben tanárral szemben nem verbalizálják gondolataikat. Ahogy nő a társadalmi távolság, úgy nő a meg nem szólalások száma. Lehetséges, hogy a diákok „okosabbnak” tartják megtartani véleményüket, minthogy konfrontálódjanak, amiből lehet, hogy vesztesen jönnek ki.

A kérdezettek magukban való beszédének a mértéke közel nulla százalék, csupán kettő esetben, a baráttal történt szituációban jelennek meg.

A beszéd alternatívájaként alkalmazott valamiféle agresszív cselekedet is a tanárokat érinti legkevésbé, összesen 5 alkalommal. Az ismeretleneket együttvéve több agresszív (CsK és CsN) cselekedet éri, mint a barátokat.

38. sz. táblázat A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – 16-17 évesek

	a (barát)	b (idegen felnőtt)	c (tanár)
AK	121 (8,4%)	123 (8,54%)	81 (5,62%)
AN	104 (7,22%)	79 (5,48%)	23 (1,59%)
S	168 (11,66%)	116 (8,05%)	109 (7,56%)
UK	19 (1,32%)	49 (3,4%)	31 (2,15%)
UN	3 (0,2%)	8 (0,55%)	24 (1,66%)
NNY	32 (2,22%)	75 (5,2%)	174 (12,08%)
M	-	-	6 (0,41%)
CsK	5 (0,34%)	15 (1,04%)	1 (0,07%)
CsN	8 (0,55%)	1 (0,07%)	-
?	20 (1,38%)	14 (0,97%)	31 (2,15%)

A 16-17 éves megkérdezettekről elmondhatjuk, hogy az ismeretlenekkel szemben szinte ugyanannyi kisleveles agressziót jeleztek, mint a barátokkal szemben, ám a tanárokkal szemben valamivel kevesebbet.

A nagyon agresszív megjegyzések száma fordított arányban van a társadalmi távolsággal, ahogy a társadalmi távolság nő, úgy csökken az agresszió száma.

Ők is másként viszonyulnak azokhoz a szituációkhoz, amelyekben a tanárok vesznek részt. A tanárokkal szemben a legkevesebb agresszió a válaszok (7,21%), őket követik az ismeretlenek (14,02%), majd a barátok (15,62%). A tanárokkal szembeni agresszióon belül pedig csak 1,59%-a nagyfokú agresszió aránya.

A semleges megjegyzések száma a barátok irányába jóval több, tanárok irányába kicsit kevesebb, mint idegenekkel szemben.

Az udvarias feleletek aránya barátokkal szemben csekély (1,51%), ismeretlenekkel szemben 3,95%, tanárokkal szemben 3,81%. Bár az idegen felnőttel szemben több kevesebb udvarias kifejezést használnak, a nagyon udvarias reakciók száma a tanárokkal szemben a diáktársaknak nyolcszorosa, az idegeneknél ez az arány két és fél szeres.

32 esetet van, ahol az idősebbek nem verbalizálják gondolataikat barátokkal szemben, 75 esetben idegennel szemben és 174 esetben tanárral szemben. Semmilyen más válaszban nem jelenik meg olyan magas szám, mint itt. Ahogy nő a társadalmi távolság, úgy nő a meg nem szólalások száma. A kérdezettek

magukban való beszédének a mértéke 0,41%, ezek mindegyike a tanárral történt szituációban jelenik meg.

A beszéd alternatívájaként alkalmazott kisleveles agresszív cselekvés is a tanárokat érinti legkevésbé (1 alkalommal), őket követik a barátok (4 alkalommal), legtöbb enyhe fizikai agressziót az ismeretlenek szánják. A barátokat éri a legtöbb (8) nagyon agresszív fizikai reakció, az ismeretleneket ennek töredéke (1), a tanárok ellen pedig nem irányul ilyen.

A korcsoportok közötti legkonkrétabb azonosságokat és különbségeket az egyes kérdésekre adott feleletek megvizsgálásával tárhatjuk fel (6abc táblázat).

A kisleveles agresszió alacsonyabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegenekkel szemben az 5., 8. és 9. kérdésekben. A kisleveles agresszió magasabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegen felnőttekkel szemben: 1., 2., 6. és 12. A kisleveles agresszió mértéke megegyezik a barátokkal való kommunikációban és az idegenekkel szemben: 3., 4., 7., 10. 11. Az 1. szituációt kivéve, ahol az „a” és a „c” változatban megegyezik az enyhe agresszió mértéke, a többinél a „c” esetekben van a legkevesebb agresszió.

Egyszerűbb a helyzet a nagyfokú agresszió használatában. Minden esetben a tanárokkal szemben történik a legkevesebb nagyfokú agresszió, néhol (3. és 8. szituáció) kiugró az eltérés. A 12. kérdésben a nagyfokú agresszió alacsonyabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegenekkel szemben. A nagyfokú agresszió magasabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegen felnőttekkel szemben: 1., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10. és 11. A nagyfokú agresszió mértéke néhol megegyezik a barátokkal való kommunikációban és az idegenekkel szemben: 2. és 4.

Egy eset van (4.), amelyben a tanárokkal szemben semmilyen agresszió nem jelenik meg. Másokkal szemben ugyanebben a szituációban jelentős számú agresszió jelenik meg.

A semleges megjegyzések, az agressziók, az udvariasságok és a meg nem szólalások száma között nem lehet egyértelmű kapcsolatot megállapítani.

39.a sz. táblázat A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 1a-4c

	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c	4a	4b	4c
AK	1	-	1	15	8	3	11	11	6	6	6	-
AN	3	1	-	9	9	-	18	17	2	9	9	-
S	17	21	5	9	9	3	-	4	6	15	9	15
UK	4	7	3	-	4	4	3	-	7	2	-	2
UN	-	-	6	-	-	2	-	-	2	-	-	-
NNY	15	11	23	3	3	24	3	-	13	5	8	19
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-
CsN	-	-	-	-	3	-	3	4	1	-	-	-
?	-	-	2	4	4	4	2	4	3	3	4	4

39.b sz. táblázat A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 5a-8c

	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c
AK	3	8	2	4	3	3	6	6	3	15	19	13
AN	15	6	-	9	6	-	15	8	6	15	9	-
S	16	6	-	15	8	8	13	6	6	10	6	8
UK	-	8	9	-	3	9	3	15	17	-	2	8
UN	2	3	9	-	3	6	-	-	3	-	-	-
NNY	2	9	15	4	10	6	-	2	-	-	2	8
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsK	2	-	-	3	-	2	-	-	-	-	-	-
CsN	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2	-
?	-	-	5	5	7	4	3	3	5	-	-	3

39.c sz. táblázat A 13-14 éves korosztály által adott összes válasz 9a-12c

	9a.	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c
AK	6	20	3	16	16	4	15	15	-	23	14	6
AN	13	7	2	13	5	3	7	6	3	7	12	4
S	17	13	17	5	15	25	12	13	19	6	8	8
UK	-	-	2	-	-	2	-	-	1	-	-	1
UN	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
NNY	-	-	12	-	2	2	6	6	15	2	2	13
M	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsN	2	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2	-
?	-	-	4	4	2	4	-	-	-	2	2	8

A 16-17 évesekkel kapcsolatban a lenti három táblázatban (40.a, 40.b, 40.c) láthatókat öntjük most szavakba. A kisfokú agresszió alacsonyabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegen felnőttekkel szembeniben a 3., 5., 7., 8. és 9. kérdésekben. A kisfokú agresszió magasabb a barátokkal való kommunikációban, mint az idegenekkel szembeniben: 1., 2., 6., 10., 11. és 12. A

kisfokú agresszió mértéke megegyezik a barátokkal és az idegen felnőttekkel szembeni kommunikációban a 4. helyzetben.

Most lássuk, hogy alakul az agresszió mértéke a tanárokkal szemben. Nincs olyan eset, ahol ez a legtöbb lenne, de több, mint a barátok esetében a 7., 8. és 9. kérdésekben, és több, mint az idegenekkel szemben az 6. és 11. esetekben. Az enyhe agresszió mértéke barátokkal és tanárral szemben megegyezik a 3. esetben, míg a legkisebb az 1., 2., 4., 5., 10. és 12. helyzetekben.

Tisztább a kép a nagyfokú agresszió használatakor. Az esetek nagy részében (2., 3., 4., 5., 6., 8., 9., és 10.) a tanárokkal szemben történik a legkevesebb nagyfokú agresszió. A 12.-ben ennek az értéke a legmagasabb, a 11.-ben a barátokéval, a 7.-ben az idegenekkel szemben elkövetett agressziók számával egyezik meg. Az 1. szituációban száma a barátokénál magasabb, de az idegeneknél alacsonyabb.

A nagyfokú agresszió több esetben magasabb a barátokkal való kommunikációban (4., 5., 6., 7., 8. és 10.), a 2., 3., 9. és 12. helyzetekben azonban ezek egyenlők, és két alkalommal (1. és 11.) magasabb az idegenekkel szembeni agresszió.

Minden esetben előfordult agresszió, függetlenül a támadó személyétől és az atrocitás mértékétől. Nincs olyan eset, ahol a tanárokkal szemben se jelent volna meg agresszió.

A semleges megjegyzések aránya kiemelkedően magas barátokkal szemben (1., 2., 4., 6., 7., 8. és 9. szituációk), ám négy alkalommal (3., 6., 9. és 12.) kiemelkedően alacsony idegen felnőttekkel szemben.

40.a sz. táblázat A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 1a-4c

	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c	4a	4b	4c
AK	5	2	-	13	11	2	2	9	2	4	4	2
AN	-	5	3	4	4	-	17	17	-	7	5	-
S	26	15	5	15	13	3	7	2	9	23	13	9
UK	-	2	-	2	9	9	-	-	-	-	7	2
UN	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	-	6
NNY	9	14	30	-	-	16	5	5	17	-	5	15
M	-	-	2	-	-	2	-	-	2	-	-	-
CsK	-	2	-	3	2	-	-	7	-	-	-	-
CsN	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3	-	-
?	-	-	-	-	1	3	9	-	10	3	6	6

40.b sz. táblázat A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 5a-8c

	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c
AK	5	9	2	8	4	6	-	3	2	12	21	14
AN	13	2	-	13	9	2	10	3	3	13	7	-
S	13	13	6	14	2	6	11	10	9	12	10	7
UK	4	6	2	-	4	5	12	16	7	1	1	2
UN	-	5	6	-	-	3	2	3	3	-	-	1
NNY	5	5	19	-	16	17	2	3	13	-	-	15
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsK	-	-	-	3	3	-	-	-	1	-	-	-
CsN	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
?	-	-	5	-	2	1	3	2	2	2	1	1

40.c sz. táblázat A 16-17 éves korosztály által adott összes válasz 9a-12c

	9a.	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c
AK	7	19	17	16	13	3	27	11	23	22	17	8
AN	9	9	-	11	7	2	-	4	-	7	7	13
S	23	11	20	9	11	18	3	13	3	10	3	13
UK	-	-	-	-	2	2	-	2	2	-	-	-
UN	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
NNY	-	1	2	2	6	14	9	9	11	-	11	5
M	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
CsN	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
?	1	-	1	1	-	1	1	1	1	1	2	1

A fiatalabbak nehezebben viselik el a nyelvi agressziót, mint az idősebb korosztály tagjai. A 13-14 éveseknél nyolc esetben (1b, 1c, 2c, 4c, 5c, 6c, 8c és 11c), a 16-17 éveseknél 11 esetben (1a, 1c, 2c, 3c, 4c, 5c, 7a, 8c, 9c, 11a és 11c) nincs agresszió.

A 13-14 évesek enyhének érzik (0-29 darab agresszió) az 1. és 6. szituációt, közepesen agresszívnek (30-55 darab agresszió) a 4., 5., 7., 2., 11. és 9. szituációkat, durvának (56 darab agresszió felett) a 10., 3., 12. és 8. szituációkat. Ugyanez a 16-17 éveseknél a következőképpen néz ki: enyhe 1. 7. és 4., közepesen agresszív 5., 2., 6., 3. és 10., míg nagyon agresszív a 9., 11., 8. és a 12. szituációk voltak számukra.

Mindkét társaságnál ugyanaz a hat a legagresszívebbnek ítélt szituáció (3., 8., 9., 10., 11. és 12.), amelyek közül az utolsó ötben verbális agresszió éri őket, ám sorrendjük eltérő. A hasonlóságok ellenére nagy különbség figyelhető meg a 3. és

7., 6. és 11. helyzet megítélésében. Előző kettőt a fiatalabbak, utóbbiakat az öregebbek érzik támadóbbnak/bántóbbnak.

41. sz. táblázat A szituációk sorrendje az agresszivitást figyelembe véve – 13-14 éves korosztály

1.	8. (71 db)
2.	12. (66 db)
3.	3. (65 db)
4.	10. (57 db)
5.	9. (51 db)
6.	11. (46db)
7.	2. (44 db)
	7. (44 db)
9.	5. (34 db)
10.	4. (30 db)
11.	6. (25 db)
12.	1. (6 db)

42. sz. táblázat A szituációk sorrendje az agresszivitást figyelembe véve – 16-17 éves korosztály

1.	12. (74 db)
2.	8. (67 db)
3.	11. (65 db)
4.	9. (61 db)
5.	10. (52 db)
6.	3. (47 db)
7.	6. (42 db)
8.	2. (34 db)
9.	5. (31 db)
10.	4. (22 db)
11.	7. (21 db)
12.	1. (15 db)

Az előbbi adatok láttán talán kevésbé meglepő, hogy az udvarias megjegyzések nagy része is hasonló helyzetekben jelenik meg (43. sz. és 44. sz. táblázat). A 7. szituációban jelenik meg kiemelkedően a legtöbb udvariasság. A lista első felében szerepel még mindkét csoportnál a 2., 5., 6. és 8. helyzet. Nagy különbség van az első négy szituáció megítélésében. Míg az 1.-re és a 3.-ra a 13-14 évesek jóval udvariasabban reagáltak, addig a 2.-nál és 4.-nél a 16-17 évesek írnak udvarias reakciókat.

43. sz. táblázat A szituációk sorrendje az udvarias megnyilatkozások számát
figyelembe véve – 13-14 éves korosztály

1.	7. (38 db)
2.	5. (31 db)
3.	6. (21 db)
4.	1. (20 db)
5.	3. (12 db)
6.	2. (10 db)
	8. (10 db)
8.	4. (4 db)
9.	11. (3 db)
10.	9. (2 db)
	10. (2 db)
12.	12. (1 db)

44. sz. táblázat A szituációk sorrendje az udvarias megnyilatkozások számát
figyelembe véve, 16-17 éves korosztály

1.	7. (43 db)
2.	2. (25 db)
3.	5. (23 db)
4.	4. (15 db)
5.	6. (12 db)
6.	8. (5 db)
7.	10. (5 db)
8.	11. (4 db)
9.	1. (2 db)
10.	3. (0 db)
11.	9. (0 db)
12.	12. (0 db)

6.3.7 Eredmények nemek szerint

Most lássuk az eredményeket nemek szerinti megoszlásban (Batár, 2008a). A feldolgozás során kapott eredményeket ezúttal is táblázatokba foglaltuk, a feleletek darabszámait és a százalékos arányokat is megadtuk. Ugyanazokat a szempontokat követtük, mint a korosztályok esetében.

45. sz. táblázat

A válaszok megoszlása a két nem esetében

	Lányok		Fiúk	
AK	370 (25,69%)	544 (37,77%)	222 (15,42%)	522 (36,25%)
AN	174 (12,08%)		300 (20,83%)	
S	380 (26,39%)		370 (25,69%)	
UK	116 (8,06%)	158 (10,97%)	120 (8,33%)	148 (10,27%)
UN	42 (2,91%)		28 (1,94%)	
NNY	276 (19,17%)		276 (19,17%)	
M	-		-	
CsK	12 (0,84%)	18 (1,26%)	6 (0,42%)	30 (2,09%)
CsN	6 (0,42%)		24 (1,67%)	
?	64 (4,44%)		94 (6,53%)	

Bár összességében az agresszív megnyilatkozások száma nemenként szinte megegyezik, a kislefokú és a nagyfokú agresszió száma nagy mértékben eltér: a lányoknál a kislefokú több mint duplája a nagyfokúnak, a fiúknál a nagyfokú nagy mértékben meghaladja a másikat. A többi fő kategóriában (S, UK, UN, NNY, M) a különbség minimális vagy semmi.

46. sz. táblázat

A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – lányok

	szituációk 1a-6c-ig		szituációk 7a-12c-ig	
AK	102 (14,16%)	200 (27,77%)	268 (37,22%)	344 (47,78%)
AN	98 (13,61%)		76 (10,56%)	
S	198 (27,5%)		182 (25,28%)	
UK	58 (8,06%)	94 (13,06%)	58 (8,06%)	64 (8,89%)
UN	36 (5%)		6 (0,83%)	
NNY	188 (26,11%)		88 (12,22%)	
M	-		-	
CsK	12 (1,66%)		-	
CsN	4 (0,56%)		2 (0,28%)	
?	24 (3,34%)		40 (5,55%)	

Láttuk az előző alfejezetben, hogy a nyelvi sértést mindkét korosztály komolyabban vette, mint a fizikait. Most pedig azt figyelhetjük meg, hogy a korosztályokon belül a lányoknál jelentősen növekedik a kislefokú, enyhén csökken a nagyfokú agresszió mértéke, ám csappan a semleges megjegyzések, az udvariasság és a meg nem nyilatkozások száma. Bár váratlannak mondható, a cselekvéses reakciók is csökkennek.

47. sz. táblázat A megnyilatkozások száma az agresszió fajtáját figyelembe véve – fiúk

	szituációk 1a-6c-ig		szituációk 7a-12c-ig	
AK	76 (10,56%)	216 (30%)	146 (20,28%)	306 (42,5%)
AN	140 (19,44%)		160 (22,22%)	
S	162 (22,5%)		208 (28,89%)	
UK	56 (7,77%)	78 (10,83%)	64 (8,89%)	70 (9,72%)
UN	22 (3,06%)		6 (0,83%)	
NNY	184 (25,56%)		92 (12,78%)	
M	-		-	
CsK	4 (0,56%)		2 (0,28%)	
CsN	14 (1,94%)		10 (1,39%)	
?	62 (8,61%)		32 (4,44%)	

Hasonló, mégsem teljesen megegyező tendenciák figyelhetők meg a fiúk esetében. A 7-12. szituációkban mind a nagy, mind a kisfokú agresszió mértéke nő, a CSK, CSN, S, UN és NNy kategóriákban csökkenés fedezhető fel. Kilóg a sorból a kisfokú udvariasságok (UK) száma, amelynek aránya növekszik.

48. sz. táblázat A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – lányok

	a (barát)	b (idegen felnőtt)	c (tanár)
AK	150 (10,42%)	144 (10%)	58 (4,03%)
AN	94 (6,53%)	68 (4,72%)	12 (0,84%)
S	152 (10,55%)	92 (6,38%)	136 (9,44%)
UK	16 (1,12%)	54 (3,75%)	46 (3,19%)
UN	24 (1,68%)	10 (0,69%)	26 (1,8%)
NNY	38 (2,64%)	66 (4,58%)	172 (11,94%)
M	-	-	-
CsK	4 (0,28%)	6 (0,42%)	2 (0,14%)
CsN	2 (0,14%)	4 (0,28%)	-
?	18 (1,25%)	18 (1,25%)	28 (1,94%)

A fenti táblázatból leolvashatjuk, hogy a lányok enyhe fokú agressziót ismeretlennel szemben csaknem ugyanannyiszor alkalmaznak, mint baráttal szemben. A nagyfokú agresszió száma jóval nagyobb mértékben csökken „b” esetekben. Tanárral szemben mindkét agressziófajta ritkább, a nagyfokú szinte elenyésző (0,84%). A tanárokkal szemben a válaszok 4,87%-a bántó, ismeretlennel szemben 14,72%, baráttal szemben 16,95%. A semleges megjegyzések száma a barátok esetében a legmagasabb (10,55%), az

ismeretlenekkel szemben a legalacsonyabb (6,38%). Leginkább tanárokkal szemben udvariasak, őket követik az idegenek, legkevesebb udvariasságot barátaik kapják.

A lányok 38 esetben baráttal szemben, 66 esetben idegennel szemben, 172-ször tanárral szemben nem verbalizálják gondolataikat. Ahogy nő a társadalmi távolság, úgy nő a meg nem szólalások száma.

Az agresszív cselekedet is a tanárokat érinti a legkevésbé, az ismeretleneket a legtöbbször, ám a különbségek minimálisak.

49. sz. táblázat *A megnyilatkozások száma az agresszor személyét figyelembe véve – fiúk*

	a (barát)	b (idegen)	c (tanár)
AK	92 (6,39%)	82 (5,69%)	48 (3,33%)
AN	148 (10,28%)	122 (8,47%)	30 (2,08%)
S	156 (10,83%)	122 (8,47%)	92 (6,39%)
UK	16 (1,12%)	44 (3,05%)	60 (4,16%)
UN	2 (0,14%)	2 (0,14%)	24 (1,68%)
NNY	28 (1,94%)	70 (4,86%)	178 (12,36%)
M	-	-	-
CsK	2 (0,14%)	2 (0,14%)	2 (0,14%)
CsN	12 (0,84%)	10 (0,69%)	2 (0,14%)
?	24 (1,68%)	26 (1,8%)	44 (3,05%)

Az agresszor személyét figyelembe véve a fiúk esetében ahogy csökken az agresszió és a semleges reakciók száma, úgy növekszik az udvariasság és a nem nyilatkozások mértéke. Így tehát a tanárt éri a legkisebb agresszió (78 alkalommal), a legkevesebb semleges megjegyzés (92 alkalommal), de a legtöbb udvariasság is (84 alkalommal), és vele szemben maradnak legtöbbször (178 alkalommal) szótlank a sértettek. Kicsit meglepő, hogy a nagyon udvarias megjegyzések száma megegyezik azokban a szituációkban, ahol a barát és az idegen vesz részt. Baráttal szemben hangzik el a legtöbb agresszió (240 alkalommal), a legkevesebb udvarias megjegyzés (18 alkalommal), és a legtöbb fizikai agresszió is őt éri. Tehát a baráttal szemben a legritkább (28 alkalommal), hogy nem fogalmazzák meg gondolataikat.

A társadalmi távolság és az agresszió mértéke fordított arányban van egymással, ahogy előbbi nő, úgy lesz az utóbbi kevesebb.

A következő táblázatok az egyes kérdésekre adott feleleteket tartalmazzák.
Külön elemzést itt nem végeztünk.

50.a sz. táblázat *A lányok által adott összes válasz 1a-4c*

	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c	4a	4b	4c
AK	2	2		14	8	4	8	14	4	8	8	
AN	2			4	6		24	18		8	6	
S	26	16	8	18	14	4	4	4	8	14	10	16
UK		8			8	6			4	4	6	
UN			4			2						6
NNY	10	12	26	2	2	22	2		22	4	8	18
M												
CsK		2									2	
CsN								2		2		
?			2	2	2	2	2	2	2			

50.b sz. táblázat *A lányok által adott összes válasz 5a-8c*

	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c
AK	8	12		4	2	4	6	4	4	20	26	16
AN	10	2		12	4	2	6	6	2	10	6	
S	8	8	4	16	6	14	14	8	6	8	2	6
UK	4	6	8		2	2	6	16	14	2	4	6
UN	2	6	8		2	6	2	2				
NNY	6	6	18	4	18	8			8		2	10
M												
CsK	2			2	2	2						
CsN												
?			2	2	4	2	6	4	6			2

50.c sz. táblázat *A lányok által adott összes válasz 9a-12c*

	9a.	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c
AK	6	26	8	24	24	4	24	18	4	26	18	10
AN	4	4		6	4	2	4	6		4	6	6
S	26	8	20	4	4	22	4	6	14	10	6	14
UK			2		2	2		2	2			
UN				2								
NNY		2	6	2	2	8	8	6	20		8	6
M												
CsK												
CsN					2							
?	4		4	2	2	2		2			2	4

51.a sz. táblázat A fiúk által adott összes válasz 1a-4c

	1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c	4a	4b	4c
AK	2		2	14	10		6	6	2	2	2	
AN	4	10	2	10	8		18	22	2	10	10	2
S	20	16		8	10		8		8	20	14	6
UK	4	2	2	2	8	8			4		2	4
UN			2			4			2			
NNY	10	12	32			26		4	14	2	4	18
M												
CsK					2							
CsN				4	2		2	2				
?				2		2	6	6	8	6	8	10

51.b sz. táblázat A fiúk által adott összes válasz 5a-8c

	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c
AK	2	8	4	8	4	4		2	2	8	16	12
AN	16	6		10	10		16	6	6	16	8	
S	18	10	2	16	4	2	14	4	4	14	12	8
UK		6	2		2	10	8	20	20			4
UN			8		2	4	2					2
NNY	4	10	18		14	16		6	6			10
M												
CsK				2					2			
CsN				2		2					2	
?			6	2	4	2		2		2	2	4

51.c sz. táblázat A fiúk által adott összes válasz 9a-12c

	9a.	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c
AK	6	6	12	10	6	4	16	8	4	18	14	2
AN	16	16	2	14	8	2	6	6	4	12	12	10
S	14	14	16	8	20	24	10	12	12	6	6	10
UK				2		2		4	4			
UN									2			
NNY	2	2	8	2	6	6	6	8	12	2	4	12
M												
CsK												
CsN	2	2		2							2	
?			2	2		2	2	2	2	2	2	6

Ahogy a korosztályoknál, a nemeknél is megtekinthető, melyik helyzetet milyennek érezték agresszivitás szempontjából.

52. sz. táblázat A szituációk sorrendje az agresszivitások számát figyelembe véve – lányok

1.	8. (78 db)
2.	12. (70 db)
3.	3. (68 db)
4.	10. (64 db)
5.	11. (56 db)
6.	9. (48 db)
7.	2. (36 db)
	5. (32 db)
9.	4. (30 db)
10.	6. (28 db)
11.	7. (28 db)
12.	1. (6 db)

53. sz. táblázat A szituációk sorrendje az agresszivitások számát figyelembe véve – fiúk

1.	12. (68 db)
2.	8. (60 db)
3.	9. (58 db)
4.	3. (56 db)
5.	10. (44 db)
	11. (44 db)
7.	2. (42 db)
8.	5. (36 db)
	6. (36 db)
10.	7. (32 db)
11.	4. (26 db)
12.	1. (20 db)

A lányok enyhének érezték (0-29 darab agresszió) az 1., 6. és 7. szituációt, közepesen agresszívnek (30-55 darab agresszió) a 2., 4., 5. és 9., durvának (56 darab agresszió felett) a 3., 8., 10., 11. és 12. szituációkat.

A fiúk az 1. és 4. szituációt enyhének (0-29 darab agresszió), a 2., 5., 6., 7., 10. és 11. szituációkat közepesen agresszívnek (30-55 darab agresszió), a 3., 8., 9. és 12. szituációkat durvának érezték (56 darab agresszió felett).

Utoljára maradt az udvariasság mértéke.

54. sz. táblázat A szituációk sorrendje az udvariasságok számát figyelembe véve – lányok

1.	7. (40 db)
2.	5. (34 db)
3.	2. (16 db)
	4. (16 db)
5.	1. (12 db)
	6. (12 db)
	8. (12 db)
8.	10. (6 db)
9.	3. (4 db)
	11. (4 db)
11.	9. (2 db)
12.	12. (0 db)

A lányok legudvariasabban reagáltak a 7. és 5., legkevésbé udvariasan a 12. és a 9. szituációkban,

55. sz. táblázat A szituációk sorrendje az udvariasságok számát figyelembe véve - fiúk

1.	7. (50 db)
2.	2. (22 db)
3.	6. (18 db)
4.	5. (16 db)
5.	1. (10 db)
	11. (10 db)
8.	3. (6 db)
	4. (6 db)
	8. (6 db)
10.	10. (4 db)
11.	9. (0 db)
	12. (0 db)

A fiúk a legudvariasabban reagáltak a 7. és 2., legkevésbé udvariasan a 12. és a 9. szituációkban.

6.3.8 A hipotézisek értékelése

Mindhárom hipotézis beigazolódott:

- 1 A társadalmi távolság valóban fordított arányosságban áll az alkalmazott nyelvi agresszió mértékével. Mivel az idegennel és a tanárral szemben nagyobb a társadalmi távolság, csökkent az agresszió mértéke. Azt is láthattuk továbbá, hogy a tanárral szemben még alacsonyabb az alkalmazott nyelvi agresszió mértéke, mint az idegen felnőttel szemben.
- 2 A korkülönbség szintén fordított arányosságban áll az alkalmazott nyelvi agresszió mértékével.
- 3 A sértettek reakcióiban nagyobb fokú agresszió jelenik meg verbális agresszió, mint fizikai agresszió elszenvedésekor, így feltételezhető, hogy előbbit nehezebben tolerálják.

7. FEJEZET: A DISSZERTÁCIÓ EREDMÉNYEI

„A nyelv nemcsak arra szolgáló eszköz, hogy segítségével megnevezzünk, leírjunk és szabatosan érveljünk. A nyelv eszköze a kifejezésnek és a felhívásnak, a meggyőzésnek és a parancsnak, a tiszteletadásnak és a sértésnek, a pletykának és a megrovásnak” (Hymes, 1973:491).

7.1 A disszertáció célkitűzéseinek megvalósulása

1) Részletesen leírni a beszólás beszédaktusát mint a kompetitív stratégia legfontosabb eszközét.

Korábban több beszédaktust (kérés, visszautasítás, bocsánatkérés, bókra adott válasz) írt le Szili, Krékits pedig fontosnak tartotta a felszólító performatívumok kutatását, illetve vizsgálatát. Magának a beszólás beszédaktusnak a leírására azért volt szükség, mert ez új szempontból világít rá kommunikációs stratégiáinkra.

A beszólást elhelyeztük a beszédaktusok rendszerében, a bókkal állítottuk ellentétbe, és röviden úgy jellemeztük, hogy a beszélőnek arra irányuló szándékát jeleníti meg, hogy a hallgatóban / címzettben kárt tegyen. Taglaltuk a beszólás hármass hierarchiáját. Kiemeltük, hogy egyes esetekben, ilyen egyebek mellett a *Dögölj meg!* megnyilatkozás, a beszólás cselekvési ereje akár nulla is lehet, mivel nem valós felszólításról van szó. A sikerülési feltételek áttekintésekor azt a sajátosságot fedeztük fel, hogy az Austin által megadott hat (általános) feltétel közül a sikerességhez csak egynek kell bekövetkeznie, az aktust helyesen kell végrehajtani, a többi hiánya nem befolyásolja a sikerességet.

Nem a tudományos tanokra, hanem inkább mindennapi tapasztalatunkra hagyatkozva állapítottuk meg, hogy bár az esetek nagy részében pontosan megmondható, hogy az egyes aktusok milyen mértékben homlokzatrombolók, körültekintőnek kell lennünk. Vannak olyan megnyilatkozások is, amelyeknek a tartalmuk alapján agresszívak lehetnének, de a formája miatt tulajdonképpen nem

azok, és vannak olyan esetek is, amelyekben a megnyilatkozást nem a tartalma, hanem a formája teszi agresszívvé.

2) A televízióból rögzített két talk-show elemzése segítségével feltárni, hogy a résztvevők milyen nyelvi eszközök felhasználásával próbálnak meg kompetitív stratégiák révén felülkerekedni a többiekén.

Két adás elemzéséből láthattuk, hogy a *Heti Hetes*ben nagy szerepet kap a szereplők közötti verbális erőszak, a műsor szereplői egymást rendszeresen kritizálják, gúnyolják, heccelik. A beszédstílusra jellemző a közvetlenség, a pongyola kifejezőmód és mondatfűzés. Az interakciók hangneme sokszor olyan, mintha azok a hátsó területen zajlanának, nem a közönség előtt.

Az oldottabb hangvételű megnyilatkozás különbséget mutat az igényes beszédhez képest. Az oldottabb hangvétel és a közvetlenség oka lehet a természetességre való törekvés, valamint az a szándék, hogy a mondanivalót nyelvi és akusztikai eszközökkel is érdekesebbé, élvezetesebbé tegyék a hallgató számára.

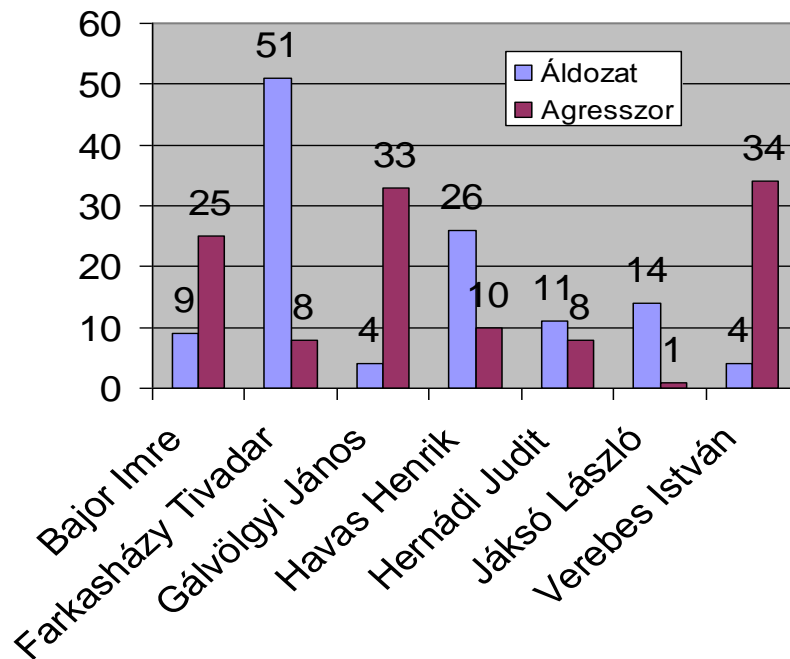
Mivel mindkét alkalommal az állandónak nevezett alapcsapat tagjai vettek részt, a csoporton belüli hierarchia már korábban kialakult, a felvett műsorok idejében minden résztvevő számára egyértelműnek kellett lennie, kinek milyen szerep „jut” a csoporton belül. A hierarchiát azonban folyamatosan meg kell erősíteni, fenn kell tartani. Az kerülhet a képzeletbeli „erőpiramis” tetejére, aki domináns szerephez tudja juttatni magát. Dominánsnak minősül az a személy: 1) akinek nem kell vigyáznia mások homlokzatára, 2) aki el tudja érni, hogy őt ritkán illessék beszólásokkal.

Két szerepet különböztettünk meg, amelyekbe minden résztvevő belebújhat: áldozati és agresszori. Csak olyan mértékben azonosulhat valaki ezekkel a szerepekkel, ahogy azt a csapat többi tagja engedi neki, amennyire ő azt „ki tudta harcolni” magának.

Rekonstruálhatóak az alá- és fölérendeltségi viszonyok. Találtunk olyanokat, akik legtöbbször agresszorok, mások legtöbbször elnyomottak. Az 1. sz. diagram mutatja, hogy szinte fordítottan arányos az áldozati és az agresszori alkalmak száma. A három fő agresszor (Verebes, Gálvölgyi, Bajor) szenvedte el a legkevesebb támadást. Ők azok is, akik több alkalommal voltak támadók, mint

sértettek. Velük ellentétben Farkasházy és Havas alig támadott, de gyakran szenvedtek el agressziót.

1. sz. diagram Áldozati és agresszori alkalmak száma

Külön figyelmet szenteltünk annak, hogy felvázoljuk a fő agresszorok közötti kapcsolatot. A kapcsolat nem minden esetben kölcsönös: Verebes és Gálvölgyi beszél egymásnak, Verebes és Gálvölgyi beszél Bajornak is, de Bajor ezt nem viszonzozza.

Kétséget kizárónak tűnik, hogy elsősorban azoknak a személyeknek a homlokzatát rombolták, akik nem támadnak vissza. Számos esetben láthattuk, hogy a beszélő annak ellenére végrehajtja homlokzatfenyegető cselekedetét, hogy tisztában van annak következményével. A legtöbbször a „gyengébb” visszavonul, az agresszívan viselkedő, a magát dominánsnak mutató másik fél / felek elől. Ha valaki nem a visszavonulást választja, akkor a beszélésre (pl. sértés, irónia) viszontbeszólással válaszol. (Olykor kisebb felhördülést okozva a csapaton belül.) Így jöttek létre (párharcok formájában) a szomszédsági párok. Nem csupán párharcokat láthattunk, hanem szövetségek kialakulását is, elsősorban Farkasházy és Havas ellen, egy közös cél (pl. lejáratás, kritizálás, elnyomás) elérése érdekében.

Ahogy azt az 5.2.2 fejezetben kifejtettük, a beszélő az aktus által megerősíti pozitív énképét is, hiszen aki másokat negatívan minősíthet, nyilván olyan, akire ezek a szavak nem vonatkozhatnak.

Szemben a *Nap-kelté*ben elhangzott interjúkkal, e műsorokban a nyelvi agresszió szélesebb körét használták a meghívottak.

1) Tartalmi agresszió:

- negatív minősítés (Bajor: *Igazi mazochista ember!*);
- lealacsonyítás (Farkasházy: *Hol van a két segédszínész?*);
- semmibe vétel (Verebes: *De nem figyelünk arra, amit te mondasz.*);
- kritizálás (Havas: *Ezt nem így kellett volna csinálni, bármelyikünk jobban előadta volna.*);
- elégedetlenkedés (Havas: *Ezt nem így kellett volna csinálni.*);
- képességek kétségbe vonása (Verebes: *Abban a pillanatban, bármi értelmeset kell mondani, már bakizik, rögtön, figyeld meg.*);
- rossz tulajdonság említése (nem szavahihető): (Gálvölgyi: *Úgyse hinnénk el.*);
- trágárság (Verebes: *Jól van, te is kinyalhatod a seggemet!*);
- tabutémák és tabuszavak említése (Verebes: *Érdekes, máskor nem szokta a WC-ről behozni a papírt. Ma valami különlegeset szarhatott.*);
- gúnyolás (Bajor (raccsolva): *Mikor szaladt el veled utoljára a ló?*);
- gúnynév használata (kicsi huszár).

2) Formai agresszió:

- irónia (Bajor: *Fejedelem, a Bosnyák térig.*);
- rejtett sértés (Verebes: *Érdekes, ha a Pavarotti sakkozik, nem megyek oda, speciel ha a Portis énekel, meggondolom.*);
- célzás (Gálvölgyi: *Amikor odamentél megnyalni az üveget.*).

3) Agresszív nyelvi viselkedés:

- bántó megszólítás (Havas: *Na, kicsi huszár, meddig hosszabbítják meg a 4-es metrót?*);
- az elvárások, normák figyelmen kívül hagyása (Havas: *Oda akart kilyukadni, hogy öreg kancának se nézd a fogát.*);
- közbevágás (Havas: *Mi közöd Pécshez? Nekem ez olyan intim dolog.*

Hernádi: *Ráadásul meleg volt, érthetetlen.*);

- kérdés válaszra nem méltatása, érdeklődés nem viszonzása (Bajor: *Ezt tényleg meséld el, mert én tudom. Engem már azért nem érdekel, mert ismerem.*);
- mondandó kijavítása nyilvánosság előtt (Hernádi: *Nem a Boráros térig.*);
- kioktató nyelvhasználat (Verebes: *Tudod, mi az a last minute? Utolsó percben.*);
- lekezelő modor (Bajor: *Ha a táblát megtalálod, az is nagy dolog lesz.*).

Beigazolódni láttuk Goffman nézetét, mely szerint az egymás közötti viszonyokat maguk a résztvevők hozzák létre interakciójuk során azzal, hogy verbális eszközök segítségével elfogadják vagy elutasítják saját szerepüket a többi megszólalóhoz képest. Az, hogy mások miként bánnak valakivel, elárulja a róla kialakult elképzeléseket (Goffman, 1981:34).

Jó megfigyelhetőek a csoporton belüli szimbolikus hatalmi viszonyok, „míg egyes személyek (pl. nők) nincsenek abban a helyzetben, hogy szólhassanak, vagy meg kell nyerniük hallgatóságukat, mások minden megerőltetés nélkül figyelmet parancsolnak” (Bourdieu, 1978:9).

Megállapítható, hogy a talk-show mint műsортípus a beszédjogért való versenyzés melegágya. A nem verbális eszközök nem elegendőek a beszédjog átvételéhez, mindenképpen verbálisan kell jelezni a megszólalási szándékot. Aki szóhoz akar jutni, aki véleményt akar mondani, annak versenyeznie kell a megszólalásért, a többieket verbálisan „el kell” nyomnia. A beszélőváltásnál általában nem várják meg, hogy eljőjön az arra alkalmas pillanat. Mivel a csoportlét elsősorban a dominanciaszerzésre és a beszédjogért való harcra épül, gyakori, hogy a beszélők se Grice Együtműködési Elvéhez (*Cooperative Principle*), se Leech Udvariassági Elvéhez (*Politeness Principle*) nem tartják magukat.

3) A televízióból rögzített interjúk elemzése segítségével feltárni, hogy élőszóban a műsorvezetők milyen nyelvi eszközök felhasználásával próbálják kézben tartani a beszélgetést.

Láthattuk különböző műsorvezetők párbeszéd-irányítási stratégiáit. A négy interjút egységes szempontok alapján készült elemzése kimutatta azok agresszív elemeit.

Az együttműködési együttthatók (1,25; 1,45; 1,44; 1,20) alacsonyak, vagyis a vendégek alig beszélnek többet a kérdezőknél. A megszólalások hossza önmagában mégsem tükrözi hűen a hatalmi helyzetet. Hogy pontosabb képet kapjunk, további szempontokat is felállítottunk, amelyek jellemzik az együttműködést, a beszélgetőpartner homlokzatának védelmét:

- 1) a beszédlépések száma,
- 2) a beszédjog megtartásának és átadásának gyakorlata,
- 3) a közbevágások és az együttbeszélések száma,
- 4) az alkalmazott kérdések fajtái,
- 5) témaajánlás és témaválasztás,
- 6) a beszéd tartalma,
- 7) az üdvözlés, a bemutatás, a megszólítás módja,
- 8) a búcsúformula használata, a társalgás befejezése.

Ezekre együttesen támaszkodva azonban már részletesen leírhatók a műsorvezetők törekvései.

Sok módját láthattuk az interjúkészítésnek, és minden alkalommal hangsúlyoztuk, példákkal szemléltettük azok agresszív elemeit. Verebesnél elsősorban a beszédlépések és szavak magas számát, a beszédjog átadásának hiányát és a közbevágások gyakoriságát, Lakat T-nél a közbevágások számát, a személyes vonatkozások gyakori említését és vendégei udvariatlan bemutatását, Bánónál a közbevágásokat, a kérdés módját és a homlokzatfenyegető kérdéseket, Aczélnál a közbevágásokat, a kérdések típusait és a hosszú helyzetelemzéseket emeltük ki. Leggyakrabban a gyakori közbevágások kerültek előtérbe. A beszédjog átadásának gyakorlatánál kiderült, hogy egyrészt ezt a műsorvezetők gyakran nehezen teszik meg, másrészt ennek leggyakoribb módja, hogy látványosan, egyértelműen a kérdezett felé fordulnak, ritkábban felé mutatnak, vagyis elsősorban nem verbális eszközöket alkalmaznak.

Megállapítható, ha a riporter a szó megtartásáért, a vendégek elnyomásáért küzd, az biztosan valamilyen negatív következménnyel jár. Vesztesek lehetnek mind a válaszolók, mind a nézők, előbbiek elveszthetik homlokzatukat, utóbbiak nem kapják meg a várt információkat. Ezek azok az esetek, amikor a beszélő egyéni célokat követ, és nem a közösségi, hanem egyéni céljait helyezi előtérbe.

A párbeszéd-irányítási stratégiák mellett tartalmi és formai agresszióval is találkozunk.

Agresszív nyelvi tartalom:

- negatív minősítés (Géger: természetesen, ő ez a kislány, egy pszichológiailag gyenge kislány ...);
- bántás (Lakat T.: nem teszik fel ilyenkor maguknak a kérdést hogy alkalmas vagyok én akkor erre a pályára hogyha ...)
- vád (Verebes: de hát önt is megvádolták, hogy (.) lement a Magyar Rádióba és intenciókkal látta §<Verebes> el a jelenlegi vezetőket.)
- kioktatás (Lakat T. : ... nem soha nem lelt rá arra hogy ezt a lányt **evvel fogom megfogni?** mert ez a ez a gyenge pontja idézőjelben ~~mondom a gyenge pontját mert szereti a filmeket~~ vagy vagy nem tudom. ő és és akkor ezen a vonalon próbálok menni, (.) és és hatni rá.)
- kritizálás (Lakat T.: és ezt komolyan mondják nekem, hogy azt mondják egymásnak hogy hetvennégyen itt vagyunk, és nem bírunk el egy gyerekkel?)
- elégedetlenkedés (Bánó: [hadd mondja már meg], na de hát úgyis elhangzott ez a nyilvánosság előtt, csak én most nem tudom ezt idézni, mert nincs itt a)
- szemrehányás (Verebes: úgy gondolom, hogy a rádióban 15 éve sem mondják kiegyensúlyozottan a híreket, mert mindig úgy mondják a híreket, ahogy ...)
- gúnyolás (Verebes: [nem akarja azt mondani,] hogy a Hír TV az balliberális beállítódottságú?)

Agresszív nyelvi forma:

- megnövelt hangerő (Bánó: ... azt fogja mondani tanúként, hogy hogy ja hát a Hajdú bent volt aztán lelőtt nyolc embert.)
- felgyorsult beszédtempó (Bánó: tehát ~~igazából nem is nagyon érti~~, hogy (.) mit akarnak a védencétől.)
- lelassult beszédtempó (Kiss: ... ami hozzá kell tennem **önmagában lehetne egy terhelő adat** ...)
- erőteljes hangsúly (Verebes: olyan RETTENETESEN nehéz dolog ez?)

- ezek együttes megjelenése (hogya a ~~többi~~ gyerekeknek MÉRT TETSZENEK ezek a fajta magatartások tehát a többi mért nem mondja, hogy te figyelj ide üljél már le nagyon szépen megkérlek, elég volt a bohóckodásból, TANULJUNK, azért vagyunk itt.)

4) A kérdőíves felmérés eredményeiből korcsoportonként és nemenként megtudni, a megkérdezettek hogyan nyilvánulnának meg tizenkét olyan helyzetben, amelyekben valamilyen agresszió éri őket.

Összesen 80 adatközlővel dolgoztunk, akiknek arra kellett válaszolniuk, a tizenkét leírt helyzetben hogyan nyilvánulnának meg.

A kérdőív első felében három helyzetben fizikai, a másik háromban az agresszió egyéb formái, a kérdőív második felében nyelvi agresszió érte a válaszadókat.

Először korosztályokra (13-14 évesek és 16-17 évesek) bontva végeztük az elemzést (ld. bővebben 6.3.6 fejezet), majd nemekre (lányok és fiúk) bontva (ld. bővebben 6.3.7 fejezet). Figyelmünket egyértelműen a nyelvileg agresszív megnyilatkozásokra fordítottuk.

Itt tényleg csak pár pontban foglaljuk össze kutatásaink eredményeit:

- 1) A 13-14 éveseknél a nagyfokú agresszió aránya jelentősen meghaladta az idősebb korosztálynál mértéket.
- 2) Az udvarias reakciók használatában is a 13-14 évesek jártak elől.
- 3) Mindkét korcsoport jóval erőszakosabban reagált az elszenvedett verbális bántalmazásra, mint a fizikaira.
- 4) A lányoknál a kismértékű, a fiúknál a nagyfokú agresszió volt túlsúlyban.
- 5) Nyelvi agresszió hatására a lányoknál jelentősen növekedett a kismértékű, enyhén csökkent a nagyfokú agresszió, a fiúknál mind a nagy, mind a kismértékű agresszió mértéke nőtt.

A korábbi eredményeket további következtetésekkel is kiegészíthetjük, ehhez együtt kell kezelnünk a tizenévesek összes válaszát (lásd 56. sz. táblázat).

56. sz. táblázat A tizenévesek összes válasza

AK	616 (21,39%)	1070 (37,15%)
AN	454 (15,76%)	
S	763 (26,49%)	
UK	215 (7,47%)	288 (10%)
UN	73 (2,53%)	
NNY	526 (18,27%)	
M	8 (0,28%)	
CsK	32 (1,11%)	62 (2,15%)
CsN	30 (1,04%)	
?	163 (5,66%)	

Az összes (2880 darab) válasz több mint egyharmada (37,15%) agresszív volt. Ennek nagyobb része (57,58%) kisfokú, kisebb része (42,42%) nagyfokú agresszió. Második legtöbb válasz semleges érkezett (26,49%). Mennyiségileg következnek azok a helyeztek, amikor nincs megnyilvánulás (18,27%). Éppen 10% az udvarias megjegyzések aránya, ez az agresszív megnyilatkozások töredéke. Körülbelül 3:1 (75,47:25,30%) az arány a kevésbé és a nagyon udvarias megnyilatkozások között. Számban jelentősek még azoknak az eset, ahol vagy nem érkezett, vagy feldolgozhatatlan válasz érkezett (5,66%).

5) A kérdőíves felmérés eredményeiből feltárni, milyen fokú nyelvi viselkedésbeli sajátosságok és különbségek adódnak abból, hogy más-más személyek (barát / idegen felnőtt / tanár) vesznek részt ugyanabban a szituációban.

Nem csupán korosztályok és nemek szerint elemeztük a kapott adatokat. A kérdőív válaszait a szerint is áttekintettük, hogy ki a bántalmazó, és hogy a bántalmazotti szerepet betöltő megkérdezett az ő jelenlétében hogyan reagál a történetekre.

Az a számadatokon tisztán látszik (ld. 49. táblázat), hogy jelentős nyelvhasználati különbségek adódnak abból, ha megváltozik az agresszor személye. Valós különbségeket írhatunk le figyelembe véve a korosztályokat és a nemeket, lássunk ezek közül néhányat:

- 1) Tanárral szemben, aki a szociális kontrollfunkciót betöltő személy, a 16-17 éveseknél minden esetben van verbális agresszió, a 13-14 éveseknél egy alkalommal nincs.
- 2) Mindkét korosztály előszeretettel alkalmazta a nagyfokú agressziót barátal szemben, míg az enyhe fokú agresszióból az ismeretlen felnőttek jutott a legtöbb.
- 3) Elsősorban a fiatalabb korosztályra, de az idősebbekre is vonatkozik, hogy jóval kevesebbszer szálltak szembe agresszíven tanárral szembe, mint más személyekkel szembe.
- 4) Az enyhe fokú udvariasság mindkét korosztálynál, minden agresszorral szemben gyakoribb, mint a nagyfokú udvariasság.
- 5) A korosztályok közül a fiatalabbak barátal szemben ritkán, tanárral szemben ennél tizenötször gyakrabban reagáltak udvariasan.
- 6) A nem megnyilatkozások aránya a társadalmi távolsággal párhuzamosan nő.

Ismét összességében is áttekintjük a tizenévesek válaszait, ld. 57. sz. táblázat. Az első hat kategóriát kiemeljük rövid elemzés céljából.

57. sz. táblázat *A tizenévesek összes válasza az agresszor személyét figyelembe véve*

	a (barát)	b (idegen)	c (tanár)
AK	242	249	125
AN	237	174	43
S	303	234	229
UK	31	88	96
UN	5	14	54
NNY	72	130	324
M	2	-	6
CsK	10	19	3
CsN	15	12	3
?	43	40	77

A legkevesebb agresszió (AK és AN) a tanárt éri. Idegennel szemben a kisfokú agresszió kis mértékben több, a nagyfokú határozottan kevesebb, mint barátal szemben. A társadalmi távolság mértéke fordított arányosságban van a nagyon agresszív megjegyzések számával. Ahogy a három kimenetben fokozatosan a

társadalmi távolsággal együtt nő az udvariasság mértéke és a meg nem nyilatkozás mértéke, úgy csökken a semleges megjegyzések száma.

Minden tekintetben közelebb áll az idegennek szóló megnyilatkozás a barátunk szülőhöz, mint a tanárnak szülőhöz.

A külső kontextuális tényezők közül az ismertségi szint alacsony volta a barátokkal való beszédhez képest kisebb fokú nyelvhasználati különbségre készítette a megkérdezetteket, mint az alá- és fölérendeltségi viszony.

Megerősödni láttuk, hogy egy szituációt sok tényező határoz meg, amelyek közül a hatalmi viszonyok (föle- és alárendeltség) a legfontosabbak (Huszár, 1993:43).

7.2 Az értekezés új tudományos eredményei

1. A beszólás beszédaktus megalkotása. Ez új szempontból világít rá kommunikációs stratégiáinkra.
2. A diskurzusbeli nyelvi viselkedés vizsgálatának bemutatása.
3. A beszólás beszédaktus vizsgálatához egy kérdőív jött létre.
4. A nyelvileg agresszív viselkedés leírása.
5. Egy hétfős társaság interakcióin keresztül feltárult a résztvevők között már fennálló dominanciasorrend.
6. Két kis csoport tizenévesek nyelvi viselkedésének leírása.
7. A beszólást és a viszontbeszólások leírása.
8. Összeállt egy magyar és angol nyelvű szakirodalmi jegyzék, amely segítségül szolgálhat a téma iránt érdeklődőknek.
9. Létrejött a nyelvi agresszió egy új, tág értelemben használható definíciója.

7.3 További kutatási célok

1. A bemutatott szempontok alapján további műsorvezetői stratégiák is elemezhetőek.
2. A diskurzuselemzésbe bevonhatók más tévéadások is.
3. A női vendégek szerepe alaposabb vizsgálatot érdemel.
4. A kérdőíves kutatás kiterjeszhető akár a vizsgált korosztály szélesebb körére, akár más korosztályokra, közösségekre (iskolai / munkahelyi / lakóházi).

5. A beszólás beszédaktus megvizsgálható más nyelveken is, így összevethetővé válnának annak kulturálisan kötött és univerzális elemei.
6. A más nyelvekre lefordított kérdőívvel elvégezhető ugyanez a kutatás, az így kapott eredményeket pedig egybe lehet vetni.
7. A verbális agresszió kutatása kibővíthető a mimikával, testbeszéddel, öltözködéssel és viselkedéssel.
8. Érdeemes megvizsgálni, hogy a beszólás beszédaktus hatása hogyan minimalizálható és maximalizálható.

8. FEJEZET SUMMARY

Introduction

While significant amount of articles deal with physical aggression in some academic fields (e.g. ethnology and psychology), little has been published on verbal aggression. Some disciplines (e.g. linguistics, psychology, sociology and social psychology) are interested in the scientific investigation of language aggression. We consider it important that the researches on aggression should shift to language aggression. It has been unduly neglected, it deserves much more attention. I intend to contribute to the research of verbal aggression.

Beside scientific results the research has practical benefits as well, as each member of the society is affected by some forms of language aggression every day. By publishing the results I was dedicated to show how typical aggression is of the media and of the teenagers' conversations. I am dedicated to achieve a change in the attitude to this topic.

The structure of the thesis

Chapter 1 is the introduction. In Chapter 2 the most important concepts are presented through the review of literature in the field including the difference between discourse analysis and conversation analysis, the research of the spoken language, Grice's cooperation principles, the characteristics of social interactions, turn taking, the history of the speech act theory, and Goffman's parallel with theatre (performance, role, face and front or backstage).

Chapter 3 covers aggression. After comparing some of its basic definitions, we show its role in the animal and in the human world and the division of aggression.

Chapter 4 explores verbal aggression. It starts with some well-known definitions, the characteristics of aggressive speech and the relationship between aggression and power. Separate subdivisions focus on the aggressive content, the aggressive form and the aggressive language behaviour.

Chapter 5 mentions Goffman's facework, goes on with Brown and Levinson's concept of face, then describes what activities threaten a person's negative and positive face. The second half of the chapter deals with the insult speech act. This

new speech act was brought into contrast with the compliment speech act, and was described as an intention of the speaker to make harm in somebody, usually in the addressee.

In Chapter 6 the empirical studies are described. Firstly, the dialogue control strategies in the interviews of *Nap-kelte*. Secondly, the appearance of insult speech act in conversations (*Heti Hetes*). Thirdly, the results of a questionnaire survey.

Chapter 7 summarises the most important results of the thesis, the hypotheses, the main aims and the implications for further research.

The summary can be found in Chapter 8.

The dissertation ends with the References and the Appendix (transcriptions conventions, transcripts, questionnaire).

Researches

The researches were carried out on two fields: on the one hand we analysed television discourses, on the other hand we made a questionnaire survey. Both of the methods proved to be effective. In one part of the discourses the interviewer and the interviewee were in asymmetric power relations (*Nap-kelte*), in the other half they were in symmetric power relations (*Heti Hetes*).

Research - *Nap-kelte*

Four live interviews had been recorded and studied later. All of them were in a morning TV program, called *Nap-kelte*. The four interviews were led by four different men.

Hypotheses

Hypothesis 1. There is at least one conversation where the cooperation coefficient is under 1. (It means that the number of words told by the interviewer is more than the number of the words told by the respondents.)

Hypothesis 2. Most of the topics were brought up by the interviewers.

Hypothesis 3. More interruptions are related to the interviewers than to the interviewees.

Hypothesis 4. The men (both interviewers and guests) interrupt the women more often than the women interrupt the men (interviewers or guests).

Method

After having the recordings we made the detailed transcriptions of the conversations. We marked for example the overlapping talk, the length of silence in tenths of seconds, the micro-pause less than one second, the relatively high volume, the falling and rising intonation, the transcriber's note, the audible inbreath, increase and decrease in tempo, a passage of talk louder or quieter than the surrounding talk (See Appendix 1).

These transcripts (See Appendix 2, 3, 4 and 5) were studied first separately with the methods of discourse analysis, then those were compared where the number of guests was the same.

Aims

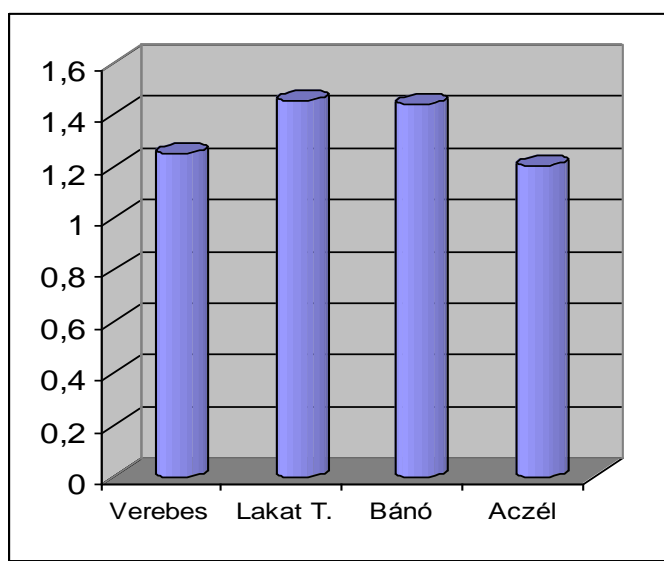
The aim of the research was to demonstrate language factors and speaker's strategies that can make someone's speech aggressive. The following aspects were considered: 1) number of turns; 2) degree cooperation coefficient; 3) getting and giving chance to speak; 4) interruptions and overlapping talk; 5) questions, face threatening questions; 6) accepting the topics, taking one's bearings; 7) topic; 8) greeting, introduction, address; 9) farewell, finishing the talk.

We could see that if the interviewer tries to gain the mastery over the respondents, either the respondents will lose their faces or the TV viewers will not get the expected information.

Results

1. Only the first hypothesis proved false. The degree of the cooperation coefficient was over 1 in all the interviews (See Diagram 2).

Diagram 2 Degree of Cooperation Coefficient

5. All the participants brought up at least one topic in their conversation, what others accepted, so everybody contributed to the formation of the conversation.

6. The interviewers interrupted their guests 57 times, while the guests interrupted the interviewers 19 times and each other 2 times (See Table 58).

Table 58 Number of the Interruptions in the Talks of Nap-kele
Interviewer   *Interviewers' interruptions*   *Interviewees' interruptions*

<i>Verebes</i>	<i>17</i>	<i>4</i>
<i>Lakat T.</i>	<i>16</i>	<i>12</i>
<i>Bánó</i>	<i>16</i>	<i>4</i>
<i>Aczél</i>	<i>8</i>	<i>1</i>
<i>Total:</i>	<i>57</i>	<i>21</i>

7. Male participants interrupted the female participants twice as many times as the women interrupted the men.

Research - *Heti Hetes*

Two programs of the *Heti Hetes* have been analysed. It is a case study of the speech of seven people who use language in public contexts. *Heti Hetes* is a talk show that is recorded in the presence of a small audience, and its edited version is broadcast some days later. The presenter reads out political and economic news of the week, the guests add their opinions.

Hypotheses

Hypothesis 1. We will find mainly formal aggression.

Hypothesis 2. First of all the abilities of the participants serve as a basis for insults.

Hypothesis 3. There is difference in the content of the insults said to the women and to the men.

Hypothesis 4. The number of aggressive acts is inversely proportional to the number of events as victims.

Aims

The aim was to investigate the following points within the interaction of a small group (one woman and six men):

1. Who the aggressors are.
2. What form of language aggression they use.
3. What amount of language aggression they use.
4. Who the victims are.

Results

We examined the superior-subordinate relations within a group of seven. We have found that some people are oppressors, while others are victims in most cases. The number of aggressive events is inversely proportional to the number of events as victims.

In the group the use of non-verbal language is not enough to get the chance to speak, participants have to show their intentions to be able to start speaking. The person who wants to tell one's opinion has to compete.

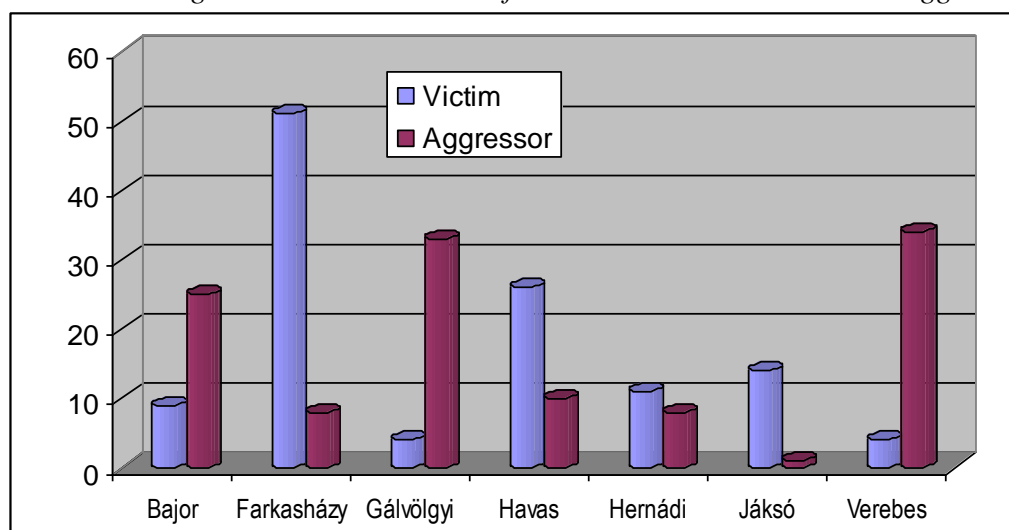
5. As columns 1 and 2 of Table 59 show there are more examples for aggressive form (25) than for aggressive content(19), but aggressive content and form together (75) outnumber both of them. So this hypothesis proved false.

Table 59 Amount of Aggression in Heti Hetes

	Aggressive content	Aggressive form	Aggressive content and form
Total:	19	25	75

6. The second hypothesis proved right because actually someone's abilities served as a basis for insults. It was followed by their habits, look and features.
7. The analysis confirmed our hypothesis as insults said to men are related to their abilities, habits, look and features, as long as the insults said to the only woman (Hernádi Judit) have sexual content or refer to her age.
8. The gathered data in Diagram 3 partly met our expectations. It means that in case of 5 participants the hypothesis proved right, but in case of two participants (Jáksó and Hernádi) it proved false. In the end we cannot say that the more times someone is aggressive, the less times they are attacked.

Diagram 3 Number of Events as a Victim and as an Aggressor

Research - Questionnaire

Hypotheses

Hypothesis 1. The bigger the social distance (is), the lower the level of aggression (is).

Hypothesis 2. The bigger the age difference (is), the lower the level of aggression (is).

Hypothesis 3. Verbal aggression has stronger effects on the victims than physical one.

Method

A survey was conducted by a questionnaire. The student population is sufficiently large, the entire population could not be included in the study. We used random sampling. Two groups of students were chosen, altogether 80 people. One of them were 13-14 years old, the other 16-17 years old. In both groups 20 boys and 20 girls were asked to fill in the questionnaire. The respondents were given 12 questions (See Appendix 6.). We used open-ended questions, so respondents formulated their own answers. It was not simple to compile data. In the situations there was only one dependent variable: the aggressor. The questions were clearly

arranged, the situations were real. In some cases (1, 3 and 4) we described a kind of physical aggression, the rest contained verbal aggression. Response categories have been developed in order to facilitate the process of coding and analysis: A – aggressive (AK low aggression level, AN high aggression level); S- neutral; U – polite (UK low politeness level, UN high politeness level); NNy – no verbal reaction; M – talk to oneself; Cs – some kind of physical reaction; (?) – no answer or the residents couldn't understand the situation.

Aims

4. What differences in language behaviour arise from the fact that different characters take part in the same situations?
5. How the contextual factors influence the use of aggressive verbal activities and the suffering of aggression?
6. In the case of physical or verbal aggression does higher level of aggression appear?

Results

- 1) The level of aggression was higher among the younger teenagers (aged 13-14).
- 2) The 13-14 year olds had more polite reactions.
- 3) Both groups reacted in a more aggressive way when they suffered from verbal when they were physically attacked.
- 4) In case of girls the low aggression level was dominating.
- 5) In case of boys the high aggression level was dominating.
- 6) In the group of the older students (aged 16-17) there is aggression in each situation, in the other group (aged 13-14) there is only one situation where there was no aggression.
- 7) Both groups used higher level of aggression against a friend, while lower level of it against the unknown adult.
- 8) Low politeness level is more common in any situation than high politeness level.

- 9) The younger teenagers are rarely friendly with a friend, they are 15 times more polite to the teacher.
- 10) More than third of all the answers (37,15%) were aggressive. Most of these (57,58%) were very aggressive.
- 11) 26,49% of the answers were neutral.
- 12) Exactly 10% of the answers were the amount of polite answers.
- 13) The least aggression is towards the teacher.

We found less difference between the utterances said to the friend and to the unknown adult, than between the utterances said to the friend and to the teacher.

It proved right that a situation is determined by many factors, of which power relations (super- and subordinations) are the most important (Huszár, 1993:43).

All the three hypotheses proved right:

- 4 Social distance is inversely proportional to the level of verbal aggression. As the social distance is the greatest between the student and the teacher, the level of aggression is the lowest.
- 5 Age difference is in inverse proportion to the level of aggression.
- 6 In the victims' reactions higher level of aggression appears in case of verbal aggression than in case of physical insults. The teenagers can tolerate the suffering caused by verbal aggression less.

The most important results of the thesis

1. Description of insult speech act.
2. Description of the analysis of language behaviour in discourse.
3. A questionnaire has been done to analyse insult speech act.
4. Description of verbally aggressive behaviour.
5. The already established domination order is revealed through conversations in a group of seven.
6. Description of the language behaviour of two teenage groups.
7. Description of insults and counter-insults.
8. Specialist literature has been made containing Hungarian and English books and articles. It may help researchers interested in the topic.
9. A wider definition of language aggression has been formed.

Implications for further research

1. With the help of the applied factors other interviewers' strategies can be analysed.
2. Other television programs can be involved in the discourse analysis.
3. The role of female characters is worth a more thorough analysis.
4. The questionnaire survey may be expanded to wider community of teenagers, or to other age groups or other communities.
5. Insult speech act can be analysed in other languages as well, so the universal and culture-bound characteristics become comparable and contrastable.
6. With the help of the questionnaire, translated to other languages, the survey can be done and the results are comparable.
7. Mimicking, body language and behavioural may be involved in the research.
8. It is worth investigating how the effect of the insult speech act may be minimized or maximised.

9. FEJEZET: FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS FORRÁSOK

9.1 Felhasznált irodalom

Altbäcker, V. 1986. A szociális agresszió. In: Csányi, V. (szerk.) *Agresszió az élővilágban*. Budapest: Natura Kiadó. 77-97.

Arató, O., Kiss, Gy. 1991. *Az individuálpszichológia és hatása Magyarországon*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem D. J. 1994. *Pszichológia*. Budapest: Osiris-Századvég.

Aronson, E. 2002. *A társas lény*. Budapest: KJK Kerszöv.

Austin, J. L. 1990. *Tetten ért szavak*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Babbie, E. 1998. *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.

Bagdy, E. 1977. *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Batár, L. 2004. A Heti Hetes című műsor elemzése nyelvi agresszió szempontjából. In: Kassai I. (szerk.) *Etűdök alkalmazott nyelvészetre*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola. 68-85.

Batár, L. 2005. A nyelvi agresszió mint a tanórai fegyelmezés eszköze a rögzített tanórákon. In: *Modern Nyelvoktatás* 11. évf.: 4. 19-31.

Batár, L. 2007a. Nyelvi viselkedésminták egy beszélgetős műsorban. In: Gecső, T., Sárdi, Cs. (szerk.) *Nyelvelmélet-nyelvhasználat*. Székesfehérvár – Budapest: Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó. 23-29.

Batár, L. 2007b. A beszólás mint beszédaktus. In: *Magyar Nyelvőr* 131. évf.: 4. 451-464.

Batár, L. 2008a. *Nyelvi agresszió – egy felmérés eredményeiről*. (Elhangzott előadás a Kommunikáció nyelvészeti aspektusai című konferencián, Kézirat).

Batár, L. 2008b. Nyelvi agresszió az iskolában. In: *Modern Iskola* 2. évf.: 2. 18-19.

Beaugrande, de R., Dressler, W. 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest: Corvina.

Berezkei, T. 1992. *A génektől a kultúráig. (Szociobiológia és társadalomtudomány)*. Budapest: Cserépfalvi Könyvkiadó.

Bergvall, V. L., Remlinger, K. A. 1996. Reproduction, resistance and gender in educational discourse: the role of Critical Discourse Analysis, In: *Discourse & Society*. Vol. VII.: 4. 453-479.

Black, M. 1998. *A nyelv labirintusa*. Budapest: Holnap Kiadó.

Bloor, T. 1994. Context, Text and Discourse. In: Bloor, T., Richards, K. (eds.) *Methods of Text and Discourse Analysis. A Collection of Handouts*. Birmingham: Language Studies Unit, Aston University. 1-11.

Bourdieu, P. 1978. A beszédtevékenység gazdaságtana. In: *Műhely* 9. évf.: 26. 1-45.

Bourdieu, P. 2000. *Férfiuralom*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Boxer, D. 2006. Nyaggatás: A családi konfliktus színtere. In: Huszár Ágnes (szerk.) *A családi nyaggatástól a munkahelyi nyelvhasználatig. Szociolingvisztikai olvasmányok magyar nyelven*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 162.

Breton, P. 2000. *A manipulált beszéd*. Budapest: Helikon Kiadó.

Briggs, A., Burke, P. 2004. *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest: Napvilág Kiadó.

Brown, P., Levinson, S. C. 1987. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buda, B. 1985. A tömegtájékoztatás nyelvének néhány kommunikáció-lélektani és szociolingvisztikai sajátossága. In: Grétsy L. (szerk.) *Nyelvészet és tömegkommunikáció* II. kötet, Budapest: Tömegkommunikáció Kutatóközpont. 7-29.

Buda, B. 1986. Az agresszió megértésének pszichológiai korlátai. In: Csányi V. (szerk.) *Agresszió az élővilágban*. Budapest: Natura Kiadó. 183-194.

Coulthard, M. 1985. *An introduction to discourse analysis*. London: Longman.

Crystal, D. 1999. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Csányi, V. 2005. *Etológia és társadalom*. Budapest: Ulpius-ház Könyvkiadó.

Csepeli, Gy. 1997. *A szociálpszichológia vázlatja*. Budapest: József Attila Kiadó.

Csepeli, Gy. 2001. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.

Csepeli, Gy. 1978. Goffman „interakciós színpada” és a szociálpszichológiai megértés. In: Huszár, T., Léderer, P. (szerk.) Goffman, E. *Érintkezések. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Oktatási Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya. 5-17.

Csíkszentmihályi, M. 2007. *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. Budapest: Nyitott Könyvműhely.

Darwin, C. 2000. *A fajok eredete. A természetes kiválasztás útja*. Budapest: Typotex Kiadó.

Dascal, M. 1992. On the Pragmatic Structure of Conversation. In: Searle J. R. et al. *(On) Searle on Conversation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 35-56.

Dore, J. 2001. A beszédaktusok elsajátításának feltételei. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 603-626.

Erdős, M. 2006. *A nyelvben élő kapcsolat. Egy öngyilkosság-megelőző sürgősségi telefonszolgálat beszélgetéseinek vizsgálata*. Budapest: Typotex.

Ervin-Tripp, S. 2001. A szociolingvisztikai szabályokról: változtatás és együttes előfordulás. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 507-541.

Evans, P. 2004. *Szavakkal verve ... Szóbeli erőszak a párkapcsolatokban*. Budapest: Háttér Kiadó – NANE Egyesület.

Fercsik, E., Raátz, J. 2006. *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Forgas, J. P. 1989. *A társas érintkezés pszichológiája*. Budapest: Gondolat.

Freud, S. 1948. Die Frage der Laienanalyse. In: *GW*. Vol. XIV. London: Imago. 207-296.

Frydman, M. 1999. *Televízió és agresszió*. Budapest: Pont Kiadó.

Gal, S. 2001. Beszéd és hallgatás között. A nyelv és társadalmi nem kutatásának kérdései. In: *Replika*: 12. évf.: 45-46. 163-189.

Gerbner, G. 2002. *A média rejtett üzenete*. Budapest: Osiris Kiadó.

Goffman, E. 1978. Szórakozás a játékban. In: Huszár, T., Léderer, P. (szerk.) Goffman, E. *Érintkezések. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Oktatási Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya. 99-172.

- Goffman, E. 1981. *A hétköznapi élet szociálpszichológiája. Tanulmányok.* Budapest: Gondolat.
- Goffman, E. 1990. A homlokzatról. In: Síklaki, I. (szerk.) *A szóbeli befolyásolás alapjai.* Budapest: Tankönyvkiadó.
- Goffman, E. 1999. *Az én bemutatása a mindennapi életben.* Budapest: Pólya Kiadó.
- Goodwin, M. H. 2003. The Relevance of Ethnicity, Class and Gender in Children's Peer Negotiations. In: Holmes, J., Meyerhoff, M. (eds.) *The Handbook of Language and Gender.* Oxford: Blackwell. 229-251.
- Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. In: *Syntax and semantics.* Vol. III.: 41-57.
- Grice, H. P. 2001. A társalgás logikája. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés.* Budapest: Osiris Kiadó. 213-227.
- Griffin, P., Mehan, H. 2001. Értelem és rítus a tantermi beszélgetésben. Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés.* Budapest: Osiris Kiadó. 541-564.
- Griffin, E. 2001. *Bevezetés a kommunikációelméletbe.* Budapest: Harmat.
- Gripsrud, J. 2007. *Médiakultúra, médiatársadalom.* Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Habermas, J. 2001. Mi az egyetemes pragmatika? In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés.* Budapest: Osiris Kiadó. 228-259.
- Hámori, Á. 2006. A társalgási műfajokról. In: Tolcsvai Nagy, G. (szerk.): *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 157-181.
- Hárdi, I. 2000. Az agresszió világa. Az agresszió fogalma, jelenségtana, elméletei. In: Hárdi, I. (szerk.) *Az agresszió világa.* Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt. 17-80.
- Hárdi, I. 1996. Az agresszió fogalmi, elméleti és jelenségtani kérdései. In: Hárdi, I. (szerk.) *Az agresszió problémái korunkban.* Budapest: Szociális Munka Alapítvány. 11-28.
- Hebb, O. D. 1978. *A pszichológia alapkérdései.* Budapest: Gondolat.
- Heller, Á. 1966. A szerepkategória marxista értelmezhetőségéről. In: Heller, Á. *Társadalmi szerep és előítélet. (Két tanulmány a mindennapi élet köréből).* Budapest: Akadémiai Kiadó. 7-73.

Horváth J. *A televízió és az üzlet; televíziós műsортípusok; a televíziós személyiség.* <http://vic.mkm.sulinet.hu/media/johorvat-4.htm>

Horváth-Szabó, K., Vigassyné, D. K. 2001. *Az agresszió és kezelése.* Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium.

Huszár, Á. 1985. *Magyar pályaválasztási és terápiás beszélgetések beszédstratégiai elemzése.* Budapest. (Kandidátusi értekezés, Kézirat)

Huszár, Á. 1993. Sex and Situation Differences in Hungarian. In: *Studies in Applied Linguistics*. Vol V: 1. 43-53.

Huszár, Á. 1994. Az együttérzés beszédaktusai. In: *Studia Nova*. 1. évf.: 2-3. 99-109.

Huszár, Á. 2005. Szili Katalin. Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata. In: *Modern Nyelvoktatás*. 11. évf.: 88-90.

Huszár, Á. 2006. Az együttműködés nyelvi jelei. In: *Beszédgyógyítás*. 17. évf.: 1. 33-47.

Huszár, Á., Batár, L. 2006. Hogyan fojtsuk bele partnerünkbe a szót, avagy párbeszéd-irányítási stratégiák a közszolgálati televízió egyik szombati műsorában. In: *Élet és Irodalom*. 50. évf.: 26. 4, 8.

Huszár, Á. 2008a. *Bevezetés a gendernyelvészetbe.* (Kézirat)

Huszár, Á. 2008b. Az információkérés grammatikai megvalósulásai a beszélgetésvezető stratégiákban. (Elhangzott előadás A Kommunikáció nyelvészeti aspektusai című konferencián, Kézirat)

Hymes, D. 1973. A nyelv a társadalomban. In: Szépe Gy. (szerk.) *A nyelvtudomány ma.* Budapest: Gondolat. 483-506.

Hymes, D. 2001. A nyelv és a társadalmi élet kölcsönhatásának vizsgálata. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés.* Budapest: Osiris Kiadó. 458-495.

Iványi, Zs. 2001. A nyelvészeti konverzációelemzés. In: *Magyar Nyelvőr*. 125. évf.: 1. 74-93.

Kapitány, Á., Kapitány, G. 2000. *A tömegkommunikáció szimbolikus üzenetei.* Budapest: MÚOSZ Bálint György Újságíró Akadémia és Sajtóház Kft.

Kappéter, I. 1996. Az agresszió kezelése szociális otthonokban. In: Hárdi, I. (szerk.) *Az agresszió problémái korunkban.* Budapest: Szociális Munka Alapítvány. 46-58.

Kálmán, L., Trón, V. 2005. *Bevezetés a nyelvtudományba*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Károly, K. 2002. Az alkalmazott nyelvészeti kutatások néhány alapvető módszertani kérdéséről. In: *Alkalmazott Nyelvtudomány*. 2. évf.: 1. 77-87.

Kassai, I. 1998. *Fonetika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kegyesné, Sz. E. 2003. *Verbális agresszió ma Magyarországon*. (Elhangzott előadás az Erőszak és nemek: a társadalmi nemek kutatása Magyarországon az ezredfordulón című konferencián. Kézirat)

Krékits, J. 2006. *Felszólító performatív beszédaktusok. A „beavatkozás” igéi*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Labov, W., Fanshel, D. 2001. Beszélgetési szabályok. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 393-435.

László, J. 1981. Goffman mikroszkópjai. In: Goffman, E. *A hétköznapi élet szociálpszichológiája. Tanulmányok*. Budapest: Gondolat. 740-780.

Lorenz, K. 1994. *Az agresszió*. Budapest: Katalizátor Iroda.

Mérei, F., Binét, Á. 1993. *Gyermeklélektan*. Budapest: Gondolat.

N. Horváth, B. 2006. *Gyakorlati kommunikáció*. Budapest: Pont Kiadó.

Németh, E. 1999. *Közszereplés. A modern retorika eszköztára*. Budapest: Osiris Kiadó.

Nassaji, H., Wells, G. *Mire jó a „háromosztatú párbeszéd”? Vizsgálat a tanár-diák interakcióról*. (Kézirat)

Nyomárkay, I. 1999. A nyelvhasználat udvariassági stratégiái II. In: *Magyar Nyelvőr*. 123. évf.: 2. 145-149.

Petrey, S. 1990. *Speech Acts and Literary Theory*. New York: Routledge.

Pléh, Cs., Terestyéni, I. 2001. Jelentés és használat: a kommunikáció kutatása a szemantika és a pragmatika határán. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 7-22.

Pléh, Cs. 1990. A szaván fogott szó. In: Austin, J. L. *Tetten ért szavak*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ranschburg, J., Popper P. 1978. *Személyiségünk titkai*. Budapest: RTV-Minerva.

- Ranschburg, J. 1998. *Az érzelem és a jellem lélektanából*. Budapest: Okker.
- Ranschburg, J. 1999. Agresszivitás a képernyőn. In: *Fordulópont*. 1. évf.: 1. 5-7.
- Ranschburg, J. 2006. *A meghitt erőszak*. Budapest: Saxum.
- Reboul, A., Moeschler, J. 2000. *A társalgás cselei. Bevezetés a pragmatikába*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Rónai, B. 1998. *Édes anyanyelvünk*. Szombathely: Oskar.
- Sacks, H. 1995. *Lectures on conversation I-II*. Oxford: Blackwell.
- Sacks, H., Schegloff, E. A., Jefferson, G. 1974. A Simple Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation. In: *Language*. Vol. L.: 4. 696-735.
- Sadock, J. 2006. Speech acts. In: Horn, L. R., Ward, G. (eds.) *The Handbook of Pragmatics*. Blackwell Publishing. 53–73.
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schirm, A. 2007a. A kérdések pragmatikája. In: Váradi, T. (szerk.) *I. Alknyelvdok Konferencia kötet*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 160-169.
- Schirm, A. 2007b. A komplex kérdések. In: Geccsó, T., Sárdi, Cs. (szerk.) *Nyelvelmélet – nyelvhasználat*. Székesfehérvár - Budapest: Kodolányi János Főiskola - Tinta Könyvkiadó. 264-272.
- Schlegloff, E. A. 2000. Overlapping talk and the organisation of turn-taking for conversation. In: *Language in Society*. Vol. V.: 29. 1-64.
- Schlegloff, E. A. 2001. A beszélgetés néhány kérdéséről és kétértelműségéről. In: Pléh, Cs., Síklaki, I., Terestyéni, T. (szerk.) *Nyelv – kommunikáció – cselekvés*. Budapest: Osiris Kiadó. 436-457.
- Searle, J. R., Vanderveken, D. 1985. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, J. R. 1992a. Conversation. In: Searle J. R. et al. *(On) Searle on Conversation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 7-29.
- Searle, J. R. 1992b. Conversation Reconsidered. In: Searle J. R. et al. *(On) Searle on Conversation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 137-147.

Searle, J. R. 2000. *Elme, nyelv és társadalom. A való világ filozófiája.* Budapest: Vincze Kiadó.

Síklaki, I. 1994. *A meggyőzés pszichológiája.* Budapest: Scientia Human.

Síklaki, I. 1998. A tanári dominancia buktatói: A felettetés szociolingvisztikai elemzése. In: *Iskolakultúra.* 8. évf.: 10. 42-55.

Strawson, P. F. 1979. Intenció és konvenció a beszédaktusokban. In: Pléh Cs. - Terestyéni T. (szerk.): *Beszédaktus – kommunikáció – interakció Szöveggyűjtemény.* Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 106-125.

Subosits, I. 1996. A verbális agresszió. In: Hárdi, I. (szerk.) *Az agresszió problémái korunkban.* Budapest: Szociális Munka Alapítvány. 101-114.

Subosits, I. 1999. A beszéd mint agresszió. In: Bolla, K. (szerk.) *Egyetemi Fonetikai Füzetek 25., Nyelvhasználati sajátosságok.* Budapest: ELTE Fonetikai Tanszék. 55-58.

Szathmári, I. 2004. *Stilisztikai lexikon. Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Szikszaíné, N. I. 1994. *Stilisztika.* Budapest: Trezor Kiadó.

Szikszaíné, N. I. 1999. *Leíró magyar szövegtan.* Budapest: Osiris Kiadó.

Szili, K. 2004. *Tetté vált szavak.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Szili, K. 2007. Az udvariasság pragmatikája. In: *Magyar Nyelvőr* 131. évf.: 1. 1-17.

Szőör, A. 2007. *Az erőszak neve: fenség. Erőszak a családon belül.* Budapest: Kairosz Kiadó.

Tátrai, Sz. 2006. A narratív diskurzusokról – pragmatikai nézőpontból. In: Tolcsvai Nagy, G. (szerk.) *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 213-232.

Tolcsvai Nagy, G. 2001. *A magyar nyelv szövegtana.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Tóth, T. 2005. *Médiaerőszak.* Budapest: Kossuth Kiadó.

Vasvári, L. 1993. *Angol közmondások. Angol-magyar közmondások és szólások az egész világból.* Budapest: Lord Kiadó.

Vetró, Á., Csapó, Á. 1991. *A televízió és a gyermek.* Budapest: Animula Egyesület.

Wacha, I. 1985. Beszéd: szituáció, szöveg és hangzás együttese a rádióban és a televízióban. In: Grétsy, L. (szerk.) *Nyelvészet és tömegkommunikáció 1.* Budapest: Tömegkommunikáció Kutatóközpont. 7-246.

Wardhaugh, R. 1995. *Szociolingvisztika.* Budapest: Osiris Kiadó.

9.2 Források

Bartha, L. 1981. *Pszichológiai értelmező szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Burgess, A. 2007. *Gépnarancs.* Budapest: Európa Könyvkiadó.

Deme, L., Grétsy, L., Wacha, I. (szerk.) 1987. *Nyelvi illemtan.* Budapest: Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó.

Hegedüs, R. 2005. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Juhász, J., Szőke, I., O. Nagy, G., Kovalovszky, M. (szerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó Rt.

Kiss J., 1995. *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

National Geographic Channel. Kangam. 2005.10.14.

RTL Klub honlapja: www6.online.rtlklub.hu/hetihetes

Zaicz, G. (főszerk.) 2006. *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.

1. sz. melléklet: A transzkripcióknál alkalmazott átírási jelek

Szekvencialitás, szünetek

[ ]	két vagy több beszélő közti átfedés eleje és vége
/	rácsatlakozás (beszélőváltás szünet nélkül)
(n.n)	a néma szünet hossza (stopperrel mérve)
(.)	1 másodpercnél rövidebb néma szünet (stopperrel mérve)
a / ö / ü	hangos szünet
ühüm	a hallgató minimális ösztönzése a mondanivaló folytatására
aaa	dadogás
(...)	érthetetlen beszédszakasz
< >	az átíró megjegyzése
°	nagy levegővétel, sóhajtás
%	torokköszörülés
§	köhögés
***	a közönség tapsa és/vagy nevetése
*	nevetés

Intonáció

.	intonációs egység vége; ereszkedő hanglejtés
..	intonációs egység vége; eső hangmagasság
,	intonációs egység vége; eső-emelkedő hanglejtés
?	intonációs egység vége; kérdő hanglejtés
!	felszólító, megszólító, fenyegető hanglejtés
<u>aláhúzás</u>	megnövelt hangerő vagy erőteljes hangsúly
NAGY BETŰ	nagy mértékben megnövelt hangerő / nagyon erőteljes hangsúly
:	nyújtott hang / szótag
~~áthúzott~~	átlagosnál gyorsabb beszédszakasz
félkövér	átlagosnál lassabb beszédszakasz
~~kétszer aláhúzott~~	átlagosnál magasabb hangszínű beszédszakasz
~	a beszélő nevetése, kuncogása
<i>dőlt betű</i>	gúnyos hangnem

Egyéb

XY	azonosíthatatlan beszélő
----	--------------------------

2. sz. melléklet: Transzkript - Verebes István interjúja

Hely: Nap-kezte

Időpont: 2005.12.17.

Időtartam: 15:34

Verebes: jelesül (.) a Magyar Rádióról (.) szeretnék beszélgetni Szalai Annamáriával aki az ORTT testületi tagja a FIDESZ részéről, (.) Kovács Györggyel aki (.) a testületnek az elnöke, és Ladvánszky György (.) aki a testület tagja Szocialista Párt részéről, hol kezdjük? kérdezem önöktől.

Kovács: hát ott kezdjük, hogy egyáltalán (.) miért kell erről beszélni 15 évvel a rendszerváltás után, (.) hogy a Magyar Rádió milyen helyzetben van.

Verebes: hát, hogy milyen helyzetben van, (.) azt ő ő ő tényszerűen (.) úgy lehetett regisztrálni hogy, van (.) ő ő hiánya. (.) milliárdos hiánya. ilyen helyzetben van egy 8 milliárdos költségvetésből 5,5 a bérköltség, voltam intézményvezető, ez eléggé rossz arány.

Kovács: / én nem erre a helyzetre gondoltam, hanem arra a helyzetre, hogy hosszú idő óta (.) illegitim módon (.) megválasztott vezető nélkül működik a Magyar Rádió.

Verebes: két alelnök (.) kapott megbízást arra, hogy vezesse ezt az intézményt, de most kifogás érte az intézkedésüket, ketten döntöttek úgy, hogy nyugdíjaznak (.) arra (.) már (.) korban (.) jogosul ő jeles rádiósokat, ez sem jött létre, mert a civil kuratórium ezt (.) megvétózta. jól tudom én ezt?

Ladvánszky: igen, jól, és lényegébe, ahogy az elnök úr mondta ha nincs elnöke a Magyar Televíziónak, akkor különböző tör[ténetek]

Verebes: [a Magyar] Televíziónak van elnöke.

Ladvánszky: elnézést kérek

Szalai: volt, amikor nem volt.

Verebes: igen, semmi baj, [semmi baj]

Ladvánszky: [a Magyar Rádiónak]

Verebes: aaa az sincs attól rendben, mert van van elnöke, azért ott is mindig azért van téma.

Ladvánszky: / tehát a Magyar Rá[dióról beszélünk.]

Verebes: [a Magyar Rádió]nak igen.

Ladvánszky: a Magyar Rádióknak nincs elnöke, akkor különböző események tudnak történni, választások, intézkedések, § intézkedések visszavonása, és az nagyon egészségtelen [helyzet].

Verebes: [önök megítélése] szerint mért nem sikerül (.) a politikai delegáltaknak megegyezniük abban **a (.) közös (.) érdekű témában**, hogy LEGYEN elnöke a Magyar Rádióknak. olyan RETTENETESEN nehéz dolog ez?

Szalai: én szerintem alapvetően rossz ez a struktúra, tehát amikor kiegyezésre kényszerítenek politikai erőket egy vezetéválasztásban, sokkal egyszerűbb lenne, ahogy más országokban is létezik, hogy akár egy miniszterelnök, [akár egy köztársasági elnök]

Verebes: [tudjuk, ezt tudjuk.] mármint nem tudom, mióta van Médiatörvény kilencven?

Kovács: hat.

Verebes: hat ugye a Horn-kormány alatt, ezt tudjuk (.) erről a rossz Médiatörvényről ezen belül. felnőtt, (.) értelmes, (1.3) komoly emberek nem képesek, ebben az ügyben egyezsége jutni? ezt nekem nem [lehet elmondani.]

Szalai: [jó lenne,] hogyha képesek lennének, mert nem jó, hogy zűrzavar van bármelyik közmédiám körül, egyébként nem tudjuk, hogy mennyi hiány van, van-e hiány, nem is a mi dolgunk közvetlenül, azt, hogy ezt kezeljük ezt a kérdést, és tényleg nem tudjuk, hogy mi történik a Magyar Rádióban, egy ami nagyon fontos és amiről nekünk itt kellene beszélni, (.) az pedig a Magyar Rádióknak a jövője, a lehetséges jövője. februárban megszűnik a keleti URH sáv és meg kell oldaniuk például azt a problémát, hogy ő a parlamenti közvetítést ő ő ő hová teszik, a nemzetiségi műsorokat, a vidéki, regionális műsorokat, (.) e miatt is van egy konfliktus a Magyar Rádióban, a minap megjelent majdnem minden újságban, hogy **a Bartók ő Rádió ő nevét** a Bartók Béla jogutódja meg kívánja tagadni, hogyha szétverik azt a struktúrát, én azt gondolom, hogy ezek igazán az aggasztó jelek, mert az, hogy van elnök, nincs elnök,

Verebes: / ~~nézze maga is a parlament közvetítésekről és a nemzetiségi műsorokról beszél~~, arról soha nincs vita például, hogy ő Déry Tibor vagy Szabó Magda, vagy Móricz Zsigmond vagy ő Karithy Frigyesnek a műveit milyen arányban játsszák a Magyar Rádióban, hát a politika egy ilyen pici része a Magyar Rádióknak, egyébként van egy műsorfolyam.

Szalai: / azért beszélek róla, mert ezeket eddig megoldották a keleti URH-n, tehát én is sokkal fontosabbnak tartom azt hogy a közszolgálati jellege megmaradjon a Magyar Rádióknak most ünnepli a 80. évet, és legyen századik és százhuszadik születésnap[ja is.]

Verebes:

[mit] mondanak önök arról, hogy hogy ez a politikai harc, egy-egy médiumért, ez mennyiben értelmes a tekintetben, hogy a ~~választások sorsát az eddigi tapasztalatok szerint~~ semmiképpen sem a Magyar Televízió illetve a Magyar Rádió döntötte el.

Kovács: / hát ez így van. az a tapasztalatunk, hogy (.) aki idáig és idézőjelben megszerezte valamelyik közszolgálati médiumot, az rendre elvesztette a választásokat Magyarországon. de térjünk vissza az eredeti kérdésére, hogy miért nincs vezető (.) a Magyar Rádiónál. én azt gondolom, azért nincs vezető, mert kérdésében is benne van a válasz, (.) politikai delegáltak (.) végzik ezt a munkát, és nem tudnak megegyezni. azt gondolom, távolabb kellene magát tartani a politikának a közszolgálattól.

Verebes: / jómagam nem voltam politikai delegált sohasem, de (.) mint (.) egyszerű, mezei értelmiségi elképzelhetetlenek tartom, hogy ne tudjam a hátam mögött lévő **párt (.) nak ő arra hivatott jeleseit és az ellenfeleimet rávenni**, hogy olyan kompromisszumot kötni, amely (.) amely megszüntet egy lehetetlen helyzetet.

Kovács: kilencvenhatban a jogalkotó sem gondolta hogy ilyen helyzet elő fog állni. nincsenek a törvényben sem olyan garanciák, amely arra készítetné az ottani szereplőket, hogy mindenféleképpen elnököt kell választani. ez (.) egyszerűen nem volt senkinek a fejében hogy ilyen helyzet elő fog állni.

Ladvánszky: azért ettől függetlenül, elnököt kellene választani, és valóban hát meg kellene egyezni, ezt, hiszen ezt a kurátorok, ezt mindenki érzi hogy kellene, na most az a kérdés, hogy az miért nem történik meg, és ennek már mélyebb okai vannak. tényleg olyan ok van, hogy mindenki azt gondolja, azt képzeli, hogyha ebbe a folyamatban valamilyen úton-módon beleszól, hát most is bizonyos történések voltak, és én erre szeretnék utalni, akkor jobb helyzetbe kerül és ez egy nagy tévedés.

Kovács: még egy mondat. júniusra tenni (.) a következő elnökválasztási fordulót, az annak a legitimitációja, hogy az a jogellenes állapot a választások [végéig tart.]

Verebes: [ez júliusra van] kiírva a [következő (.) pályázat]

Kovács:

[ezért mondom], egyszerűen legitimálja azt az állapotot, hogy ! a ! választások előtt nem lehet elnököt választani a Magyar Rádióban [(...)]

Verebes:

[(...)] alelnök az a az a gondolom a gazdasági ő [részért] felel.

Kovács: [igen]

Verebes: Hollós János aki a a szellemi vezetője ebben a pillanatban a rádiónak. igaz? egy **olyan alelnök vezet**i, akit az előző elnök nyilvánosan ő leárulózott. (.) most akkor (.) hol tartunk egy olyan pár hónap előtt vagyunk, amikor a Magyar Rádiónak fontos, informatív (.) feladatai vannak. ő úgy kéne tájékoztatni bennünket, (.) hogy (.) ~~ez is az is amaz is~~ elégedett legyen ő zűrzavart látok.

Kovács: / hát hogy merülhet fel az a kérdés, hogy egy alelnök árul vagy nem árul, mihez képest? egy közszolgálatnál hogy kerülhet szóba egyáltalán ez a [kérdés.]

Verebes: [hát ezt]
olvasom az újságban, hogy Kondor (.) Katalin [ezt nyilatkozta]

Kovács: [valami nagy] bajra utal.

Verebes: / valakiről, akivel együtt dolgozott iksz évig. ő aminek egyáltalán nem örülök, nem örülök. tehát ez nem egy ez nem egy öröm, öröm, hogy hogy hogy egy egy ő (1.5) nem nem merem azt állítani, hogy egy bizonyos pártállásúak (.) mert ez nekem nem lehet tisztem, de hát önt is megvádolták, hogy (.) lement a Magyar Rádióba és intenciókkal látta §<Verebes> el a jelenlegi vezetőket. megvádolták Orbán Viktort is, aki azt nyilatkozta, hogy egy egy konferencián találkozott a jelenlegi alelnökkel. szóval (.) mért ilyen sanda az az egész történet (.) ilyen ilyen! letapogathatatlanul homályos?

Szalai: / egy dolog abszurditása miatt nem is nagyon kívántam reagálni ezekre a ! felvetésekre és nem is szeretnék ebbe a személyeskedő mocsárba belemenni. szerintem nekünk ez nem is dolgunk, az ORTT-nek az a dolga, hogy valóban felügyelje, hogy a tájékoztatás, ahogy ő is mondja, kiegyensúlyozott legyen, lehetőség szerint informatív legyen és a közszolgálatiágnak megfelelően ebben kell nekünk ő tenni egymást, hogy ha tudunk amennyi eszközünk van azzal, de csak közvetett eszközeink vannak erre nézve.

Verebes: / azt írják egy közleményükben, (.) hogy a (2.0) közalapítványnak, ami tisztáztunk én nem tudtam, kire értsem, de hát ezek szerint a rádió tulajdonosi kuratóriumáról van szó, kiemelt felelős § sége a közszolgálati műsorszolgáltatás folyamatos, kielégítő, színvonalas működésének biztosítása.

Ladvánszky: erre a nyilatkozat azért is volt szükség és ezt egységesen hoztuk meg, ő mivel a rádió függetlenségéért elsősorban a kuratórium felel és a kuratórium elnöke egy levélben fordult az ORTT-hez, amelyben ezt a beavatkozást sérelmezte. amennyiben ez igaz ez a beavatkozás és ez egy egységes folyamat, és jogásként azt mondom ilyen oksági összefüggésben szépen összerakható az egész, akkor meg kellett szólalni az ORTT-nek, mert **azért bizony itt a függetlenség nagyon** problematikus. és [azért gondol]

Verebes: [mit értünk] függetlenségen?
hallgatok egy rádióműsört, egyértelműen konzervatív jobboldali, hallgatok egy másikat, egyértelműen baloldali. ettől független a Magyar Televízió?

Ladvánszky: ő

Verebes: attól független, hogy az egyik ilyen pártállású, a másik olyan pártállású? nem attól független, hogy van egy műsor, amely helyet ad mind a (.) két (.) oldalnak és hajlandó kommunikálni és az érveket meghallgatni?

Ladvánszky: /Magyar Rádióról beszélünk. a Magyar Rádió az egy igen jelentős rádió. (.) nem mondtam, hogy közszolgálati, mert az én megítélésem szerint, nem eléggé kiegyensúlyozott. tehát az ország lakosságának iksz része Magyar Rádiót hallgatja, és annak a rádióknak kell kiegyensúlyozottnak lenni és nem mindegy, hogy mondjuk Kiskunhalason elmondják kiegyensúlyozottnak a híreket. ez egy nagyon fontos követelmény, és különösen fontos a választások előtt.

Verebes: úgy gondolom, hogy a rádióban 15 éve sem mondják kiegyensúlyozottnak a híreket, mert mindig úgy mondják a híreket, ahogy éppen az adott kurzus (.) sugallja azt. tehát nem várom el, akkor várnám el, hogyha egy olyan vezetése lenne, és politikai felügyeletől mentes (.) vezetése lenne, amely impakt mind a jobb mind a bal oldaltól, szakemberekről van szó, és ő azt hallanám, hogy jelenségeket és tényeket ő ő tesz közzé illetve elemez.

Kovács: [ezt]

Ladvánszky: [bo]csánatot kérek, (.) elnézést, hogy (.) erre kénytelen vagyok reagálni. [a magyar]

Verebes: [igen a] négy évben, a volt négy évében ő (.) nem mindig így volt, (.) mert önök egy kicsit el el elszabták akkor.

Ladvánszky: jó, akkor most azt kell tenni, hogy a baloldal meg sem nyilvánul a Magyar Rádióban, és jobboldali vezetők árulózzák a nem tudom én (.) szerintem (.) szintén jobboldali vezetőket, és személyi cserék történnek, ez egyik sem a baloldal [javára történt, tehát személyben is van kiegyensúlyozottság.]

Verebes: [én hallottam a Magyar Rádiót, megjelenik a bal oldal], a liberális oldal meg végképp megjelenik. annak meg kifejezetten műsorai vannak. ha ilyen, ha ilyen ha ilyen árnyalatokat veszünk, (.) beszéljünk nyíltan, hát tudom hogy melyik riporter, melyik műsorszerkesztő körülbelül milyenfajta ő világlátással (.) fog neki egy műsorhoz.

Kovács: / ez önmagában már gond a közszolgálati [műsorszolgáltatónál.]

Verebes: [hogyne persze.]

Kovács: ez a fajta attitűd, amelyet ön is említ szerintem megengedhetetlen. ez a mondat, amit idéz (.) a közleményből, ezt ha röviden összefoglalnám egyet jelent, hogy (.) kevesebb politikát és több tájékoztatást várunk el a Magyar Rádiótól.

Verebes: / igen ebből megvádoljuk az (.) egyes műsorokat, (.) többek között a Nap-keltét, akkor a a a vádaknak is van valamifajta súlya és nyomatéka, és a védelemnek is, statisztikával bebizonyítjuk, mi egyként fideszeseket is, szocccialistákat vendégül látunk, de közben valaki azt mondja, hogy de ott akkor maga hunyorított és akkor nem úgy kérdezte meg, azt nem kérdezte meg, meg akkor nevetgélt, szóval ezeket nem lehet ezeket nem lehet igazolni.

Szalai: / hát lehet vannak mérések egyébként, nagyon jó mérések vannak az ORTT-nek nem tiszte nagyon hogy minőségi tartalomméréseket végezzen de ilyeneket is tesz, ha csak a számokat nézzük a statisztikát ahogy ön is mutatja, akkor akkor azt látjuk a közmédiumnoknál, de a kereskedelmi médiumoknál is hosszú évek átlagában, hogy a szerepeltetési arány az a kétharmad egyharmados arány, hogy egyharmad kormány egyharmad kormánypártok és egyharmad ellenzék. én (.) ezt igazából nem fogadom el ezt az arányt, [hiszen]

Verebes: [a keres] kereskedelmi televízió azt csinál, amit akar.

Szalai: / ez nem így van ez egy nagyon komoly tévedés amit ön mond,

Verebes: [ha enyém egy akkor én (...) televízió a tájékoztatás. nem mondhatom azt]

Szalai: [a kiegyensúlyozott nem ez ez tévedés, ez egy tévedés a Médiatörvény]

Verebes: hogy én egy fideszes televízió vagyok?

Szalai: / a Médiatörvény mindenkire vonatkozik, és ott vannak alapelvek és az alapelvek is mindenkire vonatkoznak és a kiegyen[súlyozottság is, és még azért is]

Verebes: [és a Hír TV-vel] mi a helyzet? az is egy televízió.

Szalai: a számok szerint, amelyeket a Monitor folyamatosan mér, az egy kiegyensúlyozott képet mutat valamivel több a kormánypárti szereplő, mint az ellenzéki [szereplők]

Verebes: [a Hír TV-ben]?

Szalai: [a Hír tele]vízióban bizony.

Verebes: és a témák is?

Szalai: a a témák elemzése mondom nem tisztünk foglalkozni, de vannak ilyen tartalomelemzések is megtekinthetők, nagyon alapos kis elemzések vannak [az ORTT részéről]

Verebes:

[nem akarja azt mondani,] hogy a Hír TV az balliberális beállítódottságú?
Szalai: / dehogymondok én ilyet.

Verebes: / jó.

Szalai: eszem ágában sincs ilyet mondani. én azt mondom, [hogy a kiegyensúlyozottság]

Verebes: [meghívhatok ide]
nagyon szocialista képviselőt úgy, hogy kitaposom a belüket és nem [hagy (...)]

Szalai: [de
ezzel a gözzel] beszélgethetnénk az ATV-ről is, (...) de én azt a tévedést szeretném eloszlatni, hogy a kereskedelmi tévéknek nem kell kiegyensúlyozottnak lenni HOGYNE, különösen az országos kereskedelmi csatornákra igaz ez akik egy állami koncessziót használnak, és ezért ők vállaltak bizonyos kötelezettségeket, például közszolgálati műsorokat de hogyha nem vállaltak volna, akkor is benne van a Médiatörvényben, hogy kiegyensúlyozottnak kell lenniük, tehát ez egy komoly tévedés, [amikor azt csinál, amit akar.]

Verebes: [ezt nem tudtam, nem tudtam.] (.) alig van olyan televíziós csatorna vagy rádiós amelyik kiegyensúlyozott (...)

Szalai: hát attól függ, hogy mit értünk [alatta.]

Verebes: [igen.] hát ő a kérdést nem oldottuk meg csak jeleztük, hogy a káosz (.) tart tovább. (.) remélem hogy eljön egy olyan kormányzat, vagy egy olyan konstelláció amikor (.) a Médiatörvény (...) mert tudniillik kétharmados ez is. uraim, hölgyem, köszönöm, hogy itt voltak.

Szalai: áldott ünnepeket kívánok.

Kovács: köszönjük a lehetőséget.

3. sz. melléklet: Transzkript - Lakat T. Károly interjúja

Hely: Nap-kele

Időpont: 2008.03.30.

Időtartam: 16:27

Lakat T.: a legkülönbözőbb tanintézmények legkülönbözőbb szertáraiból, sorra dőlnek ki a képzelbeli csontvázak hölgyeim és uraim és most tényleg képzelbeli módon mondom ezt hiszen az igazi iskolák igazi szertáraiban ~~biológiai szertáraiban~~ tényleg vannak csontvázak, ezek az ügyek azonban képzelbeliek, csontvázügyben, hiszen a tanárverésekről van szó, ami idestova egy hete Hadnagy tanár úr ő ő igazán agyontárgyalt története (.) óta uralják az elektronikus és az írott médiát egy ő egyaránt a józsefvárosi iskolában történeteket szerintem már mindenki (.) felmondja fejből, a ~~józsefvárosi történetet~~ követte a kaposvári iskolának a története, annak a kaposvári iskolának a története amelynek reprezentánsai és képviselőit köszöntöm nagyon nagy szeretettel, itt a stúdióban, a **Széchenyi István** Kereskedelmi és ~~Vendéglátóipari Szakközépiskola~~ igazgatóját, ő Tóth Imrét, Fodor Imre ő ~~Fodor Tamás~~ tanár urat és **Géger Teréz osztályfőnök asszonyt**. jó reggelt kívánok kezit csókolom,

Tóth: jó [reggelt.]

Lakat T.: [és nyil]ván közben már olvasták, hogy most már le is vannak maradvá, hiszen tegnap ő Derce polgármester úr az újpesti polgármester robbantott egy újabb, (.) hasonló történetet, jelesül hogy egy ő tanulóját el is vitette egyenesen az iskolából ~~talán ez~~ volt a legdrasztikusabb beavatkozás ő ő eddig a a történetek a a hasonló jellegű történetekben. hát gondolom nem ilyen dicsőségre (.) ő vágytak (.) nem ilyen népszerűségre amikor elkezdtek ezt az egész tanári pályát. ezért sajnálom egyébként önöket a legjobban hiszen nyilván, ahogy így önökre nézek hosszú évtizedek óta tanítanak, még soha nem kérdezték meg hogy jól tanítunk-e, rosszul, mi a pedagógiai pedagógusi hitvallásuk, de most hogy egy lány csinálta azt amit csinált, egyszerre (.) mi is érdeklődünk hogy (.) akkor hogy is vannak ezek a tanárverések?

Tóth: úgy ahogy mondja szerkesztő úr, ez egy ez egy nagyon cifra nyomorúság (.) illetve, kétes népszerűség, szívesebben beszéltünk volna itt az iskola eredményeiről, szép szakmai sikereinkről, dehát sajnos az élet ezt hozta, amit ő itt mond a az újpesti dologról, ő meg fogja látni, nem kívánom, hogy a szőnyeg alól ~~egy más után jönnek~~ [elő a dolgok,]

Lakat T.: [ezért mond]tam a csontvázat.

Tóth: így van, ezek ilyen szőnyeg alá söprött söpört, nagyon régóta szunnyadó dolgok hát mi is visszük ezt a ~~boesánat a kifejezésért~~ koloncot körülbelül másfél éve, és most (.) robban ki midőn [a kollégáim]

Lakat T.: [ne hara]gudjon Hadnagy tanár úr története inspirálta arra hogy jöjjünk elő a?

Tóth: nem, nem, az is, de ami inspirált, az a jéghegy csúcsa volt a gyerek viselkedésében, negatív irányú, és erről erről (.) hadd beszéljen a két kollégám, mert hiszen velük történt meg ez az eset.

Lakat T.: / kiváltképp gondolom az osztályfőnök asszonyt ő nyomasztja legjobban hiszen hát legtöbbet önnek kellett evvel a ° hölgygel együtt dolgoznia.

Géger: hát, legnagyobb óraszámban én tanítok a (.) z osztályban és, ő azért hogy mi ketten vagyunk itt az osztályból, ez nem azt jelenti hogy kettőnket érnek ~~nap mint nap~~ az inzultusok,

Lakat T.: önt is érik mint osztályfőnököt?

Géger: természetesen, ő ez a kislány, egy pszichológiailag gyenge kislány, ő az első két-három hónapban próbálta fölmérni hogy ki a leggyengébb láncszem. ki az akit lelkileg (.) meg tud bántani, és ki az aki kijön és azt mondja hogy nem érdekel és tanítok tovább. minket borít ki talán a legjobban mert (.) én én annyira a szívemre vettem ezt a dolgot ennyi idő után, nagyon komolyan foglalkozom azzal, hogy nem más iskolába, ugyan minden iskolába (.) megvannak ezek a problémák, el a pedagóguspályáról. ha nincs, ha elvesztem a hitemet [akkor]

Lakat T.: [ne mon]dja, hogy egy lány miatt feladná?

Géger: nem, én a hitemet vesztem el, hogy hogy engem azért tettek oda. most ha nem engem, 21 másik gyereket aki oda jár az osztályba. önékik ki képviseli őket? én nem tudom megvédeni őket, akkor miért vagyok ott?

Lakat T.: / azt mondja meg tudják nekem pedagógiailag azt magyarázni, amit én legkevésbé értek a történetből, hogy a ~~többi gyerekeknek MÉRT TETSZENEK~~ ezek a fajta magatartások tehát a többi ~~mért nem mondja, hogy te figyelj ide üljél már le nagyon szépen megkérlek, elég volt a bohóckodásból, TANULJUNK, azért vagyunk itt.~~

Fodor: énnekem az a véleményem hogy a hatása alatt vannak ennek a lánynak, én megfigyeltem hogy amikor velem minősíthetetlen hangon beszélt, akkor többen hisztérikusan nevetni kezdtek. de úgy mintha a vurstliban lennének. volt aki (.) szinte rosszul lett minthogyha nem lenne teljesen normális lelki állapot, mintha valami transz lenne amibe kerülne, ha nincs ott a lány, akkor normálisak. (.) egészen különös dolog.

Lakat T.: / hogyan éri ő ezt el?

Géger: ° igazából nem nem tudjuk hogy milyen eszköze van mert amikor (.) hát természetesen én a szülőkkel felvettem a kapcsolatot, nem a deviáncsal, hanem a (.) többivel. négyszemközt BÁRMIKOR délután bejöttek megbeszéltük kérték. (.) volt aki azt mondta hogy ~~próbáljon meg tanárnő csinálni valakit~~, volt aki azt mondta hogy MIKOR csinál már rendet az osztályba? tehát ilyen skálán mozogtak

a szülői vélemények, de (.) a gyerekek ha négy szemközt beszélünk vagy nincs ott a lány, ő semmi probléma nincsen. (.) tehát ő ő akkor ő el is mondják, meg is mondják, hogy ez ez ez nem megy tanárnő, hát hogy fogunk vizsgázni? hogy fogunk tanulni? hát le vagyunk maradva mindenből. és (.) valahogy a a iskolán kívül gondolom megfenyített, ~~öt gyereket vitték el az osztályomból.~~ ezek ő a gyerekek közül volt akit testileg is bántott. tehát nem az or iskolából vitték el, a városból vitték el a gyereket.

Lakat T.: nem teszik fel ilyenkor maguknak a kérdést hogy alkalmas vagyok én akkor erre a pályára hogyha EGYETLEN hát igaz hogy most tetszett mondani [hogy, de nem hiszem hogy a feladás] a probléma szóval vagy vagy vagy a megoldás.

Géger: [én föl tettem ezt a kérdést magamnak]

Géger: ki segít nekünk?

Fodor: az a baj itt hogy nincsenek eszközeink. egy példa hogyha azt mondom hogy tedd el a telefont légy szíves, nem teszi. nem teszem, nem teszed. egy idő múlva mit tudok tenni? Semmit. hogyha zenét hallgat, kérem hogy ne hallgassa, csak azér is hallgatja. és így tovább, na most odáig fajultak a dolgok hogy csak azért hogy tönkre tegye az órát és ő ezt ~~meg is mondja~~ hogy tönkre akarom tenni ezt az órát, a legválogatottabb eszközökhöz folyamodik, mivel minden türelem, tolerancia őt csak bátorítja. tehát kiabál, átkozódik, nyomdafestéket nem tűrő hangon beszél, és a többieket hát ez inkább csak neveteti, meg hát valakit elkeserít. § <Fodor> olyan is volt, (.) amikor gyengébb idegzetű gyerekek leborultak a padra, mert nem bírták elviselni ezt a stresszt. ezt a a látva az én tehetetlenségemet. nem tudtuk a feladatot kezelni. hát volt már olyan hogy tárgyalás, övele már tavaly is gondok voltak, ő bukott tanuló. én azért is vagyok itt mert én magyart és történelmet tanítok heti öt óraszámban, tehát ha úgy tetszik ötszörös dózis. hát (.) azért, nem azért mert nem (.) tudom olyan ügyesen megoldani a dolgokat, ő zavar. és ő ezt be is jelenti nekem, hogy ő ezt akarja.

Lakat T.: osztályfőnök asszony. (.) mindenkinek megvan, szóval minden gyereknek megvan a maga hobbija, mániája, kedvenc ő témái, amivel meg lehet fogni. nem ő nem nem soha nem lelt rá arra hogy ezt a lányt **evvel fogom megfogni?** mert ez a ez a gyenge pontja ~~idézőjelben mondom a gyenge pontját mert szereti a filmeket~~ vagy vagy nem tudom. ő és és akkor ezen a vonalon próbálok menni, (.) és és hatni rá.

Géger: természetesen hát föl voltunk készülve miután tavaly a kollegákkal már (.) lement ez a műsor, föl voltunk készülve, én tudom hogy (.) amikor szerepelhet, azért mondom hogy ő pszichikailag beteg, szerepelni szeret. ha (.) beszéltünk osztályfőnöki órán egy folklórról, egy zenéről bármiről, ő rögtön hozta az ő kis ízlésvilágából az ő dolgait, és arról fölállt, és úgy tudott beszélni. KINYÍLT, ő volt a központban, volt hogy odapattant a tanári asztal elé. és és magyarázta a gyerekeknek, mondjuk nem éppen a a pozitív dolgokat vagy ez, ~~de akkor is látszott~~, hogy hogy ő szeret szerepelni, és ez kell neki.

Lakat T.: nem ezt a lehetőséget, valamelyik ő ő rengeteg beszélgetés volt a televízióban is ezekről a témákról és valaki egyszer egy szakértő azt mondta hogy pontosan ezekkel a foglalkozásokkal, ezekkel a tárgyalásokkal, ezekkel adjuk meg a lehetőségét az ilyen típusú gyerekeknek arra, hogy szerepelhessen.

Géger: teljesen jogos, L < Tóth > de huszonhárom [gyerek esetén,]

Tóth: [igen itt van] a prob[léma].

Géger: [nem]

Tóth: hogy ugye van egy ilyen ilyen emberke, a másik huszon huszonkettővel is kellene foglalkozni. a tananyaggal tovább kéne haladni. szóval ha ha egy ~~már boesánat a kifejezésért~~ ha egy **normális** ő csoportba bekerül egy ilyen külön ő fog ő hát bánásmódot igénylő emberke az nagyon nagyon nehéz dolog. ha meg kiválogatjuk őket és külön (.) tanulócsoporthoz tesszük, akkor szegregálunk ugye, hát szóval (.) nem tudja az ember mikor tesz jót.

Lakat T.: / őszintén szólva engem egy kicsit meglepett az hogy bár a legkülönbözőbb ő ő vélemények hangzottak el a ebből a tanárverés témájában, rengeteget olvastam az interneten különböző bö bö beszélgetős fórumok tárgyalják és és természetesen az jött be amire én körülbelül számítottam, hogy hogy azért ezeket nagy többségében egyöntetően kikérik maguknak a felnőttek visszautasítják és mindenki a tanárok pártján van hogy ezt nem. szóval ezt nem lehet engedni. Ugyanakkor, amikor egy úgynevezett pedagógiai pedagógus szakértő megszólal, az AZONNAL a gyerek pártjára áll. amit biztos hogy figyelembe kell venni én **ezt nem vitatom**. mert mert természetes hogy hogy figyelembe kell venni, de az igazán hozzáértők, akire hivatkozni lehet, hogy hát ő is azt mondta hiszen szaktekintély, az azonnal mintegy felmentést ad számukra. és ez számomra valahol kezelhetetlen.

Tóth: / hát ő azért én azt hogy hozzáértő nem kérd nem kérdőjelezhetem meg ugye az én helyemről. ő de azért a gyakorlat az egy kicsit más. tehát ott bent lenni, és ezekkel a gyerekekkel nap mint nap küzdeni. az egész más dolog. egyetlen példa. én az én ars poeticám az, hogy ahhoz hogy az iskolában rendesen tudjunk dolgozni nevelni ahhoz három terület kell (.) a tanár, a szülő, és a diák. most bármelyik hiányzik vagy bármelyik sérül, baj van. erre egy példa. ha (.) ha egy első osztály (.) most kilencediknek hívjuk. ha egy első osztály első szülőértekezletére (.) kettő szülő jön el, akkor miről beszélünk.

Lakat T.: hát akkor akkor nem [tudom] akkor [nem tudom] mert nem is hiszem el ezt a [számot] most [idézőjel]ben mondom

Tóth: [ugye] [szóval]
[pontosan] [pontosan]

Géger: hát jelenléti ívet írunk szülői [értekezleten]

Lakat T.: [persze (.) de ez valahol döbbenetes dolog.]

Tóth: [szóval] [persze]

Tóth: amikor az iskola elmondaná az elvárásait az elképzeléseit, kérné a segítséget, én most már azt csinálom hogy minden évben levelet írok a szülőnek és az elsőnek kiküldöm az első szülőnek és beleírjuk mert nem [jön el.]

Lakat T.: [na most] ő ő nevetséges ő ő a saját (.) diákkoromból a példát hozni, hiszen olyan régen volt hogy már nem is emlékszem rá 13[02-ben,]

Tóth: [*]

Lakat T.: de de hát hát hát a a a nem volt nap, hogy nem kérdezték meg tőlem otthon hogy nincs még nem kell menni? véletlenül szülői értekezletre? úgy tagadtuk le, [hogyha van]. ne az hogy ne menjenek el.

Tóth: [*] (.) [(...)]

Géger: ezt ő mi is végigjártunk, én nekem is van két gyerekem, s ugyanezt csinálom § <Tóth> én is, és azon lepődtem meg tényleg, hogy ha bekerül egy ráadásul nekem három darab helybeli gyerekem van az osztályban ebből a huszonkettőből. a többi vidéki. bekerül egy kisebb településről egy megyeszékhelyre a gyerek. azért ki van téve atrocitásnak, busszal közlekednek, ő ő ők egy új helyzetben vannak, egy új iskolában vannak, egy új tanári gárdával, új osztálytársakkal, új követelményekkel szembesülnek. és a szülő azt nem nézte meg hogy hova jár a gyerek iskolába.

Lakat T.: hát erre nagyon nehéz mit mondani. egyébként, ő ő szóval azon is nagyon nagyon ő hosszasan tudnánk meditatálni hogy hogy hogy hogy a dolog hogy fajult idáig a hosszú hosszú évek és évtizedek során, hogy ma ez előfordulhat és hogy mondjuk például az én koromban ez még nem hogy kizárt volt, hanem hanem fel nem merült. de én a mai időkből is tudok nagyon jó példát mondani (.) hiszen azért én ismerek ma gyakorló (.) minden áldott nap hat hét nyolc órát tartó (.) gimn ő budapesti ő középiskolai tanárt, akit a teljes osztály (.) a húszas harmincas létszámú osztálya az AJTÓBAN VÁR (.) hogy jön e már? Mert annyira várja hogy kezdődjön az óra. Szóval ez valahol pedagógus kérdés is.

Tóth: persze [(...)]

Géger: [de] de ez most is van. hát a felnőttekhez a nagyobbakhoz, én azért mondtam, hogy (.) tényleg gondoltam hogy elmegyek orvoshoz és ki valahogy táppénzzel a tanév végét véghezviszem. és úgy felmerült bennem, és a másik dolog az hogy e miatt az egy gyerek miatt nem az én osztályom sérül csak. hanem sérül az a négy osztály, vagy öt osztály, más osztály, ahova én ezután, hogy hogy sírva kijövök egy teremről, én bemegyek.

Lakat T.: / egy osztályfőnökcserével isten ments hogy a pozí[cióját veszélyeztessem] de egy osztályfőnökcserével nem megoldható a de gondolom ez már eszükbe jutott.

Géger: [ő (1.2)
nem oldjuk meg]

Tóth: [két szó]

Lakat T.: [már lá]tom a tanárnőn hogy ő szívesen leadná.

Tóth: igen csak nincs aki átvegye.

Géger: ő (.) egy [(.) de most] most (.) nem ez erkölcsileg olyan dolog hogy kirobban ez a botrány. én most most hadd ne lépjek vissza belőle, ez az egyik,

Lakat T.: ezt komolyan [mondja?]

Tóth: [persze.]

Lakat T.: / mi sem mi is erre ösztökéljük,

Géger: / a másik pedig hogy, (.) megint adok egy fegyvert. mikor ő az országos napilapokban megjelent cikk után (.) pénteken bejött reggel odajött az osztályom, nélküle, a tanári elé, mielőtt bementem órára és mondta hogy tanárnő vigvázson. mikrofontól kezdve négy telefon van nála, és ő megmondta hogy azért jön be, mert ezért amit csináltunk KIKÉSZÍTI a tanárokat. (1.3) na most akkor én most nem megyek el, én akkor [ha eddig fölvettem a kesztyűt, akkor erre a két] hónapra nem

Lakat T.: [igen ez ez ez nagyon becsületes.]

Lakat T.: hány hány hány tanárral dolgoznak?

Tóth: / hetvennégy.

Lakat T.: hetvennégy [tanár van egy olyan értekezlet van egy olyan értekezlet, amikor hetvennégy hetvenhárom ember ül önnel szemben és (.) de mondjuk lehetne

Tóth: [igen. ezer egyszáz körüli diák. úgy van. olyan még (.) még olyan nem volt. lehetne. így van]

Lakat T.: és ezt komolyan mondják nekem, hogy azt mondják egymásnak hogy hetvennégyen itt vagyunk, és nem bírunk el egy gyerekekkel?

Tóth: [szóval]

Lakat T.: [hát] hölgyek és urak álljon meg a menet nem?

Tóth: fizikailag nem lehet (.) csinálni [semmit mert]

Lakat T.: [világos. természetesen] én is így gondoltam hanem (.) VALAMILYEN eszközzel PEDAGÓGIAI eszközzel LÉLEKTANI ráhatással BÁRHOGY.

Tóth: de nem. szóval ehhez ismerni kéne a nagyságát, meg a szülői hátterét. aki aztán mint a vad oroszán [(...)]

Lakat T.: / [akkor] mi a megoldás? most már csak ezt tudom * <Lakat T.> kérdezni [kétségbeesetten].

Géger: [van, (.) amilyenre] csináljuk ezt. (.) van. én úgy érzem, hogy van. én mondtam a kollegáknak, hogy azzal mi ezt felvállaltuk, és utána szépen jelentkeznek az iskolák hogy (.) nálunk is van. telefonon megkerestek bennünket,

Tóth: / igen.

Géger: [de nem egyedülálló]

Lakat T.: [de hát ha ők is azt] mondják hogy van, de nem tudunk mit csinálni.

Géger: ő (.) de mi most azt mondtuk hogy azért csináljuk végig és mondtuk mindenkinek nem azt jelenti hogy holnap ezek a gyerekek nem járnak az osztályba. itt ez ilyen nem ez nem ez a cél. én úgy gondolom hogy optimális esetben **talán szeptemberre lesz egy olyan törvény** ami (.) ami megpróbál (.) valami ~~hatást csinálni~~, említette a mi időszakunkat, ha én kaptam valami fegyelmi büntetést, az én szülőmnek eszembe nem jutott hogy megkérdőjelezze, hogy a tanár, az osztályfőnök, a nevelőtestület határozata mi rossz. nem [nem jutott eszükbe fellebbezni]

Lakat T.: [a szüleim szerint a tanárnak akkor is igaza] volt velem szembe, hogyha a szüleim tudták hogy nekem van igazam.

Tóth: (...)

Lakat T.: akkor is az mondták hogy a tanárnak van igaza.

Géger: én is azt ~~csi~~[nálám].

Fodor: [nem nem] nem beszélve arról hogy tizennégy év volt a tankötelezettség, és hogyha nem jól tanult, akkor el kellett neki menni dolgozni. mert dolgozni muszáj volt, tehát [(...)]

Lakat T.: [nagyon nagyon] sajnálom, de hát látják hogy vége, nagyon szépen köszönöm hogy Kaposvárról (.) eljöttek és ez is mutatja azt

hogy mennyire (.) fontos (.) a történet és azt hiszem hogy ~~nem utoljára~~
találkoztunk (.) sajnos.

Géger: mint a Don Quijoték, [olyanok vagyunk.]

Tóth: [köszönjük.]

Fodor: [köszönjük.]

4. sz. melléklet: Transzkript - Bánó András interjúja

Hely: Nap-kezte

Időpont: 2006.06.20.

Időtartam: 13:53

Bánó: stúdiónk vendégei (.) a móri bankrablás gyanúsítottjának egyik gyanúsítottjának Hajdú Lászlónak a jogi képviselői, Dr. Kiss Attila és Dr. Kamarás Géza, a megismételt elsőfokú büntetőper a Fővárosi Bíróságon holnap (.) kezdődik. miér lesz újabb (.) tárgyalás?

Kiss: azért lesz újabb tárgyalás mert a (.) Fővárosi Ítéletábla az elsőfokú bírósági ítéletet hatályon kívül hatályon kívül hatályon kívül helyezte, és új eljárásra utasította különböző ő formai és tartalmi hibák miatt.

Bánó: mi a taktikájuk? (.) egy ilyen megismételt tárgyaláson, különösen tekintettel arra már valahol olvastam, nem tudom melyik cikkben, hogy azt hiszem pont ön mondta azt, hogy semmiféle új bizonyíték (.) ot nem lát se égen, se földön, tehát igazából nem is nagyon érti, hogy (.) mit akarnak a védencétől.

Kamarás: így van, tehát annyiban, hogy semmiféle új bizonyítékot nem látunk tulajdonképpen az Ügyészség vádat módosított ugye, eredetileg bűnsegédi magatartással, (.) vádolta [Hajdú Lászlót] -

Bánó: [eredetileg] milyennel?

Kamarás: / bűnsegédi maga[tartással],

Bánó: [igen]

Kamarás: ugye arra vonatkozott a vád, hogy ő szolgáltatta a fegyvereket, a móri bankrabláshoz, ebben a körben az elsőfokú bíróság az első eljárás során nem ítélte el, tehát nem állapította meg a bűnösségét, aztán ezt követően került sor a hatályon kívül helyezésre és most az új eljárás keretében az Ügyészség módosította a vádat Hajdú Lászlóval szemben, és már mint társtettes vádolta meg a móri bűncselekménnyel, azonban a módosított vádiratnál tulajdonképpen annyi történt, hogy az eredeti vádiratban aki ismeretlen társként szerepelt oda Hajdú László nevét behelyettesítették, és semmiféle új bizonyítékot nem jelölt meg az Ügyészség, hogy ez mire tekintettel történt.

Bánó: / de hogy létezik egy ilyen?

Kiss: ő az Ügyészség magyarázata erre az, hogy átértékelték (.) a bizonyítékokat. tehát semmi, semmi nóvum (.) nincs az anyagban, mi [megnéztük (...)]

Bánó: [tehát a meglévő] bizonyítékokat [most úgy gondolják, hogy nem így kellett értékelni akkor, ezért most átértékelték]

Kiss: / [nem változ így van (.) így van (.) így van.]

Bánó: most azt mondják, gyakorlatilag, ugye hát a nézőkkel is tudatosítsuk, vagy a nézőkkel is tudatosítsuk, gyakorlatilag az mondják, hogy Hajdú (.) László volt az, aki evvel a Skorpió géppisztollyal mind a nyolc embert (.) kivégezte.

Kiss: / így van. többé-kevésbé ez a lényeg, ugye hozzá hozzá [kell tegyük],

Bánó: [mert hogy,]

Kiss: mert, mert nincsen mert hogy, gyakorlatilag azt mondja, az Ügyészség, hogy a korábbi álláspontját elveti, és a (.) ugyanazon bizonyítékokat ő [értékelve,]

Bánó: [na de] milyen bizonyítékokról van itt szó? a géppisztoly megvan?

Kiss: / a géppisztoly, (.) az elkövet az elkövetésre ő használt géppisztoly nincsen meg.

Bánó: / nincsen meg ugye. ez volt az amit a Dunában kerestek nem tudom [mennyi ideig]

Kiss: [elég sokáig, így van]

Bánó: tehát nincsen meg a [nincs meg a géppisztoly]

Kiss: [nincs meg az elkövetéskori fegyver]

Bánó: akkor miért miért (.) lehetett (.) arra következtetni most, hogy át kell értékelni [és egy új változatot].

Kiss: [hát ezt azt gondolom], azt gondolom, az Ügyészség képviselőitől kellene megkérdezni, mi csak találgatunk, de [~~nagyon, de nagyon, de nagyon~~ (1.2) nagyon nagyon nagy]

Bánó: [na találgassunk egy kicsit, a nézőket is vonjuk be a találgatásba]

Kiss: nagyon nagy érvünk nincsen, hiszen, hiszen (.) az én meglátásom szerint, a mi meglátásunk szerint, ő Hajdú Lászlónak ő egy **stabil, nem az ő érdekkörében lévő ő személy, személyektől** származó alibije van erre az időszakra. Én azt gondolom hogy (.) ezt a stabil alibit értékelte helyesen az első körben eljáró Ügyészség.

Bánó: / ez mi volt?

Kiss: / ez lényegében egy ingatlan eladásával kapcsolatos (.) személyesen illetve telefonon történő beszélgetés.

Bánó: ingatlan [eladásával kapcsolatos],

Kiss: [eladásával kapcsolatos], részben személyesen, részben telefonon történő [beszélgetés].

Bánó: [hogyan lehet] hogy részben telefonon, részben személyesen beszélni?

Kiss: a kollegám elmondja.

Kamarás: / a következő. a május 8-ai napon személyesen találkozott az ingatlan vásárlójával, aki pedig május 9-én telefonon hívta Hajdú Lászlót és egy több mint 10 perces telefonbeszélgetést folytatott vele. ugye a rendelkezésre áll a cellainformáció hogy Hajdú László mobiltelefonja hol volt található az adott időpontban, s Csepelen a mobiltelefon, és Hajdú László erről a mobiltelefonról beszélt 12 óra 10 perckor az ingatlan vásárlójával. megítélésünk szerint ez egy olyan teljesen egyértelmű adat és tény ami cáfolja azt hogy Hajdú László Mórton lehetett volna.

Bánó: / és az is biztos, hogy ezen a telefonon maga Hajdú beszélt?

Kamarás: / az is biztos, erre vonatkozóan több alkalommal kihallgatták azt a személyt, aki beszélt vele, hazugságvizsgálatnak vetették alá még a nyomozati szakban, ahol a hazugságvizsgálat azt állapította meg, hogy az igazat mondja, ő elmondta a nyomozáson is, hogy száz százalék, hogy ugyanazzal az emberrel beszélt, a tárgyaláson is kihallgatásra került, ahol ismételten elmondta, hogy ugyanazzal az személlyel [beszélt],

Bánó: [ezt ezt] rekonstruálni lehet, tehát pontosabban meg van ez a telefonbeszélgetés hangszalagon?

Kamarás: / telefonbeszélgetés hangszalagon nincsen meg, csak az van meg, hogy az adott időpontban egy tízperces telefonbeszélgetés zajlik, amelynek az egyik végén az adott tanú szerepel, a másik végén pedig az [elmondás alapján, a tanú vallomása alapján Hajdú László].

Bánó: [na most ez csak azért érdekes ugye], mert éppen a tegnapi Népszabadságban van egy olyan cikk, hát biztos olvasták, hogy Kaiser alibije, ugye akit társtettesként ő aposztrofálnak ebben a bűnygyben, aki ugye állítólag ott állt a bank előtt és technikai m m problémákra hivatkozva küldte el az esetlegesen betérni igyekvőket és ezzel morbid lesznek most megmentette az életüket, hogy ne menjenek be, az ő mobiltelefonja is volt valahol, ami tökéletes alibinek minősült, két nő is a látókörbe került, most nem megyek bele egészen a részletekbe, és most ezt is megkérdőjelezzük. (.) tehát lehetséges hogy hiába volt itt hazugságvizsgáló-gép lehet hogy az Ügyészségnek van olyan (.) érve, vagy olyan nem tudom milyen bizonyítéka, hogy ez a mobiltelefon se egészen tökéletes alibi, tehát mind Kaisernek mind Hajdúnak a mobiltelefonos alibijét kétségbe vonják.

Kamarás: / hát ezt a mobiltelefonos alibit a korábbi eljárásban nem sikerült kétségbe vonniuk és megítélésem szerint éppen ezért nem emelt vádat az Ügyészség abba a vonatkozásban hogy Hajdú László lett volna az elkövető aki Móron volt mert semmilyen módon nem tudta megcáfolni ezt a telefonbeszélgetést.

Bánó: ugyanakkor, azt lehetett olvasni a (.) per újrafelvétellel kapcsolatban az új eljárással kapcsolatban, hogy mind Varga Zoltán, aki a Fővárosi Bíróság, mind pedig Tóth Éva a Fővárosi Ítéltábla eljáróbírája rámutatott arra, hogy Hajdú bűnösségének alátámasztására benyújtott bizonyítékok súlyosabb bűncselekmények lehetőségét is felvetik, a bíróság azonban vád hiányában ezek gyanúját nem vizsgálhatta. itt magyarul arról van szó, hogy ő hogy ő úgy értékelte a bíróság meg az Ítéltábla is, hogy a bizonyítékok súlyosabb bűnösséget is felvetnek de miután az Ügyészség nem vádolta meg mondjuk nyolc ember meggyilkolásával Hajdút, ő nem is vizsgálhatta ezt. tehát itt akkor valahogy nekem az az érzésem, hogy arról van szó, hogy a bírók (.) többet tudnak (.) a dologról mint amennyit az Ügyészség korábban tudott, és most már az Ügyészség is rájött arra, hogyha megvádolja majd Hajdú Lászlót azzal hogy nyolc embert megölt, akkor majd a bírák is másképpen fognak ítélni.

Kamarás: / csak ennek azért van egy másik oldala az adott szituációban hogy ugye ebben a körben a mentő körülményeket sem vizsgálta ugyan az elsőfokú bíróság, és a másodfokú bíróság sem tehát ugyanúgy nem vonta mérlegelési körébe ezt amiről mi beszélünk most, tulajdonképpen ugye amiről és ez is ugyanúgy szerepel az ítéletekbe hogy ezeket sem vizsgálhatta mivelhogy nem volt erre nézve vádemelés. (.) többet a bírák úgymond nem tudhatnak mint amit mindenki tud, tehát amit az Ügyészség is tudott, itt ugye az adott szituáció a cellainformáció vagy nem a cellainformációk, hanem hogy a zárkalehallgatási anya § gokra történik utalás, ugye hogy abban hangzanak el különböző beszélgetések, [amelyek]

Bánó: [mi is] volt az a mondat? ott a zárkába? hogy elintéztem? vagy mi volt egész pontosan?

Kiss: / nyilván több (.) több terhelő terhelőnek értékelhető adat is elhangzott a zárka zárkainformációra, amire egyébként, ő Hajdú László a tárgyaláson magyarázatot adott, nyilvánvalóan, a feszült ő idegállapotára, illetve egyéb ő körülményekre hivatkozott, ami hozzá kell tennem önmagában lehetne egy terhelő adat Hajdú Lászlóval kapcsolatban, viszont a az őt mentő ő adatok ő fényében én azt gondolom ezt nem [lehet terhére]

Bánó: [de mi] volt ez a mondat?

Kiss: én (.) [hadd hadd hadd ne idézzek].

Bánó: [hadd mondja már meg], na de hát úgyis elhangzott ez a nyilvánosság előtt, csak én most nem tudom ezt idézni, mert nincs itt a

Kiss: / tudom én meg nem szeretném idézni.

Bánó: jó ~ (1.2) de azért valami valamitől itt gyengeséget érez ha ön nem akarja idézni.

Kiss: / nem én azt gondolom nem gyengeség

Bánó: / hát ha úgysem számít, akkor miért nem idézi?

Kiss: / én azt gondolom ő erre erre ne térjünk most ki (.) a jelen jelen interjúban, nyilván ez a kellő helyen el fog hangozni

Bánó: öhöm. mert hát ugye az az általában szokás hogy úgynevezett (.) beépített embert vagy vamzert betesznek a zárkába és az ott próbál vele beszélgetni, bár hát bármennyit is próbálhat egy vamzer beszélgetni az semmiképpen nem lehet perdöntő. (.) nem?

Kamarás: hát [ő]

Bánó: [vagy] valamikor a bíróság perdöntőnek fog el, fogad el egy vamzernek tett cellában elejtett megjegyzést?

Kamarás: hát ő egyéb bizonyítékok mellett perdöntőnek is fogadhat el ha más bizonyítékok is alátámasztják. Ami ezen zárkalehallgatási anyagoknál megítélésem szerint lényeges, hogy itt Hajdú Lászlóval szemben, több más bűncselekményben is folyt az eljárás. a zárkalehallgatási anyagból azon bűncselekmények vonatkozásában amelyeket ő elkövetett, teljesen részletesen beszélt és teljesen részletesen elmondta a zárkatársának, hogy mi történt, hogyan történt. a zárkalehallgatási anyagban egyetlen egy olyan konkrét adat nem található, amelyben a móri cselekménnyel kapcsolatban bármi konkrétumról tudott volna beszélni és beszélt volna zárkatársának. minden más cselekménnyel amit elkövetett, teljesen konkrétan hogy hogyan mint történt hogyan mentek oda, ilyen jellegű nyilatkozatok vannak a zárkatársak felé.

Bánó: / na most az is ő érdekes, ezt is idézem egy újságcikkből, hogy a megismételt per pikantériája hogy a tárgyaláson várhatóan tanúként hallgatják majd ki a már jogerősen ténylegesen életfogytig tartó fegyházra ítélt Kaisert, aki tanúként igazmondásra kötelezett ugyan, de esetleges hamis tanúzását a bíróság nem tudja szankcionálni. hát ez aztán tényleg egy elképesztő jogi (.) csűr-csavar.

Kamarás: / hát tulajdonképpen ugye ez az amit Kaiser Ede védője már folyamatosan hangoztatott a másodfokú eljárás óta és ezzel mi is teljes mértékben egyetértünk hogy, megítélése szerint nagyon furcsa jogi helyzetet terem az, hogy egy ilyen cselekmény vonatkozásában az egyik ember tekintetében jogerőre emelkedik a másodfokon hozott döntés az első fokon hozott döntés a másik ember

vonatkozásában pedig hatályon kívül helyezik és neki teljesen újra kezdődik az elsőfokú eljárása és így különvállik, és ténylegesen ez a helyzet fog előállni, hogy Kaiser Ede egy kiszabott tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel tanúként fog megjelenni a bíróság előtt, ahol tanúként fog vallomást tenni. és ugye a másodfokú [bíróság]

Bánó: [mivel] eddig is volt (.) már a bíróság előtt Kaiser Ede ebbe az ügyben most meg azt várja a bíróság hogy, azt fogja mondani tanúként, hogy hogy ja hát a Hajdú bent volt aztán lelőtt nyolc embert.

Kamarás: az teljesen reális, hogy nem fog ilyet mondani, az ember nem tud ilyet mondani, [viszont]

Bánó: [tudni tud].

Kamarás: tudni tudna, csak a mi megítélésünk szerint (.) nem ez az események nem így [történtek]

Bánó: [mon]dani mondhat, csak nem fog mondani. (1.2) várhatóan.

Kamarás: igen várhatóan nem fogja azt mondani, de de tényleg az a helyzet, hogy tanúként őt viszont meg kell hallgatni az adott ügyben mivel most azt fogják elbírálni, hogy az ő társa a vádirat szerinti ő társa milyen magatartást tanúsított és ugye ez még annyiban érdekes hogy ugye a másodfokú bíróság azzal indokolta hogy az egyik elkövető vonatkozásában hatályok kívül lett helyezve a másikéban pedig hatályon fenn lett tartva, hogy különböző a vád, nem arra vonatkozik a vád Hajdú Lászlóval szemben hogy társtettes lenne, hanem csak a bűnsegédi magatartás, viszont most hogy az Ügyészség vádat módosított inentől kezdve ez az érvelés nem állja meg a helyét mert most már arról szól hogy társtettesként milyen volt a magatartása az egyik illetve a másik személynek.

Bánó: / öhm. na most önök mit tippelnek, hogy mit fog mondani Kaiser Ede ebbe a? hogy ő ott se volt Móron, vagy Hajdú László ott se volt Móron, egyikük sem volt ott Móron vagy mindketten ott voltak de nem voltak a bankba? mi várható ön [szerint]?

Kiss: [azt] gondolom hogy (.) nagyon nagy ő tippelés ehhez nem kell, ő szinte száz hogy ő fenn fogja tartani a korábbi nyomozásnál tett vallomását miszerint nem volt ott és nem követte el a cselekményét,

Bánó: / se ő nem volt ott, és ilyen fő minthogy ő nem volt ott, nem tudja azt mondani hogy Hajdú László [ott volt vagy nem volt ott.]

Kiss: [pontosan] (1.3)] pontosan.

Bánó: és akkor az egész, (.) patt.

Kamarás: így van. ezt kell majd ezt követően értékelni a bíróságnak az adott szituációban.

Bánó: ő meddig fog tartani majd ez az egész ügy. most újra?

Kamarás: hát ebben tippelni én nagyon nem szeretnék hogy meddig fog tartani, hát ugye most még azt sem tudjuk hogy az Ügyészség akar-e egyéb bizonyítékot betervezni bár a mi megítélésünk szerint újabb bizonyítékok nem kerültek elő az hogy az Ügyészség kiknek a meghallgatását indítványozza majd a tárgyalás során az majd még ezután következik úgyszintén a védelem részéről is a bizonyítási indítványok hogy kiknek a meghallgatását fogjuk indítványozni a tárgyaláson, az is ezután következik, tehát erre én most tippelni hogy ez meddig fog tartani [nem szeretnék].

Bánó: [na de azért] van jogi gyakorlatuk, mondjuk egy ilyen elsőfokú eljárás eltart (.) több hónapig, [gondolom],

Kiss: [azt gondolom], azt gondolom, ő év vége környékéig egészen biztosan el fog tartani.

Bánó: / akkor lesz elsőfokú ítélet, azt majd meg fogják fellebbezni, (.) minden bizonnyal, akkor megindul egy másod[fokú eljárás],

Kiss: [másodfokú]

Bánó: és akkor még mindig az Ítélet tábla újra visszadobhatja az egészet,

Kiss: ad abszurdum igen.

Bánó: ad abszurdum. (1.2) Tehát akkor még gyakorlatilag egy évtizedig (~ Kamarás) nem lesz döntés ebben az egészben, az meg hogy (.) megtudjuk-e valaha is, hogy ki gyilkolt meg nyolc embert, arra meg már végképp kevés az esély.

Kiss: így van.

Kamarás: hát ebben az eljárásban megítélésünk szerint igen.

Bánó: / és egy másikban?

Kamarás: / hát az, ugye az adott szituációban nekünk az lenne a (.) legfontosabb, hogy másik eljárás keretében valahogy kiderüljön, mivel akkor kiderülhetne az amit mi folyamatosan hangoztatunk ugye hogy a védencünknek semmi köze nincs ehhez az eseményhez, cselekményhez.

Bánó: / hát akkor meg tudni kéne hogy kinek meg van.

Kamarás: / hát így van.

Kiss: de azt nem mi [fogjuk] -

Bánó: [azt] még önök sem tudják.

Kamarás: mi semmiféleképpen nem tudjuk.

Bánó: / meg senki. hát, itt állunk, köszönöm szépen.

Kiss: [köszönjük szépen].

Kamarás: [köszönjük szépen].

5. sz. melléklet: Transzkript - Aczél Endre interjúja

Hely: Nap-kele

Időpont: 2006.07.13.

Időtartam: 10:03

Aczél: ° Libanonról, a háborúról lesz szó, ma először vendégünk Zalán Eszter a Népszabadság munkatársa, aki (.) helyszínen járt, ha nem is Libanonban ő Gázába [elsősorban], és Rostoványi Zsolt egyetemi tanár, közel-keleti szakértő, jó reggelt kívánok, [mondok] egy újat, ha esetleg (.) nem hallották volna, ma hajnalban az izraeli (.) ő szárazföldi haderő átlépte a libanoni határt, (.) először, (.) a konfliktus történetében, és (.) pillanatnyilag az a helyzet, hogy ő Izrael valóban háromfrontos háborút visel, ugye ennek a gyújtópontjai, a Hezbollah támaszpontjai, infrastruktúrája Libanonban, Gáza, folyamatosan, és újabban Nabulusz (.) az ottani menekülttábor. ° (1.4) még annyit ehhez hogy ő természetesen minden jel az eskaláció irányába mutat, minden jel azt mondanám, és ehhez Izrael nem kevés bátorítást kapott a Nemzetek Közösségétől azzal, hogy se a G8, ~~tehát a világ vezető gazdasági hatalmai~~, se az Európai Unió külügyminiszterei nem szólították fel tüzszünetre. (1.2) a helyszínen járt tudósító élmény és kommentár.

Zalán: [Gázában].

Rostoványi: [jó reggelt].

Zalán: hát, az ő tudni lehetett hogy ezt a (.) ezt a konfliktust nem lehet megúszni az a nélkül, hogy Izrael ne lépje át a libanoni határt, de Izrael célja az hogy ellehetetlenítse a Hezbollahot, és hát ezt csak úgy lehet megcsinálni, (.) ha szárazföldi csapatok is ő ott vannak a helyszínen, és voltam az izraeli-libanoni határ izraeli oldalán, egy Kibbutz Hanita nevű helységben ahol a lakók megmutat meg tudták mutatni a Hezbollah őrszemeit, egységeit, hogy honnan figyeli a Hezbollah Izraelt. úgyhogy ezeket a ezeket a (.) őrszemeket ezeket valóban csak szárazföldi csapatok tudják ő megsemmisíteni, kiszedni onnan.

Rostoványi: / csak hogy ezzel az a probléma hogy Izrael végül is 18 éven keresztül volt benn Libanonban, hogy másképpen huszonkét éven keresztül attól függ hogy honnan nézzük, de nyolcvankettőtől egészen biztosan kétezerig, amikor közvetlenül ott volt bent Libanonban, akkor sem tudta igaz hogy nyolcvankettőben alakult Hezbollah, de gyakorlatilag akkor sem tudta ezeket a feladatokat elérni és egyes értékelések szerint a Hezbollah fegyveres ereje harmadik legerősebb a régióban már sok ilyen elemzést olvastam Izrael és Irán után. (.) tehát nem lebecsülendő egyáltalán, érték már meglepetések az elmúlt napokban, hetekben is Izraelt ezen a téren, tehát nem olyan könnyű még a szárazföldi bentlét ellenére sem én azt gondolom, ezt a célt elérni semmi esetre sem.

Aczél: hát hogy könnyű volna, nem könnyű, (.) azt gondolom (.) ő kár vitatni, de (.) amit a kolléganő mondott abban kétségkívül van racionalitás, mert ő nem tudom mennyire lehet hinni a vonatkozó kijelentéseknek, a Izrael ENSZ nagykövete nyilatkozta a CNN-nek, hogy ez ő térben és időben egy nagyon

korlátozott akció, de hát ilyet már hallottunk néhányat ugye és, ezeknek a dolgoknak megvan a maga tehetetlensége, szóval aztán még egy kilométerrel arrébb, még két kilométerrel arrébb, és így tovább, amíg csak föl nem mennek a Lítáni folyóig. szerintem én körülbelül arra ilyesmit tudok prognosztizálni. de (.) az hogy Izrael (.) elszánta magát a Hezbollah megsemmisítésére, afelől gondolom nincs kétségük.

Zalán: hát ő (.) nincs nincs kétségem nekem, a lé(...) ka[tonai]

Aczél: [nem] mint politikai párt hozzá kell tennem, hanem mint hanem, mint állam az államban, tehát fegyveres erő, önálló fegyveres erő Libanon belül.

Zalán: / igen mint egy fegyveres ellenséges erő, közvetlenül az izraeli határ mentén, ami bőven kap támogatást Szíriától és és Irántól, ezt láhattuk a rakéták minőségében is, amit például Haifára lőttek ki, ő de hát izraeli katonai források azt is mondják hogy egy hétig vagy több hónapig tarthat ez a ez a (.) akció attól függően, hogy a nemzetközi közösség hogyan reagál a következő hetekben, ugye eddig vagy nem tudott vagy nem akart, ez feltétlenül nem feltétlenül derült ki a nyilatkozatokból, nem akart beavatkozni, az izraeliek mindenképpen azt mondják hogy egy hétre még szükségük lenne ahhoz hogy hogy olyan szinten megsemmi megsemmisítsék a Hezbollah infrastruktúráját hogy az az valamennyire békét teremtsen Észak-Izrael számára.

Aczél: / nem tekinthető-e közönséges katonai hetvenkedésnek amivel már találkoztunk, hogy (.) az első hat nap alatt a Hezbollah ő katonai erejének, hát ami elsősorban a fegyverarzenált értik, (.) 50 százalékát megsemmisítették. maradék 50 százalékra pont úgy ahogy mondja, hetekre van szükség, ezt is hozzáteszik egy nyúlfarknyi megjegyzés erejéig.

Rostoványi: ő még az se biztos, hogy 50 százalékát megsemmisítették, tehát [ezt nem lehet]

Aczél: [ezt mondják].

Rostoványi: pontosan tudni, ezt mondják, a Hezbollah ugye a fegyverarzenálját nagyon ügyesen rejtette el meg ahogy bizonyos civilek lakta környékeken is, ami épp az egyik problémát fölveti, hogy igen sok már eddig is a civil áldozat, azt is tudjuk hogy izraeli áldozatok is vannak szép számmal kétezres kivonulásnak is ez volt az egyik motivációja éppen, hogy ebben a helyzetben, (.) sokkal nagyobb áldozatokkal jár ez az egész konfliktus és ezért kérdéses az hogy ha nem sikerül ezt mondjuk egy héten belül lezárni hanem elhúzódik, akkor milyen lesz Izrael nemzetközi megítélése vajon változik-e Izraelen belül a közvélemény álláspontja tudjuk hogy most igen magas arányban támogatják ezt az akciót, de azt is tudjuk hogy komoly kritikák érték az izraeli vezetést katonai szempontból is kritikák érték a hadihajó elleni támadás túszejtés meg egyebek következtében, tehát belül is vannak problémák, melyek nyilvánvalóan főlerősödnek abban az esetben,

hogya nem sikerül olyan gyorsan rendezni ezt a kérdést, nem tudjuk az arab világ reagálását abban az esetben hogya további civil áldo[zatai lesznek a (...)]

Aczél: [állj, állj álljunk meg] itt egy pillanatra, valami érdekeset tapasztaltam olyat, amit még korábban nem. az arab világ sajtójának egy jelentékeny és befolyásos része kifejezetten elleneséges a Hezbollahnal szemben. egyfelől. másfelől ugye az arab külügyminiszterek értekezletén nyílt kritika érte a Hezbollahot Szaub-Arábia, Kuvait, Egyiptom (.) részéről, ő ugye megpróbálnak az arab vezetők, és az arab véleményformálók, az ellenállás, és a kalandorság között valamilyen különbséget tenni, mondván azt hogy ez nem arab ellenállás, ez arab kalandorság, aminek végül is egy ország lesz az áldozata, ő tényleg nem kevés könnyet lehet hull hullajtani a szerencsétlen libanoniakért akik épp csak magukhoz tértek egy polgárháborúból ugye itt az idegenforgalmi szezon, szépen ki vannak festve, puff itt a vég.

Rostoványi: / hát itt két motivációt említenék meg az egyik az hogy a Hezbollah siíta szervezet és Szaúd-Arábia volt az amelyik meghatá[rozóan]

Aczél: [ezt elő is elő is akartam csinálni.]

Rostoványi: [először támadta, tehát ugye ez]

Aczél: az iráni kapcsolat nagyon kétélű az ara[bok szemében]

Rostoványi: [így van], meg a siíta-szunnita ellentét is és ugye tudjuk hogy Szaúd-Arábiának egyébként is vannak bajai a siítákkal meg Iránnal különösen más öbölmenti országgal úgyszintén, tehát ez az egyik motiváció, a másik meg nyilvánvalóan azok az országok, azok az arab országok járnak az élen, amelyek ügyelnek Amerikai barátságukra és arra hogy jó kapcsolatot ápoljanak az Egyesült Államokkal, tudjuk az Egyesült Államok állásfoglalását is, tehát én azt gondolom hogy a Hezbollah ellenességnek ez a két fő motivációja mögötte a háttérben Irán, siíta jellege a szervezetnek illetőleg az Egyesült Államokkal való jó viszonyának a nagyon is fontos ápolása a továbbiakban.

Zalán: / igen és talán az arab világ nem (.) ő annyira (.) hogy mondjam. támogatja azt a gondolatot, hogy egy perzsa-siíta ország legyen a palesztin ügy és egyáltalán az Izrael szembeni dzsihad (.) fő har[cosa,]

Aczél: [akkor] viszont maga ugye elég sokat járt Gázában, hadd kérdezzem meg, hogy ő mért van az, hogy tulajdonképpen a Hamás az egyetlen olyan általam ismert szervezet amely fönntartás nélkül Hezbollah-párti.

Zalán: hát egyrészt a két szervezet kapcsolata vagy jellemzői azok attól függetlenül az egyik szunnita a másik síita mind a kettőnek van (.) kiterjedt szociális háttere, és végül is mind a ketten egy ilyen, nacionalista, iszlamista harcot vívnak, ő és hát azért nyilván, ha erre nincs is bizonyíték de volt valamiféle koordináció, már csak azért is mert a Hezbollah már korábban próbálta előkészíteni egy-egy ilyen izraeli katona elrablására vonatkozó akciót és jól jött hogy a Hamasnak akkor éppen ez sikerült Gázában.

Aczél: / tudja mi jut erről az egészről eszembe? Az hogy Jasszer Arafat akkor követte el élete legnagyobb tévedését, mikor a legtöbb arab országgal szemben, az első öbölháború idején Szaddám Huszeint támogatta. hát kérdem azt hogy a Hamasra nézve ebből ugyan mi jó származhat. (.) érzékeli valamennyire azt a közhangulatot, a Hamas is kénytelen támaszkodni az arab testvérekre?

Zalán: kénytelen támaszkodni, ő azért azt megfigyelhettük hogy amikor a Hamas Kormánytól illetve hát a palesztin hatóságtól megvonták a támogatást az Európai Unió illetve az Egyesült Államok akkor azért az arab ő országok nem § < Zalán > siettek ő a Hamas illetve a palesztinok megsegítésére [olyan arányban], amit esetleg el lehetett volna várni, és hát a Hamas azért szintén Szíria és Irán támogatja, mint a Hezbollahot.

Aczél: [finoman szólva sem.]

Rostoványi: te[hát itt azért]

Aczél: talán [még egy] mondatot.

Rostoványi: azt az egy mondatot szeretném elmondani, hogy azt gondolom hogy változatlanul az egész kérdésnek az egyik kulcsa palesztin kérdés megoldatlansága, tehát ha nyilván hogyha ott valami jelei lettek volna annak ami néhány hete már ÚGY tűnt ugye hogy a mérsékelt Hamas vezetők és az Abbász között létrejött valamiféle kompromisszum és hajlamosak lennének hogy indirekt módon is [(...) (.) azt gondolom, hogy] abszolút módon a radikálisok ezt megfűrták, mert a radikálisoknak ez nyilvánvalóan nem érdeke, most megint az van hogy beláthatatlan időre [kitol]ódott a rendezésnek bármiféle esélye is, és ez viszont a Hezbollahnak felértékeli ugyanakkor a szerepét nyilvánvalóan, mert ha tárgyalóasztalnál ülnének a palesztinok és Izrael akkor azt gondolom messze nem lenne ekkora jelentősége ennek a kérdésnek Libanonban.

Aczél: [gondolja hogy ezt a B(...) fffúrta meg Damaszkuszról?]

Aczél: [igen.]

Aczél: egyetérték. hát, az biztos, hogy mindenhez közelebb kerülünk a békét leszámítva.

Rostoványi: / így van.

Aczél: / köszönöm szépen szakértő vendégeimnek, hogy befáradtak hozzánk.

6. sz. Melléklet - A felhasznált kérdőív

1. a, A helyi járatos buszon utazol barátoddal, aki rálép a lábadra. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- b, A helyi járatos buszon utazol. Egy ismeretlen felnőtt rálép a lábadra. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- c, A helyi járatos buszon utazol osztályoddal. Az osztályfőnök rálép a lábadra. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
2. a, Az iskolai menzán várakozol a sorban. Egy barátod váratlanul beáll eléd a sorba. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- b, Az iskolai menzán várakozol a sorban. Egy ismeretlen felnőtt váratlanul beáll eléd a sorba. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- c, Az iskolai menzán várakozol a sorban. Egy tanár váratlanul beáll eléd a sorba. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
3. a, Az iskolai menzán ebédelsz. Mögötted elhaladó barátod véletlenül leönt a levesével. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- b, Az iskolai menzán ebédelsz. Mögötted elhaladó ismeretlen felnőtt véletlenül leönt a levesével. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- c, Az iskolai menzán ebédelsz. Egy mögötted elhaladó tanár véletlenül leönt a levesével. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
4. a, A megyei könyvtár folyosóján valaki meglök hátulról. Megfordulsz, egyik barátod áll ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- b, A megyei könyvtár folyosóján valaki meglök hátulról. Megfordulsz, egyik ismeretlen felnőtt áll ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
- c, A megyei könyvtár folyosóján valaki meglök hátulról. Megfordulsz, egyik tanárod áll ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....
5. a, Moziban vagy. Három székkal arrébb barátod hangosan csörög a chipses zacskójával, szürcsöli a kólát. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?
.....

b, Moziban vagy. Három székkal arrébb egy ismeretlen felnőtt hangosan csörög a chipses zacskójával, szürcsöli a kólát. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
c, Moziban vagy az osztályoddal. Három székkal arrébb az osztályfőnököd hangosan csörög a chipses zacskójával, szürcsöli a kólát. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

6. a, Meg akarsz szólítani egyik barátod, megállsz, a szemébe nézel, de ő úgy tesz, mintha nem is lennél ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
b, Meg akarsz szólítani egy ismeretlen felnőtt az utcán, megállsz, a szemébe nézel, de ő úgy tesz, mintha nem is lennél ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
c, Meg akarsz szólítani osztályfőnököd, megállsz, a szemébe nézel, de ő úgy tesz, mintha nem is lennél ott. Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

7. a, Az iskolában az ebédbefizetést intézed. Beszállsz oda, ahol a sor végét gondolod, amikor egy barátod ingerült hangon megszólal: „Öreg, ott van a sor vége!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
b, Az iskolában az ebédbefizetést intézed. Beszállsz oda, ahol a sor végét gondolod, amikor egy ismeretlen felnőtt ingerült hangon megszólal: „Öreg, ott van a sor vége!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
c, Az iskolában az ebédbefizetést intézed. Beszállsz oda, ahol a sor végét gondolod, amikor a gazdaságvezető ingerült hangon megszólal: „Öreg, ott van a sor vége!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

8. a, Vonaton utazol az osztályoddal. A hétvégi buli eseményeit vitatjátok meg. Egy barátod, aki családi program miatt nem volt a buliban, a következőt mondja: „Nem érdekel az ócska kis bulitok!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
b, Vonaton utazol az osztályoddal. A hétvégi buli eseményeit vitatjátok meg. Egy ismeretlen felnőtt a következőt mondja: „Nem érdekel az ócska kis bulitok!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....
c, Vonaton utazol az osztályoddal. A hétvégi buli eseményeit vitatjátok meg. Osztályfőnököd a következőt mondja: „Nem érdekel az ócska kis bulitok!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

9. a, Használt mobiltelefonodat akarod eladni barátodnak. A telefon láttán ő ezt mondja: „Volna pofád ezért az ócskaságért pénzt kérni?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

b, Használt mobiltelefonodat akarod eladni barátodnak. Egy ismeretlen felnőtt a telefon láttán ezt mondja: „Volna pofád ezért az ócskaságért pénzt kérni?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

c, Használt mobiltelefonodat akarod eladni barátodnak. Az üzletet az egyik iskolai szünetben akarod lebonyolítani, ezért az osztályfőnököd véletlen jelen van. A telefon láttán ezt mondja: „Volna pofád ezért az ócskaságért pénzt kérni?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

10. a, Az iskolai osztályzatokról beszélgettek. Egy osztálytársad megjegyzi: „Te csak ennyire vagy képes?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

b, Az iskolai osztályzatokról beszélgettek. Egyik ismeretlen felnőtt megjegyzi: „Te csak ennyire vagy képes?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

c, Az iskoláról beszélgettek. Osztályfőnököd megjegyzi: „Te csak ennyire vagy képes?” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

11. a, Buszon ülve utazol. Felszáll egy néni, majd barátod megjegyzi: „Na, gyorsan add át a helyed!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

b, Buszon ülve utazol. Felszáll egy néni, majd egy ismeretlen felnőtt megjegyzi: „Na, gyorsan add át a helyed!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

c, Buszon ülve utazol. Felszáll egy néni, majd osztályfőnököd megjegyzi: „Na, gyorsan add át a helyed!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

12. a, Hallod, amint a barátod megjegyzést tesz rád: „Hogy nézel ki?!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

b, Hallod, amint egy ismeretlen felnőtt megjegyzést tesz rád: „Hogy néz ez ki?!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

c, Hallod, amint az osztályfőnököd megjegyzést tesz rád: „Hogy néz ez ki?!” Mondasz valamit ebben a helyzetben? Ha igen, akkor mit?

.....

